L. ANNAEI SENECAE PHILOSOPHI OPERA

AD OPTIMAS EDITIONES COLLATA

PRAEMITTITUR NOTITIA LITERARIA

STUDIIS SOCIETATIS BIPONTINAE

Agrippina

VOLUMEN TERTIUM

BIPONTI
Ex Typographia Societatis
CIƆIƆCCLXXXII

PA
6661
A2
1782
V.3

LIBRARY
JUN 2 1958
UNIVERSITY OF TORONTO

L. ANNAEI SENECAE
AD LUCILIUM
EPISTOLAE

L. ANNAEI SENECAE AD LUCILIUM EPISTOLAE.

Epistola Prima.

Temporis aeſtimationem & uſum Lucilio commendat: non differri debere, non elabi, non male poni.

ITA fac, mi Lucili: vindica te tibi, et tempus quod adhuc aut auferebatur, aut ſurripiebatur, aut excidebat, collige et ſerva. Perſuade tibi ſic eſſe, ut ſcribo. quaedam tempora eripiuntur nobis, quaedam ſubducuntur, quaedam effluunt. Turpiſſima tamen eſt iactura, quae per negligentiam venit: et ſi volueris attendere, magna vitae pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem aeſtimet? qui intelligat ſe quotidie mori? In hoc enim fallimur, quod mortem proſpicimus: magna pars eius iam praeteriit. quidquid aetatis retro eſt, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te ſcribis, omnes horas complectere: ſic fiet, ut minus ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris. Dum differtur vita, tranſcurrit. Omnia, mi Lucili, aliena ſunt: tempus tantum noſtrum eſt. In huius rei unius fugacis ac lubricae

poſſeſſionem natura nos miſit, ex qua nos expellit quicunque vult. Sed tanta ſtultitia mortalium eſt, ut quae minima et viliſſima ſunt, certe reparabilia, imputari ſibi, cum impetravere, patiantur: nemo ſe iudicet quidquam debere, qui tempus accepit. cum interim hoc unum eſt, quod ne gratus quidem poteſt reddere. Interrogabis fortaſſe, quid ego faciam, qui tibi iſta praecipio? Fatebor ingenue: quod apud luxurioſum, ſed diligentem, evenit, ratio mihi conſtat impenſae. Non poſſum dicere, me nihil perdere: ſed quid perdam, et quare, et quemadmodum, dicam: cauſas paupertatis meae reddam. Sic evenit mihi, quod pleriſque non ſuo vitio ad inopiam redactis: omnes ignoſcunt, nemo ſuccurrit. Quid ergo eſt? non puto pauperem, cui, quantulumcunque ſupereſt, ſat eſt. Tu tamen malo ſerves tua, et bono tempore uti incipias. Nam, ut viſum eſt maioribus noſtris: Sera parſimonia in fundo eſt. Non enim tantum minimum in imo, ſed peſſimum remanet.

Epistola II.

Corporis quietem approbat, ſed & animi in una aliqua re aut ſtudio. Damnat carioſulos, qui per varios auctores & ſcripta diſcurrunt: pauca bonaque potius legere, & iis immorari ſuadet. Excerpendum ſemper aliquid, & animo inſerendum: a ſuo exemplo, qui ſenſum tunc Epicuri egregium, de Paupertate.

Et ex his quae mihi ſcribis, et ex his quae audio, bonam ſpem de te concipio. non diſcurris, nec loco-

rum mutationibus inquietaris. Aegri animi iſta iactatio eſt. Primum argumentum compoſitae mentis exiſtimo, poſſe conſiſtere, et ſecum morari. Illud autem vide, ne iſta lectio multorum auctorum, et omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum et inſtabile. Certis ingeniis immorari et innutriri oportet, ſi velis aliquid trahere, quod in animo fideliter ſedeat. Nuſquam eſt, qui ubique eſt. In peregrinatione vitam agentibus hoc evenit, ut multa hoſpitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat neceſſe eſt iis qui nullius ſe ingenio familiariter applicant, ſed omnia curſim et properantes tranſmittunt. Non prodeſt cibus, nec corpori accedit, qui ſtatim ſumtus emittitur. Nihil aeque ſanitatem impedit, quam remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebro medicamenta tentantur. Non convaleſcit planta quae ſaepe transfertur. nihil tam utile eſt, quod in tranſitu proſit. Diſtrahit animum librorum multitudo. Itaque cum legere non poſſis quantum habueris, ſat eſt habere quantum legas. Sed modo, inquis, hunc librum evolvere volo, modo illum. Faſtidientis ſtomachi eſt, multa deguſtare: quae ubi varia ſunt et diverſa, inquinant, non alunt. Probatos itaque ſemper lege: et ſi quando ad alios divertere libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie adverſus paupertatem, aliquid adverſus mortem auxilii compara, nec minus adverſus ceteras peſtes. Et cum multa percurreris, unum excerpe, quod illo die concoquas. Hoc ipſe quoque facio: ex pluribus quae lego, aliquid apprehendo. Hodiernum hoc eſt, quod apud Epicurum nactus ſum. ſoleo enim et in aliena

caſtra tranſire. non tanquam transfuga, ſed tanquam explorator. Honeſta, inquit, res eſt, laeta paupertas. Illa vero non eſt paupertas, ſi laeta eſt. Cui enim cum paupertate bene convenit, dives eſt. Non qui parum habet, ſed qui plus cupit, pauper eſt. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat, quantum paſcat, aut foeneret, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda computat? Quis ſit divitiarum modus, quaeris? Primus, habere quod neceſſe eſt, proximus, quod ſat eſt.

EPISTOLA III.

Male & temere ſaepe Amicos dici, qui re non ſunt. Si quis talis; omnia illi fidendum, & communicandum eſſe, tanquam alteris nobis. Timidi & ſubducti arguuntur; ſed & creduli nimis atque aperti. Medium optimum.

EPISTOLAS ad me perferendas tradidiſti, ut ſcribis, amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia nec ſoleas ipſe quidem hoc facere. Ita eadem epiſtola illum et dixiſti amicum, et negaſti. Itaque ſic priore illo verbo quaſi publico uſus es, et ſic illum amicum vocaſti, quomodo omnes candidatos, bonos viros dicimus; quomodo obvios, ſi nomen non ſuccurrit, dominos ſalutamus. Hoc abierit. Sed ſi aliquem amicum exiſtimas, cui non tantundem credis quantum tibi, vehementer erras, et non ſatis noſti vim verae

amicitiae. Tu vero omnia cum amico delibera, ſed de ipſo prius. Poſt amicitiam credendum eſt, ante amicitiam iudicandum. Iſti vero praepoſtere officia permiſcent, qui contra praecepta Theophraſti, cum amaverint, iudicant; et non amant, cum iudicaverint. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus ſit: cum placuerit fieri, toto illum pectore admitte: tam audacter cum illo loquere, quam tecum. Tu quidem ita vive, ut nihil committas, niſi quod committere etiam inimico poſſis: ſed quia interveniunt quaedam, quae conſuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas, omnes cogitationes tuas miſce. Fidelem ſi putaveris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dum timent falli: et aliis ius peccandi ſuſpicando fecerunt. Quid eſt ergo? quare ulla verba coram amico meo retraham? quid eſt, quare me coram illo non putem ſolum? Quidam quae tantum amicis committenda ſunt, obviis narrant, et in quaslibet aures, quidquid illos urit, exonerant: quidam rurſus etiam cariſſimorum conſcientiam reformidant, et, ſi poſſent, ne ſibi quidem credituri, interius premunt omne ſecretum. Neutrum faciendum eſt. utrumque enim vitium eſt, et omnibus credere, et nulli: ſed alterum honeſtius dixerim vitium, alterum tutius. Sic utroſque reprehendas, et eos qui ſemper inquieti ſunt, et eos qui ſemper quieſcunt. Nam illa tumultu gaudens, non eſt induſtria, ſed exagitatae mentis concurſatio: et haec non eſt quies, quae motum omnem moleſtiam iudicat, ſed diſſolutio et languor. Itaque hoc quod apud Pomponium legi, animo tuo mandabitur. Quidam adeo in latebras refugerunt, ut putent

in turbido eſſe quidquid in luce eſt. Inter ſe iſta miſcenda ſunt, et quieſcenti agendum, et agenti quieſcendum eſt. Cum rerum natura delibera. illa dicet tibi, ſe et diem feciſſe et noctem.

EPISTOLA IV.

Hortatur ad perſeverandum in Philoſophia: a qua in ſerium & gravem, ac vere virum tranſcribatur. Ceteros, pueros eſſe: timere non timenda. ut Mortem inprimis. Atqui hanc finem malorum eſſe, & impetu aut deſperatione multos contemſiſſe: cur non ratione? Vitam ergo non amandam, & quotidie cogitandum, quam ex variis levibuſque cauſis mors veniat. Emblema dein ex Epicuro, de veris Divitiis.

PERSEVERA ut coepiſti, et quantum potes propera: quo diutius frui emendato animo et compoſito poſſis. Frueris quidem etiam dum emendas, etiam dum componis: alia tamen illa voluptas eſt, quae percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe purae et ſplendidae. Tenes utique memoria, quantum ſenſeris gaudium, cum praetexta poſita, ſumſiſti virilem togam, et in forum deductus es: maius exſpecta, cum puerilem animum depoſueris, et te in viros philoſophia tranſcripſerit. Adhuc enim non pueritia in nobis, ſed, quod eſt gravius, puerilitas remanet: et hoc quidem peius eſt, quod auctoritatem habemus ſenum, vitia puerorum: nec puerorum tantum, ſed infantium. Illi levia, hi falſa formidant: nos utraque. Profice modo, et intelliges, quaedam

ideo minus timenda, quia multum metus afferunt. Nullum magnum malum, quod extremum eſt. Mors ad te venit. timenda erat, ſi tecum eſſe poſſet: neceſſe eſt, aut non perveniat, aut pertranſeat. Difficile eſt, inquis, animum perducere ad contemtum animae. Non vides, quam ex frivolis cauſis contemnatur? Alius ante amicae fores laqueo pependit; alius ſe praecipitavit a tecto, ne dominum ſtomachantem diutius audiret; alius, ne reduceretur e fuga, ferrum adegit in viſcera. Non putas virtutem hoc effecturam, quod efficit nimia formido? Nulli poteſt ſecura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat: qui inter magna bona multos conſules numerat. Hoc quotidie meditare, ut poſſis aequo animo vitam relinquere: quam multi ſic complectuntur et tenent, quomodo qui a torrente rapiuntur, ſpinas et aſpera. Plerique inter mortis metum, et vitae tormenta, miſeri fluctuant: et vivere nolunt, et mori neſciunt. Fac itaque tibi iucundam vitam, omnem pro illa ſolicitudinem deponendo. Nullum bonum iuvat habentem, niſi ad cuius amiſſionem praeparatus eſt animus. Nullius autem rei facilior amiſſio eſt, quam quae deſiderari amiſſa non poteſt. Ergo adverſus omnia quae accidere poſſunt etiam potentiſſimis, adhortare te et indura. De Pompeii capite pupillus et ſpado tulere ſententiam: de Craſſo crudelis et inſolens Parthus. Caius Caeſar iuſſit Lepidum Decimo tribuno praebere cervicem: ipſe Chaereae praeſtitit. Neminem eo fortuna provexit, ut non tantum illi minaretur, quantum permiſerat. Noli huic tranquillitati confidere. momento mare vertitur: eodem

die, ubi luſerunt navigia, ſorbentur. Cogita poſſe latronem et hoſtem admovere iugulo tuo gladium: ut poteſtas maior abſit, nemo non ſervus habet in te vitae neciſque arbitrium. Ita dico, quiſquis vitam ſuam contemſit, tuae dominus eſt. recognoſce exemplum eorum, qui domeſticis inſidiis perierunt, aut aperta vi, aut dolo: et intelliges, non pauciores ſervorum ira cecidiſſe, quam regum. Quid ad te itaque, quam potens ſit quem times, cum id propter quod times, nemo non poſſit? At ſi forte in manus hoſtium incideris, victor te duci iubebit, eo nempe quo duceris. Quid te ipſe decipis, et hoc nunc primum, quod olim patiebaris, intelligis? ita dico, ex quo natus es, duceris. Haec et huiuſmodi verſanda in animo ſunt, ſi volumus illam ultimam horam placidi exſpectare: cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed ut epiſtolae finem imponam, accipe quod hodierno die mihi placuit. et hoc quoque ex alienis hortulis ſumtum eſt. Magnae divitiae ſunt, lege naturae compoſita paupertas. Lex autem illa naturae, ſcis quos nobis terminos ſtatuit? Non eſurire, non ſitire, non algere. Ut famem ſitimque depellas, non eſt neceſſe ſuperbis aſſidere liminibus, nec ſupercilium grave, et contumelioſam etiam humanitatem pati: non eſt neceſſe maria tentare, nec ſequi caſtra. Parabile eſt quod natura deſiderat, et appoſitum: ad ſupervacua ſudatur. Illa ſunt quae togam conterunt, quae nos ſeneſcere ſub tentorio cogunt, quae in aliena litora impingunt. Ad manum eſt, quod ſatis eſt.

Epistola V.

Arcet ab oſtentatione Philoſophiae, & ne cultu notabilem aut victu ſe faciat. Non ſpernere vulgi omnia, ſed modice adhibere, & circa vitium. Sordes abdicat: ad Naturae legem nos vocat. Clauſula eſt, ex Hecatone, de Spei & Metus coniunctione. Liberum ab altero eſſe, qui alteram poſuit: obnoxium utrique, qui uni.

Quod pertinaciter ſtudes, et omnibus omiſſis, hoc unum agis, ut te quotidie meliorem facias, et probo et gaudeo: nec tantum hortor, ut perſeveres, ſed etiam rogo. Illud autem te admoneo, ne eorum more qui non proficere, ſed conſpici cupiunt, facias aliqua, quae in habitu tuo, aut genere vitae notabilia ſint. Aſperum cultum, et intonſum caput, et negligentiorem barbam, et indictum argento odium, et cubile humi poſitum, et quidquid aliud ambitionem perverſa via ſequitur, evita. Satis ipſum nomen philoſophiae, etiam ſi modeſte tractetur, invidioſum eſt. Quid ſi nos hominum conſuetudini coeperimus excerpere? Intus omnia diſſimilia ſint: frons noſtra populo conveniat. Non ſplendeat toga: ne ſordeat quidem. non habeamus argentum, in quod ſolidi auri caelatura deſcenderit: ſed non putemus frugalitatis indicium auro argentoque caruiſſe. Id agamus, ut meliorem vitam ſequamur quam vulgus, non ut contrariam: alioqui quos emendari volumus, fugamus, et a nobis avertimus. Illud quo-

que efficimus, ut nihil imitari velint noſtri, dum timent ne imitanda ſint omnia. Hoc primum philoſophia promittit, ſenſum communem, humanitatem et congregationem : a qua profeſſione diſſimilitudo ſeparabit. Videamus ne iſta, per quae admirationem parare volumus, ridicula et odioſa ſint. Nempe propoſitum noſtrum eſt, ſecundum naturam vivere. Hoc contra naturam eſt, torquere corpus ſuum, et faciles odiſſe munditias, et ſquallorem appetere, et cibis non tantum vilibus uti, ſed tetris et horridis. Quemadmodum delicatas res deſiderare, luxuriae eſt : ita uſitatas et non magno parabiles fugere, dementiae eſt. Frugalitatem exigit philoſophia, non poenam : poteſt autem eſſe non incomta frugalitas. Hic mihi modus placet. Temperetur vita inter bonos mores et publicos : ſuſpiciant omnes vitam noſtram, ſed et agnoſcant. Quid ergo? Eadem faciemus, quae ceteri? nihil inter nos et illos intererit? plurimum. Diſſimiles eſſe nos vulgo, ſciat, qui inſpexerit propius. qui domum intraverit, nos potius miretur, quam ſupellectilem noſtram. Magnus ille eſt, qui fictilibus ſic utitur, quemadmodum argento : nec ille minor eſt, qui ſic argento utitur, quemadmodum fictilibus. Infirmi animi eſt, pati non poſſe divitias. Sed ut huius quoque diei lucellum tecum communicem, apud Hecatonem noſtrum inveni, cupiditatum finem, etiam ad timoris remedia proficere. Deſines, inquit, timere, ſi ſperare deſieris. Dices, quomodo iſta tam diverſa pariter ſunt? ita eſt, mi Lucili : cum videantur diſſidere, coniuncta ſunt. Quemadmodum eadem catena et cu-

ſtodiam et militem copulat: ſic iſta quae tam diſſimilia ſunt, pariter incedunt. Spem metus ſequitur. Nec miror iſta ſic ire. utrumque pendentis animi eſt, utrumque futuri exſpectatione ſoliciti. Maxima autem utriusque cauſa eſt, quod non ad praeſentia aptamur, ſed cogitationes in longinqua praemittimus. Itaque providentia, maximum bonum conditionis humanae, in malum verſa eſt. Ferae pericula quae vident, fugiunt; cum effugere, ſecurae ſunt: nos et venturo torquemur, et praeterito. Multa bona noſtra nobis nocent. timoris enim tormentum memoria reducit, providentia anticipat. Nemo tantum praeſentibus miſer eſt.

EPISTOLA VI.

Proficere ſe in philoſophia; & argumentum eſſe, quod vitia ſua agnoſcat. Velle ſe cum eo, ut vero amico, omnia communicare, quae ſint utilia: idque proprium ſapientis. Conſuetudinem bonorum valde efficacem, & ſupra ipſa praecepta videri: quod exemplo Philoſophorum aliquot docet.

INTELLIGO, Lucili, non emendari me tantum, ſed transfigurari: nec hoc promitto iam aut ſpero, nihil in me ſupereſſe, quod mutandum ſit. Quidni multa habeam quae debeant corrigi, quae extenuari, quae attolli? Et hoc ipſum argumentum eſt in melius translati animi, quod vitia ſua, quae adhuc ignorabat, videt. Quibuſdam aegris gratulatio fit, cum ſeipſi aegros eſſe ſenſerunt. Cuperem itaque tecum com-

municare tam ſubitam mei mutationem : tunc amicitiae noſtrae certiorem fiduciam habere coepiſſem; illius verae, quam non ſpes, non timor, non utilitatis ſuae cura divellit : illius, cum qua homines moriuntur, et pro qua moriuntur. Multos tibi dabo, qui non amico, ſed amicitia caruerunt. Hoc non poteſt accidere, cum animos in ſocietatem honeſta cupiendi par voluntas trahit. Quidni non poſſit? Sciunt enim ipſos omnia habere communia, et quidem magis adverſa. Concipere animo non potes, quantum momenti afferre mihi ſingulos dies videam. Mitte, inquis, et nobis iſta, quae tam efficacia expertus es. Ego vero cupio iſta omnia in te transfundere, et in hoc gaudeo aliquid diſcere, ut doceam : nec me ulla res delectabit, licet eximia ſit et ſalutaris, quam mihi uni ſciturus ſim. Si cum hac exceptione detur ſapientia, ut illam incluſam teneam, nec enuntiem, reiiciam. Nullius boni, ſine ſocio, iucunda poſſeſſio eſt. Mittam itaque ipſos tibi libros : et ne multum operae impendas, dum paſſim profutura ſectaris, imponam notas, ut ad ea ipſa protinus, quae probo et miror, accedas. Plus tamen tibi et viva vox et convictus, quam oratio, proderit. in rem praeſentem venias oportet. Primum quia homines amplius oculis quam auribus credunt: deinde quia longum iter eſt per praecepta, breve et efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expreſſiſſet, ſi eum tantummodo audiſſet. vitae eius interfuit, ſecreta perſpexit, obſervavit illum, an ex formula ſua viveret. Plato et Ariſtoteles, et omnis in diverſum itura ſapientium turba, plus ex mori-

bus, quam ex verbis Socratis traxit. Metrodorum, et Hermachum, et Polyaenum, magnos viros non ſchola Epicuri, ſed contubernium fecit. Nec in hoc te arceſſo tantum, ut proficias, ſed ut proſis. plurimum enim alter alteri conferemus. Interim quoniam diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectaverit, dicam. Quaeris, inquit, quid profecerim? Amicus eſſe mihi coepi. Multum profecit. nunquam erit ſolus. Qui ſibi amicus eſt, ſcito hunc amicum omnibus eſſe.

EPISTOLA VII.

Proficienti turbam vitandam, & vitia ab ea trahi: vitanda item ſpectacula, & maxime cruenta. Neque publice recitandum, aut diſſerendum, apud diſſimiles. Pluris ſit, inquit, unus alterque auditor bonus, aut etiam nullus.

QUID tibi vitandum praecipue exiſtimes, quaeris? turbam. Nondum enim tuto illi te commiſeris. Ego certe confiteor imbecillitatem meam. Nunquam mores quos extuli, refero. Aliquid ex eo quod compoſui, turbatur: aliquid ex his quae fugavi, redit. Quod aegris evenit, quos longa imbecillitas uſque eo affecit, ut nunquam ſine offenſa proferantur, hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo reficiuntur. Inimica eſt multorum converſatio. Nemo non aliquod nobis vitium aut commendat, aut imprimit, aut neſcientibus allinit. Utique quo maior eſt populus cui commiſcemur, hoc periculi plus eſt.

Nihil vero eſt tam damnoſum bonis moribus, quam in aliquo ſpectaculo deſidere. Tunc enim per voluptatem facilius vitia ſurrepunt. Quid me exiſtimas dicere? avarior redeo, ambitioſior, luxurioſior? immo vero crudelior et inhumanior, quia inter homines fui. Caſu in meridianum ſpectaculum incidi, luſus exſpectans, et ſales, et aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquieſcant. Contra eſt, quidquid ante pugnatum eſt, miſericordia fuit. Nunc omiſſis nugis, mera homicidia ſunt: nihil habent quo tegantur: ad ictum totis corporibus expoſiti, nunquam fruſtra manum mittunt. Hoc plerique ordinariis paribus et poſtulatitiis praeferunt. Quidni praeferant? non galea, non ſcuto repellitur ferrum. Quo munimenta? quo gladii artes? Omnia iſta mortis morae ſunt. Mane leonibus et urſis homines, meridie ſpectatoribus ſuis obiiciuntur. Interfectores interfecturis iubentur obiici, et victorem in aliam detinent caedem. exitus pugnantium mors eſt: ferro et igne res geritur. Haec fiunt, dum vacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis: quid ergo meruit? ut ſuſpendatur. Occidit hominem. qui occidit, ille meruit ut hoc pateretur: tu quid meruiſti miſer, ut hoc ſpectes? Occide, ure, verbera. Quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis aguntur in vulnera, et mutuos ictus nudis et obviis pectoribus excipiunt. Intermiſſum eſt ſpectaculum? interim iugulantur homines, ne nihil agatur. Age ne hoc quidem intelligitis, mala exempla in eos redundare qui faciunt?

Agite diis immortalibus gratias, quod eum docetis eſſe crudelem, qui non poteſt diſcere. Subducendus populo eſt tener animus, et parum tenax recti: facile tranſitur ad plures. Socrati, Catoni, et Laelio excutere mentem ſuam diſſimilis multitudo potuiſſet: adeo nemo noſtrum, qui cum maxime concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium poteſt. Unum exemplum aut luxuriae, aut avaritiae, multum mali facit: convictor delicatus paulatim enervat et emollit: vicinus dives cupiditatem irritat: malignus comes quamvis candido et ſimplici, rubiginem ſuam affricuit: quid tu accidere his moribus credis, in quos publice factus eſt impetus? Neceſſe eſt aut imiteris, aut oderis. Utrumque autem devitandum eſt: ne vel ſimilis malis fias, quia multi ſunt: neve inimicus multis, qui diſſimiles ſunt. Recede in teipſum quantum potes. cum his verſare, qui te meliorem facturi ſunt: illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuo iſta fiunt, et homines dum docent, diſcunt. Non eſt ergo quod te gloria publicandi ingenii producat in medium, ut recitare iſtis velis, aut diſputare: quod facere te vellem, ſi haberes iſti populo idoneam mentem. Nemo eſt, qui intelligere te poſſit. Aliquis fortaſſe unus aut alter incidet: et hic ipſe formandus tibi erit, inſtituenduſque ad intellectum tui. Cui ergo, inquis, iſta didici? non eſt quod timeas ne operam perdideris, ſi tibi didiciſti. Sed ne mihi ſoli hodie didicerim, communicabo tecum quae occurrerunt mihi egregie dicta circa eundem fere ſenſum tria: ex quibus unum haec epiſtola

in debitum ſolvet, duo in anteceſſum accipe. Democritus ait: Unus mihi pro populo eſt, et populus pro uno. Bene et ille quiſquis fuit (ambigitur enim de auctore) cum quaereretur ab illo, quo tanta diligentia artis ſpectaret ad pauciſſimos perventurae? Satis ſunt, inquit, mihi pauci, ſatis eſt unus, ſatis eſt nullus. Egregie hoc tertium. Epicurus cum uni ex conſortibus ſtudiorum ſuorum ſcriberet: Haec, inquit, ego non multis, ſed tibi: ſatis enim magnum alter alteri theatrum ſumus. Iſta, mi Lucili, condenda in animum ſunt, ut contemnas voluptatem, ex plurium aſſenſione venientem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi, ſi is es quem multi intelligunt? introrſus bona tua ſpectent.

Epistola VIII.

Pendet a priore epiſtola, & eſt velut obiectio. Quid? vitare me vis turbam, & populum? atqui Stoici tui docent rebus accedere, in rebus mori. Reſpondet, non otium ſe ſuadere, ſed ſeceſſum. a ſuo exemplo: qui relictis aliis, Sapientiae vacat, & praecepta eius ſcriptis propagat. Hoc operum maximum, et pulcherrimum eſſe. Denique inſerta ab Epicuro, Libertatem veram a Philoſophia dari.

Tu me, inquis, vitare turbam iubes, ſecedere, et conſcientia eſſe contentum: ubi illa praecepta veſtra, quae imperant in actu mori? Quid? ego tibi videor interim ſedere? in hoc me recondidi, et fores clauſi, ut prodeſſe pluribus poſſim. Nullus mihi per

otium dies exit: partem noctium ſtudiis vindico: non vaco ſomno, ſec ſuccumbo, et oculos vigilia ſatigatos, cadenteſque, in opere detineo. Seceſſi non tantum ab hominibus, ſed etiam a rebus, et primum a meis. Poſterorum negotium ago: illis aliqua quae poſſint prodeſſe, conſcribo: ſalutares admonitiones, velut medicamentorum utilium compoſitiones, literis mando, eſſe illas efficaces in meis ulceribus expertus: quae etiamſi perſanata non ſunt, ſerpere deſierunt. Rectum iter, quod ſero cognovi, et laſſus errando, aliis monſtro. Clamo, Vitate quaecunque vulgo placent, quae caſus attribuit: ad omne fortuitum bonum, ſuſpicioſi pavidique ſubſiſtite. Et fera, et piſcis, ſpe aliqua oblectante decipitur. Munera iſta fortunae putatis? inſidiae ſunt. Quiſquis noſtrum tutam agere vitam volet, quantum plurimum poteſt, iſta viſcata beneficia devitet: in quibus hoc quoque miſerrimi fallimur, habere nos putamus, habemur. In praecipitia curſus iſte deducit: huius eminentis vitae exitus, cadere eſt. Deinde ne reſiſtere quidem licet, cum coepit tranſverſos agere felicitas. Aut ſaltem rectis, aut temet frueris. * Qui hoc faciunt, non evertit fortuna, ſed cernulat et allidit. Hanc ergo ſanam et ſalubrem formam vitae tenere memento, ut corpori tantum indulgeas, quantum bonae valetudini ſatis eſt. Durius tractandum eſt, ne animo male pareat: cibus famem ſedet, potio ſitim exſtinguat, veſtis arceat frigus, domus munimentum ſit adverſus infeſta corpori. Hanc utrum ceſpes erexerit, an varius lapis gentis alienae, nihil intereſt: ſcito hominem tam bene culmo, quam auro tegi. Contemne

omnia, quae ſupervacuus labor velut ornamentum ac decus ponit. Cogita in te, praeter animum, nihil eſſe mirabile : cui magno nihil magnum eſt. Si hoc mecum, ſi hoc cum poſteris loquor, non videor tibi plus prodeſſe, quam cum ad vadimonium advocatus deſcenderem, aut tabulis teſtamenti annulum imprimerem, aut in ſenatu candidato vocem et manum commodarem? Mihi crede: qui nihil agere videntur, maiora agunt, humana divinaque ſimul tractant. Sed iam finis faciendus eſt, et aliquid, ut inſtitui, pro hac epiſtola dependendum. id de meo non fiet. adhuc Epicurum replicamus, cuius hanc vocem hodierno die legi. Philoſophiae ſervias oportet, ut tibi contingat vera libertas. Non differtur in diem, qui ſe illi ſubiecit et tradidit. ſtatim circumagitur. hoc enim ipſum philoſophiae ſervire, libertas eſt. Poteſt fieri, ut me interroges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta referam potius quam noſtrorum. quid eſt tamen, quare tu iſtas Epicuri voces putes eſſe, non publicas? Quam multa poëtae dicunt, quae a philoſophis aut dicta ſunt aut dicenda? Non attingam tragicos, aut togatas noſtras: habent enim hae quoque aliquid ſeveritatis, et ſunt inter comoedias et tragoedias mediae: quantum diſertiſſimorum verſuum inter mimos iacet? quam multa Publii, non excalceatis; ſed cothurnatis dicenda ſunt? Unum eius verſum, qui ad philoſophiam pertinet, et ad hanc partem quae modo fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in noſtris habenda:

Alienum eſt omne, quidquid optando venit.

Hunc verſum a te dici non paulo melius, et adſtrictius, memini:

Non eſt tuum, fortuna quod fecit tuum.

Illud etiamnum melius dictum a te non praeteribo:

Dari bonum quod potuit, auferri poteſt.

Hoc non imputo in ſolutum, de tuo tibi.

EPISTOLA IX.

Item pars aut explicatio priorum. Sapientem non quaerere homines, ſeipſo contentum. Quid ergo? non etiam amicum? Immo, ſed poteſt & ſine eo eſſe: poteſt amittere, & amiſſum reparare. In eo ipſo fructus & voluptas eſt, dum parat. An ergo ſua cauſa, ut Epicurei cenſent? Non, ſed potius alterius cui proſit, pro quo periclitetur, pro quo moriatur. Merces virtutis, ipſa eſt. Fuſius deinde & ſubtilius, Quatenus ſe contentus, quatenus non ſit: & in verbis diſtinctiunculae Stoicae.

AN merito reprehendat in quadam epiſtola Epicurus eos, qui dicunt ſapientem ſeipſo eſſe contentum, et propter hoc amico non indigere, deſideras ſcire. Hoc obiicitur Stilponi ab Epicuro, et his quibus ſummum bonum viſum eſt animus impatiens. In ambiguitatem incidendum eſt, ſi exprimere ἀπάθειαν uno verbo ſcite voluerimus, et impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei, quod ſignificare volumus, intelligi. Nos enim eum volumus dicere, qui

reſpuat omnis mali ſenſum : accipietur is, qui nullum poſſit ferre malum. Vide ergo, num ſatius ſit, aut invulnerabilem animum dicere, aut animum extra omnem patientiam poſitum. Hoc inter nos et illos intereſt. Noſter ſapiens vincit quidem incommodum omne, ſed ſentit : illorum, ne ſentit quidem. Illud nobis cum illis commune eſt, ſapientem ſeipſo eſſe contentum : ſed tamen et amicum habere vult, et vicinum, et contubernalem, quamvis ſibi ipſe ſufficiat. Vide quam ſit ſe contentus. aliquando ſui parte contentus eſt, ſi illi manum aut morbus, aut hoſtis inciderit. Si quis oculum caſus excuſſerit, reliquiae illi ſuae ſatisfacient : et erit imminuto corpore et amputato tam laetus, quam integro fuit. Quae ſibi deſunt, non deſiderat : ſed non deeſſe mavult. Ita ſapiens ſe contentus eſt, non ut velit eſſe ſine amico, ſed ut poſſit : et hoc quod dico poſſit, tale eſt. amiſſum aequo animo fert : ſine amico quidem nunquam erit. in ſua poteſtate habet, quam cito reparet. Quomodo ſi perdiderit Phidias ſtatuam, protinus alteram faciet : ſic et hic faciendarum amicitiarum artifex, ſubſtituet alium in locum amiſſi. Quaeris quomodo amicum cito facturus ſit? dicam, ſi illud mihi tecum convenerit, ut ſtatim tibi ſolvam quod debeo, et quantum ad hanc epiſtolam, paria faciamus. Hecaton ait : Ego tibi monſtrabo amatorium, ſine medicamento, ſine herba, ſine ullius veneficae carmine. Si vis amari, ama. Habet autem non tantum amicitiae uſus, veteris et certae, magnam voluptatem, ſed etiam initium et comparatio novae. Quod intereſt inter metentem agricolam, et ſerentem : hoc inter eum qui paravit

amicum, et qui parat. Attalus philoſophus dicere ſolebat, Iucundius eſſe amicum facere, quam habere: quomodo artifici iucundius eſt pingere, quam pinxiſſe. Illa in opere ſuo occupata ſolicitudo, ingens oblectamentum habet in ipſa occupatione. Non aeque delectatur, qui ab opere perfecto removit manum. iam fructu artis ſuae fruitur: ipſa fruebatur arte, cum pingeret. Fructuoſior eſt adoleſcentia liberorum, ſed infantia dulcior. Nunc ad propoſitum revertamur. Sapiens etiam ſi contentus eſt ſe, tamen habere amicum vult: ſi ob nihil aliud, ut exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat: non ad hoc quod Epicurus dicebat in hac ipſa epiſtola, ut habeat qui ſibi aegro aſſideat, ſuccurrat in vincula coniecto vel inopi: ſed ut habeat aliquem, cui ipſe aegro aſſideat, quem ipſum circumventum hoſtili cuſtodia liberet. Qui ſe ſpectat, et propter hoc ad amicitiam venit, male cogitat: quemadmodum coepit, ſic deſinet. Paravit amicum adverſus vincula laturum opem: cum primum crepuerit catena, diſcedet. Hae ſunt amicitiae, quas Temporarias populus appellat. Qui cauſa utilitatis aſſumtus eſt, tamdiu placebit, quamdiu utilis fuerit. Hac re florentes amicorum turba circumſedet: circa everſos ingens ſolitudo eſt: et inde amici fugiunt, ubi probantur. Hac re iſta tot nefaria exempla ſunt, aliorum metu relinquentium, aliorum metu prodentium. Neceſſe eſt initia inter ſe et exitus congruant. Qui amicus eſſe coepit, quia expedit; placebit ei aliquod pretium contra amicitiam, ſi ullum in illa placet pretium praeter ipſam. In quid amicum paro? ut habeam pro quo mori poſ-

ſim, ut habeam quem in exſilium ſequar, cuius me morti opponam et impendam. Iſta quam tu deſcribis, negotiatio eſt, non amicitia: quae ad commodum accedit, quae quid conſecutura ſit, ſpectat. Non dubie habet aliquid ſimile amicitiae, affectus amantium: poſſis dicere, illum eſſe inſanam amicitiam: numquid ergo quiſquam amat lucri cauſa? numquid ambitionis aut gloriae? Ipſe per ſe amor, omnium aliarum rerum negligens, animos in cupiditatem formae, non ſine ſpe mutuae caritatis, accendit. Quid ergo? ex honeſtiori cauſa coit turpis affectus? Non agitur, inquis, nunc hoc, an amicitia propter ſe, an propter aliud ſit expetenda. nam ſi propter ſeipſam expetenda eſt, poteſt ad illam accedere, qui ſeipſo contentus eſt. Quomodo ergo ad illam accedit? quomodo ad rem pulcherrimam: non lucro captus, nec varietate fortunae perterritus. Detrahit amicitiae maieſtatem ſuam, qui illam parat ad bonos caſus. Se contentus eſt ſapiens. Hoc, mi Lucili, perperam plerique interpretantur: ſapientem undique ſubmovent, et intra cutem ſuam cogunt. Diſtinguendum eſt autem, quid et quatenus vox iſta promittat. Se contentus eſt ſapiens, ad beate vivendum, non ad vivendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus eſt; ad illud tantum animo ſano, et erecto, et deſpiciente fortunam. Volo tibi Chryſippi quoque diſtinctionem indicare. Ait ſapientem nulla re indigere, et tamen multis illi rebus opus eſſe: contra, ſtulto nulla re opus eſt, nulla enim re ſcit uti, ſed omnibus eget. Sapienti et manibus, et oculis, et multis ad quotidianum uſum neceſſariis opus eſt, ſed eget nulla re:

egere enim, neceſſitatis eſt: nihil autem neceſſe ſapienti eſt. Ergo, quamvis ſeipſo contentus ſit, amicis illi opus eſt. hos cupit habere quam plurimos, non ut beate vivat: vivet enim etiam ſine amicis beate. Summum bonum extrinſecus inſtrumenta non quaerit, domi colitur: ex ſe totum eſt. incipit fortunae eſſe ſubiectum, ſi quam partem ſui foris quaerit. Qualis tamen futura eſt vita ſapientis, ſi ſine amicis relinquatur in cuſtodiam coniectus, vel in aliqua gente aliena deſtitutus, vel in navigatione longa retentus, aut in deſertum litus eiectus? qualis eſt Iovis, cum reſoluto mundo, et diis in unum confuſis, paulisper ceſſante natura, acquieſcit ſibi, cogitationibus ſuis traditus? Tale quiddam ſapiens facit. in ſe reconditur, ſecum eſt: quamdiu quidem illi licet ſuo arbitrio res ſuas ordinare, ſe contentus eſt: et ducit uxorem, ſe contentus eſt: et liberos tollit, ſe contentus eſt: et tamen non vivet, ſi fuerit ſine homine victurus. Ad amicitiam fert illum nulla utilitas ſua, ſed naturalis irritatio. nam ut aliarum nobis rerum innata dulcedo eſt, ſic amicitiae. Quomodo ſolitudo in odio eſt, ſic in dulcedine appetitio ſocietatis. Quomodo hominem homini natura conciliat, ſic ineſt huic quoque rei ſtimulus, qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus cum ſit amicorum amantiſſimus, cum illos ſibi comparet, ſaepe praeferat: omne intra ſe bonum terminabit, et dicet quod Stilpon ille dixit, Stilpon quem Epicuri epiſtola inſequitur. Hic enim capta patria, amiſſis liberis, amiſſa uxore, cum ex incendio publico ſolus, et tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab

exitio urbium Poliorcetes fuit, Numquid perdidiſſet? Omnia, inquit, bona mea mecum ſunt. Ecce vir fortis ac ſtrenuus, ipſam hoſtis ſui victoriam vicit. Nihil, inquit, perdidi. dubitare illum coëgit, an viciſſet. Omnia mea mecum ſunt. Iuſtitia, virtus, temperantia, prudentia, hoc ipſum, nihil bonum putare quod eripi poſſit. Miramur animalia quaedam, quae per medios ignes ſine noxa corporum tranſeunt: quanto hic mirabilior vir, qui per ferrum et ruinas et ignes, illaeſus et indemnis evaſit? Vides quanto facilius ſit totam gentem, quam unum virum vincere? Haec vox illi eſt communis cum Stoico. aeque et hic intacta bona per concrematas urbes fert. Se enim ipſo contentus eſt, hoc felicitatem ſuam ſine deſignat. Ne exiſtimes nos ſolos generoſa verba iactare: et ipſe Stilponis obiurgator Epicurus, ſimilem illi vocem emiſit, quam tu boni conſule, etiamſi hunc diem iam expunxi. Si cui, inquit, ſua non videntur ampliſſima, licet totius mundi dominus ſit, tamen miſer eſt. Vel ſi hoc modo tibi melius enuntiari videtur: id enim agendum, ut non verbis ſerviamus, ſed ſenſibus. Miſer eſt, qui ſe non beatiſſimum iudicat, licet imperet mundo. Ut ſcias autem hos ſenſus communes eſſe, natura ſcilicet dictante, apud poëtam comicum invenies:

Non eſt beatus, eſſe ſe qui non putat.

Quid enim refert qualis ſtatus tuus ſit, ſi tibi videtur malus? Quid ergo? inquis, ſi beatum ſe dixerit ille turpiter dives, et ille multorum dominus, ſed plurium ſervus: beatus ſua ſententia fiet? Non quid

dicat, ſed quid ſentiat, refert: nec quid uno die ſentiat, ſed quid aſſidue. Non eſt autem quod verearis, ne ad indignum res tanta perveniat. Niſi ſapienti ſua non placent. omnis ſtultitia laborat faſtidio ſui.

EPISTOLA X.

Solitudinem bonam, ſed bonis aut progreſſis, eſſe: aliis aliam. Nam mali aut ſtulti maxime in ea peccant, remoto arbitro, & ſibi relicti. Obiter praeceptiuncula de Votis: & nihil concipere, niſi quod palam poſſis nuncupare.

SIC eſt, non muto ſententiam. fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam unum. Non habeo cum quo te communicatum velim, et vide quo iudicium meum abeat: audeo te tibi credere. Crates, ut aiunt, huius ipſius Stilponis auditor, cuius mentionem priori epiſtola feci, cum vidiſſet adoleſcentulum ſecreto ambulantem, interrogavit, quid illic ſolus faceret? Mecum, inquit, loquor. cui Crates: Cave, inquit, rogo, et diligenter attende, ne cum homine malo loquaris. Lugentem timentemque cuſtodire ſolemus, ne ſolitudine male utatur: nemo eſt ex imprudentibus, qui relinqui ſibi debeat. Tunc mala conſilia agitant: tunc aut aliis, aut ipſis futura pericula ſtruunt. Tunc cupiditates improbas ordinant: tunc quidquid aut metu, aut pudore celabat, animus expromit: tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiam inſtigat. Denique, quod unum ſolitudo ha-

bet commodum, nihil ulli committere, non timere indicem, perit ſtulto: ipſe ſe prodit. Vide itaque quid de te ſperem, immo quid ſpondeam mihi. ſpes enim incerti boni nomen eſt. non invenio cum quo te malim eſſe, quam tecum. Repeto memoria, quam magno animo quaedam verba proieceris, quanti roboris plena. gratulatus ſum protinus mihi, et dixi: Non a ſummis labris iſta venerunt: habent hae voces fundamentum. iſte homo non eſt unus e populo: ad ſalutem ſpectat. Sic loquere, ſic vive: vide ne te ulla res deprimat. Votorum tuorum veterum licet diis gratiam facias: alia de integro ſuſcipe: roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis. Quidni tu iſta vota ſaepe facias? audacter Deum roga, nil illum de alieno rogaturus. Sed ut more meo cum aliquo munuſculo epiſtolam mittam, verum eſt, quod apud Athenodorum inveni: Tunc ſcito te eſſe omnibus cupiditatibus ſolutum, cum eo perveneris, ut nihil Deum roges, niſi quod rogare poſſis palam. Nunc enim quanta dementia eſt hominum? turpiſſima vota diis inſuſurrant: ſi quis admoverit aurem, conticeſcent, et quod ſcire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo ne hoc praecipi ſalubriter poſſit: Sic vive cum hominibus, tanquam Deus videat; ſic loquere cum Deo, tanquam homines audiant.

EPISTOLA XI.

Bene ſperare ſe de amico Lucilii, in quo plurimus pudor & rubor. Hunc aliquando a natura eſſe, nec ullis praeceptis excuti: ac ſequi etiam ſapientem. Comparere item in malis interdum, & mali notam. Monitum deinde ſalutare Epicuri: ſemper virum bonum repraeſentare nobis, qui coerceat ut paedagogus. Velut illo praeſente facere omnia, & loqui.

LOCUTUS eſt mecum amicus tuus bonae indolis: in quo quantum eſſet animi, quantum ingenii, quantum iam etiam profectus, ſermo primus oſtendit. Dedit enim nobis guſtum, ad quem reſpondebit: non enim ex praeparato locutus eſt, ſed ſubito deprehenſus. Ubi ſe collegit, verecundiam, bonum in adoleſcente ſignum, vix potuit excutere: adeo illi ex alto ſuffuſus eſt rubor. Hic illum, quantum ſuſpicor, etiam cum ſe confirmaverit, et omnibus vitiis exuerit, ſapientem quoque ſequetur. Nulla enim ſapientia naturalia corporis aut animi vitia ponuntur: quidquid infixum et ingenitum eſt, lenitur arte, non vincitur. Quibuſdam etiam conſtantiſſimis in conſpectu populi ſudor erumpit, non aliter quam fatigatis et aeſtuantibus ſolet: quibuſdam tremunt genua dicturis: quorundam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Haec nec diſciplina, nec uſus unquam excutit: ſed natura vim ſuam exercet, et illos vitii ſui etiam robuſtiſſimos admonet. Inter haec et ruborem eſſe ſcio, qui graviſſimis quo-

que viris ſubitus offunditur. Magis quidem in iuvenibus apparet, quibus et plus caloris eſt, et tenera frons: nihilominus veteranos et ſenes tangit. Quidam nunquam magis, quam cum erubuerint, timendi ſunt: quaſi omnem verecundiam effuderint. Sulla tunc erat violentiſſimus, cum faciem eius ſanguis invaſerat. Nihil erat mollius ore Pompeii. nunquam non coram pluribus erubuit: utique in concionibus. Fabianum, cum in ſenatum teſtis eſſet inductus, erubuiſſe memini: et hic mire illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, ſed a novitate rei: quae inexercitatos etſi non concutit, movet, naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam ut quidam boni ſanguinis ſunt, ita quidam incitati et mobilis, et cito in os prodeuntis. Haec, ut dixi, nulla ſapientia abigit: alioquin haberet rerum naturam ſub imperio, ſi omnia eraderet vitia. Quaecunque attribuit conditio naſcendi, et corporis temperatura, cum multum ſe diuque animus compoſuerit, haerebunt. Nihil horum vitari poteſt, non magis quam arceſſi. Artifices ſcenici, qui imitantur affectus, qui metum et trepidationem exprimunt, qui triſtitiam repraeſentant, hoc indicio imitantur verecundiam: deiiciunt vultum, verba ſubmittunt, figunt in terram oculos, et deprimunt, ruborem ſibi exprimere non poſſunt. nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil adverſus haec ſapientia promittit, nihil proficit: ſui iuris ſunt, iniuſſa veniunt, iniuſſa diſcedunt. Iam clauſulam epiſtola poſcit: accipe, et quidem utilem et ſalutarem, quam te affigere animo volo. Aliquis vir bonus nobis eligendus eſt, ac ſemper ante ocu-

los habendus, ut ſic tanquam illo ſpectante vivamus, et omnia tanquam illo vidente faciamus. Hoc, mi Lucili, Epicurus praecepit: cuſtodem nobis et paedagogum dedit: nec immerito. Magna pars peccatorum tollitur, ſi peccaturis teſtis adſiſtat. Aliquem habeat animus, quem vereatur, cuius auctoritate etiam ſecretum ſuum ſanctius faciat. O felicem illum, qui non adſpectus tantum, ſed etiam cogitatus emendat! O felicem qui ſic aliquem vereri poteſt, ut ad memoriam quoque eius ſe componat, atque ordinet! Qui ſic aliquem vereri poteſt, cito erit verendus. Elige itaque Catonem: ſi hic videtur tibi nimis rigidus, elige remiſſioris animi virum Laelium: elige eum, cuius tibi placuit et vita, et oratio; et ipſius animum ante te ferens et vultus, illum ſemper tibi oſtende, vel cuſtodem, vel exemplum. Opus eſt, inquam, aliquo, ad quem mores noſtri ſe ipſi exigant. Niſi ad regulam, prava non corriges.

EPISTOLA XII.

Facete de ſenectute ſua narrat, & in villa ſe eius admonitum. Admonitum autem ſine triſtitia; nec triſtem eam, immo iucundam eſſe, & vitiis minus opportunam. Omnem vitam brevem; ſed qualemcunque, uſu faciendam noſtram, & manum illi iniiciendam. Quotidie dicamus, & cenſeamus, Vixi.

QUOCUNQUE me verto, argumenta ſenectutis meae video. Veneram in ſuburbanum meum, et querebar de impenſis aedificii dilabentis: ait villi-

cus, non eſſe negligentiae ſuae vitium: omnia ſe facere, ſed villam veterem eſſe. Haec villa inter manus meas crevit. Quid mihi futurum eſt, ſi iam putria ſunt aetatis meae ſaxa? Iratus illi, proximam occaſionem ſtomachandi arripio. Apparet, inquam, has platanos negligi. nullas habent frondes. quam nodoſi ſunt, et retorridi rami? quam triſtes et ſqualidi trunci? Hoc non accideret, ſi quis has circumfoderet, ſi irrigaret. Iurat per Genium meum, ſe omnia facere, in nulla re ceſſare curam ſuam: ſed illas vetulas eſſe. Quod inter nos ſit, ego illas poſueram, ego illarum primum videram folium. Converſus ad ianuam: Quis eſt, inquam, iſte decrepitus, et merito ad oſtium admotus? foras enim ſpectat. Unde iſtunc nactus es? quid te delectavit, alienum mortuum tollere? At ille: Non cognoſcis me? inquit: ego ſum Felicio, cui ſolebas ſigillaria afferre: ego ſum Philoſiti villici filius, deliciolum tuum. Profecto, inquam, iſte delirat. Pupulus etiam deliciolum meum factus eſt. Prorſus poteſt fieri. dentes illi cum maxime cadunt. Debeo hoc ſuburbano meo, quod mihi ſenectus mea, quocunque adverteram, apparuit. Complectamur illam, et amemus: plena eſt voluptatis, ſi illa ſcias uti. Gratiſſima ſunt poma, cum fugiunt: pueritiae maximus in exitu decor eſt: deditos vino potatio extrema delectat, illa quae mergit, quae ebrietati ſummam manum imponit. Quod in ſe iucundiſſimum omnis voluptas habet, in finem ſui differt. Iucundiſſima eſt aetas devexa iam, non tamen praeceps: et illam quoque in extrema regula ſtantem, iudico habere ſuas voluptates: aut hoc

ipſum ſuccedit in locum voluptatum, nullis egere. Quam dulce eſt, cupiditates fugaſſe ac reliquiſſe? Moleſtum eſt, inquis, mortem ante oculos habere. Primum iſta tam iuveni ante oculos debet eſſe, quam ſeni: non enim citamur ex cenſu: deinde nemo tam ſenex eſt, ut improbe unum diem ſperet. Unus autem dies, gradus eſt vitae. tota aetas partibus conſtat, et orbes habet circumductos maiores minoribus. Eſt aliquis, qui omnes complectatur et cingat: hic pertinet a natali ad diem extremum. eſt alter, qui annos adoleſcentiae excludit. eſt qui totam pueritiam ambitu ſuo adſtringit. eſt deinde ipſe annus, in ſe omnia continens tempora, quorum multiplicatione vita componitur. Menſis arctiore praecingitur circulo: anguſtiſſimum habet dies gyrum: ſed et hic ab initio ad exitum venit, ab ortu ad occaſum. Ideo Heraclitus, cui cognomen Scotinon fecit orationis obſcuritas: Unus, inquit, dies par omni eſt. Hoc alius aliter accepit: dixit enim parem eſſe horis. nec mentitur. Nam ſi dies tempus eſt viginti quatuor horarum, neceſſe eſt omnes inter ſe dies pares eſſe: quia nox habet quod dies perdidit. Alius ait, parem eſſe unum diem omnibus ſimilitudine: nihil enim habet longiſſimi temporis ſpatium, quod non in uno die invenias, lucem et noctem: et alternas mundi vices. Planiora facit iſta nox, alias contractior, alias productior. Itaque ſic ordinandus eſt dies omnis, tanquam cogat agmen, et conſummet atque expleat vitam. Pacuvius, qui Syriam uſu ſuam fecit, cum vino et illis funereis epulis ſibi parentaverat, ſic in cubiculum ferebatur a coena, ut

inter plauſus exoletorum hoc ad ſymphoniam caneretur: βεβίωκε, βεβίωκε. nullo non ſe die extulit. Hoc quod ille ex mala conſcientia faciebat, nos ex bona faciamus, et in ſomnum ituri, laeti hilaresque dicamus,

Vixi. & , quem dederat curſum fortuna, peregi.

Craſtinum ſi adiecerit Deus, laeti recipiamus. Ille beatiſſimus eſt et ſecurus ſui poſſeſſor, qui craſtinum ſine ſolicitudine exſpectat. Quisquis dixit, Vixi, quotidie ad lucrum ſurgit. Sed iam debeo epiſtolam cludere. Sic, inquis, ſine ullo ad me peculio veniet? Noli timere: aliquid ſecum feret. quare aliquid dixi? multum. Quid enim hac voce praeclarius, quam illi trado ad te perſerendam? Malum eſt in neceſſitate vivere. ſed in neceſſitate vivere, neceſſitas nulla eſt. Quidni nulla ſit? patent undique ad libertatem viae multae, breves, faciles. Agamus Deo gratias, quod nemo in vita teneri poteſt. calcare ipſas neceſſitates licet. Epicurus, inquis, dixit: quid tibi cum alieno? Quod verum eſt, meum eſt. perſeverabo Epicurum tibi ingerere: ut iſti cum in verba iurant, nec quid dicatur aeſtimant, ſed a quo, ſciant, quae optima ſunt, eſſe communia.

EPISTOLA XIII.

Format pulchre adverſus fortuita, & robur donat. Maxime autem, ne futurorum metu angamur: incerta ea eſſe, & poſſe non evenire. Spe igitur omnem metum temperandum. Deinde illud robuſtius: Fac & praecipe ventura: a Deo ſunt, & in bonum.

MULTUM tibi eſſe animi ſcio. nam etiam antequam inſtruerem te praeceptis ſalutaribus, et dura vincentibus, ſatis adverſus fortunam placebas tibi: et multo magis, poſtquam cum illa conſeruiſti manum, viresque expertus es tuas. quae nunquam certam dare fiduciam ſui poſſunt, niſi cum multae difficultates hinc et illinc apparuerint, aliquando vero et propius acceſſerint. Sic verus ille animus, et in alienum non venturus arbitrium, probatur: haec eius obruſſa eſt. Non poteſt athleta magnos ſpiritus ad certamen afferre, qui nunquam ſugillatus eſt. Ille qui fudit ſanguinem ſuum, cuius dentes crepuerunt ſub pugno, ille qui ſupplantatus adverſarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit, contumacior reſurrexit, cum magna ſpe deſcendit ad pugnam. Ergo, ut ſimilitudinem iſtam proſequar, ſaepe iam fortuna ſupra te fuit: nec tamen tradidiſti te, ſed ſubſiliiſti, et acrior reſtitiſti. multum enim adiicit ſibi virtus laceſſita. Tamen ſi tibi videtur, accipe a me auxilia, quibus munire te poſſis. Plura ſunt, Lucili, quae nos terrent, quam quae premunt: et ſaepius opinione, quam re laboramus. Non loquor

tecum Stoica lingua, ſed hac ſubmiſſiore. Nos enim dicimus, omnia iſta quae gemitus mugitusque exprimunt, levia eſſe, et contemnenda. Omittamus haec magna verba, ſed, dii boni, vera! illud tibi praecipio, ne ſis miſer ante tempus: cum illa quae velut imminentia expaviſti, fortaſſe nunquam ventura ſint, certe nondum venerint. Quaedam ergo nos magis torquent, quam debeant: quaedam ante torquent, quam debeant: quaedam torquent, cum omnino non debeant. Aut augemus dolorem, aut fingimus, aut praecipimus. Primum illud, quia res in controverſia eſt, et litem conteſtatam habemus, in praeſentia differatur. Quod ego leve dixero, tu graviſſimum eſſe contendes; ſcio alios inter flagella ridere, alios gemere ſub colapho. Poſtea videbimus, utrum iſta ſuis viribus valeant, an imbecillitate noſtra: illud praeſta mihi, ut quoties circumſteterint, qui tibi te miſerum eſſe perſuadeant, non quid audias, ſed quid ſentias cogites. et cum patientia tua deliberes, ac te ipſe interroges, qui tua optime noſti: Quid eſt quare iſti me complorent? quid eſt quod trepident, quod contagium quoque mei timeant, quaſi tranſilire calamitas poſſit? Eſt aliquid iſtic mali? an res iſta magis infamis eſt quam mala? Ipſe te interroga: Numquid ſine cauſa crucior, et moereo, et quod non eſt malum facio? Quomodo, inquis, intelligam, vana ſint, an vera, quibus angor? Accipe huius rei regulam. Aut praeſentibus torquemur, aut futuris, aut utrisque. De praeſentibus, facile eſt iudicium. ſi corpus tuum liberum eſt, ſanum eſt, nec ullus ex iniuria dolor eſt: videbimus

quid futurum ſit. hodie nihil negotii habet. At enim futurum eſt. Primum diſpice, an certa argumenta ſint venturi mali. plerumque enim ſuſpicionibus laboramus, et illudit nobis illa, quae conficere bellum ſolet, fama: multo autem magis ſingulos conficit. Ita eſt, mi Lucili. cito accedimus opinioni, non coarguimus illa, quae nos in metum adducunt: nec excutimus, ſed trepidamus: et ſic vertimus terga, quemadmodum illi, quos pulvis motus fuga pecorum, exuit caſtris, aut quos aliqua fabula ſine auctore ſparſa conterruit. Neſcio quomodo magis vana perturbant. vera enim modum ſuum habent: quidquid ex incerto venit, coniecturae et licentiae paventis animi traditur. Nulli itaque tam pernicioſi, tam irrevocabiles, quam lymphatici metus ſunt. ceteri enim ſine ratione, hi ſine mente ſunt. Inquiramus itaque in rem diligenter. Veriſimile eſt, aliquid futurum mali? non ſtatim verum eſt. Quam multa non exſpectata venerunt, quam multa exſpectata nunquam comparuerunt? Etiam ſi futurum eſt, quid iuvat dolori ſuo occurrere? ſatis cito dolebis, cum venerit: interim tibi meliora promitte. Quid facies lucri? tempus. Multa intervenient, quibus vicinum periculum vel prope admotum, aut ſubſiſtat, aut deſinat, aut in alienum caput tranſeat. Incendium ad fugam patuit: quosdam molliter ruina depoſuit: aliquando gladius ab ipſa cervice revocatus eſt: aliquis carnifici ſuo ſuperſtes fuit. Habet etiam mala fortuna levitatem. fortaſſe erit, fortaſſe non erit: interim dum non eſt, meliora propone. Nonnunquam nullis apparentibus ſignis, quae mali aliquid pro-

nuntient, animus ſibi falſas imagines ſingit, aut verbum aliquod dubiae ſignificationis detorquet in peius, aut maiorem ſibi offenſam proponit alicuius, quam eſt, et cogitat non quantum iratus ille ſit, ſed quantum liceat irato. Nulla autem cauſa vitae eſt, nullus miſeriarum modus, ſi timetur quantum poteſt. Hic prudentia proſit, hic robore animi evidentem quoque metum reſpue: ſi minus, vitio vitium repelle, ſpe metum tempera. Nihil tam certum eſt ex his quae timentur, ut non certius ſit, et formidata ſubſidere, et ſperata decipere. Ergo et ſpem ac metum examina: et quoties incerta erunt omnia, tibi fave; crede quod mavis. ſi plures habebis ſententias metus; nihilominus in hanc partem potius inclina, et perturbare te deſine. Ac ſubinde hoc in animo volve, maiorem partem mortalium, cum illi nec ſit quidquam mali, nec pro certo futurum ſit, aeſtuare ac diſcurrere. Nemo enim reſiſtit ſibi, cum coeperit impelli, nec timorem ſuum redigit ad verum. Nemo dicit, Vanus auctor eſt, vanus: aut finxit, aut credidit. Damus nos referentibus, expaveſcimus dubia pro certis, non ſervamus modum rerum, ſtatim in timorem venit ſcrupulus. Pudet me ſic tecum loqui, et tam levibus remediis te focillare. Alius dicat, Fortaſſe hoc non veniet: tu dic, Quid porro ſi veniet? videbimus utrum veniet: fortaſſe pro me veniet, et mors iſta vitam honeſtabit. Cicuta magnum Socratem fecit: Catoni gladium aſſertorem libertatis extorque, magnam partem detraxeris gloriae. Nimium diu te cohortor, cum tibi admonitione magis, quam exhortatione opus ſit.

Non in diverſum te a natura tua ducimus : natus es ad iſta quae dicimus. Eo magis bonum tuum auge, et exorna. Sed iam finem epiſtolae faciam, ſi illi ſignum ſuum impreſſero : id eſt, aliquam magnificam vocem perferendam ad te mandavero. Inter cetera mala, hoc quoque habet ſtultitia proprium, ſemper incipit vivere. Conſidera quid vox iſta ſignificet, Lucili virorum optime : et intelliges quam foeda ſit hominum levitas, quotidie nova vitae fundamenta ponentium, novas ſpes etiam in exitu inchoantium. Circumſpice tecum ſingulos. occurrent tibi ſenes, qui ſe cum maxime ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negotiandum parent. Quid eſt autem turpius, quam ſenex vivere incipiens ? Non adiicerem auctorem huic voci, niſi eſſet ſecretior, nec inter vulgata Epicuri dicta, quae mihi et laudare, et adoptare permiſi.

EPISTOLA XIV.

Prudentiſſima epiſtola. Monet corporis vitaeque curam habendam, ſed non nimiam. Timeri autem corpori tria, Pauperiem, Morbos, Violentiam : maxime hanc ultimam, quae a potentibus eſt, aut tyrannis. Ut non timeas, tria vitentur : Odium, Invidia, Contemtus. Quomodo autem, Sapientia dicet : & breviter ipſe.

FATEOR inſitam eſſe nobis corporis noſtri caritatem : fateor nos huius gerere tutelam : non nego indulgendum illi, ſerviendum nego. Multis enim ſer-

viet, qui corpori ſervit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanquam propter corpus vivere debeamus, ſed tanquam non poſſimus ſine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, ſolicitudinibus onerat, contumeliis obiicit. Honeſtum ei vile eſt, cui corpus nimis carum eſt. Agatur eius diligentiſſime cura; ita tamen, ut cum exiget ratio, cum dignitas, cum fides, mittendum in ignem ſit. Nihilominus, quantum poſſumus, evitemus incommoda quoque, non tantum pericula: et in tutum nos reducamus, excogitantes ſubinde, quibus poſſint timenda depelli. quorum tria, ni fallor, genera ſunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quae per vim potentioris eveniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quam quod ex aliena potentia impendet. Magno enim ſtrepitu et tumultu venit. Naturalia mala quae retuli, inopiae atque morbi, ſilentio ſubeunt, nec oculis, nec auribus quidquam terroris incutiunt: ingens alterius mali pompa eſt; ferrum circa ſe et ignes habet, et catenas, et turbam ferarum, quam in viſcera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, et cruces, et eculeos, et uncum; et adactum, per medium hominem, qui per os emergat, ſtipitem; et diſtracta in diverſum actis curribus membra; illam tunicam, alimentis ignium et illitam et intextam; quidquid aliud, praeter haec, commenta ſaevitia eſt. Non eſt itaque mirum, ſi maximus huius rei timor eſt, cuius et varietas magna, et apparatus terribilis eſt. Nam quemadmodum plus agit tortor, quo plura inſtrumenta doloris expoſuit (ſpecie enim vincuntur, qui

patientia reſtitiſſent:) ita ex his, quae animos noſtros ſubigunt et domant, plus proficiunt quae habent quod oſtendant. Illae peſtes non minus graves ſunt, famem dico et ſitim, et praecordiorum ſuppurationes, et febrem viſcera ipſa torrentem: ſed latent. nihil habent quod intentent, quod praeferant: haec, ut magna bella, adſpectu paratuque vicerunt. Demus itaque operam, abſtineamus offenſis. Interdum populus eſt, quem timere debeamus: interdum, ſi ea civitatis diſciplina eſt, ut plurima per ſenatum tranſigantur, gratioſi in eo viri; interdum ſinguli, quibus poteſtas populi, et in populum data eſt. Hos omnes amicos habere, operoſum eſt: ſatis eſt inimicos non habere. Itaque ſapiens nunquam potentium iras provocabit: immo declinabit, non aliter quam in navigando procellam. Cum peteres Siciliam, traieciſti fretum. temerarius gubernator contemſit auſtri minas: (ille eſt enim, qui Siculum pelagus exaſperet, et in vertices cogat) non ſiniſtrum petit litus, ſed id, quo propior Charybdis maria convolvit. At ille cautior, peritos locorum rogat, qui aeſtus ſit, quae ſigna dent nubes, et longe ab illa regione verticibus infami curſum tenet. Idem facit ſapiens: nocituram potentiam vitat, hoc primum cavens, ne vitare videatur. Pars enim ſecuritatis et in hoc eſt, non ex profeſſo eam petere: quia quae quis fugit, damnat. Circumſpiciendum nobis eſt ergo, quomodo a vulgo tuti eſſe poſſimus. Primum nihil inde concupiſcamus, unde rixa eſt inter competitores: deinde nihil habeamus quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. quam minimum ſit in corpore tuo ſpolio-

rum. Nemo ad humanum ſanguinem propter ipſum venit, aut admodum pauci: plures computant, quam oderunt. Nudum latro tranſmittit: etiam in obſeſſa via pauperi pax eſt. Tria deinde ex praeceptione veteri praeſtanda ſunt, ut vitentur: Odium, Invidia, Contemtus. Quomodo hoc fiat, ſapientia ſola monſtrabit. Difficile enim temperamentum eſt, verendumque, ne in contemtum nos invidiae timor transferat: ne dum calcari nolumus, videamur poſſe calcari. Multis timendi attulit cauſas, timeri poſſe. Undique nos reducamus: non minus contemni quam ſuſpici nocet. Ad philoſophiam ergo confugiendum eſt. hae literae non dico apud bonos, ſed apud mediocriter malos, inſularum loco ſunt. Nam forenſis eloquentia, et quaecunque alia populum movent, adverſarium habent: haec quieta, et ſui negotii, contemni non poteſt: cui ab omnibus artibus, etiam apud peſſimos, honor eſt. Nunquam in tantum convaleſcet nequitia, nunquam ſic contra virtutes coniurabitur, ut non philoſophiae nomen venerabile et ſacrum maneat. Ceterum philoſophia ipſa tranquille modeſteque tractanda eſt. Quid ergo? inquis. videbitur tibi M. Cato modeſte philoſophari, qui bellum civile ſententia ſua reprimit? qui furentium principum armis medius intervenit? qui aliis Pompeium offendentibus, aliis Caeſarem, ſimul laceſſit duos? Poteſt aliquis diſputare, an illo tempore capeſſenda fuerit ſapienti reſpublica. Quid tibi vis M. Cato? iam non agitur de libertate, olim peſſundata eſt: quaeritur, utrum Caeſar, an Pompeius poſſideat rempublicam. Quid tibi cum iſta contentione? nullae partes tuae

ſunt: dominus eligitur. Quid tua, uter vincat? melior vincere non poteſt: poteſt eſſe peior, qui victus fuerit: non poteſt melior, qui vicerit. Ultimas partes attigi Catonis: ſed ne priores quidem anni fuerunt, qui ſapientem in illam rapinam reipublicae admitterent. Quid aliud quam vociferatus eſt Cato, et miſit irritas voces, cum modo per populi levatus manus, et obrutus ſputis, et portandus extra forum traheretur, modo e ſenatu in carcerem duceretur? Sed poſtea videbimus, an ſapienti opera perdenda ſit: interim ad hos te voco, qui a republica excluſi, ſeceſſerunt ad colendam vitam, et humano generi iura condenda, ſine ulla potentioris offenſa. Non conturbabit ſapiens publicos mores, nec populum in ſe vitae novitate convertet. Quid ergo? utique erit tutus, qui hoc propoſitum ſequetur? Promittere tibi hoc non magis poſſum, quam in homine temperante bonam valetudinem: et tamen facit temperantia bonam valetudinem. Perit aliqua navis in portu: ſed tu quid accidere in medio maris credis? Quanto huic periculum paratius foret, multa agenti, molientique, cui ne otium quidem tutum eſt? Pereunt aliquando innocentes: quis negat? nocentes tamen ſaepius. Ars ei conſtat, qui per ornamenta percuſſus eſt. Denique conſilium omnium rerum ſapiens, non exitum ſpectat. Initia in poteſtate noſtra ſunt: de eventu fortuna iudicat, cui de me ſententiam non do. At aliquid vexationis affert, aliquid adverſi. non damnatur latro, cum occidit. Nunc ad quotidianam ſtipem manum porrigis. aurea te ſtipe implebo. Et quia facta eſt auri mentio, accipe quemadmodum uſus

fructuſque eius tibi eſſe gratior poſſit. Is maxime divitiis fruitur, qui minime divitiis indiget. Ede, inquis, auctorem. Ut ſcias quam benigni ſimus, propoſitum eſt aliena laudare: Epicuri eſt, aut Metrodori, aut alicuius ex illa officina. Et quid intereſt, quis dixerit? omnibus dixit. Qui eget divitiis, timet pro illis: nemo autem ſolicito bono fruitur. Adiicere illis aliquid ſtudet, dum de incremento cogitat: oblitus eſt uſus, rationes accipit, forum conterit, kalendarium verſat, fit ex domino procurator.

Epistola XV.

Ad curam etiam corporis Exercitatio ſpectat: ſed haec laborioſa, aut occupata non eſto. Facilis & brevis ſufficit: ut curſus, ſaltus, geſtatio, vocis intentio. Clauſula ab Epicuro, Ne vita in futurum feratur: praeſentibus acquieſce.

MOs antiquis fuit, uſque ad meam ſervatus aetatem, primis epiſtolae verbis adiicere: Si vales, bene eſt. Recte et nos dicimus: Si philoſopharis, bene eſt. Valere enim hoc demum eſt: ſine hoc, aeger eſt animus. Corpus quoque etiam ſi magnas habet vires, non aliter quam furioſi aut phrenetici, validum eſt. Ergo hanc valetudinem praecipue cura, deinde et illam ſecundam: quae non magno tibi conſtabit, ſi volueris bene valere. Stulta eſt enim, mi Lucili, et minime conveniens literato viro, occupatio exercendi lacertos, et dilatandi cervicem, ac latera firmandi. Cum tibi feliciter ſagina ceſſerit, et tori

creverint : nec vires unquam opimi bovis, nec pondus aequabis. Adiice nunc, quod maiore corporis ſarcina animus eliditur, et minus agilis eſt. Itaque, quantum potes, circumſcribe corpus tuum, et animo locum laxa. multa ſequuntur incommoda huic deditos curae. Primam exercitationes, quarum labor ſpiritum exhaurit, et inhabilem intentioni ac ſtudiis acrioribus reddit : deinde copia ciborum ſubtilitas animi impeditur. Accedunt peſſimae notae mancipia in magiſterium recepta, homines inter oleum et vinum occupati : quibus ad votum dies eſt actus, ſi bene deſudaverunt, ſi in locum eius quod effluxit, multum potionis alterius, ieiuno gutture regeſſerunt. Bibere et ſudare, vita cardiaci eſt. Sunt exercitationes et faciles et breves, quae corpus et ſine mora laxent, et tempori parcant : cuius praecipua ratio habenda eſt. Curſus, et cum aliquo pondere manus motae, et ſaltus, vel ille qui corpus in altum levat, vel ille qui in longum mittit, vel ille (ut ita dicam) ſaliaris, aut (ut contumelioſius dicam) fullonius. Quodlibet ex his elige, uſu fit facile. Quidquid facies, cito redi a corpore ad animum, illum diebus ac noctibus exerce. labore modico alitur ille. Hanc exercitationem non frigus, non aeſtus impedit, ne ſenectus quidem. Id bonum cura, quod vetuſtate fit melius. Neque ego te iubeo ſemper imminere libro, aut pugillaribus. dandum et aliquod intervallum animo : ita tamen ut non reſolvatur, ſed remittatur. Geſtatio et corpus concutit, et ſtudio non officit : poſſis legere, poſſis dictare, poſſis loqui, poſſis audire : quorum nihil nec ambulatio quidem vetat fieri. Nec tu intentionem

vocis contemſeris: quam vero te per gradus et certos modos attollere, deinde deprimere. Quod ſi velis deinde quemadmodum ambules diſcere, admittes iſtos, quos nova artificia docuit fames: erit qui gradus tuos temperet, et buccas edentis obſervet, et in tantum procedet, in quantum eius audaciam patientiae credulitate produxeris. Quid ergo? a clamore protinus et a ſumma contentione vox tua incipiet? Uſque adeo naturale eſt, paulatim incitari, ut litigantes quoque a ſermone incipiant, ad vociferationem tranſeant. nemo ſtatim Quiritium fidem implorat. Ergo utcunque tibi impetus animi ſuaſerit, modo vehementius fac vitiis convicium, modo lentius, prout vox quoque te hortabitur et latus. Modeſta, cum receperis illam revocariſque, deſcendat, non decidat: moderatoris ſui temperamentum habeat, nec indocto et ruſtico more deſaeviat. Non enim id agitur, ut exerceatur vox, ſed ut exerceat. Detraxi tibi non puſillum negotium: mercedula, et munus gratum, ad haec beneficia accedet. Ecce inſigne praeceptum. Stulti vita ingrata eſt, trepida eſt, tota in futurum fertur. Quis haec, inquis, dicit? Idem qui ſupra. Quam tu nunc vitam dici exiſtimas ſtultam? Babae et Ixionis? Non ita eſt. noſtra dicitur: quos caeca cupiditas in nocitura, certe nunquam ſatiatura, praecipitat: quibus ſi quid ſatis eſſe poſſet, fuiſſet: qui non cogitamus quam iucundum ſit nihil poſcere, quam magnificum ſit plenum eſſe, nec ex fortuna pendere. Subinde itaque, Lucili, quam multa ſis conſecutus, recordare: cum adſpexeris quot te antecedant, cogita quot ſequantur. Si vis gratus eſſe adverſus deos,

et adverſus vitam tuam, cogita quam multos anteceſſeris. Quid tibi cum ceteris? te ipſe anteceſſiſti. finem conſtitue, quem tranſire ne poſſis quidem, ſi velis: diſcedent aliquando iſta inſidioſa bona, et ſperantibus meliora, quam aſſecutis. Si quid in illis eſſet ſolidi, aliquando et implerent: nunc haurientium ſitim concitant, et invitant ſpecioſi apparatus. Quod futuri temporis incerta ſors voluit, quare potius a fortuna impetrem, ut det, quam a me, ne petam? Quare autem petam, oblitus fragilitatis humanae? Congeram? in quid? laborem? ecce hic ultimus dies. ut non ſit, prope ab ultimo eſt.

EPISTOLA XVI.

Philoſophiam vitae neceſſariam, ſed illam veram eſſe, quae in factis ſit, & profectu. Diſponi ab eo actiones & conſilia. Non obſtare, ſi Fatum ſit, aut Fortuna ſit: nam & illa docebit Deo parere, & Fortunam ac fortuita aſpernari. Clauſula item ab Epicuro: Secundum naturam qui vivit, dives: ſperne opinionem.

LIQUERE tibi hoc ſcio, Lucili, neminem poſſe beate vivere, ne tolerabiliter quidem, ſine ſapientiae ſtudio: et beatam vitam perfecta ſapientia effici, ceterum tolerabilem etiam inchoata. Sed hoc, quod liquet, firmandum, et altius quotidiana meditatione figendum eſt. Plus operis eſt in eo, ut propoſita cuſtodias, quam ut honeſta proponas. Perſeverandum eſt, et aſſiduo ſtudio robur addendum, donec bona mens ſit, quod bona voluntas eſt. Ita-

que tibi apud me pluribus verbis opus non eſt, aut affirmatis, aut tam longis: intelligo te multum profeciſſe. Quae ſcribis, unde veniant ſcio: non ſunt ficta, nec colorata. Dicam tamen quid ſentiam. iam de te ſpem habeo, nondum fiduciam. Tu quoque idem facias, volo. non eſt quod tibi cito et facile credas: excute te, et varie ſcrutare, et obſerva. Illud ante omnia vide, utrum in philoſophia, an in ipſa vita profeceris. Non eſt philoſophia populare artificium, nec oſtentationi paratum: non in verbis, ſed in rebus eſt. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua obleсtatione conſumatur dies, ut dematur otio nauſea: animum format et fabricat, vitam diſponit, actiones regit, agenda et omittenda demonſtrat, ſedet ad gubernaculum, et per ancipitia fluctuantium dirigit curſum. ſine hac nemo ſecurus eſt. Innumerabilia accidunt ſingulis horis, quae conſilium exigunt, quod ab hac petendum eſt. Dicet aliquis: Quid mihi prodeſt philoſophia, ſi fatum eſt? quid prodeſt, ſi Deus rector eſt? quid prodeſt, ſi caſus imperat? Nam et mutari certa non poſſunt, et nihil praeparari poteſt adverſus incerta: ſi aut conſilium meum Deus occupavit, decrevitque quid facerem, aut conſilio meo nil fortuna permittit. Quidquid eſt ex his, Lucili, vel ſi omnia haec ſunt, philoſophandum eſt: ſive nos inexorabili lege fata conſtringunt, ſive arbiter Deus univerſi cuncta diſponit, ſive caſus res humanas ſine ordine impellit et iactat, philoſophia nos tueri debet. Haec adhortabitur, ut Deo libenter pareamus, ut fortunae contumaciter reſiſtamus: haec docebit, ut Deum ſequa-

ris, feras caſum. Sed non eſt nunc in hanc diſputationem tranſeundum, quid ſit iuris noſtri, ſi providentia in imperio eſt, aut ſi fatorum ſeries illigatos trahit, aut ſi repentina, aut ſubita dominantur: illo nunc revertor, ut te moneam et exhorter, ne patiaris animum tuum delabi et refrigeſcere. Conſtitue illum, et contine, ut habitus fiat quod eſt impetus. Iam ab initio, ſi bene te novi, circumſpexiſti ecquid haec epiſtola munuſculi attulerit? excute illam, et invenies. Non eſt quod mireris animum meum: adhuc de alieno liberalis ſum. Quare autem alienum dixi? quidquid bene dictum eſt ab ullo, meum eſt. Sic quoque quod ab Epicuro dictum eſt: Si ad naturam vives, nunquam eris pauper: ſi ad opinionem, nunquam dives. Exiguum natura deſiderat, opinio immenſum. Congeratur in te, quidquid multi locupletes poſſederunt: ultra privatum pecuniae modum fortuna te provehat, auro tegat, purpura veſtiat, et eo deliciarum opumque perducat, ut terram marmoribus abſcondas, et non tantum habere tibi liceat, ſed calcare divitias: accedant ſtatuae et picturae, et quidquid ars ulla luxuriae laboravit: maiora cupere ab his diſces. Naturalia deſideria finita ſunt: ex falſa opinione naſcentia, ubi deſinant, non habent. nullus enim terminus falſo eſt. Via eunti aliquid extremum eſt: error immenſus eſt. Retrahe te a vanis: et cum voles ſcire, quod petis, utrum naturalem habeat, an caecam cupiditatem, conſidera an poſſit alicubi conſiſtere. Si longe progreſſo, ſemper aliquid longius reſtat; ſcito id naturale non eſſe.

EPISTOLA XVII.

Philoſophiam autem non differendam, amplectendam omiſſis rebus. At pauper ero. Quid ſi hoc expetendum? expeditius philoſophaberis. Iam Natura pauca deſiderat: atque ea non deerunt. Clauſula, Cui paupertas gravis, etiam opes erunt: nam vitium eſt in animo.

PROIICE omnia iſta, ſi ſapis, immo ut ſapias, et ad bonam mentem magno curſu, ac totis viribus tende. Si quid eſt quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris. ſic illam diſponere volo, ut ſufficere nihil agenti poſſit: ne aut paupertas mihi oneri ſit, aut ego alicui. Cum haec dicis, non videris vim ac potentiam eius de quo cogitas boni noſſe: et ſummam quidem rei pervides, quantum philoſophia proſit; partes autem nondum ſatis ſubtiliter diſpicis. nec dum ſcis, quantum ubique nos adiuvet: quemadmodum et in maximis (ut Ciceronis utar verbis) opituletur, et in minima deſcendat. Mihi crede, advoca illam in conſilium: ſuadebit tibi, ne ad calculos ſedeas. Nempe hoc quaeris, et hoc iſta dilatione vis conſequi, ne tibi paupertas timenda ſit. Quid ſi appetenda eſt? multis ad philoſophandum obſtitere divitiae: paupertas expedita eſt, ſecura eſt. Cum claſſicum cecinit, ſcit non ſe peti: cum aliqua conclamatio eſt, quomodo exeat, non quid efferat, quaerit. Si navigandum eſt, non perſtrepunt portus, nec unius

comitatu inquieta ſunt litora; non circumſtat illam turba ſervorum, ad quos paſcendos tranſmarinarum regionum eſt optanda fertilitas. Facile eſt paſcere paucos ventres, et bene inſtitutos, et nihil aliud deſiderantes, quam impleri. Parvo fames conſtat, magno faſtidium. Paupertas contenta eſt deſideriis inſtantibus ſatisfacere. Quid eſt ergo, quare tu hanc recuſes contubernalem, cuius mores ſanus dives imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper ſis oportet, aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis cura: frugalitas autem, paupertas voluntaria eſt. Tolle itaque iſtas excuſationes: Quantum ſat eſt, nondum habeo: ſi ad illam ſummam pervenero, tunc me totum philoſophiae dabo. Atqui nihil prius quam hoc parandum eſt: quod tu differs, et poſt cetera paras, ab hoc incipiendum eſt. Parare, inquis, unde vivam, volo. Simul et parare diſce. Si quid te vetat bene vivere, bene mori non vetat. Non eſt quod paupertas nos a philoſophia revocet, ne egeſtas quidem: toleranda eſt enim ad hoc properantibus vel fames, quam toleravere quidam in obſidionibus. Et quod aliud erat illius patientiae praemium, quam in arbitrium non cadere victoris? quanto hoc maius eſt, quo promittitur perpetua libertas, nullius, nec hominis, nec Dei timor? Et quidem vel eſurienti ad iſta veniendum eſt. Perpeſſi ſunt exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, et dictu foedam tulerunt famem. haec omnia paſſi ſunt pro regno (quo magis mireris) alieno: dubitabit aliquis ferre paupertatem, ut animum furoribus liberet? Non eſt

ergo prius acquirendum. licet ad philoſophiam etiam ſine viatico pervenire. Ita eſt, cum omnia habueris, tunc et ſapientiam habere voles. Haec erit ultimum vitae inſtrumentum, et (ut ita dicam) additamentum. Tu vero, ſive aliquid habes, iam philoſophare: unde enim ſcis, an iam nimis habeas? ſive nihil; hoc prius quaere, quam quidquam. At neceſſaria deerunt. Primum deeſſe non poterunt, quia natura minimum petit: naturae autem ſe ſapiens accomodat. Sed ſi neceſſitates ultimae inciderint, iamdudum exſiliet e vita, et moleſtus ſibi eſſe deſinet. Si vero exiguum fuerit et anguſtum, quo poſſit vita produci: id boni conſulet, nec ultra neceſſaria ſolicitus aut anxius, ventri et ſcapulis ſuum reddet, et occupationes divitum, concurſationesque ad divitias euntium, ſecurus laetusque ridebit, ac dicet: Quid in longum ipſe te differs? exſpectabisne foenoris quaeſtum, aut ex merce compendium, aut tabulas beati ſenis, cum fieri poſſis ſtatim dives? Repraeſentat opes ſapientia: quas cuicunque fecit ſupervacuas, dedit. Haec ad alios pertinent: tu locupletibus propior es. Seculum muta, nimis habes. Ineſt omni ſeculo, quod ſat eſt. Poteram hoc loco epiſtolam claudere, niſi te male inſtituiſſem. Reges Parthos non poteſt quisquam ſalutare ſine munere, tibi valedicere non licet gratis. quid iſtuc? ab Epicuro mutuum ſumam. Multis paraſſe divitias, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio. Non hoc miror. non eſt enim in rebus vitium, ſed in ipſo animo. Illud quod paupertatem gravem fecerat, et divitias graves fecit. Quemadmodum nihil differt, utrum aegrum

in ligneo lecto, an in aureo colloces: quocunque illum tranſtuleris, morbum ſuum ſecum transfert: ſic nihil refert, utrum animus aeger in divitiis, an in paupertate ponatur. malum ſuum, illum ſequitur.

EPISTOLA XVIII.

Sapientem, in publica laſcivia, temperanter ſe gerere: & aut nihil aut parum ex moribus libare. Quomocunque; utile eſſe, certis diebus abſtinere, parcere, pauperes adſimilare. Praeexercitatio eſt ad veram inopiam, ſi ea venit. Clauſula ab Epicuro: Ira inſaniae aſſidet.

DECEMBER eſt menſis, cum maxime civitas deſudat. Ius luxuriae publicae datum eſt: ingenti apparatu ſonant omnia: tanquam quidquam inter Saturnalia interſit, et dies rerum agendarum. Adeo nihil intereſt, ut non videatur mihi erraſſe, qui dixit, olim menſem Decembrem fuiſſe, nunc annum. Si te hic haberem, libenter tecum conferrem quid exiſtimares eſſe faciendum, utrum nihil ex quotidiana conſuetudine movendum; an, ne diſſidere videremur cum publicis moribus, et hilarius coenandum, et exuendam togam. Nam quod fieri niſi in tumultu et triſti tempore civitatis non ſolebat, voluptatis cauſa ac feſtorum dierum veſtem mutavimus. Si te bene novi, arbitri partibus functus, nec per omnia nos ſimiles eſſe pilleatae turbae voluiſſes, nec per omnia diſſimiles: niſi forte his maxime diebus animo imperandum eſt, ut tunc vo-

luptatibus ſolus abſtineat, cum in illas omnis turba procubuit. Certiſſimum argumentum infirmitatis ſuae capit, ſi ad blanda et in luxuriam trahentia nec it, nec abducitur. Hoc multo fortius eſt, ebrio ac vomitante populo, ſiccum ac ſobrium eſſe: illud temperatius, non excerpere ſe, nec inſigniri, nec miſceri omnibus: et eadem, ſed non eodem modo, facere. Licet enim ſine luxuria agere feſtum diem. Ceterum adeo mihi placet tentare animi tui firmitatem, ut ex praecepto magnorum virorum tibi quoque praecipiam: interponas aliquot dies, quibus contentus minimo ac viliſſimo cibo, dura atque horrida veſte, dicas tibi: Hoc eſt quod timebatur? In ipſa ſecuritate animus ad difficilia ſe praeparet, et contra iniurias fortunae, inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit ſine ullo hoſte, vallum iacit, et ſupervacuo labore laſſatur, ut ſufficere neceſſario poſſit. Quem in ipſa re trepidare nolueris, ante rem exerce. Hoc ſecuti ſunt, qui omnibus menſibus paupertatem imitati, prope ad inopiam acceſſerunt, ne unquam expaveſcerent, quod ſaepe didiciſſent. Non eſt nunc quod exiſtimes me ducere te ad modicas coenas et pauperum cellas, et quidquid aliud eſt, per quod luxuria divitiarum taedio ludit. Grabatus ille verus ſit, et ſagum, et panis durus ac ſordidus. Hoc triduo et quatriduo fer, interdum pluribus diebus: ut non luſus ſit, ſed experimentum. Tunc mihi crede, Lucili, exſultabis, dupondio ſatur, et intelliges ad ſaturitatem non opus eſſe fortuna: hoc enim quod neceſſitati ſat eſt, debet etiam irata. Non eſt tamen quare tu multum

tibi facere videaris: facies enim quod multa millia ſervorum, multa millia pauperum faciunt. Illo nomine te ſuſpice, quod facies non coactus. Tam facile erit tibi illud pati ſemper, quam aliquando experiri. Exerceamur ad palum: et ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius divites erimus, ſi ſcierimus quam non ſit grave pauperes eſſe. Certos habebat dies ille magiſter voluptatis Epicurus, quibus maligne famem exſtingueret: viſurus an aliquid deeſſet ex plena et conſummata voluptate, vel quantum deeſſet, et an dignum, quod quis magno labore penſaret. hoc certe in his epiſtolis ait, quas ſcripſit, Charino magiſtratu, ad Polyaenum. Et quidem gloriatur, non toto aſſe ſe paſci: Metrodorum, qui nondum tantum profecerit, toto. In hoc tu victu ſaturitatem non putas eſſe? Et voluptas eſt. Voluptas autem, non illa levis et fugax, et ſubinde reficienda, ſed ſtabilis et certa. Non enim iucunda res eſt aqua et polenta, aut fruſtum hordeacei panis: ſed ſumma voluptas eſt, poſſe capere etiam ex his voluptatem, et ad id ſe reduxiſſe, quod eripere nulla fortunae iniquitas poſſit. Liberaliora ſunt alimenta carceris: ſepoſitos ad capitale ſupplicium, non tam anguſte, qui occiſurus eſt, paſcit. Quanta eſt animi magnitudo, ad id ſua ſponte deſcendere, quod nec ad extrema quidem redactis timendum ſit? hoc eſt praeoccupare tela fortunae. Incipe ergo, mi Lucili, ſequi horum conſuetudinem, et aliquos dies deſtina, quibus ſecedas a tuis rebus, minimoque te facias familiarem. Incipe cum paupertate habere commercium.

Aude, hoſpes, contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo. ———

Nemo alius eſt Deo dignus, quam qui opes contemſit. quarum poſſeſſione tibi non interdico: ſed efficere volo, ut illas intrepide poſſideas. quod uno conſequeris modo, ſi te etiam ſine illis beate victurum perſuaſeris tibi; ſi illas tanquam exituras ſemper adſpexeris. Sed iam incipiamus epiſtolam complicare. Prius, inquis, redde quod debes. Delegabo tibi Epicurum: ab illo fiet numeratio. Immodica ira gignit inſaniam. Hoc quam verum ſit, neceſſe eſt ſcias, cum habueris et ſervum, et inimicum. In omnes perſonas hic exardeſcit affectus: tam ex amore naſcitur, quam ex odio: non minus inter ſeria, quam inter luſus et iocos. Nec intereſt, ex quam magna cauſa naſcatur, ſed in qualem perveniat animum. Sic ignis non refert quam magnus, ſed quo incidat. nam etiam maximum ſolida non receperunt: rurſus arida, et corripi facilia, ſcintillam quoque fovent uſque in incendium. Ita eſt, mi Lucili, ingentis irae exitus, furor eſt: et ideo ira vitanda eſt, non moderationis cauſa, ſed ſanitatis.

EPISTOLA XIX.

Omittendas aut abiiciendas occupationes, & otium captandum: ſed otium, non latebras. Monet ab aula & ſplendore abire: quae tumultus & fluctus ſuos habent. Clauſula ab eodem magiſtro: Vide quibuſcum menſa communices.

EXSULTO quotiens epiſtolas tuas accipio. implent enim me bona ſpe: iam non promittunt de te, ſed ſpondent. Ita fac, oro atque obſecro: quid enim habeo melius, quod amicum rogem, quam quod pro ipſo rogaturus ſum? ſi potes, ſubduc te iſtis occupationibus: ſi minus, eripe. Satis multum temporis ſparſimus, incipiamus in ſenectute vaſa colligere. Numquid invidioſum eſt? in freto viximus, moriamur in portu. Neque ego ſuaſerim tibi nomen ex otio petere, quod nec iactare debes, nec abſcondere. Nunquam enim uſque eo te abigam, generis humani furore damnato: ut latebram tibi aliquam parari et oblivionem velim. id age, ut otium tuum non emineat, ſed appareat. Deinde videbunt de iſto, quibus integra ſunt et propria conſilia: an velint vitam per obſcurum tranſmittere. tibi liberum non eſt. In medium te protulit ingenii vigor, ſcriptorum elegantia, clarae et nobiles amicitiae. Tanta notitia te invaſit, ut ſi in extrema mergaris, ac penitus condaris, tamen priora te monſtrabunt. tenebras habere non potes: ſequetur priſtinae lucis multum, quocunque fugeris. Quietem potes vindicare, ſine ullius odio, ſine deſiderio, aut

morſu animi tui. Quid enim relinques, quod invitus relictum a te poſſis cogitare? clientes? quorum nemo te ipſum ſequitur, ſed aliquid ex te. Amicos? olim amicitia petebatur, nunc praeda. Mutabunt teſtamenta deſtituti ſenes? migrabit ad aliud limen ſalutator? non poteſt parvo res magna conſtare. Aeſtima utrum te relinquere, an aliquid ex tuis malis. Utinam tibi quidem ſeneſcere contigiſſet intra natalium tuorum modum, nec te in altum fortuna miſiſſet! Tulit te longe a conſpectu vitae ſalubris rapida felicitas, provincia et procuratio, et quidquid ab iſtis promittitur: maiora deinde officia te excipient, et ex aliis alia. Quis exitus erit? quid exſpectas, donec deſinas? habere, quod cupias? Nunquam erit tempus. Qualem dicimus eſſe ſeriem cauſarum, ex quibus nectitur fatum, talem et cupiditatum: altera ex fine alterius naſcitur. In eam demiſſus es vitam, quae nunquam tibi miſeriarum terminum ac ſervitutis ipſa factura ſit. Subduc cervicem iugo tritam. ſemel illam incidi, quam ſemper premi, ſatius eſt. Si te ad privata retuleris, minora erunt omnia, ſed affatim implebunt: at nunc plurima et undique ingeſta non ſatiant. Utrum autem mavis, ex inopia ſaturitatem, an in copia famem? Et avida felicitas eſt, et alienae aviditati expoſita. Quamdiu tibi ſatis nihil fuerit, ipſe aliis non eris. Quomodo, inquis, exibo? utcunque. Cogita quam multa temere pro pecunia, quam multa laborioſe pro honore tentaveris: aliquid et pro otio audendum eſt, aut in iſta ſolicitudine procurationum, et deinde urbanorum officiorum, ſeneſcendum in tumultu, ac ſemper novis fluctibus, quos effugere nulla modeſtia,

nulla vitae quiete contingit. Quid enim ad rem pertinet, an tu quieſcere velis? fortuna tua non vult. Quid ſi illi etiam nunc permiſeris creſcere? quantum ad ſucceſſum acceſſerit, accedet ad metum. Volo tibi hoc loco referre dictum Maecenatis, vera in ipſo eculeo docuit. Ipſa enim altitudo attonat ſumma. Si quaeris, in quo libro dixerit, in eo qui Prometheus inſcribitur. hoc voluit dicere, attonita habet ſumma. Eſt ergo tanti ulla potentia, ut ſit tibi tam ebrius ſermo? Ingenioſus vir ille fuit, magnum exemplum Romanae eloquentiae daturus, niſi illum enervaſſet felicitas, imo caſtraſſet. Hic te exitus manet, niſi iam contrahas vela, niſi (quod ille ſero voluit) terram leges. Poteram tecum et hac Maecenatis ſententia parem facere rationem: ſed movebis mihi controverſiam, ſi te novi, nec voles quod debeo, in aſpero et probo accipere. Ut ſe res habet, ab Epicuro verſura facienda eſt. Ante, inquit, circumſpiciendum eſt, cum quibus edas et bibas, quam quid edas et bibas. Nam ſine amico viſceratio, leonis ac lupi vita eſt. Hoc non continget tibi, niſi ſeceſſeris: alioquin habebis convivas, quos ex turba ſalutantium nomenclator digeſſerit. Errat autem qui amicum in atrio quaerit, in convivio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, et bonis ſuis obſeſſus, quam quod amicos ſibi putat, quibus ipſe non eſt: quod beneficia ſua efficacia iudicat ad conciliandos amicos, cum quidam, quo plus debent, magis oderint. Leve aes alienum debitorem facit, grave inimicum. Quid ergo? beneficia non parant amicitias? parant, ſi accepturos licuit eligere; ſi collata, non ſparſa

ſunt. Itaque dum incipis eſſe mentis tuae, interim hoc conſilio ſapientum utere, ut magis ad rem exiſtimes pertinere, quis, quam quid acceperit.

Epistola XX.

Philoſophiam in factis, non verbis eſſe: itaque ad illa eundum. Et conſtanter eundum. nam Sapientia, eſt convenientia, & tenor unus voluntatum, ac vitae. Paupertas etiam non timenda: & divitiae, ſi aſſint, non amandae. Iterum monitio, pauperem certis diebus agere, & imitari.

SI vales, et te dignum putas qui aliquando fias tuus, gaudeo. mea enim gloria erit, ſi te iſtinc, ubi ſine ſpe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem, mi Lucili, te rogo atque hortor, ut philoſophiam in praecordia ima demittas, et experimentum tui profectus capias, non oratione, nec ſcripto: ſed animi firmitate, et cupiditatum deminutione. Verba rebus proba. Aliud propoſitum eſt declamantibus, et aſſenſionem coronae captantibus, aliud his qui iuvenum et otioſorum aures diſputatione varia aut volubili detinent. Facere docet philoſophia, non dicere: et hoc exigit, ut ad legem ſuam quisque vivat, ne orationi vita diſſentiat, ut ipſa inter ſe vita unius, ſine actionum diſſenſione, coloris ſit. Maximum hoc eſt et officium ſapientiae, et indicium, ut verbis opera concordent, ut et ipſe ubique par ſibi idemque ſit. Quis hoc praeſtabit? pauci, aliqui tamen. Eſt difficile hoc: nec dico ſapientem ſemper

uno iturum gradu, ſed una via. Obſerva itaque, numquid veſtis tua domusque diſſentiant: numquid in te liberalis ſis, in tuos ſordidus: numquid coenes frugaliter, aedifices luxurioſe. Unam ſemel, ad quam vivas, regulam prende, et ad hanc omnem vitam tuam exaequa. Quidam ſe domi contrahunt, dilatant foris et extendunt. Vitium eſt haec diverſitas, et ſignum vacillantis animi, ac nondum habentis tenorem ſuum. Etiamnum dicam unde ſit iſta inconſtantia, et diſſimilitudo rerum conſiliorumque. Nemo proponit ſibi quid velit, nec ſi propoſuit, perſeverat in eo, ſed tranſilit: nec tantum mutat, ſed redit, et in ea quae deſeruit ac damnavit, revolvitur. Itaque ut relinquam definitiones ſapientiae veteres, et totum complectar humanae vitae modum, hac poſſum contentus eſſe: Quid eſt ſapientia? Semper idem velle atque idem nolle. Licet illam exceptiunculam non adiicias, ut rectum ſit quod velis. Non poteſt cuiquam ſemper idem placere, niſi rectum. Neſciunt ergo homines quid velint, niſi illo momento, quo volunt. in totum, nulli velle aut nolle decretum eſt. Variatur quotidie iudicium, et in contrarium vertitur: ac pleriſque agitur vita per luſum. Preme ergo quod coepiſti: et fortaſſe perduceris aut ad ſummum, aut eo quod ſummum nondum eſſe ſolus intelligas. Quid fiet, inquis, huic turbae familiarium? Turba iſta cum a te paſci deſierit, ipſa ſe paſcet: aut quod tu beneficio tuo non potes ſcire, paupertatis ſcies. Illa veros certoſque amicos retinebit: diſcedet quisquis non te, ſed aliud ſequebatur. Non eſt autem vel ob hoc unum aman-

da paupertas, quod, a quibus ameris, oſtendit? O quando ille veniet dies, quo nemo in honorem tuum mentiatur? Huc ergo cogitationes tuae tendant, hoc cura, hoc opta, omnia alia vota Deo remiſſurus, ut contentus ſis temetipſo et ex te naſcentibus bonis. Quae poteſt eſſe felicitas Deo propior? Redige te ad parva, ex quibus cadere non poſſis: idque ut libentius facias, ad hoc pertinebit tributum epiſtolae huius, quod ſtatim conferam. Invideas licet: etiam nunc libenter pro me dependet Epicurus. Magnificentior (mihi crede) ſermo tuus in grabato videbitur et in panno, non enim dicentur tantum illa, ſed probabuntur. Ego certe aliter audio quae dicit Demetrius noſter, cum illum vidi nudum, quanto minus quam ſtramentis incubantem? tunc enim non praeceptor veri, ſed teſtis eſt. Quid ergo? non licet divitias in ſinu poſitas contemnere? Quid ni liceat? et ille ingentis animi eſt, qui illas circumfuſas ſibi multum diuque miratus, quod ad ſe venerint, ridet, ſuasque audit magis eſſe quam ſentit. Multum eſt, non corrumpi divitiarum contubernio. Magnus eſt ille qui in divitiis pauper eſt: ſed ſecurior, qui caret divitiis. Neſcio, inquis, quomodo iſte paupertatem laturus ſit, ſi in illam inciderit. Nec ego Epicuri angelus ſcio, an pauper iſte contemturus ſit divitias, ſi in illas inciderit. Itaque in utroque mens aeſtimanda eſt, inſpiciendumque, an ille paupertati indulgeat, an hic divitiis non indulgeat. Alioquin leve argumentum eſt bonae voluntatis grabatus, aut pannus, niſi apparuit aliquem illa non neceſſitate pati, ſed malle. Ceterum magnae indo-

lis eſt, ad iſta non properare tanquam ad meliora, ſed praeparare tanquam ad facilia. Et ſunt, Lucili, facilia: cum vero multo ante meditatus acceſſeris, iucunda quoque. Ineſt enim illis, ſine qua nihil eſt iucundum, ſecuritas. Neceſſarium ergo iudico id, quod tibi ſcripſi magnos viros ſaepe feciſſe, aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad veram: quod eo magis faciendum eſt, quod deliciis permaduimus, et omnia dura ac difficilia iudicamus. Potius excitandus e ſomno, et vellicandus eſt animus, admonendusque naturam nobis minimum conſtituiſſe. Nemo naſcitur dives. quisquis exit in lucem, iuſſus eſt lacte et panno eſſe contentus. ab his initiis nos regna non capiunt.

EPISTOLA XXI.

Verum ſplendorem a philoſophia, non ab honoribus aut titulis eſſe. Dare illam nomen manſurum & famam, habenti; & adhaerenti quoque. Emblema ab Epicuro: Ut divitias augeas, cupiditates minue.

CUM iſtis negotium tibi eſſe iudicas, de quibus ſcripſeras? maximum negotium tecum habes: tu tibi moleſtus es. Quid velis neſcis: melius probas honeſta, quam ſequeris. vides ubi ſit poſita felicitas, ſed ad illam pervenire non audes. Quid ſit autem quod te impediat, quia parum ipſe diſpicis, dicam. Magna haec eſſe exiſtimas, quae relicturus es: et cum propoſuiſti tibi illam ſecuritatem, ad quam tranſiturus es, retinet te huius vitae, a qua receſſurus es,

fulgor, tanquam in ſordida et obſcura caſurum. Erras, Lucili : ex hac vita ad illam aſcenditur. Quod intereſt inter ſplendorem et lucem, cum haec certam originem habeat ac ſuam, ille niteat alieno : hoc inter hanc vitam, et illam. Haec, quia fulgore extrinſecus veniente percuſſa eſt, craſſam illi ſtatim umbram faciet quisquis obſtiterit : illa vero ſuo lumine illuſtris eſt. Studia te tua clarum et nobilem efficient. Exemplum Epicuri referam. cum Idomeneo ſcriberet, et illum a vita ſpecioſa ad fidelem ſtabilemque gloriam revocaret, rigidae tunc potentiae miniſtrum, et magna tractantem : Si gloria, inquit, tangeris, notiorem te epiſtolae meae facient, quam omnia iſta quae colis, et proper quae coleris. Numquid ergo mentitus eſt ? quis Idomenea noſſet, niſi Epicurus illum ſuis literis incidiſſet ? Omnes illos megiſtanas et ſatrapas, et regem ipſum, ex quo Idomenei titulus petebatur, oblivio alta ſuppreſſit. Nomen Attici perire Ciceronis epiſtolae non ſinunt. nihil illi profuiſſet gener Agrippa, et Tiberius progener, et Druſus Caeſar pronepos : inter tam magna nomina taceretur, niſi Cicero illum applicuiſſet. Profunda ſupra nos altitudo temporis veniet, pauca ingenia caput exſerent, et in idem quandoque ſilentium abitura oblivioni reſiſtent, ac ſe diu vindicabunt. Quod Epicurus amico ſuo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habeo apud poſteros gratiam, poſſum mecum duratura nomina educere. Virgilius noſter duobus memoriam aeternam promiſit, et praeſtat :

Fortunati ambo, ſi quid mea carmina poſſunt,

Nulla dies unquam memori vos eximet aevo:
Dum domus Aeneae Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Quoſcunque in medium fortuna protulit, quicunque membra ac partes alienae potentiae fuerant, horum gratia viguit, domus frequentata eſt, dum ipſi ſteterunt: poſt ipſos cito memoria defecit. Ingeniorum creſcit dignatio: nec ipſis tantum honor habetur, ſed quidquid illorum memoriae adhaeſit, excipitur. Ne gratis Idomeneus in epiſtolam meam venerit, ipſe eam de ſuo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem ſententiam ſcripſit, qua hortatur ut Pythoclea locupletem non publica, nec ancipiti via faciat. Si vis, inquit, Pythoclea divitem facere, non pecuniae adiiciendum, ſed cupiditatibus detrahendum eſt. Et apertior iſta ſententia eſt, quam ut interpretanda ſit, et diſertior quam ut adiuvanda. Hoc unum te admoneo, ne iſtud tantum exiſtimes de divitiis dictum: quocunque tranſtuleris, idem poterit. Si vis Pythoclea honeſtum facere, non honoribus adiiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea eſſe in perpetua voluptate, non voluptatibus adiiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea ſenem facere, et implere vitam, non annis adiiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Has voces non eſt, quod Epicuri eſſe iudices; publicae ſunt. Quod fieri in ſenatu ſolet, faciendum ego in philoſophia quoque exiſtimo. cum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat: iubeo illum dividere ſententiam, et ſequor. Eo li-

bentius Epicuri egregia dicta commemoro, ut iſtis, qui ad illa confugient, ſpe mala inducti, qui velamentum ſeipſos ſuorum vitiorum habituros exiſtimant, probem, quocunque ierint, honeſte eſſe vivendum. Cum adierint hos hortulos, et inſcriptum hortulis, Hoſpes hic bene manebis, hic ſummum bonum voluptas eſt: paratus erit iſtius domicilii cuſtos, hoſpitalis, humanus, et te polenta excipiet, et aquam quoque large miniſtrabit. et dicet: Ecquid bene acceptus es? Non irritant, inquam, hi hortuli famem ſed exſtinguunt: nec maiorem ipſis potionibus ſitim faciunt, ſed naturali et gratuito remedio ſedant. In hac voluptate conſenui. de his tecum deſideriis loquor, quae conſolationem non recipiunt, quibus dandum eſt aliquid ut deſinant. Nam de illis extraordinariis, quae licet differre, licet caſtigare et opprimere, hoc unum commonefaciam: Iſta voluptas naturalis eſt, non neceſſaria: huic nihil debes. ſi quid impendis, voluntarium eſt. Venter praecepta non audit, poſcit, appellat. non eſt tamen moleſtus creditor, parvo dimittitur: ſi modo das illi quod debes, non quod potes.

Epistola XXII.

Fortiter exeundum eſſe ab occupationibus, & ſolvendos laqueos aut rumpendos. Sed tamen opportunitas & εὐκαιρία exſpectetur: nec elabatur. Spernit deinde & abiicit ſplendores iſtos falſos. Tum ab Epicuro ſententia: Omnes exire pueros e vita: id eſt, verae eius ignaros.

IAM intelligas educendum eſſe te ex iſtis occupationibus, ſpecioſis et malis: ſed quomodo id conſequi poſſis, quaeris. Quaedam non niſi a praeſente monſtrantur. Non poteſt medicus per epiſtolas, cibi aut balnei tempus eligere: vena tangenda eſt. Vetus proverbium eſt, Gladiatorem in arena capere conſilium. Aliquid adverſarii vultus, aliquid manus mota, aliquid ipſa inclinatio corporis, intuentem monet. Quid fieri ſoleat, quid oporteat, in univerſum et mandari poteſt, et ſcribi: tale conſilium non tantum abſentibus, ſed etiam poſteris datur. illud alterum quando fieri debeat, aut quemadmodum, ex longinquo nemo ſuadebit: cum rebus ipſis deliberandum eſt. Non tantum praeſentis, ſed vigilantis eſt, occaſionem obſervare properantem. Itaque hanc circumſpice: hanc ſi videris, prende: et toto impetu, totis viribus id age, ut te iſtis officiis exuas. Et quidem quam ſententiam feram, attende. Cenſeo, aut ex iſta vita tibi, aut e vita exeundum. Sed illud idem exiſtimo, leni eundum via: ut quod male implicuiſti, ſolvas potius quam abrumpas. dummodo, ſi alia ſolvendi ratio non erit, vel abrumpas. Nemo tam

timidus eſt, ut malit ſemper pendere, quam ſemel cadere. Interim, quod primum eſt, impedire te noli: contentus eſto negotiis, in quae deſcendiſti, vel quod videri mavis, incidiſti. Non eſt quod ad ulteriora nitaris. aut perdes excuſationem, et apparebit te non incidiſſe. Iſta enim quae dici ſolent, falſa ſunt: Non potui aliter. Quid ſi nollem? neceſſe erat. Nulli neceſſe eſt, felicitatem curſu ſequi: eſt aliquid, etiam ſi non repugnare, ſubſiſtere, nec inſtare fortunae ferenti. Numquid offenderis, ſi in conſilium non venio tantum, ſed advoco? et quidem prudentiores quam ipſe ſum, ad quos ſoleo referre, ſi quid delibero. Epicuri epiſtolam ad hanc rem pertinentem legi, Idomeneo quae ſcribitur. quem rogat, ut quantum poteſt fugiat et properet, antequam aliqua vis maior interveniat, et auferat libertatem recedendi. Idem tamen ſubiicit, nihil eſſe tentandum, niſi cum apte poterit tempeſtiveque tentari: ſed cum illud tempus diu captatum venerit, exſiliendum ait. Dormitare de fuga cogitantem vetat, et ſperat etiam ex difficillimis ſalutarem exitum: ſi nec properemus ante tempus, nec ceſſemus in tempore. Puto nunc et Stoicam ſententiam quaeris. non eſt quod quisquam illos apud te temeritatis infamet: cautiores quam fortiores ſunt. Exſpectas forſitan, ut tibi haec dicantur? Turpe eſt cedere oneri: luctare cum officio, quod ſemel recepiſti. Non eſt vir fortis et ſtrenuus, qui laborem fugit: verum ibi creſcit illi animus, ipſa rerum difficultate. Dicentur tibi iſta, ſi operae pretium habebit perſeverantia, ſi nihil indignum bono viro faciendum patiendumve erit: alio-

quin ſordido ſe et contumelioſo labore non conteret, nec in negotiis erit negotii cauſa. Ne illud quidem, quod exiſtimas eum facturum, faciet, ut ambitioſis rebus implicitus, earum ſemper aeſtus ferat. Sed cum viderit brevia in quibus volutatur, incerta, ancipitia: repetet pedem, nec vertet terga; ſed ſenſim recedet in tutum. Facile eſt autem, mi Lucili, occupationes evadere, ſi occupationum pretia contemſeris. Illa ſunt, quae nos morantur et detinent. Quid ergo? tam longas ſpes relinquam? ab ipſa meſſe diſcedam? nudum erit latus? incomitata lectica? atrium vacuum? Ab his ergo inviti homines recedunt, et mercedem miſeriarum amant, ipſas execrantur. Sic de ambitione, quomodo de amica queruntur: id eſt, ſi verum affectum eorum inſpicias, non oderunt, ſed litigant. Excute iſtos, qui quae cupiere, deplorant, et de earum rerum loquuntur fuga, quibus carere non poſſunt: videbis voluntariam eſſe illis in eo moram, quod aegre ferre ipſos et miſere, loquuntur. Ita eſt, mi Lucili, paucos ſervitus, plures ſervitutem tenent. Sed ſi deponere illam in animo eſt, et libertas bona fide placuit: in hoc autem unum advocationem petis, ut ſine perpetua ſolicitudine id tibi facere contingat: quidni te tota cohors Stoicorum probatura ſit? Omnes Zenones et Chryſippi moderata, et honeſta, et vera ſuadebunt. Sed ſi propter hoc tergiverſaris, ut circumſpicias, quantum feras tecum, et quam magna pecunia inſtruas otium: nunquam exitum invenies. Nemo cum ſarcinis enatat. Emerge ad meliorem vitam, propitiis diis. ſed non ſic, quomodo

iſtis propitii ſunt, quibus bono ac benigno vultu mala magnifica tribuerunt: hoc uno excuſati, quod iſta quae urunt, quae excruciant, optantibus data ſunt. Iam imprimebam epiſtolae ſignum: reſolvenda eſt, ut cum ſolenni ad te munuſculo veniat, et aliquam magnificam vocem ſecum ferat. et ecce occurrit mihi neſcio utrum verior, an eloquentior. cuius? inquis. Epicuri. adhuc enim alienas ſarcinas adorno. Nemo non ita exit e vita, tanquam modo intraverit. Quemcunque vis occupa, adoleſcentem, ſenem, medium: invenies aeque timidum mortis, aeque inſcium vitae. nemo quidquam habet facti. in futurum enim noſtra diſtulimus. Nihil me magis in iſta voce delectat, quam quod exprobratur ſenibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quam quomodo natus eſt, exit e vita. Falſum eſt, peiores morimur, quam naſcimur. Noſtrum iſtud, non naturae vitium eſt. illa de nobis conqueri debet, et dicere: Quid hoc eſt? ſine cupiditatibus vos genui, ſine timoribus, ſine ſuperſtitione, ſine perfidia, ceteriſque peſtibus: quales intraſtis, exite. Percepit ſapientiam, ſi quis tam ſecurus moritur, quam naſcitur. Nunc vero trepidamus, cum periculum acceſſit: non animus nobis, non color conſtat: lacrimae nihil profuturae cadunt. Quid eſt turpius, quam in ipſo limine ſecuritatis eſſe ſolicitum? Cauſa autem haec eſt, quod inanes omnium bonorum ſumus, quorum in fine vitae deſiderio laboramus. Non enim apud nos pars eius ulla ſubſedit. tranſmiſſa eſt, et effluxit. Nemo quam bene vivat, ſed quam diu, curat: cum omnibus poſſit contingere, ut bene vivant; ut diu, nulli.

EPISTOLA XXIII.

Monet verum gaudium quaerere. quod illud? ſeverum, & ex vero Bono natum. Reliqua fallacia & fugacia ſunt, hoc ſolidum, & firmum: quia in ſolido ſitum, & animo, optima noſtri parte. Uno verbo, poſitum eſt in Conſcientia. Epicuri deinde dictum: Turpe & moleſtum, vitam ſemper inchoare. & inconſtantes damnantur.

PUTAS me tibi ſcripturum, quam humane nobiscum hiems egerit, quae et remiſſa fuit, et brevis: quam malignum ver ſit, quam praepoſterum frigus, et alias ineptias verba quaerentium. Ego vero aliquid, quod et mihi et tibi prodeſſe poſſit, ſcribam. Quid autem id erit, niſi ut te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentum quod ſit, quaeris? ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc eſſe dixi: culmen eſt. Ad ſumma pervenit, qui ſcit quo gaudeat, qui felicitatem ſuam in aliena poteſtate non poſuit. Solicitus eſt, et incertus ſui, quem ſpes aliqua proritat: licet ad manum ſit, licet non ex difficili petatur, licet illum nunquam ſperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili, diſce gaudere. Exiſtimas me nunc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita ſubmoveo, qui ſpes, dulciſſima oblectamenta, devitandas exiſtimo? immo contra. nolo tibi unquam deeſſe laetitiam. volo illam tibi domi naſci: naſcetur, ſi modo intra teipſum ſit. Ceterae hilaritates non implent pectus, ſed frontem remittunt, leves ſunt: niſi forte tu iudicas

illum gaudere, qui ridet. Animus debet eſſe alacer et fidens, et ſuper omnia erectus. Mihi crede, res ſevera eſt verum gaudium. An tu exiſtimas quemquam ſoluto vultu, et, ut iſti delicati loquuntur, hilari oculo mortem contemnere? paupertati domum aperire? voluptates tenere ſub fraeno? meditari dolorum patientiam? Haec qui apud ſe verſat, in magno gaudio eſt, ſed parum blando. In huius gaudii poſſeſſione eſſe te volo. nunquam deficiet, cum ſemel unde petatur inveneris. Levium metallorum fructus in ſummo eſt: illa opulentiſſima ſunt, quorum in alto latet vena, aſſidue plenius reſponſura fodienti. Haec quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac perfuſoriam voluptatem: et quodcunque invectitium gaudium eſt, fundamento caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, ſolidum eſt, quod plus pateat introrſus. Fac, oro te, Lucili cariſſime, quod unum poteſt te praeſtare felicem. disiice et conculca iſta quae extrinſecus ſplendent, quae tibi promittuntur ab alio: ad verum bonum ſpecta, et de tuo gaude. Quid eſt autem hoc? de te ipſo, et tui optima parte. Corpuſculum quoque, etiam ſi nihil fieri ſine illo poteſt, magis neceſſariam rem crede, quam magnam. Vanas ſuggerit voluptates, breves, poenitendas, ac niſi magna moderatione temperentur, in contrarium abituras. Ita dico, in praecipiti eſt voluptas, ad dolorem vergit, niſi modum teneat. modum autem tenere in eo difficile eſt, quod bonum eſſe credideris. Veri boni aviditas, tuta eſt. Quid ſit iſtud, interrogas, aut unde ſubeat? dicam. Ex bona conſcientia, ex honeſtis conſiliis, ex rectis actionibus, ex con-

temtu fortuitorum, ex placido vitae et continuo tenore unam prementis viam. Nam illi qui ex aliis propoſitis in alia tranſiliunt, aut ne tranſiliunt quidem, ſed caſu quodam tranſmittuntur, quomodo habere quidquam certum manſurumve poſſunt, ſuſpenſi et vagi? Pauci ſunt, qui conſilio ſe ſuaque diſponant: ceteri eorum more quae fluminibus innatant, non eunt, ſed feruntur. Ex quibus alia lenior unda detinuit, ac mollius vexit; alia vehementior rapuit; alia proxime ripam, curſu langueſcente depoſuit; alia torrens impetus eiecit in mare. Ideo conſtituendum eſt, quid velimus, et in eo perſeverandum. Hic eſt locus ſolvendi aeris alieni. Poſſum enim vocem tibi Epicuri tui reddere, et hanc epiſtolam liberare. Moleſtum eſt, ſemper vitam inchoare. aut ſi hoc modo magis ſenſus poteſt exprimi: Male vivunt qui ſemper vivere incipiunt. Quare, inquis? deſiderat enim explanationem iſta vox. Quia ſemper illis imperfecta vita eſt. non poteſt autem ſtare paratus ad mortem, qui modo incipit vivere. Id agendum eſt, ut ſatis vixerimus: nemo hoc putat, qui orditur cum maxime vitam. Non eſt quod exiſtimes, paucos eſſe hos. propemodum omnes ſunt. Quidam vivere tunc incipiunt, cum deſinendum eſt. ſi hoc iudicas mirum, adiiciam quod magis admireris: quidam ante vivere defecerunt, quam inciperent.

EPISTOLA XXIV.

Epiſtola inter bonas, pulchrasque. Hortatur non timere ventura, etſi minentur: immo proponere ventura, & ſic ſe formare, examinando aut elevando. Quid enim omnes iſti metus ſunt? ultimus eorum mors eſt: & ratione contemne. Magni viri fecerunt, e plebe & ſervitiis fecerunt: cur tu non adſpires? Deme perſonam rebus. quod times, dolor eſt: quem muliercula in puerperio tulit. Denique in haec natus es, iactari, dolere, mori: agnoſce ſortem. Tamen (Epicuri praecepto) nec opta mortem, nec time.

SOLLICITUM te eſſe ſcribis de iudicii eventu, quod tibi furor inimici denuntiat, et exiſtimas me ſuaſurum ut meliora tibi ipſi proponas, et acquieſcas ſpei blandae. Quid enim neceſſe eſt mala arceſſere, et ſatis cito patienda cum venerint, praeſumere, ac praeſens tempus futuri metu perdere? Eſt ſine dubio ſtultum, quia quandoque ſis futurus miſer, eſſe iam miſerum: ſed ego alia te ad ſecuritatem via ducam. Si vis omnem ſollicitudinem exuere, quidquid vereris ne eveniat, eventurum utique propone: et quodcunque illud eſt malum, tecum ipſe metire, ac timorem tuum taxa. intelliges profecto, aut non magnum, aut non longum eſſe, quod metuis. nec diu exempla, quibus confirmeris, colligenda ſunt: omnis illa aetas tulit. In quamcunque partem rerum, vel civilium, vel externarum, memoriam miſeris; occurrent tibi ingenia, aut pro-

fectus, aut impetus magni. Numquid accidere tibi, ſi damnaris, poteſt durius, quam ut mittaris in exſilium? ut ducaris in carcerem? numque ultra quidquam timendum eſt ulli, quam ut uratur? quam ut pereat? Singula iſta conſtitue, et contemtores eorum cita, qui non quaerendi, ſed eligendi ſunt. Damnationem ſuam Rutilius ſic tulit, tanquam nihil illi moleſtum eſſet aliud, quam quod male iudicaretur. Exſilium Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libenter. alter, ut rediret, Republicae praeſtitit: alter reditum ſuum Sullae negavit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates diſputavit, et exire (cum eſſent qui promitterent fugam) noluit: remanſitque, ut duarum rerum graviſſimarum hominibus metum demeret, mortis et carceris. Mucius ignibus manum impoſuit. Acerbum eſt uri: quanto acerbius ſi id te faciente patiaris? Vides hominem non eruditum, nec ullis praeceptis contra mortem aut dolorem ſubornatum, militari tantum robore inſtructum, poenas a ſe irriti conatus exigentem. ſpectator diſtillantis in hoſtili foculo dextrae ſtetit, nec ante removit nudis oſſibus fluentem manum, quam ignis illi ab hoſte ſubductus eſt. Facere aliquid in illis caſtris felicius potuit, nihil fortius. Vide quanto acrior ſit ad occupanda pericula virtus, quam crudelitas ad irroganda. Facilius Porſena Mucio ignovit, quod voluerat occidere; quam ſibi Mucius, quod non occiderit. Decantatae, inquis, in omnibus ſcholis fabulae iſtae ſunt. iam mihi, cum ad contemnendam mortem ventum fuerit, Catonem narrabis. Quidni ego narrem, ultima illa nocte Platonis librum legentem, poſito ad

caput gladio? duo haec in rebus extremis inſtrumenta proſpexerat, alterum ut vellet mori, alterum ut poſſet. Compoſitis ergo rebus, utcunque componi fractae atque ultimae poterant, id agendum exiſtimavit, ne cui Catonem aut occidere liceret, aut ſervare contingeret. et ſtricto gladio, quem usque in illum diem ab omni caede purum ſervaverat. Nihil, inquit, egiſti, fortuna, omnibus conatibus meis obſtando. non pro mea adhuc, ſed pro patriae libertate pugnavi: nec agebam tanta pertinacia, ut liber, ſed ut inter liberos viverem: nunc quoniam deploratae ſunt res generis humani, Cato deducatur in tutum. Impreſſit deinde mortiferum corpori vulnus. quo obligato a medicis cum minus ſanguinis haberet, minus virium, animi idem, iam non tantum Caeſari, ſed ſibi iratus, nudas in vulnus manus egit, et generoſum illum contemtoremque omnis potentiae ſpiritum non emiſit, ſed eiecit. Non in hoc exempla haec nunc congero, ut ingenium exerceam, ſed ut te adverſus id quod maxime terribile videtur, exhorter. Facilius autem exhortabor, ſi oſtendero, non tantum fortes viros hoc momentum efflandae animae contemſiſſe: ſed quosdam ad alia ignavos, in hac re exaequaſſe animum fortiſſimorum. ſicut illum Cn. Pompeii ſocerum Scipionem, qui contrario in Africam vento relatus, cum teneri navem ſuam videret ab hoſtibus, ferro ſe tranſverberavit, et quaerentibus ubi imperator eſſet: Imperator, inquit, bene ſe habet. Vox haec illum parem maioribus fecit, et fatalem Scipionibus in Africa gloriam non eſt interrumpi paſſa. Multum fuit Carthaginem vincere, ſed amplius mor-

tem. Imperator, inquit, bene ſe habet. An aliter debebat Imperator, et quidem Catonis, mori? Non revoco te ad hiſtorias; nec ex omnibus ſeculis contemtores mortis, qui ſunt plurimi, colligo: reſpice ad haec noſtra tempora, de quorum languore ac deliciis querimur. omnis ordinis homines ſuccurrent, omnis fortunae, omnis aetatis, qui mala ſua morte praeciderunt. Mihi crede, Lucili, adeo mors timenda non eſt, ut beneficio eius nihil anteferendum ſit. Securus itaque inimici minas audi: et quamvis conſcientia tua tibi fiduciam faciat, tamen quia multa extra cauſam valent, et quod aequiſſimum eſt, ſpera, et ad id te quod eſt iniquiſſimum, compara. Illud ante omnia memento, demere rebus tumultum, ac videre quid in quaque re ſit: ſcies nihil eſſe in iſtis terribile, niſi ipſum timorem. Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque maiuſculis pueris evenit. illi quos amant, quibus aſſueverunt, cum quibus ludunt, ſi perſonatos vident, expaveſcunt: non hominibus tantum, ſed et rebus perſona demenda eſt, et reddenda facies ſua. Quid mihi gladios et ignes oſtendis, et turbam carnificum circa te frementium? Tolle iſtam pompam, ſub qua lates, et ſtultos territas. mors es, quam nuper ſervus meus, quam ancilla contemſit. Quid tu rurſus mihi flagella et eculeos magno apparatu explicas? quid ſingulis articulis ſingula machinamenta, quibus extorqueantur, aptata, et mille alia inſtrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone iſta, quae nos obſtupefaciunt: iube conticeſcere gemitus et exclamationes, et vocum inter

lacerationem eliſarum acerbitatem. Nempe dolor eſt, quem podagricus ille contemnit, quem ſtomachicus ille in ipſis deliciis perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Levis eſt, ſi ferre poſſum : gravis eſt, ſi ferre non poſſum. Haec in animo voluta, quae ſaepe audiſti, ſaepe dixiſti : ſed an vere audieris, an vere dixeris, effectu proba. hoc enim turpiſſimum eſt, quod nobis obiici ſolet, verba nos philoſophiae, non opera tractare. Quid tu? nunc primum tibi mortem imminere ſciſti, nunc exſilium, nunc dolorem? in haec natus es. Quidquid fieri poteſt, quaſi futurum cogitemus. Quod facere te moneo, ſcio certe feciſſe. Nunc admoneo, ut animum tuum non mergas in iſtam ſolicitudinem. hebetabitur enim, et minus habebit vigoris, cum exſurgendum erit. Abduc illum a privata cauſa ad publicam : dic mortale tibi et fragile corpuſculum eſſe, cui non ex iniuria tantum aut ex potentioris viribus denuntiabitur dolor, ſed ipſae voluptates in tormenta vertuntur. Epulae cruditatem afferunt, ebrietates nervorum torporem tremoremque : libidines pedum, manuum, articulorum omnium depravationes. Pauper fiam? inter plures ero. Exſul fiam? ibi me natum putabo, quo mittar. Alligabor? quid enim? nunc ſolutus ſum? ad hoc me natura grave corporis mei pondus adſtrinxit. Moriar? hoc dicis, deſinam aegrotare poſſe, deſinam alligari poſſe, deſinam mori poſſe. Non ſum tam ineptus, ut Epicuream cantilenam hoc loco perſequar, et dicam, vanos eſſe inferorum metus, nec Ixionem rota volvi, nec ſaxum humero Siſyphi trudi in adverſum, nec ullius viſcere et renaſci poſſe

quotidie, et carpi. Nemo tam puer eſt, ut Cerberum timeat et tenebras, et larvalem habitum nudis oſſibus cohaerentium. Mors nos aut conſumit, aut emittit. Emiſſis meliora reſtant, onere detracto: conſumtis nihil reſtat. bona pariter malaque ſubmota ſunt. Permitte mihi referre hoc loco tuum verſum, ſi prius admonuero, ut te iudices non aliis ſcripſiſſe iſta, ſed etiam tibi. Turpe eſt aliud loqui, aliud ſentire: quanto turpius, aliud ſcribere, aliud ſentire? Memini te illum locum aliquando tractaſſe, non repente nos in mortem incidere, ſed minutatim procedere. Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars vitae: et tunc quoque cum creſcimus, vita decreſcit. Infantiam amiſimus, deinde pueritiam, deinde adoleſcentiam: uſque ad heſternum, quidquid tranſiit temporis, periit. hunc ipſum quem agimus diem, cum morte dividimus. Quemadmodum clepſydram non extremum ſtillicidium exhaurit, ſed quidquid ante defluxit: ſic ultima hora, qua eſſe deſinimus, non ſola mortem facit, ſed ſola conſummat. Tunc ad illam pervenimus, ſed diu venimus. Haec cum deſcripſiſſes, quo ſoles ore, ſemper quidem magnus, nunquam tamen acrior, quam ubi veritati commodas verba, dixiſti:

Mors non ultima venit; quae rapit ultima, mors eſt.

Malo te legas, quam epiſtolam meam. apparebit enim tibi, hanc quam timemus mortem extremam eſſe, non ſolam. Video quo ſpectes. quaeris quid huic epiſtolae inſulſerim, quod dictum alicuius animoſum, quod praeceptum utile? Ex hac ipſa materia quae in

manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minus eos qui mortem concupiſcunt, quam eos qui timent, et ait: Ridiculum eſt, currere ad mortem taedio vitae, cum genere vitae, ut currendum eſſet ad mortem, effeceris. Item alio loco dicit: Quid tam ridiculum, quam appetere mortem, cum vitam tibi inquietam feceris metu mortis? His adiicias et illud eiuſdem notae licet, tantam hominum imprudentiam eſſe, immo dementiam, ut quidam timore mortis cogantur ad mortem. Quidquid horum tractaveris, confirmabis animum, vel ad mortis, vel ad vitae patientiam. In utrumque monendi ac firmandi ſumus: et ne nimis amemus vitam, et ne nimis oderimus. etiam cum ratio ſuadet finire, non temere, nec cum procurſu capiendus eſt impetus. Vir fortis ac ſapiens non fugere debet e vita, ſed exire. Et ante omnia ille quoque vitetur affectus, qui multos occupavit, libido moriendi. Eſt enim, mi Lucili, ut ad alia, ſic etiam ad moriendum inconſulta animi inclinatio: quae ſaepe generoſos atque acerrimae indolis viros corripit, ſaepe ignavos iacenteſque. illi contemnunt vitam, hi gravantur. Quosdam ſubit eadem faciendi videndique ſatietas, et vitae non odium, ſed faſtidium: in quod prolabimur, ipſa impellente philoſophia, dum dicimus, Quouſque eadem? Nempe expergiſcar, dormiam, ſatiabor, eſuriam, algebo, aeſtuabo: nullius rei finis eſt, ſed in orbem nexa ſunt omnia: fugiunt ac ſequuntur. Diem nox premit, dies noctem: aeſtas in autumnum deſinit, autumno hiems inſtat, quae vere compeſcitur. omnia tranſeunt, ut revertantur. nihil novi video, nihil no-

vi facio. Fit aliquando et huius rei nauſea. Multi ſunt qui non acerbum iudicent vivere, ſed ſuperfluum.

Epistola XXV.

Praeſcribit de duobus amicis, iuvene & ſene, aliter atque aliter cum utroque agendum: cum illo fortius; cum hoc remiſſius, ne deſperet. Ipſum Lucilium hortatur ad mediocritatem aut pauperiem: deinde (Epicuri voce) ut ſumat ſibi Paedagogum. Fac omnia, tanquam aliquis ſpectet.

Quod ad duos amicos noſtros pertinet, diverſa via eundum eſt. alterius enim vitia emendanda, alterius frangenda ſunt. Utar libertate tota: non amo illum, niſi offendero. Quid ergo? inquis. quadragenarium pupillum cogitas ſub tutela tua continere? Reſpice aetatem eius iam duram et intractabilem. non poteſt reformari. tenera finguntur. An profecturus ſim neſcio: malo ſucceſſum mihi, quam fidem deeſſe. Nec deſperaveris, etiam diutinos aegros poſſe ſanari, ſi contra intemperantiam ſteteris, ſi multa invitos et facere coëgeris et pati. Nec de altero quidem ſatis fiduciae habeo: excepto eo, quod adhuc peccare erubeſcit, nutriendus eſt hic pudor: qui quamdiu in animo eius duraverit, aliquis erit bonae ſpei locus. Cum hoc veterano parcius agendum puto, ne in deſperationem ſui veniat: nec ullum tempus aggrediendi melius fuit, quam hoc, dum interquieſcit, dum emendato ſimilis eſt. Aliis haec intermiſſio eius impoſuit. mihi verba non dat: exſpec-

to cum magno foenore vitia reditura, quae nunc ſcio ceſſare, non deeſſe. Impendam huic rei dies: et utrum poſſit aliquid agi, an non poſſit, experiar. Tu nobis te, ut facis, fortem praeſta, et ſarcinas contrahe. Nihil ex his quae habemus, neceſſarium eſt. Ad legem naturae revertamur: divitiae paratae ſunt. Aut gratuitum eſt quo egemus, aut vile. Panem et aquam natura deſiderat. nemo ad haec pauper eſt. intra quae quiſquis deſiderium ſuum cluſit, cum ipſo Iove de felicitate contendat, ut ait Epicurus: cuius aliquam vocem huic epiſtolae involvam. Sic fac, inquit, omnia, tanquam ſpectet aliquis. Prodeſt ſine dubio, cuſtodem ſibi impoſuiſſe, et habere quem reſpicias, quem intereſſe cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem longe magnificentius eſt, ſic vivere tanquam ſub alicuius boni viri, ac ſemper praeſentis, oculis: ſed ego etiam hoc contentus ſum, ut ſic facias quaecunque facies, tanquam ſpectet aliquis. Omnia nobis mala ſolitudo perſuadet. Cum iam profeceris tantum, ut ſit tibi etiam tui reverentia, licebit dimittas paedagogum: interim te aliquorum auctoritate cuſtodi. Aut Cato ille ſit, aut Scipio, aut Laelius, aut cuius interventu perditi quoque homines vitia ſupprimerent; dum te efficis eum, coram quo peccare non audeas. Cum haec effeceris, et aliqua coeperit apud te tui eſſe dignatio, incipiam tibi permittere: quod idem ſuadet Epicurus. Tunc praecipue in te ipſe ſecede, cum eſſe cogeris in turba. Diſſimilem te fieri multis oportet. dum tibi tutum non eſt a te recedere: circumſpice ſingulos. Nemo eſt, cui non ſatius ſit cum quolibet eſſe, quam

ſecum. Tunc praecipue in te ipſe ſecede, cum eſſe cogeris in turba, ſi bonus vir, ſi quietus, ſi temperans es: alioquin in turbam tibi a te recedendum eſt. Iſtic enim malo viro propius es.

EPISTOLA XXVI.

Senem ſe eſſe, & tamen animo vigere. Fortiter de morte loquitur: quae ſola, inquit, iudicat an aliquid ſit facti. Reliqua, verba ſunt: robur & virtus apparebit, cum animam ages. Ab Epicuro clauſula: Diſce mortem meditari.

MODO dicebam tibi, in conſpectu eſſe me ſenectutis: iam vereor, ne ſenectutem poſt me reliquerim. Aliud iam his annis, certe huic corpori vocabulum convenit: quoniam quidem Senectus, laſſae aetatis, non fractae nomen eſt. Inter decrepitos me numera, et extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago: non ſentio in animo aetatis iniuriam, cum ſentiam in corpore. tantum vitia, et vitiorum miniſteria ſenuerunt. Viget animus, et gaudet non multum ſibi eſſe cum corpore: magnam oneris partem ſui depoſuit, exſultat, et mihi facit controverſiam de ſenectute. hunc ait eſſe florem ſuum. Credamus illi, bono ſuo utatur. Ire in cogitationem iuvat, et diſpicere, quid ex hac tranquillitate et modeſtia morum ſapientiae debeam, quid aetati: et diligenter excutere, quae non poſſim facere, quae nolim: poſſim ne aliquid, quod nolim. Nam ſi quid non poſſum, non poſſe me gau-

deo. Quae enim querela eſt, quod incommodum, ſi quod debet deſinere, defecit? Incommodum ſummum eſt, inquis, minui et deperire, et, ut proprie dicam, liqueſcere. Non enim ſubito impulſi ac proſtrati ſumus: carpimur. ſinguli dies aliquid ſubtrahunt viribus. Et quis exitus eſt melior, quam in finem ſuum, natura ſolvente, dilabi? Non quia aliquid mali eſt ictus, et e vita repentinus exceſſus: ſed quia lenis haec via eſt, ſubduci. Ego certe, velut appropinquet experimentum, et ille laturus ſententiam de omnibus annis meis dies venerit, ita me obſervo et alloquor: Nihil eſt, inquam, adhuc, quod aut rebus aut verbis exhibuimus. levia ſunt iſta et fallacia pignora animi, multisque involuta lenociniis: quid profecerim, morti crediturus ſum. Non timide itaque componor ad illum diem, quo remotis ſtrophis ac fucis, de me iudicaturus ſum, utrum loquar fortia, an ſentiam: numquid ſimulatio fuerit et mimus, quidquid contra fortunam iactavi verborum contumacium. Remove exiſtimationem hominum: dubia ſemper eſt, et in partem utramque dividitur. Remove ſtudia totam vitam tractata: mors de te pronuntiatura eſt. Ita dico, diſputationes et literata colloquia, et ex praeceptis ſapientium verba collecta, et eruditus ſermo, non oſtendunt verum robur animi. eſt enim oratio etiam timidiſſimis audax. quid egeris, tunc apparebit, cum animam ages. Accipio conditionem, non reformido iudicium. Haec mecum loquor: ſed tecum quoque me locutum puta. Iunior es? quid refert? non dinumerantur anni. Incertum eſt, quo te loco mors exſpectet: itaque

tu illam omni loco exſpecta. Finire iam volebam, et manus ſpectabat ad clauſulam: ſed conficienda ſunt ſacra: et huic epiſtolae viaticum dandum eſt. Puta me non dicere, unde ſumturus ſim mutuum: ſcis cuius arca utar. Exſpecta puſillum, et de domo fiet numeratio: interim commodabit Epicurus, qui ait: Meditare utrum commodius ſit, vel mortem tranſire ad nos, vel nos ad eam. Hic patet ſenſus. Egregia res eſt, mortem condiſcere. Supervacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel utendum eſt? hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus. ſemper diſcendum eſt, quod an ſciamus, experiri non poſſumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. qui mori didicit, ſervire dedidicit: ſupra omnem potentiam eſt, certe extra omnem. Quid ad illum carcer, et cuſtodia, et clauſtra? liberum oſtium habet. Una eſt catena, quae nos alligatos tenet, amor vitae: qui ut non eſt abiiciendus, ita minuendus eſt: ut, ſi quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quo minus parati ſimus, quod quandoque faciendum eſt, ſtatim facere.

Epistola XXVII.

Monet, & excuſat. Quid enim? ipſe iam bonus, iam ſanus? Non ſum, inquit: ſed inter aegros, de communi malo, & remedio, tecum diſſero. Voluptates nocent, aut falſo iuvant: Virtus ſola ſolidum gaudium parit. Sed hanc tu adſume & habe: per alium non potes. Hiſtoriola de Calviſio faceta. Epicuri dictum, Divitiae ſunt, naturalis paupertas.

Tu me, inquis, mones: iam enim te ipſe monuiſti, iam correxiſti? Ideo aliorum emendationi vacas? Non ſum tam improbus, ut curationes aeger obeam: ſed tanquam in eodem valetudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia communico. Sic itaque me audi, tanquam mecum loquar. in ſecretum te meum admitto; et te adhibito, mecum exigo. Clamo mihi ipſe, Numera annos tuos: et pudebit eadem velle, quae volueras puer, eadem parare. Hoc denique tibi citra diem mortis praeſta: moriantur ante te vitia. Dimitte iſtas voluptates turbidas, magno luendas. non venturae tantum, ſed praeteritae nocent. Quemadmodum ſcelera etiam ſi non ſint deprehenſa cum fierent, ſolicitudo non cum ipſis abit: ita improbarum voluptatum, etiam poſt ipſas, poenitentia eſt. Non ſunt ſolidae, non ſunt fideles. etiam ſi non nocent, fugiunt. Aliquod potius bonum manſurum circumſpice. nullum autem eſt, niſi quod animus ex ſe ſibi invenit. Sola virtus praeſtat gaudium perpetuum, ſecu-

rum: etiam ſi quid obſtat, nubium modo intervenit, quae infra feruntur, nec unquam diem vincunt. Quando ad hoc gaudium pervenire continget? non quidem ceſſatur adhuc, ſed non feſtinatur. Multum reſtat operis, in quod ipſe neceſſe eſt vigiliam, ipſe laborem tuum impendas, ſi effici cupis. Delegationem res iſta non recipit. Aliud literarum genus adiutorium admittit. Calviſius Sabinus memoria noſtra fuit dives: et patrimonium habebat libertini, et ingenium. Nunquam vidi hominem beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, ut illi modo nomen Ulyſſis excideret, modo Achillis, modo Priami: quos tam bene noverat, quam paedagogos noſtros novimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, tam perperam tribus, quam ille Troianos et Achivos perſalutabat. Nihilominus eruditus volebat videri. Hanc itaque compendiariam excogitavit. magna ſumma emit ſervos, unum qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodum: novem praeterea Lyricis ſingulos aſſignavit. Magno emiſſe illum non eſt quod mireris. non invenerat: faciendos locavit. Poſtquam haec familia illi comparata eſt, coepit convivas ſuos inquietare. Habebat ad pedes hos, a quibus ſubinde cum peteret verſus, quos referret, ſaepe in medio verſu excidebat. Suaſit illi Satellius Quadratus, ſtultorum divitum arroſor, et quod ſequitur, arriſor, et quod duobus his adiunctum eſt, deriſor, ut Grammaticos haberet analectas. Cum dixiſſet Sabinus centenis millibus ſibi conſtare ſingulos ſervos: Minoris, inquit, totidem ſcrinia emiſſes. Ille tamen in ea opinione erat, ut pu-

taret ſe ſcire, quod quisquam in domo ſua ſciret. Idem Satellius illum hortari coepit, ut luctaretur, hominem aegrum, pallidum, gracilem. Cum Sabinus reſpondiſſet, Et quomodo poſſum? vix vivo. Noli, obſecro te, inquit, iſtud dicere. non vides, quam multos ſervos valentiſſimos habeas? Bona mens nec commodatur, nec emitur: et puto, ſi venalis eſſet, non haberet emtorem. at mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, et vale. Divitiae ſunt, ad legem naturae compoſita paupertas. Hoc ſaepe dicit Epicurus, aliter atque aliter. Sed nunquam nimis dicitur, quod nunquam ſatis diſcitur. Quibusdam remedia monſtranda, quibusdam inculcanda ſunt.

EPISTOLA XXVIII.

Loca mutata, animum non mutant. ipſe te debes. Tolle internam aegrimoniam, omnis locus bonus iucundusque erit. Eligam tamen, ſi poſſum, quietiſſimum & minus turbis aut vitiis opportunum. Clauſula: Peccata tua noſce, iam es ſalvus.

Hoc tibi ſoli putas accidiſſe, et admiraris quaſi rem novam: quod peregrinatione tam longa, et tot locorum varietatibus, non diſcuſſiſti triſtitiam gravitatemque mentis. Animum debes mutare, non coelum. Licet vaſtum traieceris mare, licet (ut ait Virgilius noſter) terraeque urbeſque recedant: ſequentur te, quocunque perveneris, vitia. Hoc idem cuidam querenti Socrates ait: Quid miraris, nihil tibi

peregrinationes prodeſſe, cum te circumferas? Premit te eadem cauſa quae expulit. Quid terrarum iuvare novitas poteſt? quid cognitio urbium, aut locorum? in irritum cedit iſta iactatio. Quaeris quare te fuga iſta non adiuvet? tecum fugis. Onus animi deponendum eſt: non ante tibi ullus placebit locus. Talem nunc eſſe habitum tuum cogita, qualem Virgilius noſter vatis inducit, iam concitatae et inſtigatae, multumque habentis in ſe ſpiritus non ſui:

Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum ———

Vadis huc et illuc, ut excutias inſidens pondus: quod ipſa iactatione incommodius fit. ſicut in navi onera immota minus urgent: inaequaliter convoluta, citius eam partem in quam incubuere demergunt. Quidquid facis, contra te facis, et motu ipſo noces tibi. aegrum enim concutis. At cum iſtud exemeris malum, omnis mutatio loci iucunda fiet. In ultimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariae angulo colloceris: hoſpitalis tibi illa qualiſcunque ſedes erit. Magis quis veneris, quam quo, intereſt: et ideo nulli loco addicere debemus animum. Cum hac perſuaſione vivendum eſt: Non ſum uni angulo natus: patria mea totus hic eſt mundus. Quod ſi liqueret tibi, non admirareris, nil adiuvari te regionum varietatibus, in quas ſubinde priorum taedio migras. Prima enim quaeque placuiſſet, ſi omnem tuam crederes. Non peregrinaris, ſed erras et ageris, ac locum ex loco mutas: cum illud quod quaeris, Bene vivere, omni loco poſitum ſit. Num quid tam turbidum fieri

poteſt, quam forum? ibi quoque licet quiete vivere, ſi neceſſe ſit. Sed ſi liceat diſponere ſe, conſpectum quoque et viciniam fori procul fugiam. nam ut loca gravia, etiam firmiſſimam valetudinem tentant: ita bonae quoque menti, necdum adhuc perfectae, et convaleſcenti, ſunt aliqua parum ſalubria. Diſſentio ab his qui in fluctus medios eunt, et tumultuoſam probantes vitam, quotidie cum difficultatibus rerum magno animo colluctantur. Sapiens feret iſta, non eliget: et malet in pace eſſe, quam in pugna. Non enim multum prodeſt vitia ſua proieciſſe, ſi cum alienis rixandum eſt. Triginta, inquis, tyranni Socratem circumſteterunt, nec potuerunt animum eius infringere. Quid intereſt, quot domini ſint? ſervitus una eſt. Hanc qui contemſit, in quantalibet turba dominantium liber eſt. Tempus eſt deſinere, ſed ſi prius portorium ſolvero. Initium eſt ſalutis, notitia peccati. Egregie mihi hoc dixiſſe videtur Epicurus. Nam qui peccare ſe neſcit, corrigi non vult. deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu exiſtimas aliquid de remedio cogitare, qui mala ſua virtutum loco numerant? Ideo quantum potes, te ipſe coargue. inquire in te: accuſatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, noviſſime deprecatoris: aliquando te offende.

EPISTOLA XXIX.

Marcellinum difficilem corrigi. Adſpernatur enim, & illudit: tamen non deſeram, & fortaſſe vel ſic pervincam. Sententia Epicuri, Ne ſtude populo placere, id eſt, multis.

De Marcellino noſtro quaeris, et vis ſcire quid agat. Raro ad nos venit, nulla alia ex cauſa, quam quia audire verum timet: a quo periculo iam abeſt. nulli enim niſi audituro dicendum eſt. Ideo de Diogene, nec minus de aliis Cynicis, qui libertate promiſcua uſi ſunt, et obvios quosque monuerunt, dubitari ſolet, an hoc facere debuerint. Quid enim ſi quis ſurdos obiurget, aut natura morbove mutos? Quare, inquis, verbis parcam? gratuita ſunt. Non poſſum ſcire an ei profuturus ſim, quem admoneo: illud ſcio, alicui me profuturum, ſi multos admonuero. Spargenda eſt manus: non poteſt fieri, ut non aliquando ſuccedat, multa tentanti. Hoc, mi Lucili, non exiſtimo faciendum magno viro. diluitur eius auctoritas, nec habet apud eos ſatis ponderis, quos poſſet minus obſoleſacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, ſed aliquando deerrare. Non eſt ars, quae ad effectum caſu venit. Sapientia ars eſt. certum petat: eligat profecturos: ab his quos deſperavit, recedat: non tamen cito relinquat, ſed in ipſa deſperatione extrema remedia tentet. Marcellinum noſtrum ego nondum deſpero. etiamnum ſervari poteſt: ſed ſi cito illi manus por-

rigitur. Eſt quidem periculum, ne porrigentem trahat. magna in illo ingenii vis eſt; ſed iam tendentis in pravum. Nihilominus adibo hoc periculum, et audebo illi mala ſua oſtendere. Faciet quod ſolet, advocabit illas facetias, quae riſum evocare lugentibus poſſunt: et in ſe primum, deinde in nos iocabitur: omnia quae dicturus ſum, occupabit. Scrutabitur ſcholas noſtras, et obiiciet philoſophis congiaria, amicas, gulam: oſtendet mihi alium in adulterio, alium in popina, alium in aula: oſtendet mihi lepidum philoſophum Ariſtonem, qui in geſtatione diſſerebat. hoc enim ad edendas operas tempus acceperat. De cuius ſecta cum quaereretur, Scaurus ait: Utique Peripateticus non eſt. De eodem cum conſuleretur Iulius Graecinus, vir egregius, quid ſentiret: Non poſſum, inquit, tibi dicere. neſcio enim quid de gradu faciat. tanquam de eſſedario interrogaretur. Hos mihi circulatores, qui philoſophiam honeſtius neglexiſſent, quam vendunt, in faciem ingeret. Conſtitui tamen contumelias perpeti. moveat ille mihi riſum: ego fortaſſe illi lacrimas movebo: aut, ſi ridere perſeverabit, gaudebo, tanquam in malis, quod illi genus inſaniae hilare contigerit. Sed non eſt illa hilaritas longa. obſerva, videbis eoſdem intra exiguum tempus acerrime ridere, et acerrime rabere. Propoſitum eſt aggredi illum, et oſtendere quanto pluris fuerit, cum multis minoris videretur. Vitia eius, etiam ſi non excidero, inhibebo. non deſinent, ſed intermittent: fortaſſe autem et deſinent, ſi intermittendi conſuetudinem fecerint. Non eſt hoc ipſum faſtidiendum. quoniam quidem graviter affec-

tis, ſanitatis loco eſt bona remiſſio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis, unde quo evaſeris, et ex eo ſuſpicaris, quouſque ſis evaſurus, compone mores tuos, attolle animum, adverſus formidata conſiſte, numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nonne videatur ſtultus, ſi quis multitudinem timeat eo loco, per quem tranſitus ſingulis eſt? aeque ad tuam mortem multis aditus non eſt, licet illam multi minentur. Sic iſtud natura diſpoſuit. ſpiritum tibi tam unus eripiet, quam unus dedit. Si pudorem haberes, ultimam mihi penſionem remiſiſſes. Sed ne ego quidem me ſordide geram in foenore aeris alieni, et tibi quod debeo impingam. Nunquam volui populo placere. nam quae ego ſcio, non probat populus; quae probat populus, ego neſcio. Quis hoc? inquis. Tanquam neſcias cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt, Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim placere poteſt populo, cui placet virtus? malis artibus popularis favor quaeritur: ſimilem te illis facias oportet. non probabunt, niſi agnoverint. Multo autem ad rem magis pertinet, qualis tibi videaris, quam qualis aliis. Conciliari niſi turpi ratione amor turpium non poteſt. Quid ergo illa laudata, et omnibus praeferenda artibus rebusque philoſophia praeſtabit? ſcilicet ut malis tibi placere, quam populo: ut aeſtimes iudicia, non numeres: ut ſine metu deorum hominumque vivas: ut aut vincas mala, aut finias. Ceterum ſi te videro celebrem ſecundis vocibus vulgi, ſi intrante te clamor, plauſus, et pantomimica ornamenta obſtrepuerint, ſi tota

civitate ſeminae te puerique laudaverint: quidni ego tui miſerear, cum ſciam quae via ad iſtum favorem ferat?

EPISTOLA XXX.

Morti parari nos debere, & robur in eam ſumere, ab exemplo Aufidii Baſſi: qui ſenex libenter audit de ea, & loquitur, & rationibus adſtruit, non timendam. Obiter iſtae aliquae.

BASSUM Aufidium, virum optimum, vidi quaſſum, aetati obluctantem. Sed iam plus illum degravat, quam quod poſſit attolli. Magno ſenectus et univerſo pondere incubuit. Scis illum ſemper infirmi corporis et exhauſti fuiſſe: diu illud continuit, et, ut verius dicam, concinnavit. ſubito defecit. Quemadmodum in nave quae ſentinam trahit, uni rimae aut alteri obſiſtitur: ubi plurimis locis laxari coepit et cedere, ſuccurri non poteſt navigio dehiſcenti: ita in ſenili corpore aliquatenus imbecillitas ſuſtineri et fulciri poteſt. ubi tanquam in putri aedificio omnis iunctura diducitur, et dum alia excipitur, alia diſcinditur: circumſpiciendum eſt, quomodo exeas. Baſſus tamen noſter alacer animo eſt. hoc philoſophia praeſtat: in quocunque corporis habitu fortem, in conſpectu mortis hilarem laetumque, nec deficientem, quamvis deficiat. Magnus gubernator et ſciſſo navigat velo, et ſi exarmavit, tamen reliquias navigii aptat ad curſum. Hoc facit Baſſus noſter, et eo animo vultuque finem ſuum ſpectat, quo alienum ſpectare, nimis ſecuri eſſe putares. Magna res eſt haec,

Lucili, et diu diſcenda, cum adventat hora illa inevitabilis, aequo animo abire. Alia genera mortis, ſpei mixta ſunt. Deſinit morbus, incendium exſtinguitur, ruina quos videbatur oppreſſura depoſuit: mare quos hauſerat, eadem vi qua ſorbebat, eiecit incolumes; gladium miles ab ipſa perituri cervice revocavit: nihil habet quod ſperet, quem ſenectus ducit ad mortem. huic uni intercedi non poteſt. Nullo genere homines mollius moriuntur, ſed nec diutius. Baſſus noſter videtur mihi proſequi ſe, et componere, et vivere tanquam ſuperſtes ſibi, et ſapienter ferre diſcidium ſui. Nam de morte multa loquitur, et id agit ſedulo, ut nobis perſuadeat, ſi quid incommodi aut metus in hoc negotio eſt, morientis vitium eſſe, non mortis: nec magis in ipſa quidquam eſſe moleſtiae, quam poſt ipſam. Tam demens autem eſt qui timet quod non eſt paſſurus, quam qui timet quod non eſt ſenſurus. An quiſquam hoc futurum credit, ut per quam nihil ſentitur, ea ſentiatur? Ergo, inquit, mors adeo extra omne malum eſt, ut ſit extra omnem malorum metum. Haec ego ſcio et ſaepe dicta, et ſaepe dicenda. ſed neque cum legerem, aeque mihi profuerunt: neque cum audirem, his dicentibus, qui negabant timenda a quorum metu aberant. Hic vero plurimum apud me auctoritatis habuit. cum loqueretur de morte vicina. Dicam enim quid ſentiam. Puto etiam fortiorem eum eſſe, qui in ipſa morte eſt, quam qui circa mortem eſt. Mors enim admota, etiam imperitis animum dedit non vitandi inevitabilia. Sic gladiator tota pugna timidiſſimus iugulum adverſario praeſtat, et errantem gladium ſibi

attemperat. At illa quae in propinquo eſt, utique ventura, deſiderat lentam animi firmitatem : quae eſt rarior, nec poteſt niſi a ſapiente praeſtari. Libentiſſime itaque illum audiebam, quaſi ferentem de morte ſententiam, et qualis eſſet eius natura, velut propius inſpectae, indicantem. Plus, ut puto, fidei haberet apud te, plus ponderis, ſi quis revixiſſet, et in morte nihil mali eſſe narraret expertus. Acceſſus mortis quam perturbationem afferat, optime hi tibi dicent, qui ſecundum illam ſteterunt, qui venientem et viderunt, et receperunt. Inter hos Baſſum licet numeres, qui nos decipi noluit. is ait, tam ſtultum eſſe, qui mortem timeat, quam qui ſenectutem. Nam quemadmodum ſenectus adoleſcentiam ſequitur, ita mors ſenectutem. Vivere noluit, qui mori non vult. Vita enim cum exceptione mortis data eſt : ad hanc itur. quam ideo timere dementis eſt; quia certa exſpectantur, dubia metuuntur. Mors neceſſitatem habet, aequam et invictam. Quis queri poteſt, in ea conditione ſe eſſe, in qua nemo non eſt? prima enim pars aequitatis, eſt aequalitas. Sed nunc ſupervacuum eſt, naturae cauſam agere : quae non aliam voluit legem noſtram eſſe, quam ſuam. quidquid compoſuit, reſolvit : et quidquid reſolvit, componit iterum. Iam vero ſi cui contigit, ut illum ſenectus leniter emitteret, non repente avulſum vitae, ſed minutatim ſubductum, nae ille gratias agere diis omnibus debet, quod ſatiatus ad requiem homini neceſſariam, laſſo gratam, perductus eſt. Vides quosdam optantes mortem, et quidem magis quam rogari ſolet vita. Neſcio utros exiſtimem maiorem no-

bis animum dare: qui depoſcunt mortem, an qui hilares eam quietique opperiuntur. quoniam illud ex rabie interdum, ac repentina indignatione fit: haec ex iudicio certo tranquillitas eſt. Venit aliquis ad mortem iratus morti: venientem nemo hilaris excipit, niſi qui ſe ad illam diu compoſuerat. Fateor ergo, ad hominem mihi carum, ex pluribus me cauſis frequentius veniſſe, ut ſcirem an illum toties eundem invenirem: numquid cum corporis viribus minueretur animi vigor. qui ſic creſcebat illi, quomodo manifeſtior notari ſolet agitatorum laetitia, cum ſeptimo ſpatio palmae appropinquant. Dicebat quidem ille Epicuri praeceptis obſequens, primum ſperare ſe, nullum dolorem eſſe in illo extremo anhelitu: ſi tamen eſſet, habere aliquantulum in ipſa brevitate ſolatii. Nullum enim dolorem longum eſſe, qui magnus eſt. Ceterum ſuccurſurum ſibi etiam in ipſa diſtractione animae corporiſque, ſi cum cruciatu id fieret, poſt illum dolorem ſe dolere non poſſe. Non dubitare autem ſe, quin ſenilis anima in primis labris eſſet, nec magna vi diſtraheretur a corpore. Ignis qui valentem materiam occupavit, aqua, et interdum ruina exſtinguendus eſt: ille qui alimentis deficitur, ſua ſponte ſubſidit. Libenter haec, mi Lucili, audio, non tanquam nova, ſed tanquam in rem praeſentem perductus. Quid ergo? non multos ſpectavi abrumpentes vitam? ego vero vidi: ſed plus momenti apud me habent, qui ad mortem veniunt ſine odio vitae, et admittunt illam, non attrahunt. Illud quidem aiebat tormentum noſtra nos ſentire opera, quod tunc trepidamus, cum prope a nobis eſſe credimus mor-

tem. A quo enim non eſt, parata omnibus locis, omnibuſque momentis? Sed conſideremus, inquit, tunc cum aliqua cauſa moriendi videtur accedere, quanto aliae propiores ſint quae non timentur. Hoſtis alicui mortem minabatur: hanc cruditas occupavit. Si diſtinguere voluerimus cauſas metus noſtri, inveniemus alias eſſe, alias videri. Non mortem timemus, ſed cogitationem mortis: ab ipſa enim ſemper tantundem abſumus. Ita ſi timenda mors eſt, ſemper timenda eſt. quod enim tempus morti exemtum eſt? Sed vereri debeo, ne tam longas epiſtolas, peius quam mortem, oderis: itaque finem facio. Tu tamen mortem, ut nunquam timeas, ſemper cogita.

EPISTOLA XXXI.

Et vota, & iudicia vulgi, ſpernendum: ad verum bonum eundum eſt. id autem, Scientia rerum. per quam vera & falſa noſcas; peritura & manſura. Exemplis illuſtrat.

AGNOSCO Lucilium meum, incipit quem promiſerat exhibere. ſequere illum impetum animi, quo ad optima quaeque, calcatis popularibus bonis, ibas. Non deſidero maiorem melioremque te fieri, quam moliebaris. Fundamenta tua multum loci occupaverunt. tantum effice, quantum conatus es: et illa quae tecum in animo tuliſti, tracta. Ad ſummam, ſapiens eris, ſi clauſeris aures. quibus ceram parum eſt obdere. firmiori ſpiſſamento opus eſt, quam uſum in ſociis Ulyſſem ferunt. Illa vox quae timebatur,

erat blanda, non tamen publica: at haec quae timenda eſt, non ex uno ſcopulo, ſed ex omni terrarum parte circumſonat. Praetervehere itaque non unum locum inſidioſa voluptate ſuſpectum, ſed omnes urbes: ſurdum te amantiſſimis tui praeſta. Bono animo male precantur. et ſi vis eſſe felix, deos ora, ne quid tibi ex his quae optantur eveniat. Non ſunt iſta bona, quae in te iſti volunt congeri: unum bonum eſt, quod beatae vitae cauſa et firmamentum eſt, ſibi fidere. Hoc autem contingere non poteſt, niſi contemtus eſt labor, et in eorum numero habitus, quae neque bona ſunt, neque mala. Fieri enim non poteſt, ut una res modo mala ſit, modo bona: modo levis et perferenda, modo expaveſcenda. Labor bonum non eſt. quid ergo eſt bonum? laboris contemtio. Itaque in vanum operoſos culpaverim. rurſus ad honeſta nitentes, quanto magis incubuerint, minuſque ſibi vinci ac ſtrigare permiſerint, admirabor et clamabo, Tanto melior ſurge et reſpira: et clivum iſtum uno, ſi potes, ſpiritu exſupera. Generoſos animos labor nutrit. Non eſt ergo quod ex illo veteri voto parentum tuorum eligas, quid contingere tibi velis, quid optes: et in totum, iam per maxima acto viro turpe eſt, etiamnum deos fatigare. Quid votis opus eſt? fac et te ipſe felicem. facies autem, ſi intellexeris bona eſſe, quibus admixta eſt virtus: turpia, quibus malitia coniuncta eſt. Quemadmodum ſine mixtura lucis nihil ſplendidum eſt: nihil atrum, niſi quod tenebras habet, aut aliquid in ſe traxit obſcuri: quemadmodum ſine adiutorio ignis, nihil calidum eſt, nihil ſine aëre frigidum: ita honeſta et turpia,

virtutis et malitiae ſocietas efficit. Quid ergo eſt bonum? rerum ſcientia. Quid malum eſt? rerum imperitia. Ille prudens atque artifex, pro tempore, quaeque repellet aut eliget. Sed nec quae repellit timet, nec miratur quae eligit: ſi modo magnus illi et invictus animus eſt. Submitti te ac deprimi veto. laborem ſi non recuſes, parum eſt: poſce. Quis ergo, inquis, labor frivolus et ſupervacuus eſt? in quem humiles cauſae vocaverint, non eſt malus, non magis quam ille qui pulchris rebus impenditur: quoniam animi eſt ipſa tolerantia, quae ſe ad dura et aſpera hortatur, et dicit: Quid ceſſas? non eſt viri, timere ſudorem. Huc et illud accedat, ut perfecta virtus ſit, aequalitas ac tenor vitae per omnia conſonans ſibi: quod non poteſt eſſe, niſi rerum ſcientia contingat, et ars, per quam divina et humana noſcantur. Hoc eſt ſummum bonum: quod ſi occupas, incipis deorum eſſe ſocius, non ſupplex. Quomodo, inquis, iſto pervenitur? non per Peninum Graiumve montem, nec per deſerta Candaviae: nec Syrtes tibi, nec Scylla aut Charybdis, adeundae ſunt: quae tamen omnia tranſiſti procuratiunculae pretio. Tutum iter eſt, iucundum eſt, ad quod natura te inſtruxit. Dedit tibi illa, quae ſi non deſerueris, par Deo ſurges. Parem autem Deo pecunia non faciet: Deus nihil habet. Praetexta non faciet: Deus nudus eſt. Fama non faciet, nec oſtentatio tui, et in populos nominis dimiſſa notitia. nemo novit Deum. multi de illo male exiſtimant, et impune. Non turba ſervorum, lecticam tuam per itinera urbana ac peregrina portantium: Deus ille maximus potentiſſimusque ipſe vehit om-

nia. Ne forma quidem et vires beatum te facere poſſunt: nihil horum non patitur vetuſtatem. Quaerendum eſt ergo quod non fiat in dies deterius, cui non poſſit obſtari. Quid hoc eſt? animus: ſed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hunc, quam Deum in humano corpore hoſpitantem? Hic animus tam in equitem Romanum, quam in libertinum, quam in ſervum, poteſt cadere. Quid eſt eques Romanus, aut libertinus, aut ſervus? Nomina ex ambitione, aut ex iniuria nata. Subſilire in coelum ex angulo licet: exſurge modo, et te quoque dignum finge Deo. Finges autem non auro, non argento: non poteſt ex hac materia imago Deo exprimi ſimilis. Cogita illos, cum propitii eſſent, fictiles fuiſſe.

EPISTOLA XXXII.

Laudat Lucilii ſolitudinem, & ſubductionem. Porro hortatur, ne quis tempus eripiat, illud tam breve & fugax. Contemnat etiam vulgaria vota.

INQUIRO in te, et ab omnibus ſciſcitor, qui ex iſta regione veniunt, quid agas, ubi et cum quibus moreris. Verba dare non potes. tecum ſum. Sic vive, tanquam quid facias auditurus ſim: immo tanquam viſurus. Quaeris, quid me maxime ex his quae de te audio, delectet? quod nihil audio: quod plerique ex his quos interrogo, neſciunt quid agas. Hoc eſt ſalutare, non converſari diſſimilibus, et diverſa cupientibus. Habeo quidem fiduciam non poſſe te torqueri, manſurumque in propoſito, etiam ſi ſoli-

citantium turba circumeat. Quid ergo eſt? non timeo ne immutent te, timeo ne impediant. Multum autem nocet etiam qui moratur, utique in tanta brevitate vitae: quam breviorem inconſtantia facimus, aliud eius ſubinde atque aliud facientes initium. Diducimus illam in particulas ac lancinamus. Propera ergo, Lucili cariſſime, et cogita, quantum celeritati additurus fueris, ſi a tergo hoſtis inſtaret, ſi equitem adventare ſuſpicareris, ac fugientium premere veſtigia. Fit hoc, premeris: accelera, et evade. perduc te in tutum, et ſubinde conſidera, quam pulchra res ſit conſummare vitam ante mortem, deinde exſpectare ſecurum reliquam temporis ſui partem, in poſſeſſione beatae vitae poſitum: quae beatior non fit, ſi longior. O quando videbis illud tempus, quo ſcies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placidusque eris, et craſtini negligens, et in ſumma tui ſatietate! Vis ſcire, quid ſit quod faciat homines avidos futuri? Nemo ſibi contigit. Optaverunt utique tibi alia parentes tui: ſed ego tibi contra, omnium eorum contemtum opto, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, ut te locupletent. quidquid ad te transferunt, alicui detrahendum eſt. Opto tibi tui facultatem, ut vagis cogitationibus agitata mens, tandem reſiſtat, et certa ſit: ut placeat ſibi, et intellectis veris bonis, quae ſimul intellecta ſunt, poſſidentur, aetatis adiectione non egeat. Ille demum neceſſitates ſupergreſſus eſt, et exauctoratus ac liber, qui vivit vita peracta.

EPISTOLA XXXIII.

Negat ſententias aut chrias e Stoicis excerpendas. Primum, quia omnia plena talibus & denſa ſunt: deinde quia turpe, cum auctore ſemper loqui. Noſtra faciamus, & vita praeſeramus.

DESIDERAS his quoque epiſtolis, ſicut prioribus, adſcribi aliquas voces noſtrorum procerum. Non fuerunt circa floſculos occupati: totus contextus illorum virilis eſt. inaequalitatem ſcias eſſe, ubi quae eminent, notabilia ſunt. Non eſt admirationi una arbor, ubi in eandem altitudinem tota ſilva ſurrexit. Eiusmodi vocibus referta ſunt carmina: refertae hiſtoriae. Itaque nolo Epicuri illas eſſe exiſtimes: publicae ſunt, et maxime noſtrae. Sed in illo magis annotantur, quia rarae interveniunt, quia inſperatae, quia mirum eſt aliquid fortiter dici ab homine mollitiam profeſſo. Ita enim plerique iudicant. apud me vero Epicurus eſt et fortis, licet manuleatus ſit. Fortitudo, et induſtria, et ad bellum promta mens, tam in Perſas quam in alte cinctos cadit. Non eſt ergo quod exigas excerpta, et repetita: continuum eſt apud noſtros, quidquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque iſta odorifera, nec emtorem decipimus, nihil inventurum cum intraverit, praeter illa quae in fronte ſuſpenſa ſunt. Ipſis permittimus, unde velint ſumere exemplar. Puta nos velle ſingulares ſententias ex turba ſeparare: cui illas aſſignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chryſippo, an Panaetio, an

Poſidonio? Non ſumus ſub rege: ſibi quisque ſe vindicat. apud iſtos quidquid dicit Hermachus, quidquid Metrodorus, ad unum refertur. Omnia quae quiſquam in illo contubernio locutus eſt, unius ductu et auſpiciis dicta ſunt. Non poſſumus, inquam, licet tentemus, ex tanta rerum aequalium copia educere aliquid.

Pauperis eſt numerare pecus.

Quocunque miſeris oculum, id tibi occurrit quod eminere poſſet, niſi inter paria legeretur. Quare depone iſtam ſpem, poſſe te ſummatim deguſtare ingenia maximorum virorum: tota tibi inſpicienda ſunt, tota tractanda. Res geritur, et per lineamenta ſui ingenii opus nectitur, ex quo nihil ſubduci ſine ruina poteſt. Nec recuſo, quo minus ſingula membra, dummodo in ipſo homine, conſideres. Non eſt formoſa, cuius crus laudatur aut brachium, ſed illa cuius univerſa facies admirationem ſingulis partibus abſtulit. Si tamen exegeris; non tam mendice tecum agam, ſed plena manu fiet. Ingens eorum turba eſt paſſim iacentium: ſumenda erunt, non colligenda. Non enim excidunt, ſed fluunt perpetua, et inter ſe connexa ſunt. Nec dubito, quin multum conferant rudibus adhuc, et extrinſecus auſcultantibus. Facilius enim ſingula inſidunt circumſcripta, et carminis modo incluſa. Ideo pueris et ſententias ediſcendas damus, et has quas Graeci Chrias vocant: quia complecti eas puerilis animus poteſt: quia plus adhuc non capit certi profectus. Viro captare floſculos turpe eſt, et fulcire ſe notiſſimis et pauciſſi-

mis vocibus, et memoria ſtare. Sibi iam innitatur. dicat iſta, non teneat. Turpe eſt enim ſeni, aut proſpicienti ſenectutem, ex commentario ſapere. Hoc Zeno dixit. tu quid? Hoc Cleanthes. tu quid? quouſque ſub alio moveris? et impera, et dic, quod memoriae tradatur: aliquid et de tuo profer. Omnes itaque iſtos nunquam auctores, ſemper interpretes, ſub aliena umbra latentes, nihil puto habere generoſi, nunquam auſos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercuerunt. Aliud eſt, meminiſſe: aliud, ſcire. Meminiſſe, eſt rem commiſſam memoriae cuſtodire: at contra ſcire, eſt et ſua facere quaeque, nec ab exemplari pendere, et toties ad magiſtrum reſpicere. Hoc dicit Zeno, hoc Cleanthes. Aliquid interſit inter te, et librum. quouſque diſces? iam, et praecipe. Quid eſt, quare audiam, quod legere poſſum? Multum, inquit, viva vox facit. non quidem haec, quae alienis verbis commodatur, et actuarii vice fungitur. Adiice nunc, quod iſti qui nunquam tutelae ſuae fiunt, primum in ea re ſequuntur priores, in qua nemo non a priore deſcivit: deinde in ea re ſequuntur, quae adhuc quaeritur. Nunquam autem invenietur, ſi contenti fuerimus inventis. Praeterea qui alium ſequitur, nihil invenit, immo nec quaerit. Quid ergo? non ibo per priorum veſtigia? ego vero utar via veteri: ſed ſi propiorem planioremque invenero, hanc muniam. Qui ante nos iſta moverunt, non domini noſtri, ſed duces ſunt. Patet omnibus veritas, nondum eſt occupata: multum ex illa etiam futuris relictum eſt.

EPISTOLA XXXIV.

Gaudere in ſe profectu Lucilii, quia ab ipſo eſt: & ipſe eum formavit. Hortatur porro pergere, & ad ſummum.

Cresco et exſulto, et diſcuſſa ſenectute recaleſco, quoties ex his quae agis et ſcribis, intelligo quantum te ipſe (nam turbam olim reliqueras) ſupergrederis. Si agricolam arbor ad fructum perducta delectat, ſi paſtor ex foetu gregis ſui capit voluptatem, ſi alumnum ſuum nemo aliter intuetur quam ut adoleſcentiam illius ſuam iudicet: quid evenire credis his, qui ingenia educaverunt, et quae tenera formaverunt, adulta ſubito vident? Aſſero te mihi. meum opus es. Ego cum vidiſſem indolem tuam, inieci manum, exhortatus ſum, addidi ſtimulos, nec lente ire paſſus ſum, ſed ſubinde incitavi: et nunc idem facio. Sed iam currentem hortor, et invicem hortantem. Quid, aliud, inquis, adhuc volo? in hoc plurimum eſt. Non ſic quomodo principia totius operis dimidium occupare dicuntur, ita res animo conſtat: pars magna bonitatis eſt, velle fieri bonum. Scis quem dicam bonum? perfectum, abſolutum, quem malum facere nulla vis, nulla neceſſitas poſſit. Hunc in te proſpicio, ſi perſeveraveris et incubueris, et id egeris, ut omnia facta dictaque tua inter ſe congruant ac reſpondeant ſibi, et una forma percuſſa ſint. Non eſt huiusmodi animus in recto, cuius acta diſcordant.

Epistola XXXV.

Amicum illum ſibi optat, id eſt virum bonum. aliter enim amicus nemo eſt, etiamſi amat. Hoc ergo faciat, & inprimis diſcat convenienter vivere, id eſt, conſtanter, id eſt, ſapienter.

Cum te obnixe rogo ut ſtudeas, meum negotium ago. habere amicum volo: quod contingere mihi (niſi pergas excolere te, ut coepiſti) non poteſt. Nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergo? haec inter ſe diverſa ſunt? immo diſſimilia. Qui amicus eſt, amat: qui amat, non utique amicus eſt. Itaque amicitia ſemper prodeſt: amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, ut amare diſcas. Feſtina ergo, dum mihi proficis, ne iſtuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fructum, cum mihi fingo, uno nos animo futuros, et quidquid aetati meae vigoris abſceſſit, id ad me ex tua, quamquam non multum abeſt, rediturum: ſed tamen re quoque ipſa laetus eſſe volo. Venit ad nos ex his quos amamus, etiam abſentibus, gaudium: ſed id leve et evanidum. Conſpectus, et praeſentia, et converſatio aliquid habet vivae voluptatis: utique ſi non tantum quem velis, ſed qualem velis, videas. Affer itaque te mihi, ingens munus: et quo magis inſtes, cogita me ſenem eſſe, te mortalem. Propera ad me, ſed ad te prius. profice, et ante omnia hoc cura, ut conſtes tibi. Quoties experiri voles, an aliquid actum ſit, obſerva an eadem velis hodie quae heri. Mutatio vo-

luntatis indicat animum natare aliubi, atque aliubi apparere, prout tulit ventus. Non vagatur, quod eſt fixum et fundatum. Iſtud ſapienti perfecto contingit, aliquatenus et proficienti provectoque. Quid ergo intereſt? hic commovetur quidem, non tamen tranſit, ſed ſuo loco nutat: ille nec commovetur quidem.

EPISTOLA XXXVI.

Laudat quendam qui otio ſe admovit, a republica amovit: & ut contemnat vulgi voces. Pergat bonus eſſe, aut magis fieri; pergat & mortem aſpernari, idque ratione.

AMICUM tuum hortare, ut iſtos magno animo contemnat, qui illum obiurgant, quod umbram et otium petierit, quod dignitatem ſuam deſtituerit, et cum plus conſequi poſſet, praetulerit quietem omnibus. Quam utiliter negotium ſuum geſſerit, quotidie illis oſtendet. Hi quibus invidetur, non deſinent tranſire. alii elidentur, alii cadent. Res eſt inquieta, felicitas: ipſa ſe exagitat, movet cerebrum, non uno genere. Alios in aliud irritat: hos in potentiam, illos in luxuriam: hos inflat, illos mollit, et totos reſolvit. At bene aliquis illam fert: ſic, quomodo vinum. Itaque non eſt quod tibi iſti perſuadeant, eum eſſe felicem, qui a multis obſidetur. ſic ad illum, quemadmodum ad lacum, concurritur: quem qui exhauriunt, et turbant. Nugatorium et inertem vocant. Scis quoſdam perverſe loqui, et ſignare contraria. Felicem vocabant. quid ergo? erat? Ne illud

quidem curo, quod quibuſdam nimis horridi animi videtur et tetrici. Ariſton aiebat, malle ſe adoleſcentem triſtem, quam hilarem et amabilem turbae. Vinum enim fieri bonum, quod recens durum et aſperum viſum eſt: non pati aetatem, quod in dolio placuit. Sine eum triſtem appellent, et inimicum proceſſibus ſuis. bene ſe dabit in vetuſtate ipſa triſtitia: perſeveret modo colere virtutem, perbibere liberalia ſtudia, non illa quibus perfundi ſatis eſt, ſed haec quibus tingendus eſt animus. hoc eſt diſcendi tempus. Quid ergo? aliquod eſt, quo non ſit diſcendum? minime. ſed quemadmodum omnibus annis ſtudere honeſtum eſt: ita non omnibus inſtitui. Turpis et ridicula res eſt, elementarius ſenex. Iuveni parandum, ſeni utendum eſt. Facies ergo rem utiliſſimam tibi, ſi illum quam optimum feceris. Haec aiunt beneficia eſſe expetenda tribuendaque, non dubie primae ſortis, quae tam prodeſt dare quam accipere. Denique nihil illi iam liberi eſt: ſpopondit. minus autem turpe eſt creditori, quam ſpei bonae decoquere. Ad illud aes alienum ſolvendum, opus eſt negotianti navigatione proſpera, agrum colenti ubertate eius quam colit terrae, et coeli favore: ille quod debet, ſola poteſt voluntate perſolvere. In mores fortuna ius non habet. Hos diſponat: ut quam tranquilliſſimus ille animus ad perfectum veniat. qui nec ablatum ſibi quidquam ſentit, nec adiectum, ſed in eodem habitu eſt, quomodocunque res cadunt. Cui ſive aggeruntur vulgaria bona, ſupra res ſuas eminet: ſive aliquid ex iſtis vel omnia caſus excuſſit, minor non fit. Si in Parthia natus eſſet, arcum infans ſtatim

tenderet: ſi in Germania, protinus puer tenerum haſtile vibraret: ſi avorum noſtrorum temporibus fuiſſet, equitare, et hoſtem cominus percutere didiciſſet. Haec ſingulis diſciplina gentis ſuae ſuadet, et imperat. Quid ergo huic meditandum eſt? quod adverſus omnia tela, quod adverſus omne hoſtium genus bene facit, mortem contemnere: quae quin habeat in ſe aliquid terribile, ut et animos noſtros (quos in amorem ſui natura formavit) offendat, nemo dubitat: nec enim opus eſſet in id comparari et acui, in quod inſtinctu quodam voluntario iremus, ſicut feruntur omnes ad conſervationem ſui. Nemo diſcit, ut, ſi neceſſe fuerit, aequo animo in roſa iaceat: ſed in hoc duratur, ut tormentis non ſubmittat fidem: ut, ſi neceſſe fuerit, ſtans etiam aliquando ſaucius, pro vallo pervigilet, et ne pilo quidem incumbat. quia ſolet obrepere interim ſomnus in aliquod adminiculum reclinatis. Mors nullum habet incommodum. Eſſe enim debet aliquid, cuius ſit incommodum. Quod ſi tanta cupiditas longioris aevi te tenet, cogita nihil eorum quae ab oculis abeunt, et in rerum naturam, ex qua prodierunt, ac mox proceſſura ſunt, reconduntur, conſumi. Deſinunt iſta, non pereunt. Et mors, quam pertimeſcimus ac recuſamus, intermittit vitam, non eripit. veniet iterum, qui nos in lucem reponat dies, quem multi recuſarent, niſi oblitos reduceret. Sed poſtea diligentius docebo, omnia quae videntur perire, mutari. Aequo animo debet rediturus exire. Obſerva orbem rerum in ſe remeantium: videbis in hoc mundo nihil exſtingui, ſed vicibus deſcendere, ac

reſurgere. Aeſtas abit, ſed alter annus illam adducit: hiems cecidit, referent illam ſui menſes: ſolem nox obruit, ſed ipſam ſtatim dies abiget. Stellarum iſte decurſus, quidquid praeterierit, repetit: pars coeli levatur aſſidue, pars mergitur. Denique finem faciam, ſi hoc unum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapſos, timere mortem: et eſſe turpiſſimum, ſi eam ſecuritatem nobis ratio non praeſtat, ad quam ſtultitia perducit.

EPISTOLA XXXVII.

Perſeverandum in via & militia ſapientiae eſſe. Ab hac ſalutem, felicitatem, libertatem pendere. Perveniri, & vinci, Ratione duce.

QUOD maximum vinculum eſt ad bonam mentem, promiſiſti virum bonum. Sacramento rogatus es. Deridebit, ſi quis tibi dixerit, mollem eſſe militiam et facilem. nolo te decipi. Eadem honeſtiſſimi huius, et illius turpiſſimi auctoramenti, verba ſunt, uri, vinciri, ferroque necari. Ab illis, qui manus arenae locant, et edunt ac bibunt, quae per ſanguinem reddant, cavetur ut iſta vel inviti patiantur: a te, ut volens libensque patiaris. Illis licet arma ſubmittere, miſericordiam populi tentare: tu neque ſubmittes, nec vitam rogabis. recto tibi invictoque moriendum eſt. Quid porro prodeſt, paucos dies aut annos lucrifacere? ſine miſſione naſcimur. Quomodo ergo, inquis, me expediam? effugere non potes neceſſitates: potes vincere. Fiat via: et hanc

tibi viam dabit philoſophia. ad hanc te confer, ſi vis ſalvus eſſe, ſi ſecurus, ſi beatus: denique ſi vis eſſe, quod eſt maximum, liber. Hoc contingere aliter non poteſt. Humilis res eſt ſtultitia, abiecta, ſordida, ſervilis, multis affectibus et ſaeviſſimis ſubiecta. Hos tam graves dominos, interdum alternis imperantes, interdum pariter, dimittit a te ſapientia, quae ſola libertas eſt. Una ad hanc fert via, et quidem recta. non aberrabis: vade certo gradu. Si vis tibi omnia ſubiicere, te ſubiice rationi. multos reges, ſi ratio te rexerit. Ab illa diſces, quid et quemadmodum aggredi debeas: non incides rebus. Neminem mihi dabis, qui ſciat quomodo quod vult coeperit velle. non conſilio adductus ullo, ſed impetu impactus eſt. Non minus ſaepe fortuna in nos incurrit, quam nos in illam. Turpe eſt non ire, ſed ferri: et ſubito, in medio turbine rerum ſtupentem, quaerere: Huc ego quemadmodum veni?

EPISTOLA XXXVIII.

Praecepta utilia ad Sapientiam, magis quam Diſſertationes ſaepe eſſe. Illa irrepere in animum, & ſeminis modo fructificare & diffundi.

MERITO exigis, ut hoc inter nos epiſtolarum commercium frequentemus. Plurimum proficit ſermo, qui minutatim irrepſerit animo. Diſputationes praeparatae, et effuſae audiente populo, plus habent ſtrepitus, minus familiaritatis. Philoſophia bonum conſilium eſt: conſilium nemo clamore dat. Aliquando

utendum eſt et illis, ut ita dicam, concionibus; ubi qui dubitat, impellendus eſt: ubi vero non hoc agendum eſt, ut velit diſcere, ſed ut diſcat, ad haec ſubmiſſiora verba veniendum eſt. Facilius intrant, ſed et haerent. nec enim multis opus eſt, ſed efficacibus. Seminis modo ſpargenda ſunt. quod quamvis ſit exiguum, cum occupavit idoneum locum, vires ſuas explicat, et ex minimo in maximos auctus diffunditur. Idem facit oratio. non late patet, ſi aſpicias: in opere creſcit. Pauca ſunt quae dicuntur: ſed ſi illa animus bene exceperit, convaleſcunt et exſurgunt. Eadem eſt, inquam, praeceptorum conditio, quae ſeminum. multum efficiunt, et ſi anguſta ſunt: tantum, ut dixi, idonea mens rapiat illa, et in ſe trahat. Multa invicem et ipſa generabit, et plus reddet, quam acceperit.

EPISTOLA XXXIX.

Varie, & varios, in philoſophia ſcripſiſſe: excitari nos debere, & ardorem capere ab exemplo. Naturam eo ducere, quae ad excelſa vocat: in quibus non eſt plebeia Felicitas: non item voluptas, quia aut fragilia ſunt, aut nocent.

COMMENTARIOS quos deſideras, diligenter ornatos, et in anguſtum coactos, ego vero componam: ſed vide ne plus profectura ſit oratio ordinaria, quam haec quae nunc vulgo Breviarium dicitur, olim cum Latine loqueremur, Summarium vocabatur. Illa res diſcenti magis neceſſaria eſt: haec ſcienti. illa enim

docet, haec admonet. Sed utriuſque rei tibi copiam faciam. Tu a me non eſt quod illum aut illum exigas. qui notorem dat, ignotus eſt. Scribam ego quod vis : ſed meo more. Interim multos habes, quorum ſcripta neſcio an ſatis ordinent. Sume in manus indicem philoſophorum : haec ipſa res expergiſci coget, ſi videris quam multi tibi laboraverint : concupiſces et ipſe ex illis unus eſſe. Habet enim hoc optimum in ſe generoſus animus, quod concitatur ad honeſta. Neminem excelſi ingenii virum humilia delectant et ſordida : magnarum rerum ſpecies ad ſe vocat et extollit. Quemadmodum flamma ſurgit in rectum, iacere ac deprimi non poteſt, non magis quam quieſcere : ita noſter animus in motu eſt, eo mobilior et actuoſior, quo vehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetum dedit! ponet ſe extra ius ditionemque fortunae. ſecunda temperabit, adverſa comminuet, et aliis admiranda deſpiciet. Magni animi eſt, magna contemnere, ac mediocria malle, quam nimia. illa enim utilia vitaliaque ſunt : at haec, eo quod ſuperfluunt, nocent. Sic ſegetem nimia ſternit ubertas : ſic rami onere franguntur : ſic ad maturitatem non pervenit nimia fecunditas. Idem animis quoque evenit, quos immoderata felicitas rumpit : qua non tantum in aliorum iniuriam, ſed etiam in ſuam utuntur. Quis hoſtis in quemquam tam contumelioſus fuit, quam in quosdam voluptates ſuae ſunt? quorum impotentiae atque inſanae libidini ob hoc unum poſſis ignoſcere, quod quae fecere, patiuntur. Nec immerito hic illos furor vexat. neceſſe eſt in immenſum exeat cupiditas, quae natu-

ralem modum tranſiliit. Illa enim habet ſuum finem: inania, et ex libidine orta, ſine termino ſunt. Neceſſaria metitur utilitas. ſupervacua quo redigis? Voluptatibus itaque ſe mergunt, quibus in conſuetudinem adductis carere non poſſunt: et ob hoc miſerrimi ſunt, quod eo perveniunt, ut illis quae ſupervacua fuerant, facta ſint neceſſaria. ſerviunt itaque voluptatibus, non fruuntur: et mala ſua, quod malorum ultimum eſt, amant. Tunc autem conſummata eſt infelicitas, ubi turpia non ſolum delectant, ſed etiam placent: et deſinit eſſe remedio locus, ubi, quae fuerant vitia, mores ſunt.

EPISTOLA XL.

Hortatur ſcribere, quia ibi imago mentis. tum de Serapione, promti & profuſi ſermonis: quod negat Philoſophum decere. Gravis & tarda oratio magis intrat & deſcendit.

QUOD frequenter mihi ſcribis, gratias ago. nam quo uno modo potes, te mihi oſtendis. Nunquam epiſtolam tuam accipio, ut non protinus una ſimus. Si imagines nobis amicorum abſentium iucundae ſunt, quae memoriam renovant, et deſiderium abſentiae falſo atque inani ſolatio levant: quanto iucundiores ſunt literae, quae vera amici abſentis veſtigia, veras notas afferunt? Nam quod in conſpectu dulciſſimum eſt, id amici manus epiſtolae impreſſa praeſtat, agnoſcere. Audiſſe te ſcribis, Serapionem philoſophum, cum iſtuc applicuiſſet, ſolere magno

curſu verba convolvere, quae non effundit una, ſed premit et urget. plura enim veniunt, quam quibus vox una ſufficiat. Hoc non probo in philoſopho, cuius pronuntiatio quoque, ſicut vita, debet eſſe compoſita: nihil autem ordinatum eſt, quod praecipitatur et properat. Itaque oratio illa apud Homerum concitata, et ſine intermiſſione in morem nivis ſuperveniens, oratori data eſt: at lenis et melle dulcior ſeni profluit. Sic itaque habe, iſtam vim dicendi rapidam atque abundantem, aptiorem eſſe circulanti, quam agenti rem magnam ac ſeriam, docentique. aeque ſtillare illam nolo, quam currere. nec extendat aures, nec obruat. Nam illa quoque inopia et exilitas, minus intentum auditorem habet, taedio interruptae tarditatis: facilius tamen inſidit quod exſpectatur, quam quod praetervolat. Denique tradere homines diſcipulis praecepta dicuntur: non traditur, quod fugit. Adiice nunc, quod quae veritati operam dat oratio, incompoſita debet eſſe et ſimplex. Haec popularis nihil habet veri. movere vult turbam, et inconſultas aures impetu rapere: tractandam ſe non praebet; aufertur. Quomodo autem regere poteſt, quae regi non poteſt? Quid quod haec oratio, quae ſanandis mentibus adhibetur, deſcendere in nos debet? remedia non proſunt, niſi immorentur. Multum praeterea habet inanitatis, et vani: plus ſonat, quam valet. Lenienda ſunt quae me exterrent, compeſcenda quae irritant, diſcutienda quae fallunt: inhibenda luxuria, corripienda avaritia. Quid horum raptim poteſt fieri? quis medicus aegros in tranſitu curat? Quid, quod ne voluptatem quidem

ullam habet talis verborum ſine delectu ruentium ſtrepitus? ſed ut pleraque quae fieri poſſe non crederes, cognoviſſe ſatis eſt: ſic iſtos, qui verba exercuerunt, abunde eſt ſemel audiſſe. Quid enim quis diſcere, quid imitari velit? quid de eorum animo iudicet, quorum oratio perturbata et admiſſa eſt, nec poteſt reprimi? Quemadmodum per proclive currentium, non ubi viſum eſt, gradus ſiſtitur, ſed incitato corporis pondere ſe rapit, ac longius quam voluit effertur: ſic iſta dicendi celeritas nec in ſua poteſtate eſt, nec ſatis decora philoſophiae. quae ponere debet verba, non proiicere, et pedetentim procedere. Quid ergo? non aliquando et inſurget? Quidni? ſed ſalva dignitate morum: quam violenta iſta et nimia vis exuit. Habeat vires magnas, moderatas tamen: perennis ſit unda, non torrens. Vix oratori permiſerim talem dicendi velocitatem, irrevocabilem, ac ſine lege vadentem. Quemadmodum enim iudex ſubſequi poterit, aliquando etiam imperitus ac rudis: tum quoque, cum illum aut oſtentatio abſtulerit, aut affectus impotens ſui? tantum feſtinet atque ingerat, quantum aures pati poſſunt. Recte ergo facies, ſi non videris iſtos, qui quantum dicant, non quemadmodum, quaerunt: et ipſe malueris aliquando ſi neceſſe eſt, vel iuxta P. Vinicium dicere. qui, cum quaereretur, quomodo diceret, Aſellius ait, Tractim. Nam Geminus Varius ait: Quomodo iſtum diſertum dicatis, neſcio: tria verba non poteſt iungere. Quidni malis tu ſic dicere, quomodo Vinicius? Aliquis tam inſulſus intervenerit, quam qui illi ſingula verba vellenti, tanquam

dictaret, non diceret, ait: Dic, vel nunquam dicas. Nam Q. Haterii curſum ſuis temporibus oratoris celeberrimi, longe abeſſe ab homime ſano volo. Nunquam dubitavit, nunquam intermiſit: ſemel incipiebat, ſemel deſinebat. Quaedam tamen et nationibus puto magis aut minus convenire. In Graecis hanc licentiam tuleris: nos etiam cum ſcribimus, interpungere conſuevimus. Cicero quoque noſter, a quo Romana eloquentia exſtitit, gradarius fuit. Romanus ſermo magis ſe circumſpicit, et aeſtimat, et praebet aeſtimandum. Fabianus vir egregius et vita et ſcientia, et quod poſt iſta eſt, eloquentia quoque, diſputabat expedite magis, quam concitate: ut poſſes dicere, facilitatem eſſe illam, non celeritatem. Hanc ego in viro ſapiente recipio. non exigo, ut oratio eius ſine impedimento exeat: proferatur tamen malo, quam profluat. Eo autem magis te deterreo ab iſto morbo, quod non poteſt tibi iſta res contingere aliter, quam ſi te pudere deſierit. perfrices frontem oportet, et ipſe te non audias. Multa enim inobſervatus ille curſus feret, quae reprehendere velis. Non poteſt, inquam, tibi contingere res iſta, ſalva verecundia. Praeterea exercitatione opus eſt quotidiana, et a rebus ſtudium transferendum eſt ad verba. Haec autem etiam ſi aderunt, et poterunt ſine ullo tuo labore decurrere, tamen temperanda ſunt. nam quemadmodum ſapienti viro inceſſus modeſtior convenit; ita oratio preſſa, non audax. Summa ergo ſummarum haec erit: tardiloquum te eſſe iubeo.

EPISTOLA XLI.

O pulchram, altamque epiſtolam! Deum in nobis habitare, & bonum virum ſine eo nullum eſſe. Colamus ipſum, & animum, qui ab illo deſcendit. In eo propria noſtra bona ſunt: alia omnia aliena. Bonum autem, recta Ratio.

FACIS rem optimam, et tibi ſalutarem, ſi, ut ſcribis, perſeveras ire ad bonam mentem: quam ſtultum eſt optare, cum poſſis a te impetrare. Non ſunt ad coelum elevandae manus, nec exorandus aedituus, ut nos ad aures ſimulacri, quaſi magis exaudiri poſſimus, admittat: prope eſt a te Deus, tecum eſt, intus eſt. Ita dico, Lucili, ſacer intra nos ſpiritus ſedet, malorum bonorumque noſtrorum obſervator et cuſtos: hic prout a nobis tractatus eſt, ita nos ipſe tractat. Bonus vir ſine Deo nemo eſt. An poteſt aliquis ſupra fortunam, niſi ab illo adiutus, exſurgere? ille dat conſilia magnifica, et erecta. In unoquoque virorum bonorum (quis Deus; incertum eſt) habitat Deus. Si tibi occurrit vetuſtis arboribus et ſolitam altitudinem egreſſis frequens lucus, et conſpectum coeli denſitate ramorum aliorum alios protegentium ſubmovens: illa proceritas ſilvae et ſecretum loci, et admiratio umbrae, in aperto tam denſae atque continuae, fidem tibi numinis facit. Et ſi quis ſpecus ſaxis penitus exeſis montem ſuſpenderit, non manu factus, ſed naturalibus cauſis in tantam laxitatem excavatus: animum tuum quadam

religionis ſuſpicione percutiet. Magnorum fluminum capita veneramur : ſubita et ex abdito vaſti amnis eruptio aras habet. coluntur aquarum calentium fontes : et ſtagna quaedam, vel opacitas vel immenſa altitudo ſacravit. Si hominem videris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter adverſa felicem, in mediis tempeſtatibus placidum, ex ſuperiore loco homines videntem, ex aequo deos; non ſubibit te veneratio eius? non dices : iſta res maior eſt altiorque, quam ut credi ſimilis huic, in quo eſt, corpuſculo poſſit? Vis iſtuc divina deſcendit. animum excellentem, moderatum, omnia tanquam minora tranſeuntem, quidquid timemus optamusque ridentem, coeleſtis potentia agitat. non poteſt res tanta ſine adminiculo numinis ſtare. Itaque maiore ſui parte illic eſt, unde deſcendit. Quemadmodum radii ſolis contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt unde mittuntur : ſic animus magnus et ſacer, et in hoc demiſſus ut propius divina noſſemus, converſatur quidem nobiscum, ſed haeret origini ſuae. Illinc pendet; illuc ſpectat ac nititur : noſtris tanquam melior intereſt. Quis eſt ergo hic? animus qui nullo bono niſi ſuo nititur. Quid eſt ſtultius, quam in homine aliena laudare? quid eo dementius, qui ea miratur, quae in alium protinus transferri poſſint? Non faciunt meliorem equum aurei fraeni. Aliter leo aurata iuba demittitur, dum contractatur, et ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur fatigatus : aliter incultus, integri ſpiritus. Hic ſcilicet impetu acer, qualem illum eſſe natura voluit, ſpecioſus ex horrido, cuius hic decor eſt, non ſine timore adſpici,

praefertur illi languido, et bracteato. Nemo gloriari niſi ſuo debet. Vitem laudamus, ſi fructu palmites onerat, ſi ipſa ad terram, pondere eorum quae tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam praeferet vitem, cui aureae uvae, aurea folia dependent? Propria virtus eſt in vite, fertilitas: in homine quoque id laudandum eſt, quod ipſius eſt. Familiam formoſam habet et domum pulchram: multum ſerit, multum foenerat. nihil horum in ipſo eſt, ſed circa ipſum. Lauda in ipſo, quod nec eripi poteſt, nec dari: quod proprium eſt hominis. Quaeris quid ſit? animus, et ratio in animo perfecta. Rationale enim animal eſt homo. conſummatur itaque eius bonum, ſi id adimplevit cui naſcitur. Quid eſt autem quod ab illo ratio haec exigit? rem facillimam, ſecundum naturam ſuam vivere: ſed hanc difficilem facit communis inſania. In vitia alter alterum trudimus. quomodo autem ad ſalutem revocari poſſunt, quos nemo retinet, populus impellit?

EPISTOLA XLII.

Non cito credendum de viro bono: rem magnam eſſe. Quosdam praeferre, aut ſimulare; malos futuros, ſi ſit occaſio. Exemplo cuiusdam docet. Tum non laborandum in externis, quae incommoda, aut falſa commoda, habent.

IAM tibi iſte perſuaſit, ſe virum bonum eſſe. Atqui vir bonus tam cito nec fieri poteſt, nec intelligi. Scis quem nunc virum bonum dicam? huius

ſecundae notae. nam ille alter fortaſſe, tanquam phoenix, ſemel anno quingenteſimo naſcitur: nec eſt mirum, ex intervallo magna generari. Mediocria et in turbam naſcentia, ſaepe fortuna producit: eximia vero, ipſa raritate commendat. Sed iſte multum adhuc abeſt ab eo, quod profitetur; et ſi ſciret quid eſſet vir bonus, nondum ſe eſſe crederet: fortaſſe etiam fieri poſſe deſperaret. At male exiſtimat de malis. Hoc etiam mali faciunt. nec ulla maior poena nequitiae eſt, quam quod ſibi ac ſuis diſplicet. At odit eos qui ſubita et magna potentia impotenter utuntur. Idem faciet, cum idem poterit. multorum, quia imbecilla ſunt, latent vitia: non minus auſura, cum illis vires ſuae placuerint, quam illa quae iam felicitas aperuit. Inſtrumenta illis explicandae nequitiae deſunt. Sic tuto ſerpens etiam peſtifera tractatur, cum riget frigore. non deſunt tunc illi venena, ſed torpent. Multorum crudelitas, et ambitio, et luxuria, ut paria peſſimis audeat, fortunae favore deficitur. eadem velle eos, cognoſces: da poſſe, quantum volunt. Meminiſti, cum quendam affirmares eſſe in tua poteſtate, dixiſſe me, volaticum eſſe ac levem, et te non pedem eius tenere, ſed pennam. Mentitus ſum: pluma tenebatur, quam remiſit et fugit. Scis quos poſtea exhibuerit tibi ludos, quam multa in caput ſuum caſura tentaverit. Non videbat, ſe per aliorum pericula in ſuum ruere: non cogitabat, quam oneroſa eſſent quae petebat, etiam ſi ſupervacua non eſſent. Hoc itaque in his quae affectamus, ad quae labore magno contendimus, inſpicere debemus, aut

nihil in illis commodi eſſe, aut plus incommodi. Quaedam ſupervacua ſunt, quaedam tanti non ſunt. Sed haec non providemus: et gratuita nobis videntur, quae cariſſime conſtant. Ex eo licet ſtupor noſter appareat, quod ea ſola putamus emi, pro quibus pecuniam ſolvimus: et gratuita vocamus, pro quibus nos ipſos impendimus. Quae emere nollemus, ſi domus nobis noſtra pro illis eſſet danda, ſi amoenum aliquod fructuoſumve praedium: ad ea paratiſſimi ſumus pervenire cum ſolicitudine, cum periculo, cum iactura pudoris, et libertatis, et temporis. Adeo nihil eſt cuique ſe vilius. Idem itaque in omnibus conſiliis rebusque faciamus, quod ſolemus facere, quoties ad inſtitorem alicuius mercis acceſſimus: videamus, hoc quod concupiſcimus, quanti deferatur. Saepe maximum pretium eſt, pro quo nullum datur. Multa poſſum tibi oſtendere, quae acquiſita acceptaque, libertatem nobis extorſerunt; noſtri eſſemus, ſi iſta noſtra non eſſent. Haec ergo tecum ipſe verſa, non ſolum ubi de incremento agetur, ſed etiam ubi de iactura. Hoc periturum eſt? nempe adventitium fuit. tam facile ſine iſto vives, quam vixiſti. Si diu illud habuiſti, perdis poſtquam ſatiatus es: ſi non diu, perdis antequam aſſueſcas. Pecuniam minorem habebis? nempe et moleſtiam. gratiam minorem? nempe et invidiam. Circumſpice iſta, quae nos agunt in inſaniam, quae cum plurimis lacrimis amittimus: ſcies non damnum in his moleſtum eſſe, ſed opinionem damni. Nemo illa periſſe ſentit, ſed cogitat. Qui ſe habet, nihil perdidit. ſed quoto cuique habere ſe contigit?

EPISTOLA XLIII.

Non latere, quae faciat: rumorem omnia perſerre. Ergo vive, inquit, ut in publico. Quid ſi etiam lateas? animus tuus ſcit & videt.

QUOMODO hoc ad me pervenerit, quaeris: quis mihi id te cogitare narraverit, quod tu nulli narraveras. Is qui ſcit plurimum, rumor. Quid ergo, inquis, tantus ſum, ut poſſim excitare rumorem? non eſt quod te ad hunc locum reſpiciens metiaris: ad iſtum reſpice, in quo moraris. Quidquid inter vicina eminet, magnum eſt illic, ubi eminet. Nam magnitudo non habet certum modum: comparatio illum aut tollit, aut deprimit. Navis quae in flumine magna eſt, in mari parvula eſt: gubernaculum quod navi alteri magnum, alteri exiguum eſt. Tu nunc in provincia, licet contemnas ipſe te, magnus es: quid agas, quemadmodum coenes, quemadmodum dormias, quaeritur, ſcitur. Eo tibi diligentius vivendum eſt. Tunc autem felicem te eſſe iudica, cum poteris in publico vivere, cum te parietes tui tegent, non abſcondent: quos plerumque circumdatos nobis iudicamus, non ut tutius vivamus, ſed ut peccemus occultius. Rem dicam, ex qua mores aeſtimes noſtros, vix quenquam invenies, qui poſſit aperto oſtio vivere. Ianitores conſcientia noſtra, non ſuperbia oppoſuit. Sic vivimus, ut deprehendi ſit, ſubito adſpici. Quid autem poteſt recondere ſe, et oculos hominum auresque vitare? Bona conſcientia turbam advocat,

mala etiam in ſolitudine anxia atque ſolicita eſt. Si honeſta ſunt, quae facis, omnes ſciant: ſi turpia, quid refert neminem ſcire, cum tu ſcias? O te miſerum, ſi contemnis hunc teſtem.

EPISTOLA XLIV.

Pulchra epiſtola. Nemo ſe a ſtirpe contemnat, ſi ad Sapientiam, id eſt Virtutem, venit. Haec ſola nobilitat.

ITERUM tu mihi te puſillum facis, et dicis, malignius tecum egiſſe naturam prius, deinde fortunam? cum poſſis te eximere vulgo, et ad felicitatem omnium maximam emergere. Si quid aliud eſt in philoſophia boni, hoc eſt, quod ſtemma non inſpicit. Omnes ſi ad primam originem revocentur, a diis ſunt. Eques Romanus es, et ad hunc ordinem tua te perduxit induſtria: at mehercules multis quatuordecim ſunt clauſi. Non omnes curia admittit: caſtra quoque quos ad laborem et periculum recipiunt, faſtidioſe legunt. Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc ſumus nobiles. nec reiicit quenquam philoſophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit: Cleanthes aquam traxit, et rigando hortulo locavit manus: Platonem non accepit nobilem philoſophia, ſed fecit. Quid eſt quare deſperes his te poſſe fieri parem? omnes hi maiores tui ſunt, ſi te illis geris dignum. Geres autem, ſi hoc protinus tibi perſuaſeris, a nullo te nobilitate ſuperari. Omnibus nobis totidem ante nos ſunt. nullius non origo ultra memoriam iacet. Plato ait: Neminem regem non ex

ſervis eſſe oriundum, neminem non ſervum ex regibus. Omnia iſta longa varietas miſcuit, et ſurſum deorſum fortuna verſavit. Quis ergo generoſus? ad virtutem bene a natura compoſitus. Hoc unum eſt intuendum. alioqui ſi ad vetera revocas, nemo non inde eſt, ante quod nihil eſt. A primo mundi ortu, uſque in hoc tempus, perduxit nos ex ſplendidis ſordidiſque alternata ſeries. Non facit nobilem atrium plenum fumoſis imaginibus. nemo in noſtram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, noſtrum eſt. Animus facit nobilem: cui ex quacunque conditione ſupra fortunam licet ſurgere. Puta itaque te non eſſe equitem Romanum, ſed libertinum: potes hoc conſequi, ut ſolus ſis liber inter ingenuos. Quomodo? inquis. ſi mala bonaque non populo auctore diſtinxeris. Intuendum eſt, non unde veniant, ſed quo eant. Si quid eſt quod beatam vitam poteſt facere, id bonum eſt ſuo iure: depravari enim in malum non poteſt. Quid eſt ergo, in quo erratur? cum omnes beatam vitam optent, quod inſtrumenta eius pro ipſa habent, et illam dum petunt, fugiunt. Nam cum ſumma beatae vitae ſit ſolida ſecuritas, et eius inconcuſſa fiducia, ſolicitudinis colligunt cauſas, et per inſidioſum iter vitae non tantum ferunt ſarcinas, ſed trahunt. Ita longius ab affectu eius quod petunt, ſemper abſcedunt, et quo plus operae impendunt, hoc ſe magis impediunt, et feruntur retro. Quod evenit in labyrintho properantibus, ipſa illos velocitas implicat.

EPISTOLA XLV.

Non multis libris, ſed bonis, ad Sapientiam opus. Veteres ſuperflua quaedam, aut arguta, fruſtra ſcripſiſſe. Tum contra cavillos, & vocum captiones. Res, res, & earum diſcrimina quaerenda. Quis Beatus, & quod vere bonum?

LIBRORUM iſtic inopiam eſſe quereris. Non refert quam multos, ſed quam bonos habeas. lectio certa prodeſt, varia delectat. Qui quo deſtinavit pervenire vult, unam ſequatur viam, non per multas vagetur. non ire iſtud, ſed errare eſt. Vellem, inquis, magis libros mihi quam conſilium dares. Ego vero quoſcunque habeo, mittere paratus ſum, et totum horreum excutere: me quoque iſto ſi poſſem, transferrem, et niſi mature te finem officii ſperarem impetraturum, hanc ſenilem expeditionem indixiſſem mihi: nec me Charybdis, et Scylla, et fabuloſum iſtud fretum deterrere potuiſſet. Tranſnataſſem iſta, non ſolum traieciſſem, dummodo te complecti poſſem, et praeſens aeſtimare quantum animo creviſſes. Ceterum quod libros meos tibi mitti deſideras, non magis ideo me diſertum puto, quam formoſum putarem, ſi imaginem meam peteres. Indulgentiae ſcio iſtud eſſe, non iudicii: et ſi modo iudicii eſt, indulgentia tibi impoſuit. Sed qualeſcunque ſunt, tu illos ſic lege, tanquam verum quaeram adhuc, non ſciam, et contumaciter quaeram. Non enim me cuiquam mancipavi, nullius nomen fero: multum magno-

rum virorum iudicio credo, aliquid et meo vindico. Nam illi quoque non inventa, ſed quaerenda nobis reliquerunt: et inveniſſent forſitan neceſſaria, niſi et ſuperflua quaeſiſſent. Multum illis temporis verborum cavillatio eripuit, et captioſae diſputationes, quae acumen irritum exercent. Nectimus nodos, et ambiguam ſignificationem verbis alligamus, deinde diſſolvimus. Tantum nobis vacat? iam vivere, iam mori ſcimus? Tota illo mente pergendum eſt, ubi provideri debet, ne res nos, non verba, decipiant. Quid mihi vocum ſimilitudines diſtinguis, quibus nemo unquam niſi dum diſputat, captus eſt? res fallunt. illas diſcerne. Pro bonis mala amplectimur: optamus contra id quod optavimus: pugnant vota noſtra cum votis, conſilia cum conſiliis. Adulatio quam ſimilis eſt amicitiae? Non imitatur tantum illam, ſed vincit, et praeterit: apertis et propitiis auribus recipitur, et in praecordia ima deſcendit, eo ipſo gratioſa, quo laedit. Doce quemadmodum hanc ſimilitudinem dignoſcere poſſim. venit ad me pro amico blandus inimicus: vitia nobis ſub virtutum nomine obrepunt: temeritas ſub titulo fortitudinis latet: moderatio vocatur ignavia: pro cauto timidus accipitur. In his magno periculo erratur: his certas notas imprime. Ceterum qui interrogatur, an cornua habeat, non eſt tam ſtultus, ut frontem ſuam tentet: nec rurſus tam ineptus aut hebes, ut non habere ſe neſciat, quod tu illi ſubtiliſſima collectione perſuaſeris. Sic iſta ſine noxa decipiunt, quomodo praeſtigiatorum acetabula et calculi, in quibus fallacia ipſa delectat. Effice, ut quomodo fiat intelligam: perdidi uſum. Idem de iſtis

captionibus dico: quo enim nomine potius ſophiſmata appellem? nec ignoranti nocent, nec ſcientem iuvant. Si vis utique verborum ambiguitates diducere; hoc nos doce, beatum non eum eſſe, quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: ſed illum, cui bonum omne in animo eſt, erectum, et excelſum, et mirabilia calcantem. qui neminem videt, cum quo ſe commutatum velit: qui hominem ea ſola parte aeſtimat, qua homo eſt: qui natura magiſtra utitur, ad illius leges componitur, ſic vivit, quomodo illa praeſcripſit: cui bona ſua nulla vis excutit: qui mala in bonum vertit, certus iudicii, inconcuſſus, intrepidus: quem aliqua vis movet, nulla perturbat: quem fortuna, cum in eum quod habuit telum nocentiſſimum, vi maxima intorſit, pungit, non vulnerat, et hoc raro. Nam cetera eius tela, quibus genus humanum debellatur, grandinis more diſſultant: quae incuſſa tectis, ſine ullo habitatoris incommodo crepitat, ac ſolvitur. Quid me detines in eo, quem tu ipſe Pſeudomenon appellas, de quo tantum librorum compoſitum eſt? Ecce tota mihi vita mentitur: hanc coargue, hanc ad verum, ſi acutus es, redige. Neceſſaria iudicat, quorum magna pars ſupervacua eſt: etiam quae non eſt ſupervacua, nihil in ſe momenti habet in hoc, ut poſſit fortunatum beatumque praeſtare. Non enim ſtatim bonum eſt, ſi quid neceſſarium eſt. Ac proiicimus bonum, ſi hoc nomen pani aut polentae damus, et ceteris ſine quibus vita non ducitur. Quod bonum eſt, utique neceſſarium eſt: quod autem neceſſarium eſt, non ſtatim bonum eſt: quoniam quaedam neceſſaria ſunt, eadem vi-

liſſima. Nemo uſque eo dignitatem boni ignorat, ut illud ad haec in diem utilia demittat. Quid ergo? non eo potius curam transferes, ut oſtendas omnibus, magno temporis impendio quaeri ſupervacua: et multos tranſiſſe vitam, dum vitae inſtrumenta conquirunt? Recognoſce ſingulos, conſidera univerſos: nullius non vita ſpectat in craſtinum. Quid in hoc ſit mali, quaeris? infinitum. non enim vivunt, ſed victuri ſunt: omnia differunt. Etiam ſi attenderemus, tamen nos vita praecurreret: nunc vero cunctantes quaſi aliena tranſcurrit, et ultimo die finitur, omni perit. Sed ne epiſtolae modum excedam, quae non debet ſiniſtram manum legentis implere: in alium diem hanc litem cum dialecticis differam, nimium ſubtilibus, et hoc ſolum curantibus, non et hoc.

Epistola XLVI.

De libro Lucilii iudicat, & laudat.

Librum tuum, quem mihi promiſeras, accepi, et tanquam lecturus ex commodo adaperui, ac tantum deguſtare volui. Deinde blanditus eſt ipse, ut procederem longius, qui quam diſertus fuerit, ex hoc intelligas licet. brevis mihi viſus eſt, cum eſſet nec mei, nec tui temporis, ſed qui primo adſpectu aut T. Livii, aut Epicuri poſſet videri. tanta autem dulcedine me tenuit et traxit, ut illum ſine ulla dilatione perlegerem. Sol me invitabat, fames admonebat, nubes minabantur: tamen exhauſi totum. Non tantum delectatus, ſed gaviſus ſum. Quid ingenii iſte

habuit? quid animi? dicerem, quid impetus? ſi interquieviſſet, ſi intervallo ſurrexiſſet. Nunc non fuit impetus, ſed tenor, compoſitio virilis et ſancta. Nihilominus interveniebat dulce illud, et loco lene. Grandis et rectus es. hoc te volo tenere, ſic ire. Fecit aliquid et materia. ideo eligenda eſt fertilis, quae capiat ingenium, quae excitet. De libro tuo plura ſcribam, cum illum retractavero: nunc vero parum mihi ſedet iudicium, tanquam audierim illa, non legerim. Sine me et inquirere. Non eſt quod verearis, verum audies. O te hominem felicem, quod nihil habes, propter quod quiſquam tibi tam longe mentiatur! niſi quod etiam ubi cauſa ſublata eſt, mentimur et conſuetudinis cauſa.

EPISTOLA XLVII.

Familiariter cum ſervis agendum, vivendumque. Peccatum in eo ſui aevi, ex faſtu & faſtidio. Iudicio tamen, liberius aut ſeverius, hos illoſque (pro indole & virtute cuiuſque) habendos.

LIBENTER ex his qui a te veniunt cognovi, familiariter te cum ſervis tuis vivere. hoc prudentiam tuam, hoc eruditionem decet. Servi ſunt? immo homines. Servi ſunt? immo contubernales. Servi ſunt? immo humiles amici. Servi ſunt? immo conſervi, ſi cogitaveris tantundem in utroſque licere fortunae. Itaque rideo iſtos qui turpe exiſtimant cum ſervo ſuo coenare: quare? niſi quia ſuperbiſſima conſuetudo coenanti domino ſtantium ſervorum turbam

circumdedit. Eſt ille plus quam capit, et ingenti aviditate onerat diſtentum ventrem, ac deſuetum iam ventris officio, ut maiore opera omnia egerat, quam ingeſſit: at infelicibus ſervis movere labra, ne in hoc quidem, ut loquantur, licet. virga murmur omne compeſcitur: et ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt, tuſſis, ſternutamentum, ſingultus: magno malo ulla voce interpellatum ſilentium luitur: nocte tota ieiuni, mutique perſtant. Sic fit, ut iſti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. At illi quibus non tantum coram dominis, ſed cum ipſis erat ſermo, quorum os non conſuebatur, parati erant pro domino porrigere cervicem, periculum imminens in caput ſuum avertere. In conviviis loquebantur, ſed in tormentis tacebant. Deinde eiusdem arrogantiae proverbium iactatur: Totidem eſſe hoſtes, quot ſervos. Non habemus illos hoſtes, ſed facimus. Alia interim crudelia et inhumana praetereo, quod nec tanquam hominibus quidem, ſed tanquam iumentis abutimur: quod cum ad coenandum diſcubuimus, alius ſputa detergit, alius reliquias temulentorum ſubditus colligit, alius pretioſas aves ſcindit: pectus et clunes, certis ductibus circumferens eruditam manum, in fruſta excutit. Infelix qui huic uni rei vivit, ut altilia decenter ſecet. niſi quod miſerior eſt, qui hoc voluptatis cauſa docet, quam qui neceſſitatis diſcit. Alius vini miniſter in muliebrem modum ornatus, cum aetate luctatur. Non poteſt effugere pueritiam, ſed retrahitur. iamque militari habitu glaber, deſtrictis pilis, aut penitus avulſis, tota nocte pervigilat:

quam inter ebrietatem domini ac libidinem dividit, et in cubiculo vir, et in convivio puer eſt. Alius cui convivarum cenſura permiſſa eſt, perſtat infelix et exſpectat, quos adulatio, intemperantia aut gulae, aut linguae, revocet in craſtinum. Adiice obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt: qui ſciunt, cuius rei illum ſapor excitet, cuius delectet adſpectus, cuius novitate nauſeabundus erigi poſſit, quid iam ipſa ſatietate faſtidiat, quid illo die eſuriat. Cum his coenare non ſuſtinet, et maieſtatis ſuae diminutionem putat, ad eandem menſam cum ſervo ſuo accedere. Dii melius, quod ex iſtis dominos habent. Stare ante limen Calliſti dominum ſuum vidi, et eum qui illi impegerat titulum, qui inter reiicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi. Retulit illi gratiam ſervus, ille in primam decuriam coniectus, in qua vocem praeco experitur, et ipſe illum invicem apologavit, et ipſe non iudicavit domo ſua dignum. Dominus Calliſtum vendidit: ſed domino quam multa Calliſtus? Vis tu cogitare iſtum quem ſervum tuum vocas, ex iisdem ſeminibus ortum, eodem frui coelo, aeque ſpirare, aeque vivere, aeque mori? Tam tu illum ingenuum videre potes, quam ille te ſervum. Mariana clade quam multos ſplendidiſſime natos, ſenatorium per militiam auſpicantes gradum, fortuna depreſſit? alium ex illis paſtorem, alium cuſtodem caſae fecit. Contemne nunc eius fortunae hominem, in quam tranſire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, et de uſu ſervorum diſputare, in quos ſuperbiſſimi, crudeliſſimi, et contumelioſiſſimi ſumus.

Haec tamen praecepti mei ſumma eſt : Sic cum inferiore vivas, quemadmodum tecum ſuperiorem velles vivere. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in ſervum liceat : veniat in mentem, tantundem in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. Bona aetas eſt. forſitan habebis. neſcis qua aetate Hecuba ſervire coeperit, qua Croeſus, qua Darii mater, qua Plato, qua Diogenes? Vive cum ſervo clementer. comiter quoque et in ſermonem admitte, et in conſilium, et in convictum. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorum : Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eosdem deprehendam, alienorum ſervorum oſculantes manum. Ne illud quidem videtis, quam omnem invidiam maiores noſtri dominis, omnem contumeliam ſervis detraxerint? Dominum, patremfamiliae appellaverunt : ſervos (quod etiam in mimis adhuc durat) familiares. Inſtituerunt diem feſtum, quo non ſolum cum ſervis domini veſcerentur, ſed quo utique honores illis in domo gerere, ius dicere permiſerunt, et domum puſillam rempublicam eſſe iudicaverunt. Quid ergo? omnes ſervos admovebo menſae meae? non magis quam omnes liberos. Erras, ſi exiſtimas me quosdam quaſi ſordidioris operae reiecturum, ut puta illum mulionem, et illum bubulcum : non miniſteriis illos aeſtimabo, ſed moribus. Sibi quisque dat mores : miniſteria caſus aſſignat. Quidam coenent tecum, quia digni ſunt; quidam, ut ſint. Si quid enim in illis ex ſordida converſatione ſervile eſt, honeſtiorum convictus excutiet. Non eſt, mi Lucili, quod amicum tantum in foro

et in curia quaeras: ſi diligenter attenderis, et domi invenies. Saepe bona materia ceſſat ſine artifice. tenta, et experire. Quemadmodum ſtultus eſt, qui equum emturus, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius ac fraenos: ſic ſtultiſſimus eſt, qui hominem aut ex veſte, aut ex conditione, quae veſtis modo nobis circumdata eſt, aeſtimat. Servus eſt? ſed fortaſſe liber animo. Servus eſt? hoc illi nocebit? oſtende quis non ſit. Alius libidini ſervit, alius avaritiae, alius ambitioni; omnes timori. Dabo conſularem, aniculae ſervientem; dabo ancillulae divitem: oſtendam nobiliſſimos iuvenes mancipia Pantomimorum. Nulla ſervitus turpior eſt, quam voluntaria. Quare non eſt quod faſtidioſi te deterreant, quo minus ſervis tuis hilarem te praeſtes, et non ſuperbe ſuperiorem. Colant potius te, quam timeant. Dicet nunc aliquis, me vocare ad pileum ſervos, et dominos de faſtigio ſuo deiicere: quod dixi, colant potius dominum, quam timeant. Itane, inquit, prorſus colant tanquam clientes, tanquam ſalutatores? Hoc qui dixerit, obliviſcetur, id dominis parum eſſe, quod Deo ſatis eſt, qui colitur et amatur. Non poteſt amor cum timore miſceri. Rectiſſime ergo te facere iudico, quod timeri a ſervis tuis non vis, quod verborum caſtigatione uteris. Verberibus multa admonentur. non quidquid nos offendit, et laedit. Sed ad rabiem cogunt venire deliciae, ut quidquid non ex voluntate reſpondit, iram provocet. Regum nobis induimus animos. nam illi quoque obliti et virium ſuarum, et imbecillitatis alienae, ſic excandeſcunt, ſic ſaeviunt, quaſi iniuriam acceperint: a cu-

ius rei periculo illos fortunae ſuae magnitudo tutiſſimos praeſtat. Nec hoc ignorant, ſed occaſionem nocendi captant, quaerendo. acceperunt iniuriam, ut facerent. Diutius te morari nolo. non eſt enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cetera boni mores, placent ſibi, et permanent. levis eſt malitia, ſaepe mutatur: non in melius, ſed in aliud.

Epistola XLVIII.

Amicis eadem expedire, & alterum alteri utilem eſſe. Tum contra captiunculas, & ſpinoſas ineptias. Quid facitis? quid luditis? de vita agitur: ſuccurre, & forma. De fortuna: contra eam da arma.

Ad epiſtolam quam mihi ex itinere miſiſti, tam longam, quam ipſum iter fuit, poſtea reſcribam. Seducere me debeo, et quid ſuadeam, circumſpicere. Nam tu quoque qui conſulis, diu an conſuleres cogitaſti: quanto magis hoc mihi faciendum eſt, cum longiore mora opus ſit, ut ſolvas quaeſtionem, quam ut proponas? Utique cum aliud tibi expediat, aliud mihi: iterum ego tanquam Epicurus loquor. Mihi vero idem expedit, quod tibi: aut non ſum amicus, niſi quidquid agitur ad te pertinens, meum eſt. Conſortium rerum omnium inter nos facit amicitia: nec ſecundi quidquam ſingulis eſt, nec adverſi. in commune vivitur. Nec poteſt quiſquam beate degere, qui ſe tantum intuetur, qui omnia ad utilitates ſuas convertit: alteri vivas oportet, ſi vis tibi vivere. Haec ſocietas diligenter et ſancte obſervanda eſt,

quae nos omnes omnibus miſcet, et iudicat aliquod eſſe commune ius generis humani. plurimum ad illam quoque (de qua loquebar) interiorem ſocietatem amicitiae colendam proficit. Omnia enim cum amico communia habebit, qui multa cum homine. Hoc, Lucili virorum optime, mihi ab iſtis ſubtilibus praecipi malo, quid amico praeſtare debeam, quid homini, quam quot modis Amicus dicatur, et Homo quam multa ſignificet. In diverſum ecce ſapientia et ſtultitia diſcedunt. cui accedo? in utram ire partem iubes? Illi homo pro amico eſt, huic amicus non eſt pro homine: ille amicum ſibi parat, hic ſe amico. Tu mihi verba diſtorques, et ſyllabas digeris. Scilicet niſi interrogationes vaferrimas ſtruxero, et concluſione falſa a vero naſcens mendacium adſtrinxero, non potero a fugiendis petenda ſecernere. Pudet me. in re tam ſeria ſenes ludimus. Mus ſyllaba eſt: mus autem caſeum rodit: ſyllaba ergo caſeum rodit. Puta nunc me iſtud non poſſe ſolvere: quod mihi ex iſta ſententia periculum imminet? quod incommodum? Sine dubio verendum eſt, ne quando in muſcipula ſyllabas capiam, aut ne quando, ſi negligentior fuero, caſeum liber comedat. Niſi forte acutior eſt illa collectio: Mus ſyllaba eſt: ſyllaba autem caſeum non rodit: mus ergo caſeum non rodit. O pueriles ineptias! in hoc ſupercilia ſubduximus? in hoc barbam demiſimus? hoc eſt quod triſtes docemus et pallidi? Vis ſcire, quid philoſophia promittat generi humano? conſilium. Alium mors vocat, alium paupertas urit, alium divitiae vel alienae torquent, vel ſuae: ille malam fortunam horret,

hic ſe felicitati ſuae ſubducere cupit: hunc homines male habent, illum dii. Quid mihi luſoria iſta proponis? non eſt iocandi locus. ad miſeros advocatus es. Opem te laturum naufragis, captis, aegris, egentibus, intentae ſecuri ſubiectum praeſtantibus caput pollicitus es: quo diverteris? quid agis? hic cum quo ludis, timet. Succurre, quiſquis eloquentior es, pereuntium poenis. Omnes undique ad te manus tendunt, perditae vitae, perituraeque auxilium aliquod implorant, in te ſpes opeſque ſunt. Rogant ut ex tanta illos volutatione extrahas, ut disiectis et errantibus clarum veritatis lumen oſtendas. Dic quid natura neceſſarium fecerit, quid ſupervacuum, quam faciles leges poſuerit; quam iucunda ſit vita, quam expedita, illas ſequentibus; quam acerba et implicita eorum, qui opinioni plus quam naturae crediderunt. Quid iſtorum cupiditates demit? quid temperat? Utinam tantum non prodeſſent! nocent. Hoc tibi, cum voles, manifeſtiſſimum faciam, et comminui et debilitari generoſam indolem, in iſtas argutias coniectam. Pudet dicere, contra fortunam militaturis, quae porrigant tela, quemadmodum illos ſubornent. Hac ad ſummum bonum itur? per iſtud philoſophiae ſunt nigrae, et turpes, infameſque, etiam ad album ſedentibus, exceptiones. Quid enim aliud agitis, cum eum quem interrogatis, ſcientes in fraudem inducitis, quam ut formula cecidiſſe videatur? Sed quemadmodum illum praetor, ſic hos philoſophia in integrum reſtituit. Quid diſceditis ab ingentibus promiſſis, et grandia locuti, effecturos vos, ut non magis auri fulgor, quam gladii, perſtringat oculos meos,

ut ingenti conſtantia, et quod omnes optant, et quod omnes timent, calcem, ad Grammaticorum elementa deſcenditis? Quid dicitis? ſic itur ad aſtra? hoc enim eſt quod philoſophia mihi promittit, ut me parem Deo faciat: ad hoc invitatus ſum, ad hoc veni. fidem praeſta. Quantum potes ergo, mi Lucili, reduc te ab iſtis exceptionibus et praeſcriptionibus philoſophorum. Aperta decent et ſimplicia bonitatem. Etiam ſi multum ſupereſſet aetatis, parce iam diſpenſandum erat, ut ſufficeret neceſſariis: nunc quae dementia eſt, ſupervacua diſcere in tanta temporis egeſtate?

EPISTOLA XLIX.

Pompeiorum adſpectu, memoriam ſibi Lucilii renovatam. De brevitate & curſu Temporis: nihil longum aut vetus in eo eſſe. Obiter contra Dialecticos: & totum id genus proſpiciendos tantum.

Est quidem, mi Lucili, ſupinus et negligens, qui in amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducitur: tamen repoſitum in animo noſtro deſiderium loca interdum familiaria evocant, nec exſtinctam memoriam reddunt, ſed quieſcentem irritant. ſicut dolorem lugentium, etiam ſi mitigatus eſt tempore, aut ſervuli familiaris admiſſio, aut veſtis, aut domus renovat. Ecce Campania, et maxime Neapolis, ad Pompeiorum tuorum conſpectum, incredibile eſt, quam recens deſiderium tui fecerit. Totus mihi in oculis es, cum maxime a te diſcedo: video

lacrimas combibentem, et affectibus tuis inter ipſam coërcitionem exeuntibus non ſatis reſiſtentem. modo amiſiſſe te videor. Quid enim non modo eſt, ſi recorderis? modo apud Sotionem philoſophum puer ſedi, modo cauſas agere coepi, modo deſii velle agere, modo deſii poſſe. Infinita eſt velocitas temporis, quae magis apparet reſpicientibus. Nam ad praeſentia intentos fallit: adeo praecipitis fugae tranſitus levis eſt. Cauſam huius rei quaeris? quidquid temporis tranſiit, eodem loco eſt: pariter aſpicitur, una iacet: omnia inde in profundum cadunt. et alioquin non poſſunt longa intervalla eſſe in ea re, quae tota brevis eſt. Punctum eſt quod vivimus, et adhuc puncto minus: ſed hoc minimum ſpecie quadam longioris ſpatii natura diviſit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adoleſcentiam, aliud inclinationem quandam ab adoleſcentia ad ſenectutem, aliud ipſam ſenectutem. In quam anguſto, quot gradus poſuit? Modo te proſecutus ſum: et tamen hoc modo, aetatis noſtrae bona portio eſt: cuius brevitatem aliquando futuram cogitemus. Non ſolebat mihi tam velox tempus videri. nunc incredibilis curſus apparet: ſive quia admoveri lineas ſentio, ſive quia attendere coepi et computare damnum meum. Eo magis utique indignor, aliquos ex hoc tempore (quod ſufficere nec ad neceſſaria quidem poteſt, etiam ſi cuſtoditum diligentiſſime fuerit) in ſupervacua maiorem partem erogare. Negat Cicero, ſi duplicetur ſibi aetas, habiturum ſe tempus quo legat Lyricos, eodem modo Dialecticos. Triſtius inepti ſunt. illi ex profeſſo laſciviunt: hi agere ſe ipſos aliquid exiſtimant. Nec

ego nego proſpicienda iſta : ſed proſpicienda tantum, et a limine ſalutanda, in hoc unum, ne verba nobis dentur, et aliquid eſſe in illis magni ac ſecreti boni iudicemus. Quid te torques et maceras in ea quaeſtione, quam ſubtilius eſt contemſiſſe, quam ſolvere? Securi eſt, et ex commodo migrantis, minuta conquirere. Cum hoſtis inſtat a tergo, et movere iuſſus eſt miles, excutit neceſſitas quidquid pax otioſa collegerat. Non vacat mihi verba dubie cadentia conſectari, et vafritiam in illis meam experiri.

Adſpice qui coeant populi, quae moenia clauſis.
Ferrum acuant portis.

Magno mihi animo ſtrepitus iſte belli circumſonantis exaudiendus eſt. Demens omnibus merito viderer, ſi, cum ſaxa in munimentum murorum ſenes feminaeque congererent; cum iuventus intra portas armata ſignum eruptionis exſpectaret, aut poſceret; cum hoſtilia in portis tela vibrarent, et ipſum ſolum ſuffoſſionibus et cuniculis tremeret; ſederem otioſus, et eiuſmodi quaeſtiunculas ponens : Quod non perdidiſti, habes : cornua autem non perdidiſti : cornua ergo habes : aliaque ad exemplum huius acutae delirationis concinnata. Atqui aeque licet demens tibi videar, ſi iſtis impendero operam. et nunc obſideor. Tunc tamen periculum mihi obſeſſo externum immineret, murus me ab hoſte ſecerneret : nunc mortifera mecum ſunt. Non vaco ad iſtas ineptias. ingens negotium in manibus eſt. Quid agam? mors me ſequitur, fugit vita : adverſus haec me doce aliquid, effice ne ego mortem fugiam, vita me non effugiat.

Exhortare adverſus difficilia, de aequanimitate: adverſus inevitabilia, anguſtias temporis mei laxa: doce non eſſe poſitum bonum vitae in ſpatio eius, ſed in uſu: poſſe fieri, immo ſaepiſſime fieri, ut qui diu vixit, parum vixerit. Dic mihi dormituro, Potes non expergiſci: dic experrecto, Potes non dormire amplius. Dic exeunti, Potes non reverti: dic redeunti, Potes non exire. Erras, ſi in navigatione tantum, exiſtimas minimum eſſe, quo a morte vita diducitur: in omni loco aeque tenue intervallum eſt. Non ubique ſe mors tam prope oſtendit: ubique tam prope eſt. Has tenebras diſcute: et facilius ea trades, ad quae praeparatus ſum. Dociles natura nos edidit, et rationem dedit imperfectam, ſed quae perfici poſſet. De iuſtitia mihi, de pietate diſputa, de frugalitate, de pudicitia utraque, et illa cui alieni corporis abſtinentia eſt, et hac cui ſui cura. Si me nolueris per devia ducere, facilius ad id quo tendo, perveniam. Nam (ut ille ait Tragicus) Veritatis ſimplex oratio eſt. Ideoque illam implicare non oportet. nec enim quidquam minus convenit, quam ſubdola iſta calliditas, animis conantibus magna.

EPISTOLA L.

Caecos nos in vitiis eſſe, aut velamenta iis quaerere. Agnoſcenda autem, & remedia quaerenda. Unde alioqui animi ſanitas? quae etiam contingere vel inveteratis vitiis poteſt: quia ille facilis eſt flecti, & Natura ad bonum volat.

EPISTOLAM tuam accepi poſt multos menſes, quam miſeras. ſupervacuum itaque putavi, ab eo qui afferebat, quid ageres, quaerere. Valde enim bonae memoriae eſt, ſi meminit: et tamen ſpero te ſic iam vivere, ut ubicunque eris, ſciam quid agas. Quid enim aliud agas, quam ut meliorem te ipſe quotidie facias, ut aliquid ex erroribus ponas, ut intelligas tua vitia eſſe, quae putas rerum? Quaedam enim locis et temporibus adſcribimus: at illa, quocunque tranſierimus, ſecutura ſunt. Harpaſten, uxoris meae fatuam, ſcis hereditarium onus in domo mea remanſiſſe. Ipſe enim averſiſſimus ab iſtis prodigiis ſum. ſi quando fatuo delectari volo, non eſt mihi longe quaerendus: me rideo. Haec fatua ſubito deſiit videre. Incredibilem tibi narro rem, ſed veram. neſcit eſſe ſe caecam: ſubinde paedagogum ſuum rogat, ut migret: ait domum tenebroſam eſſe. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. Nemo ſe avarum eſſe intelligit, nemo cupidum. Caeci tamen ducem quaerunt: nos ſine duce erramus, et dicimus: Non ego ambitioſus ſum, ſed nemo aliter Romae poteſt vivere. Non ego ſumtuoſus ſum, ſed urbs ipſa

magnas impenſas exigit. Non eſt meum vitium quod iracundus ſum, quod nondum conſtitui certum genus vitae: adoleſcentia haec facit. Quid nos decipimus? non eſt extrinſecus malum noſtrum: intra nos eſt, in viſceribus ipſis ſedet. Et ideo difficulter ad ſanitatem pervenimus, quia nos aegrotare neſcimus. Si curari coeperimus, quando tot morbos, tantaſve aegritudines diſcutiemus? Nunc vero ne quaerimus quidem medicum: qui minus negotii haberet, ſi adhiberetur ad recens vitium. ſequerentur teneri et rudes animi, recta monſtrantem. nemo difficulter ad naturam reducitur, niſi qui ab illa defecit. Erubeſcimus diſcere bonam mentem. at mehercules, turpe eſt magiſtrum huius rei quaerere. Illud deſperandum eſt, poſſe nobis caſu tantum bonum influere: laborandum eſt: et, ut verum dicam, ne labor quidem magnus eſt: ſi modo, ut dixi, ante animum noſtrum formare incipimus, et recorrigere, quam indureſcat pravitas eius. Sed nec indurata deſpero. Nihil eſt quod non expugnet pertinax opera, et intenta ac diligens cura. Robora in rectum, quamvis flexa, revocabis: curvatas trabes calor explicat; et aliter natae, in id finguntur, quod uſus noſter exigit: quanto facilius animus accipit formam, flexibilis, et omni humore obſequentior? quid enim aliud eſt animus, quam quodammodo ſe habens ſpiritus? vides autem tanto ſpiritum eſſe faciliorem omni alia materia, quanto tenuior eſt. Illud, mi Lucili, non eſt quod te impediat, quo minus de nobis bene ſperes, quod malitia iam nos tenet, quod diu in poſſeſſione noſtri eſt. Ad neminem ante bo-

na mens venit, quam mala. omnes praeoccupati ſumus, virtutes diſcere, vitia dediſcere: ſed eo maiore animo ad emendationem noſtri debemus accedere, quod ſemel traditi boni perpetua poſſeſſio eſt. Non dediſcitur virtus. Contraria enim mala in alieno haerent: ideo expelli et exturbari poſſunt: fideliter ſedent, quae in locum ſuum veniunt. Virtus ſecundum naturam eſt: vitia inimica et infeſta ſunt. Sed quemadmodum virtutes receptae exire non poſſunt, facilisque earum tutela eſt: ita initium ad illas eundi arduum: quia hoc primum imbecillae mentis atque aegrae eſt, formidare inexperta. Itaque cogenda eſt mens, ut incipiat. Deinde non eſt acerba medicina: protinus enim delectat, dum ſanat. Aliorum remediorum poſt ſanitatem voluptas eſt: philoſophia pariter et ſalutaris et dulcis eſt.

EPISTOLA LI.

De Aetna aliquid, uberius de Baiis: & hac occaſione, in molles & luxui deditos. Hunc pellendum & militandum eſſe: in quos? in voluptatem, in dolorem, alia. Hoc agentem, bonum in locis ſeriis ſanctisque agere; vitare laſciva, aut peramoena.

QUOMODO quisque poteſt, mi Lucili: tu iſtic habes Aetnam, illum nobiliſſimum Siciliae montem: quem quare dixerit Meſſalla unicum, ſive Valgius, (apud utrumque enim legi) non reperio: cum plurima loca evomant ignem, non tantum edita, quod crebrius evenit, videlicet quia ignis in altiſſimum

effertur, ſed etiam iacentia. Nos utcunque poſſumus, contenti ſumus Baiis: quas poſtero die, quam attigeram, reliqui: locum ob hoc devitandum, cum habeat quasdam naturales dotes, quia ſibi illum celebrandum luxuria deſumſit. Quid ergo? ulli loco indicendum eſt odium? minime. ſed quemadmodum aliqua veſtis ſapienti ac probo viro magis convenit quam alia, nec ullum colorem ille odit, ſed aliquem putat parum aptum eſſe frugalitatem profeſſo: ſic regio quoque eſt, quam ſapiens vir, aut ad ſapientiam tendens, declinet, tanquam alienam bonis moribus. Itaque de ſeceſſu cogitans, nunquam Canopum eliget, quamvis neminem Canopus eſſe frugi vetet. Ne Baias quidem. diverſorium vitiorum eſſe coeperunt. Illic ſibi plurimum luxuria permittit: illic, tanquam aliqua licentia debeatur loco, magis ſolvitur. Non tantum corpori, ſed etiam moribus ſalubrem locum eligere debemus. Quemadmodum inter tortores habitare nolim, ſic nec inter popinas quidem. Videre ebrios per litora errantes, et comeſſationes navigantium, et ſymphoniarum cantibus perſtrepentes lacus, et alia, quae velut ſoluta legibus luxuria non tantum peccat, ſed publicat, quid neceſſe eſt? Id agere debemus, ut irritamenta vitiorum quam longiſſime profugiamus. Indurandus eſt animus, et a blandimentis voluptatum procul abſtrahendus. Una Hannibalem hiberna ſolverunt: et indomitum illum nivibus atque Alpibus virum enervaverunt fomenta Campaniae. Armis vicit, vitiis victus eſt. Nobis quoque militandum eſt: et quidem genere militiae, quo nunquam quies, nunquam otium datur. De-

bellandae ſunt in primis voluptates : quae (ut vides) ſaeva quoque ad ſe ingenia rapuerunt. Si quis ſibi propoſuerit, quantum operis aggreſſus ſit, ſciet nihil delicate, nihil molliter eſſe faciendum. Quid mihi cum iſtis calentibus ſtagnis? quid cum ſudatoriis, in quae ſiccus vapor corpora exhauſturus includitur? Omnis ſudor per laborem exeat. Si faceremus quod fecit Hannibal, ut interrupto curſu rerum, omiſſoque bello, fovendis corporibus operam daremus: nemo non intempeſtivam deſidiam, victori quoque, nedum vincenti periculoſam, merito reprehenderet. Minus nobis, quam illis Punica ſigna ſequentibus, licet: plus periculi reſtat cedentibus, plus operis etiam perſeverantibus. Fortuna mecum bella gerit: non ſum imperata facturus. iugum non recipio: immo quod maiore virtute faciendum eſt, excutio: non eſt emolliendus animus. Si voluptati ceſſero, cedendum eſt dolori, cedendum labori, cedendum eſt paupertati: idem ſibi in me iuris eſſe volet et ambitio, et ira: inter tot affectus diſtrahar, immo diſcerpar. Libertas propoſita eſt: ad hoc praemium laboratur. Quae ſit libertas, quaeris? nulli rei ſervire, nulli neceſſitati, nullis caſibus: fortunam in aequum deducere. quo die intellexero illam plus poſſe, nil poterit. Ego illam feram, cum in manu mors ſit? His cogitationibus intentum, loca ſeria ſanctaque eligere oportet. Effeminat animos amoenitas nimia; nec dubie aliquid ad corrumpendum vigorem poteſt regio. Quamlibet viam iumenta patiuntur, quorum durata in aſpero ungula eſt: in molli paluſtrique paſcuo ſaginata, cito ſubteruntur. Et fortior miles ex contra-

goſo venit : ſegnis eſt urbanus et verna. Nullum laborem recuſant manus, quae ad arma ab aratro transferuntur : in primo deficit pulvere ille unctus et nitidus. Severior loci diſciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. Literni honeſtius Scipio, quam Baiis exſulabat : ruina eius non eſt tam molliter collocanda. Illi quoque, ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes tranſtulit, C. Marius, et Cn. Pompeius, et Caeſar exſtruxerunt quidem villas in regione Baiana, ſed illas impoſuerunt ſummis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito ſpeculari late longeque ſubiecta. Adſpice quam poſitionem elegerunt, quibus aedificia excitaverunt locis, et qualia : ſcias non villas eſſe, ſed caſtra. Habitaturum tu putas unquam fuiſſe in Utica Catonem, ut praeternavigantes adulteras dinumeraret, et adſpiceret tot genera cymbarum variis coloribus picta, et fluitantem toto lacu roſam, ut audiret canentium nocturna convitia? nonne manere ille intra vallum maluiſſet, quod in unam noctem manu ſua duxiſſet? Quidni malit, quisquis vir eſt, ſomnum ſuum claſſico, quam ſymphonia rumpi? Sed ſatis diu cum Baiis litigavimus, nunquam ſatis cum vitiis : quae, oro te, mi Lucili, perſequere ſine modo, ſine fine; nam illis quoque nec finis eſt, nec modus. Proiice quaecunque cor tuum laniant : quae ſi aliter extrahi nequirent, cor ipſum cum illis revellendum erat. Voluptates praecipue exturba, et inviſiſſimas habe, latronum more, quos Philetas Aegyptii vocant. in hoc nos amplectuntur, ut ſtrangulent.

EPISTOLA LII.

Vacillare nos in rectis: opus eſſe adiutorio, & directione. Alios autem aliis facilius duci formarique, ut natura eſt. Sed ut formeris, elige e priſcis, & e praeſentibus. fuge tamen verboſos, ambitioſos, plauſum captantes.

Quid eſt hoc, Lucili, quod nos alio tendentes alio trahit, et eo unde recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cum animo noſtro, nec permittit nobis quidquam ſemel velle? Fluctuamus inter varia conſilia: nihil libere volumus, nihil abſolute, nihil ſemper. Stultitia, inquis, eſt, cui nihil conſtat, nihil diu placet. Sed quomodo, aut quando nos ab illa revellemus? Nemo per ſe ſatis valet, ut emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. Quosdam ait Epicurus ad veritatem ſine ullius adiutorio contendere, ex iis ſe feciſſe ſibi ipſum viam. hos maxime laudat, quibus ex ſe impetus fuit, qui ſe ipſi protulerunt. quosdam indigere ope aliena, non ituros ſi nemo praeceſſerit, ſed bene ſecuturos. ex his Metrodorum ait eſſe. Egregium hoc quoque, ſed ſecundae ſortis ingenium. Nos ex illa prima nota non ſumus: bene nobiscum agitur, ſi in hanc ſecundam recipimur. Nec hunc quidem contemſeris hominem, qui alieno beneficio eſſe ſalvus poteſt: et hoc multum eſt, velle ſervari. Praeter haec adhuc invenies aliud genus hominum, ne ipſum quidem faſtidiendum, eorum, qui cogi ad rectum compellique poſ-

ſunt : quibus non duce tantum opus ſit, ſed adiutore, et, ut ita dicam, coactore. Hic tertius color eſt. Si quaeris huius exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuiſſe. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis ſuſpicit. Quamvis enim ad eundem finem uterque pervenerit : tamen maior eſt laus, idem effeciſſe in difficiliore materia. Puta enim duo aedificia excitata eſſe, ambo paria, aeque excelſa, aeque magnifica : alterum dura area accepit, illic protinus opus crevit : alterius fundamenta laſſarunt, in mollem ac fluidam demiſſa humum ; multumque laboris exhauſtum eſt, dum pervenitur ad ſolidum. Apparet in altero, quidquid factum eſt : alterius magna pars et difficilior latet. Quaedam ingenia facilia èt expedita : quaedam manu (quod aiunt) facienda ſunt, et in fundamentis ſuis occupanda. Itaque ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotii ſecum habuit : hunc quidem de ſe melius meruiſſe, qui malignitatem naturae ſuae vicit, et ad ſapientiam ſe non perduxit, ſed extraxit. Hoc durum et laborioſum ingenium nobis datum, ſcias licet : imus per obſtantia. Itaque pugnemus, aliorum invocemus auxilium. Quem, inquis, invocabo ? hunc, aut illum ? Tu vero etiam ad priores revertere, qui vacant. adiuvare nos poſſunt, non tantum qui ſunt, ſed et qui fuerunt. Èx iis autem qui ſunt, eligamus non eos, qui verba magna celeritate praecipitant, et communes locos volvunt, et in privato circulantur : ſed eos qui vita docent, qui cum dixerint quid faciendum ſit, probant faciendo : qui docent quid vitandum ſit, nec unquam in eo, quod fugiendum dixe-

rint, deprehenduntur. Eum elige adiutorem, quem magis admireris cum videris, quam cum audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoque audire, quibus conſuetudo eſt admittere populum, ac diſſerere: ſi modo hoc propoſito in turbam prodeunt, ut meliores fiant, faciantque meliores: ſi non ambitionis hoc cauſa exercent. Quid enim turpius philoſophia captante clamores? Numquid aeger laudat medicum ſecantem? Tacete, favete, et praebete vos curationi. etiam ſi exclamaveritis, non aliter audiam, quam ſi ad tactum vitiorum veſtrorum ingemiſcatis. Teſtari vultis attendere vos, moverique rerum magnitudine? ſane liceat. ut quidem iudicetis, et feratis de meliore ſuffragium, quidni non permittam? Apud Pythagoram diſcipulis quinque annis tacendum erat. numquid ergo exiſtimas, ſtatim illis et loqui et laudare licuiſſe? Quanta autem dementia eius eſt, quem clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt? Quid laetaris, quod hominibus iis laudaris, quos non potes ipſe laudare? Diſſerebat populo Fabianus: ſed audiebatur modeſte. Erumpebat interdum magnus clamor laudantium: ſed quem magnitudo rerum evocaverat, non ſonus inoffenſae ac molliter lapſae orationis. Interſit aliquid inter clamorem theatri, et ſcholae. eſt aliqua et laudandi licentia. Omnia rerum omnium, ſi obſerventur, indicia ſunt: et argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum et inceſſus oſtendit, et manus mota, et unum interdum reſponſum, et relatus ad caput digitus, et flexus oculorum. Improbum riſus, inſanum vultus habitusque demonſtrat. Illa enim

in apertum per notas exeunt. Qualis quisque ſit, ſcies, ſi quemadmodum laudetur, adſpexeris. Hinc atque illinc philoſopho manus auditor intentat, et ſuper ipſum caput mirantium turba conſiſtit. non laudatur ille nunc, ſi intelligas, ſed conclamatur. Relinquantur iſtae voces illis artibus, quae propoſitum habent placere populo: philoſophia adoretur. Permittendum erit aliquando iuvenibus, ſequi impetum animi. tunc autem hoc ex impetu facient, cum ſilentium ſibi imperare non poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipſis audientibus, et animos adoleſcentium exſtimulat. Ad rem commoveantur, non ad verba compoſita. alioqui nocet illis eloquentia, ſi non rerum cupiditatem facit, ſed ſui. Differam hoc in praeſenti. deſiderat enim propriam et longam exſecutionem, quemadmodum populo differendum, quid ſibi apud populum permittendum ſit, quid populo apud ſe. Damnum quidem feciſſe philoſophiam, non erit dubium, poſtquam proſtituta eſt: ſed poteſt in penetralibus ſuis oſtendi, ſi modo non inſtitorem, ſed antiſtitem nacta eſt.

Epistola LIII.

Navigationem ſuam deſcribit, & iactationem in mari. Per occaſionem, in vita nos iactari, ſed vitia ſua paucos ſcire, aut fateri. Philoſophia docebit, excitabit: demus nos, pares Deo faciet.

Quid non poteſt mihi perſuaderi, cui perſuaſum eſt ut navigarem? Solvi mari languido. erat ſine dubio coelum grave ſordidis nubibus, quae fere aut in aquam, aut in ventum reſolvuntur: ſed putavi tam pauca millia a Parthenope tua uſque Puteolos ſurripi poſſe, quamvis dubio et impendente coelo. Itaque quo celerius evaderem, protinus per altum ad Neſida direxi, praeciſurus omnes ſinus. Cum iam eo proceſſiſſem, ut mea nihil intereſſet, utrum irem, an redirem: primum aequalitas illa, quae me corruperat, periit. nondum erat tempeſtas, ſed iam inclinatio maris, ac ſubinde crebrior fluctus. Coepi gubernatorem rogare, ut me in aliquo litore exponeret. Aiebat ille, aſpera eſſe et importuoſa, nec quidquam ſe aeque in tempeſtate timere, quam terram. Peius autem vexabar, quam ut periculum mihi ſuccurreret. Nauſea enim me, ſegnis haec, et ſine exitu, torquebat: quae bilem movet, nec effundit. Inſtiti itaque gubernatori, et illum vellet nollet coëgi ut peteret litus. Cuius ut viciniam attigimus, non exſpecto ut quidquam ex praeceptis Virgilii fiat,

Obvertant pelago proras, ———

aut anchora de prora iaciatur : ſed memor artificii mei veteris, mitto me in mare, quomodo pſychrolutam decet, gauſapatus. Quae putas me paſſum, dum per aſpera erepo, dum viam quaero, dum facio? Intellexi, non immerito nautis terram timeri. Incredibilia ſunt, quae tulerim : cum me ferre non poſſem. Illud ſcito, Ulyſſem non fuiſſe tam irato mari natum, ut ubique naufragia faceret. nauſeator erat. at ego quocunque navigare debuero, viceſimo anno perveniam. Ut primum ſtomachum (ſcis non cum mari nauſeam effugere) collegi, ut corpus unctione recreavi, occepi mecum cogitare, quanta nos vitiorum noſtrorum ſequeretur oblivio, etiam corporalium, quae ſubinde admonent ſui, nedum illorum quae eo magis latent, quo maiora ſunt. Levis aliquem motiuncula decipit : ſed cum creverit, et vera febris exarſerit, etiam duro et perpeſſitio, confeſſionem accepit. Pedes dolent, articuli punctiunculas ſentiunt : adhuc diſſimulamus, et aut talum extorſiſſe nos dicimus, aut in exercitatione aliqua laboraſſe. Dubio et incipiente morbo, quaeritur nomen : qui talaria coepit intendere, et utroſque pedes dextros fecit, neceſſe eſt podagram fateri. Contra evenit in iis morbis, quibus afficiuntur animi : quo quis peius ſe habet, minus ſentit. Non eſt quod mireris, Lucili cariſſime. Nam qui leviter dormit, et ſpecies ſecundum quietem capit, aliquando dormire ſe dormiens cogitat: gravis ſomnus etiam ſomnia exſtinguit, animumque altius mergit, quam ut uti ullo intellectu ſinat. Quare vitia ſua nemo confitetur? quia etiam nunc in illis eſt. Somnium narrare,

vigilantis eſt : et vitia ſua confiteri, ſanitatis indicium eſt. Expergiſcamur ergo, ut errores noſtros coarguere poſſimus. ſola autem nos philoſophia excitabit, ſola ſomnum excutiet gravem. Illi te totum dedica : dignus illa es; illa te digna eſt. ite in complexum alter alterius : omnibus aliis rebus te nega, fortiter, aperte. Non eſt quod precario philoſopheris. Si aeger eſſes, curam intermiſiſſes rei familiaris, et forenſia tibi negotia excidiſſent : nec quenquam tanti putares, cui advocatus in cauſam deſcenderes : toto animo id ageres, ut quam primum morbo liberareris. Quid ergo? non et nunc idem facies? Omnia impedimenta dimitte, et vaca bonae menti : nemo ad illam pervenit occupatus. Exercet philoſophia regnum ſuum : dat tempus, non accipit. Non eſt res ſubſeciva : ordinaria eſt, domina eſt : adeſt, et iubet. Alexander cuidam civitati partem agrorum, et dimidium rerum omnium, promittenti : eo, inquit, propoſito veni in Aſiam, non ut id acciperem quod dediſſetis; ſed ut id haberetis, quod reliquiſſem. Iidem philoſophia rebus omnibus : Non ſum id tempus acceptura, quod vobis ſuperfuerit : ſed id habebitis, quod ipſa erogavero. Totam huc converte mentem, huic aſſide, hanc cole : ingens intervallum inter te et ceteros fiat. Omnes mortales multo antecedes, non multo te dii antecedent. Quid inter te et illos interfuturum ſit quaeris? diutius erunt. At mehercule magni artificis eſt, clauſiſſe totum in exiguo. Tantum ſapienti ſua, quantum Deo omnis aetas patet. Eſt aliquid, quo ſapiens antecedat Deum. ille naturae beneficio, non ſuo, ſapiens eſt : ecce res

magna, habere imbecillitatem hominis, ſecuritatem Dei. Incredibilis vis philoſophiae eſt, ad omnem fortuitam vim retundendam. Nullum telum in corpore eius ſedet: munita eſt ſolidaque. quaedam defatigat, et velut levia tela laxo ſinu eludit, quaedam diſcutit, et in eum uſque qui miſerat reſpuit.

Epistola LIV.

Suſpirio ſe laboraſſe: atque ita de morte cogitaſſe. Non timendam, quia idem poſt eam, quod antequam eramus, erit. Praeparemur.

Longum mihi commeatum dederat mala valetudo: repente me invaſit. Quo genere? inquis. prorſus merito interrogas: adeo nullum mihi ignotum eſt. Uni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum: quem quare Graeco nomine appellem, neſcio. ſatis enim apte dici ſuſpirium poteſt. Brevis autem valde, et procellae ſimilis, impetus eſt: intra horam fere deſinit. Quis enim diu exſpirat? Omnia corporis aut incommoda, aut pericula, per me tranſierunt: nullum mihi videtur moleſtius. Quidni? aliud enim quidquid eſt, aegrotare eſt: hoc eſt, animam agere. Itaque medici hanc meditationem mortis vocant. Facit aliquando ſpiritus ille, quod ſaepe conatus eſt. Hilarem me putas haec tibi ſcribere, quia effugi? ſi hoc fine, quaſi bona valetudine delector: tam ridicule facio, quam ille, quiſquis ſe viciſſe putat, cum vadimonium diſtulit. Ego vero et in ipſa ſuffocatione non deſii cogitationibus laetis ac fortibus acquieſcere. Quid hoc eſt? inquam. tam ſaepe mors experitur me? faciat. at ego

illam diu expertus ſum. Quando, inquis? antequam naſcerer. Mors eſt, non eſſe id quod ante fuit. ſed quale ſit, iam ſcio: hoc erit poſt me, quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti eſt; neceſſe eſt, et fuiſſe antequam prodiremus in lucem: atqui nullam ſenſimus tunc vexationem. Rogo, non ſtultiſſimum dicas, ſi quis exiſtimet lucernae peius eſſe cum exſtincta eſt, quam antequam accenderetur? nos quoque et accendimur, et exſtinguimur: medio illo tempore aliquid patimur. Utrimque vero alta ſecuritas eſt. In hoc enim, mi Lucili, niſi fallor, erramus, quod mortem iudicamus ſequi: cum illa et praeceſſerit, et ſecutura ſit. Quidquid ante nos fuit, mors eſt. Quid enim refert, utrum non incipias, an deſinas? utriuſque rei hic eſt effectus, non eſſe. His et huiuſmodi exhortationibus tacitis (nam verbis locus non erat) alloqui me non deſii: deinde paulatim ſuſpirium illud, quod eſſe iam anhelitus coeperat, intervalla maiora fecit, et retardatum eſt, ac remanſit. Nec adhuc, quamvis deſierit, ex natura fluit ſpiritus. ſentio haeſitationem quandam eius, et moram. Quomodo volet, dum modo non ex animo ſuſpirem. hoc tibi de me recipe: non trepidabo ad extrema: iam praeparatus ſum: nihil cogito de die. illum lauda et imitare, quem non piget mori, cum iuvat vivere. Quae enim virtus eſt, cum eiiciaris, exire? tamen eſt et hic virtus. Eiicior quidem, ſed tanquam exeam. Et ideo nunquam eiicitur ſapiens: quia eiici, eſt inde expelli, unde invitus recedas. Nihil invitus facit ſapiens. neceſſitatem effugit: quia vult quod ipſa coactura eſt.

EPISTOLA LV.

De Vatiae villa, & de ipſo Vatia: tum de bono maloque otio. Item amicos animo adeſſe poſſe, & debere.

A GESTATIONE cum maxime venio, non minus fatigatus, quam ſi tantum ambulaſſem, quantum ſedi. labor eſt enim, et diu ferri: ac neſcio an eo maior, quia contra naturam eſt: quae pedes dedit, ut per nos ambularemus; oculos, ut per nos videremus. Debilitatem nobis indixere deliciae: et quod diu noluimus, poſſe deſivimus. Mihi tamen neceſſarium erat concutere corpus, ut ſive bilis inſederat faucibus, diſcuteretur; ſive ipſe ex aliqua cauſa ſpiritus denſior erat, extenuaret illum iactatio: quam profuiſſe mihi ſenſi. Ideo diutius vehi perſeveravi, invitante ipſo litore, quod inter Cumas et Servilii Vatiae villam curvatur, et hinc mari, illinc lacu, velut anguſtum iter clauditur. Erat enim a recenti tempeſtate ſpiſſius. Fluctus autem illud (ut ſcis) frequens et concitatus exaequat: longior tranquillitas ſolvit, cum arenis, quae humore alligantur, ſuccus abſceſſit. Ex conſuetudine tamen mea circumſpicere coepi, an aliquid illic invenirem, quod mihi bono poſſet eſſe: et direxi oculos in villam, quae aliquando Vatiae fuit. In hac ille praetorius dives, nulla alia re quam otio notus, conſenuit, et ob hoc unum felix habebatur. Nam quoties aliquos amicitia Aſinii Galli, quoties Seiani odium, deinde amor merſerat, (aeque enim offendiſſe illum, quam amaſſe, periculoſum fuit) ex-

clamabant homines : O Vatia, ſolus ſcis vivere. At ille latere ſciebat, non vivere. multum autem intereſt, utrum vita tua otioſa ſit, an ignava. Nunquam aliter hanc villam Vatia vivo praeteribam, quam ut dicerem : Vatia hic ſitus eſt. Sed adeo, mi Lucili, philoſophia ſacrum quiddam eſt, et venerabile, ut etiam ſi quid illi ſimile eſt, mendacio placeat. Otioſum enim hominem, ſeductum exiſtimat vulgus, et ſecurum, et ſe contentum, ſibique viventem : quorum nihil ulli contingere, niſi ſapienti, poteſt. Ille quidem nulla re ſollicitus ſcit ſibi vivere. ille enim (quod eſt primum) ſcit vivere. Nam qui res et homines fugit, quem cupiditatum ſuarum infelicitas relegavit, qui alios feliciores videre non potuit, qui velut timidum atque iners animal, metu oblituit, ille ſibi non vivit, ſed (quod eſt turpiſſimum) ventri, ſomno, libidini. Non continuo ſibi vivit, qui nemini. Adeo tamen magna res eſt conſtantia, et in propoſito ſuo perſeverantia, ut habeat auctoritatem inertia quoque pertinax. De ipſa villa nihil poſſum tibi certi ſcribere; frontem enim eius tantum novi, et expoſita : quae oſtendit etiam tranſeuntibus. Speluncae ſunt duae magni operis : laxo atrio pares, manufactae : quarum altera ſolem non recipit, altera uſque in occidentem tenet. Platanona medius rivus, et a mari et ab Acheruſio lacu receptus, Euripi modo dividit, alendis piſcibus (etiam ſi aſſiduo exhauritur) ſufficiens. Sed illi, cum mare patet, parcitur : cum tempeſtas piſcatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur. Hoc tamen eſt commodiſſimum in villa, quod Baias trans parietem habet : incommodis illa-

rum caret, voluptatibus fruitur. Has laudes eius ipſe novi: eſſe villam totius anni credo. Occurrit enim Favonio, et illum adeo excipit, ut Baiis neget. Non ſtulte videtur elegiſſe hunc locum Vatia, in quem otium ſuum pigrum iam et ſenile conferret. Sed non multum ad tranquillitatem locus confert: animus eſt, qui commendat omnia. Vidi ego in villa hilari et amoena moeſtos, vidi in media ſolitudine occupatis ſimiles. Quare non eſt quod exiſtimes, ideo parum bene compoſitum eſſe te, quod in Campania non es. quare autem non es? hucuſque cogitationes tuas mitte. Converſari cum amicis abſentibus licet: et quidem quoties velis, quamdiu velis. magis hac voluptate, quae maxima eſt, fruimur, dum abſumus. Praeſentia enim nos delicatos facit: et quia aliquando una loquimur, ambulamus; cum conſidemus, cum diducti ſumus, nihil de his quos modo vidimus, cogitamus. et ideo aequo animo ferre debemus abſentiam, quia nemo non multum etiam praeſentibus abeſt. Pone hic primum noctes ſeparatas: deinde occupationes utrinque diverſas: deinde ſtudia ſecreta, ſuburbanas profectiones: videbis non multum eſſe, quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo poſſidendus eſt. hic autem nunquam abeſt: quemcunque vult, quotidie videt. Itaque mecum ſtude, mecum coena, mecum ambula. In anguſto viveremus, ſi quidquam eſſet cogitationibus clauſum. Video te, mi Lucili, cum maxime audio: adeo tecum ſum, ut dubitem, an incipiam non epiſtolas, ſed codicillos tibi ſcribere.

EPISTOLA LVI.

Mentem compoſitam, vacare ſibi & ſtudiis, etiam in turba. Suo exemplo docet. Magis optandum internum ſilentium, & pacem. Inertia porro, mala, & ea cupidinum mater.

PEREAM, ſi eſt tam neceſſarium, quam videtur, ſilentium in ſtudia ſepoſito. Ecce varius clamor undique me circumſonat: ſupra ipſum balneum habito. Propone nunc tibi omnia genera vocum, quae in odium poſſunt aures adducere: cum fortiores exercentur, et manus plumbo graves iactant, cum aut laborant, aut laborantem imitantur, gemitus audio: quoties retentum ſpiritum remiſerunt, ſibilos, et acerbiſſimas reſpirationes: cum in alipten inertem, et hac plebeia unctione contentum incidi, audio crepitum illiſae manus humeris: quae prout plana pervenit, aut concava, ita ſonum mutat. Si vero pilicrepus ſupervenerit, et numerare coeperit pilas, actum eſt. Adiice nunc ſcordalum, et furem deprehenſum, et illum cui vox ſua in balneo placet. Adiice nunc eos, qui in piſcinam cum ingenti impulſae aquae ſono ſaliunt. Praeter iſtos, quorum ſi nihil aliud, rectae voces ſunt, alipilum cogita tenuem et ſtridulam vocem, quo ſit notabilior, ſubinde exprimentem, nec unquam tacentem, niſi dum vellit alas, et alium pro ſe clamare cogit. Iam libarii varias exclamationes, et botularium, et cruſtularium, et omnes popinarum inſtitores, mercem ſua quadam et inſig-

nita modulatione vendentes. O te, inquis, ferreum, aut ſurdum, cui mens inter clamores tam varios, tam diſſonos, conſtat! cum Chryſippum noſtrum aſſidua ſalutatio perducat ad mortem. At mehercules, ego iſtum fremitum non magis curo, quam fluctum aut deiectum aquae. Quamvis audiam cuidam genti hanc unam fuiſſe cauſam, urbem ſuam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi vox avocare videtur, quam crepitus. Illa enim animum abducit, hic tantum aures implet, ac verberat. In iis quae me ſine avocatione circumſtrepunt, eſſedas tranſcurrentes pono, et fabrum inquilinum, et ferrarium vicinum, aut hunc qui ad metam ſudantem tabulas experitur et tibias, nec cantat, ſed exclamat. Etiam moleſtior eſt mihi ſonus, qui intermittitur ſubinde, quam qui continuatur. Sed iam me ſic ad omnia iſta duravi, ut audire vel pauſarium poſſim, voce acerbiſſima remigibus modos dantem. Animum enim cogo ſibi intentum eſſe, nec avocari ad externa. omnia licet foris reſonent; dum intus nihil tumultus ſit, dum inter ſe non rixentur cupiditas et timor, dum avaritia luxuriaque non diſſideant, nec altera alteram vexet. Nam quid prodeſt totius regionis ſilentium, ſi affectus fremunt?

Omnia noctis erant, placida compoſta quiete.

Falſum eſt. nulla placida quies eſt, niſi quam ratio compoſuit. nox exhibet moleſtiam, non tollit, et ſolicitudines mutat. Nam dormientium quoque inſomnia tam turbulenta ſunt, quam dies. Illa tranquillitas vera eſt, in quam bona mens explicatur. Adſpice il-

lum, cui ſomnus laxae domus ſilentio quaeritur: cuius aures ne quis agitet ſonus, omnis ſervorum turba conticuit, et ſuſpenſum, accedentium propius, veſtigium ponitur. Huc nempe verſatur atque illuc, ſomnum inter aegritudines levem captans: quae non audit, audiſſe ſe queritur. Quid in cauſa putas eſſe? animus illi obſtrepit: hic placandus eſt, huius compeſcenda eſt ſeditio: quem non eſt quod exiſtimes placidum, ſi iacet corpus. Interdum quies inquieta eſt. Et ideo ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artium occupandi ſumus, quoties nos male habet inertia ſui impatiens. Magni imperatores cum male parere militem vident, aliquo labore compeſcunt, et expeditionibus detinent. nunquam vacat laſcivire diſtrictis: nihilque tam certum eſt quam otii vitia negotio diſcuti. Saepe videmur taedio rerum civilium, et infelicis atque ingratae ſtationis poenitentia, ſeceſſiſſe: tamen in illa latebra, in quam nos timor et laſſitudo coniecit, interdum recrudeſcit ambitio. Non enim exciſa deſiit, ſed fatigata, aut etiam abiecta, rebus parum ſibi cedentibus. Idem de luxuria dico, quae videtur aliquando ceſſiſſe: deinde frugalitatem profeſſos ſollicitat, atque in media parſimonia voluptates non damnatas, ſed relictas petit: et quidem eo vehementius, quo occultius. Omnia enim vitia in aperto leviora ſunt: morbi quoque tunc ad ſanitatem inclinant, cum ex abdito erumpunt, ac vim ſuam proferunt. Et avaritiam itaque, et ambitionem, et cetera mala mentis humanae, tunc perniciosiſſima ſcias eſſe, cum ſimulata ſanitate ſubſidunt. Otioſi videmur, et non ſumus. Nam ſi bona

fide ſumus, ſi receptui cecinimus, ſi ſpecioſa contemſimus, ut paulo ante dicebam, nulla res non avocabit., nullus hominum aviumque concentus interrumpet cogitationes bonas, ſolidaſque et iam certas. Leve illud ingenium, nec ſe adhuc reduxit introrſus, quod ad vocem ex accidenti erigitur. Habet intus aliquid ſolicitudinis, et concepti pavoris, quod illum curioſum facit, ut ait Virgilius noſter:

Et me, quem dudum non ulla iniecta movebant
Tela, nec adverſo glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent aurae, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitique onerique timentem.

Prior ille ſapiens eſt, quem non tela vibrantia, non arietata inter ſe arma agminis denſi, non urbis impulſae fragor territat: hic alter imperitus eſt, rebus ſuis timet, ad omnem crepitum expaveſcens, quem unaquaelibet vox pro fremitu accepta deiecit, quem motus leviſſimi exanimant. Timidum illum ſarcinae faciunt. Quemcunque ex iſtis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, videbis illum comitique onerique timentem. Tunc ergo te ſcito eſſe compoſitum, cum ad te nullus clamor pertinebit: cum te nulla vox tibi excutiet: non ſi blandietur, non ſi minabitur, non ſi inani ſono varia circumſtrepet. Quid ergo? non aliquando commodius eſt, carere convicio? fateor. Itaque ego ex hoc loco migrabo: experiri et exercere me volui. Quid neceſſe eſt diutius torqueri: cum tam facile remedium Ulyſſes ſociis etiam adverſus Sirenas dederit, et invenerit?

Epistola LVII.

De Crypta Neapolitana, & ibi horrore. tum primos motus in poteſtate non eſſe. Aliquid de animi tenuitate & celeritate.

Cum Baiis deberem Neapolim repetere, facile credidi tempeſtatem eſſe, ne iterum navem experirer. ſed tantum luti tota via fuit, ut poſſem videri nihilominus navigaſſe. Totum athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit. aceromate nos haphe excepit, in Crypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucibus obſcurius; quae nobis praeſtant, non ut per tenebras videamus, ſed ut ipſas. Ceterum etiam ſi locus haberet lucem, pulvis auferret, in aperto quoque res gravis et moleſta: quid illic, ubi in ſe volutatur, et cum ſine ullo ſpiramento ſit incluſus, in ipſos a quibus excitatus eſt recidit? Duo incommoda inter ſe contraria ſimul pertulimus, eadem via, eodem die, et luto et pulvere laboravimus. Aliquid tamen mihi illa obſcuritas, quod cogitarem, dedit. ſenſi quendam ictum animi, et ſine metu mutationem, quam inſolitae rei novitas ſimul ac foeditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multum ab homine tolerabili, nedum a perfecto abſum, ſed de illo in quem ius fortuna perdidit: huius quoque ferietur animus, mutabitur color. Quaedam enim, mi Lucili, nulla virtus effugere poteſt: admonet illam natura mortalitatis ſuae. Itaque et vultum adducet ad triſtitiam, et in-

horreſcet ad ſubita, et caligabit, ſi vaſtam altitudinem in crepidine eius conſtitutus deſpexerit. Non eſt hic timor, ſed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidam, et paratiſſimi fundere ſuum ſanguinem, alienum videre non poſſunt: quidam ad vulneris novi, quidam ad veteris et purulenti tractationem inſpectionemque concidunt, et linquuntur animo: alii gladium facilius recipiunt, quam vident. Senſi ergo (ut dicebam) quandam non quidem perturbationem, ſed mutationem: rurſus, ad primum conſpectum redditae lucis, alacritas incogitata rediit et iniuſſa. Illud deinde mecum loqui coepi, quam inepte quaedam magis ac minus timeremus, cum omnium idem finis eſſet. Quid enim intereſt, utrum ſupra aliquem vigiliarium ruat, an mons? nil invenies. Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, quamvis utraque mortifera aeque ſit. Adeo non effectus, ſed efficientia timor ſpectat. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui exiſtimant animam hominis magno pondere extriti permeare non poſſe, et ſtatim ſpargi, quia non fuerit illi exitus liber: ego vero non facio. qui hoc dicunt, videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non poteſt opprimi: nam circa id diffugit, quo urgetur: quemadmodum aër verbere aut ictu non laeditur, nec ſcinditur quidem, ſed circa id cui ceſſit refunditur: ſic animus, qui ex tenuiſſimo conſtat, deprehendi non poteſt, nec intra corpus affligi: ſed beneficio ſubtilitatis ſuae, per ipſa quibus premitur, erumpit. Quomodo fulmini, etiam cum latiſſime percuſſit ac fulſit, per exiguum foramen eſt reditus: ſic animo, qui adhuc tenuior eſt

igne, per omne corpus fuga eſt. Itaque de illo quaerendum eſt, an poſſit immortalis eſſe? hoc quidem certum habe, ſi ſuperſtes eſt corpori, propter hoc illum nullo genere poſſe perire, propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas cum exceptione eſt, nec quidquam noxium aeterno eſt.

EPISTOLA LVIII.

Verba quaedam nupera, deſita nunc eſſe. tranſit ad Phyſica, & quotuplex τὸ ὄν, ex Platone. Aptat ad Ethica, & nihil hic idem, aut firmum eſſe. Tum ſubtilitates, quem uſum habere poſſint? & hunc ex omni re captandum. Annectit de ſenectute, & morte: neutram optandam, & recuſandam.

QUANTA verborum nobis paupertas, immo egeſtas ſit, nunquam magis quam hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cum forte de Platone loqueremur, quae nomina deſiderarent, nec haberent: quaedam vero cum habuiſſent, faſtidio noſtro perdidiſſent. Quis autem ferat in egeſtate faſtidium? Hunc quem Graeci oeſtrum vocant, pecora peragentem, et totis ſaltibus diſſipantem, aſilum noſtri vocabant. hoc Virgilio licet credas:

Et lucum Silari iuxta ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen aſilo
Romanum eſt, oeſtrum Graeci vertere vocantes,
Aſper, acerba ſonans, quo tota exterrita ſilvis
Diffugiunt armenta. ——

Puto intelligi iſtud verbum interiſſe. Ne te longe diſferam, quaedam ſimplicia in uſu erant, ſicut cernere ferro inter ſe dicebantur. Idem Virgilius hoc probabit tibi:

——— Stupet ipſe Latinus,
Ingentis, genitos diverſis partibus orbis,
Inter ſe coiiſſe viros, & cernere ferro.

quod nunc decernere dicimus: ſimplicis verbi uſus amiſſus eſt. Dicebant antiqui, ſi iuſſo, id eſt, ſi iuſſero. Hoc nolo mihi credas: ſed fide Virgilio:

Cetera, qua iuſſo, mecum manus inferat arma.

Non id ago nunc hac diligentia, ut oſtendam, quantum tempus apud grammaticum perdiderim: ſed ut ex hoc intelligas, quantum apud Ennium et Attium, verborum ſitus occupaverit: cum apud hunc quoque, qui quotidie excutitur, aliqua nobis ſubducta ſint. Quid, inquis, ſibi iſta vult praeparatio? quo ſpectat? Non celabo te. cupio, ſi fieri poteſt propitiis auribus tuis, Eſſentiam dicere: ſin minus, dicam et iratis. Ciceronem auctorem huius verbi habeo, puto locupletem. ſi recentiorem quaeris, Fabianum, diſertum et elegantem, orationis, etiam ad noſtrum faſtidium, nitidae. Quid enim fiet, mi Lucili? quomodo dicetur οὐσία res neceſſaria, naturam continens, fundamentum omnium? Rogo itaque, permittas mihi hoc verbo uti. nihilominus dabo operam, ut ius a te datum parciſſime exerceam: fortaſſe contentus ero mihi licere. Quid proderit fa-

cilitas tua, cum ecce id nullo modo Latine exprimere poſſim, propter quod linguae noſtrae convicium feci? Magis damnabis anguſtias Romanas, ſi ſcieris unam ſyllabam eſſe, quam mutare non poſſim. quae haec ſit, quaeris? τὸ ὄν. Duri tibi videbor ingenii: in medio poſitum, poſſe ſic transferri, ut dicam, Quod eſt. Sed multum intereſſe video. cogor verbum pro vocabulo ponere: ſed id ſi neceſſe eſt, ponam. Quod eſt, ſex modis hoc a Platone dici, amicus noſter homo eruditiſſimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponam, ſi ante indicavero, eſſe aliquod genus, eſſe et ſpeciem. Nunc enim primum illud genus quaerimus, ex quo ceterae ſpecies ſuſpenſae ſunt, a quo naſcitur omnis diviſio, quo univerſa comprehenſa ſunt. Invenietur autem, ſi coeperimus ſingula retro legere. ſic enim perducemur ad primum. Homo ſpecies eſt, ut Ariſtoteles ait: equus ſpecies eſt, canis ſpecies. ergo commune aliquod quaerendum eſt his omnibus vinculum, quod illa complectatur, et ſub ſe habeat. Hoc quid eſt? animal. Ergo genus eſſe coepit omnium horum quae modo retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed ſunt quaedam, quae animam habent, nec ſunt animalia. placet enim ſatis et arbuſtis animam ineſſe. itaque et vivere illa, et mori dicimus. Ergo animantia ſuperiorem tenebunt locum, quia animalia in hac forma ſunt, et ſata. Quaedam anima carent, ut ſaxa. itaque aliquid erit animantibus antiquius, ſcilicet corpus. hoc ſic dividam, ut dicam, corpora omnia aut animata eſſe, aut inanimantia. Etiamnum eſt aliquid ſuperius, quam corpus. Dicimus enim quae-

dam corporalia eſſe, quaedam incorporalia. Quid ergo erit ex quo haec diducantur? illud cui nomen modo parum proprium impoſuimus, Quod eſt. Sic enim in ſpecies ſecabitur, ut dicamus: Quod eſt, aut corporale eſt, aut incorporale. Hoc ergo genus eſt primum et antiquiſſimum, et, ut ita dicam, generale: cetera genera quidem ſunt, ſed ſpecialia, tanquam homo genus eſt. Habet enim in ſe nationum ſpecies, Graecos, Romanos, Parthos; colorum, albos, nigros, flavos: habet ſingulos, Catonem, Ciceronem, Lucretium. Itaque qua multa continet, in genus cadit: qua ſub alio eſt, in ſpeciem. Illud genus, Quod eſt, generale, ſupra ſe nihil habet. Initium rerum eſt: omnia ſub illo ſunt. Stoici volunt ſuperponere huic etiam aliud genus magis principale: de quo ſtatim dicam, ſi prius illud genus, de quo locutus ſum, merito primum poni docuero, cum ſit rerum omnium capax. Quod eſt, in has ſpecies divido, ut ſint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertium eſt. Corpus quomodo divido? ut dicam; aut animantia ſunt, aut inanimantia. Rurſus animantia quemadmodum divido? ut dicam, quaedam animum habent, quaedam tantum animam. aut ſic: quaedam impetum habent, incedunt, tranſeunt: quaedam ſolo affixa, radicibus aluntur et creſcunt. Rurſus animalia in quas ſpecies ſeco? aut mortalia ſunt, aut immortalia. Primum genus Stoicis quibusdam videtur, Quid: ſed quare videatur, ſubiiciam. In rerum (inquiunt) natura quaedam ſunt, quaedam non ſunt. Et haec autem quae non ſunt, rerum natura complectitur, quae

animo ſuccurrunt, tanquam Centauri, Gigantes, et quidquid aliud falſa cogitatione formatum, habere aliquam imaginem coepit, quamvis non habeat ſubſtantiam. Nunc ad id quod tibi promiſi, revertor, quomodo quaecunque ſunt, in ſex modos Plato partiatur. Primum illud Quod eſt, nec viſu, nec tactu, nec ullo ſenſu comprehenditur: cogitabile eſt. quod generaliter eſt: tanquam homo generalis ſub oculos non venit, ſed ſpecialis venit, ut Cicero et Cato. Animal non videtur, ſed cogitatur: videtur autem ſpecies eius, equus, et canis. Secundum ex his quae ſunt, ponit Plato, quod eminet et exſuperat omnia. Hoc ait per excellentiam eſſe. ut poëta communiter dicitur. omnibus enim verſus facientibus hoc nomen eſt. ſed iam apud Graecos in unius notam ceſſit. Homerum intelligas, cum audieris poëtam. Quid ergo hoc eſt? Deus, ſcilicet maior ac potentior cunctis. Tertium genus eſt eorum, quae proprie ſunt: innumerabilia haec ſunt, ſed extra noſtrum poſita conſpectum. Quae ſunt, interrogas? propria Platonis ſupellex eſt. Ideas vocat, ex quibus omnia, quaecunque videmus, fiunt: et ad quas cuncta formantur. Hae immortales, immutabiles, inviolabiles ſunt. Quid ſit idea, id eſt, quid Platoni eſſe videatur, audi. Idea eſt eorum, quae natura fiunt, exemplar aeternum. Adiiciam definitioni interpretationem, quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere. exemplar picturae te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens, quem operi ſuo imponat. Ita illa quae me docet et inſtruit facies, a qua petitur imitatio, idea eſt. Talia ergo exemplaria infinita habet natura re-

rum, hominum, piſcium, arborum : ad quae, quodcunque fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habet εἶδος. Quid ſit hoc εἶδος, attendas oportet : et Platoni imputes, non mihi, hanc rerum difficultatem. nulla eſt autem ſine difficultate ſubtilitas. Paulo ante pictoris imagine utebar. ille cum reddere Virgilium coloribus vellet, ipſum intuebatur : Idea erat Virgilii facies futuri operis exemplar : ex hac quod artifex trahit, et operi ſuo impoſuit, εἶδος eſt. Quid interſit, quaeris? alterum exemplar eſt, alterum forma ab exemplari ſumta, et operi impoſita. alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem exemplar ipſum, quod intuens opifex, ſtatuam figuravit : haec idea eſt. Etiamnum aliam deſideras diſtinctionem? Idos in opere eſt : Idea extra opus : nec tantum extra opus eſt, ſed ante opus. Quintum genus eſt eorum, quae communiter ſunt. haec incipiunt ad nos pertinere : hic ſunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorum eſt, quae quaſi ſunt, tanquam inane, tanquam tempus. Quaecunque videmus ac tangimus, Plato in illis non numerat, quae eſſe proprie putat. Fluunt enim, et in aſſidua diminutione atque adiectione ſunt. Nemo noſtrum idem eſt in ſenectute, qui fuit iuvenis. nemo eſt mane, qui fuit pridie. Corpora noſtra rapiuntur fluminum more. quidquid vides, currit cum tempore, nihil ex his quae videmus, manet. Ego ipſe dum loquor mutari iſta, mutatus ſum. Hoc eſt quod ait Heraclitus : In idem flumen bis non deſcendimus. Manet idem fluminis nomen, aqua tranſmiſſa eſt. Hoc in amne manife-

ſtius eſt, quam in homine. ſed nos quoque non minus velox curſus praetervehit: et ideo admiror dementiam noſtram, quod tantopere amamus rem fugaciſſimam, corpus, timemusque ne quando moriamur: cum omne momentum, mors prioris habitus ſit. Vis tu timere, ne ſemel fiat quod quotidie fit? De homine dixi, fluida materia et caduca, et omnibus obnoxia caſibus: mundus quoque, aeterna res et invicta, mutatur, nec idem manet. Quamvis enim omnia in ſe habeat quae habuit, aliter habet quam habuit, ordinem mutat. Quid, inquis, iſta ſubtilitas mihi proderit? Si me interrogas, nihil. Sed quemadmodum ille caelator oculos diu intentos ac fatigatos remittit atque avocat, et, ut dici ſolet, paſcit: ſic nos animum aliquando debemus relaxare, et quibusdam oblectamentis reficere. ſed ipſa oblectamenta opera ſint: ex his quoque, ſi obſervaveris, ſumes quod poſſit fieri ſalutare. Hoc ego, mi Lucili, ſoleo facere: ex omni natione, etiamſi a philoſophia longiſſime averſa eſt, eruere aliquid conor, et utile efficere. Quid de iſtis capiam, quae modo tractavimus, remotis a reformatione morum? quomodo meliorem me facere Ideae Platonicae poſſunt? quid ex iſtis traham, quod cupiditates meas comprimat? Vel hoc ipſum, quod omnia iſta quae ſenſibus ſerviunt, quae nos accendunt et irritant, negat Plato ex iis eſſe quae vere ſint. Igitur iſta imaginaria ſunt, et ad tempus aliquam faciem ferunt: nihil horum ſtabile, nec ſolidum eſt. et nos tamen cupimus tanquam aut ſemper futura, aut ſemper habituri. Imbecilli fluidique per intervalla conſiſtimus:

mittamus animum ad illa quae aeterna ſunt. miremur in ſublimi volitantes rerum omnium formas: Deumque inter illa verſantem, et hoc providentem, quemadmodum quae immortalia facere non potuit, quia materia prohibebat, defendat a morte, ac ratione vitium corporis vincat. Manent enim cuncta, non quia aeterna ſunt, ſed quia defenduntur cura regentis. Immortalia tutore non egent. haec conſervat artifex, fragilitatem materiae vi ſua vincens. Contemnamus omnia, quae adeo pretioſa non ſunt, ut an ſint omnino, dubium ſit. Illud ſimul cogitemus, ſi mundum ipſum non minus mortalem, quam nos ſumus, providentia periculis eximit, poſſe tamen aliquatenus noſtra quoque providentia longiorem prorogari huic corpuſculo moram, ſi voluptates, quibus pars maior perit, potuerimus regere et coërcere. Plato ipſe ad ſenectutem ſe diligentia pertulit. Erat quidem corpus validum ac forte ſortitus, et illi nomen latitudo pectoris fecerat: ſed navigationes ac pericula multum detraxerunt viribus; parſimonia tamen, et earum quae aviditatem evocant modus, et diligens ſui tutela, perduxit illum ad ſenectutem, multis prohibentibus cauſis. Nam hoc ſcis, puto, Platoni diligentiae ſuae beneficio contigiſſe, quod natali ſuo deceſſit, et annum unum atque octogeſimum implevit, ſine ulla deductione. Ideo Magi, qui forte Athenis erant, immolaverunt defuncto, amplioris fuiſſe ſortis quam humanae rati, quia conſummaſſet perfectiſſimum numerum, quem novem novies multiplicata componunt. Non dubito, quin paratus eſſet paucos dies ex iſta ſumma, et

ſacrificium, remittere. Poteſt frugalitas producere ſenectutem: quam ut non puto concupiſcendam, ita ne recuſandam quidem. Iucundum eſt, eſſe ſecum quam diutiſſime, cum quis ſe dignum quo frueretur, effecit. Itaque de iſto feremus ſententiam, an oporteat faſtidire ſenectutis extrema, et finem non opperiri, ſed manu facere. Prope eſt a timente, qui fatum ſegnis exſpectat: ſicut ille ultra modum deditus vino eſt, qui amphoram exſiccat, et faecem quoque exſorbet. De hoc tamen quaeremus, pars ſumma vitae, utrum faex vitae haec ſit, an liquidiſſimum ac puriſſimum quiddam: ſi modo mens ſine iniuria eſt, et integri ſenſus animum iuvant, nec defectum et praemortuum corpus eſt. Plurimum enim refert, vitam aliquis extendat, an mortem. At ſi inutile miniſteriis eſt corpus, quidni oporteat educere animum laborantem? et fortaſſe paulo ante quam debet, faciendum eſt, ne cum fieri debeat, facere non poſſis: et cum maius periculum ſit male vivendi, quam cito moriendi, ſtultus eſt qui non exigui temporis mercede, magnae rei aleam redimit. Paucos longiſſima ſenectus ad mortem ſine iniuria pertulit. multis iners vita ſine uſu iacuit ſui. Quanto deinde crudelius iudicas, aliquid ex vita perdidiſſe, quamvis finienda? Noli me invitus audire, tanquam ad te iam pertineat iſta ſententia: ſed quid dicam aeſtima. Non relinquam ſenectutem, ſi me totum mihi reſervabit: totum autem ab illa parte meliore. At ſi coeperit concutere mentem, ſi partes eius convellere, ſi mihi non vitam reliquerit, ſed animam: proſiliam ex aedificio putrido ac ruenti.

Morbum morte non fugiam, dumtaxat ſanabilem, nec officientem animo: non afferam mihi manus propter dolorem. ſic mori, vinci eſt. Hunc tamen ſi ſciero perpetuo mihi eſſe patiendum: exibo non propter ipſum, ſed quia impedimento mihi futurus eſt ad omne, propter quod vivitur. Imbecillus eſt et ignavus, qui propter dolorem moritur: ſtultus, qui doloris cauſa vivit. Sed in longum exeo. eſt praeterea materia quae ducere diem poſſit. Et quomodo finem vitae imponere poterit, qui epiſtolae non poteſt? Vale ergo: quod libentius quam mortis moras lecturus es.

EPISTOLA LIX.

Voluptatis & Gaudii diſcrimen: atque hoc honeſtum verbum eſſe. Laudat deinde ſtilum Lucilii, & philoſopho verba item non negligenda; amandas etiam parabolas atque imagines. Serio autem, non obiter philoſophandum eſſe: nec nobis ipſis cito placendum. quae adulatio nos perdit.

MAGNAM ex epiſtola tua percepi voluptatem. permitte enim mihi uti verbis publicis; nec illa ad ſignificationem Stoicam revoca. Vitium eſſe voluptatem credimus. Sit ſane: ponere tamen illam ſolemus ad demonſtrandam animi hilarem affectionem. Scio, inquam, et voluptatem (ſi ad noſtrum album verba dirigimus) rem infamem eſſe, et gaudium niſi ſapienti non contingere. Eſt enim animi elatio, ſuis bonis viribusque fidentis. vulgo tamen ſic lo-

quimur, ut dicamus, magnum gaudium nos ex illius conſulatu, aut ex nuptiis, aut ex partu uxoris percepiſſe : quae adeo non ſunt gaudia, ut ſaepe initia futurae triſtitiae ſint. Gaudio autem iunctum eſt, non deſinere, nec in contraria verti. Itaque cum dicit Virgilius noſter : Et mala mentis Gaudia; diſerte quidem dicit, ſed parum proprie : nullum enim malum gaudium eſt. Voluptatibus hoc nomen impoſuit, et quod voluit, expreſſit : ſignificavit enim homines, malo ſuo laetos. tamen ego non immerito dixeram, cepiſſe me magnam ex epiſtola tua voluptatem. quamvis enim iuſta cauſa imperitus homo gaudeat, tamen affectum eius impotentem, et in diverſa ſtatim inclinaturum, voluptatem voco, opinione falſi boni motam, immoderatam et immodicam. Sed ut ad propoſitum revertar, audi quid me in epiſtola tua delectaverit. habes verba in poteſtate : non effert te oratio, nec longius quam deſtinaſti, trahit. Multi ſunt, qui ad quod non propoſuerant ſcribere, alicuius verbi decore placentis vocentur: quod tibi non evenit. preſſa ſunt omnia, et rei aptata. Loqueris quantum vis, et plus ſignificas quam loqueris. Hoc maioris rei indicium eſt. apparet, animum quoque nihil habere ſupervacui, nihil tumidi. Invenio tamen tranſlationes verborum, ut non temerarias, ita quae periculum ſui fecerint. Invenio imagines : quibus ſi quis nos uti vetat, et poëtis illas ſolis iudicat eſſe conceſſas, neminem mihi videtur ex antiquis legiſſe, apud quos nondum captabatur plauſibilis oratio. Illi qui ſimpliciter, et demonſtrandae rei cauſa eloquebantur, parabolis re-

ferti ſunt: quas exiſtimo neceſſarias, non ex eadem cauſa qua poëtis, ſed ut imbecillitatis noſtrae adminicula ſint, et ut diſcentem et audientem in rem praeſentem adducant. Sextium ecce cummaxime lego, virum acrem, Graecis verbis, Romanis moribus philoſophantem. movit me imago ab illo poſita: ire quadrato agmine exercitum, ubi hoſtis ab omni parte ſuſpectus eſt, pugnae paratum. Idem, inquit, ſapiens facere debet: omnes virtutes ſuas undique expandat, ut ubicunque infeſti aliquid oritur, illic parata praeſidia ſint, et ad nutum regentis ſine tumultu reſpondeant. Quod in exercitibus his quos imperatores magni ordinant, fieri videmus, ut imperium ducis ſimul omnes copiae ſentiant, ſic diſpoſitae, ut ſignum ab uno datum, peditem ſimul equitemque percurrat: hoc aliquanto magis neceſſarium eſſe nobis, Sextius ait. Illi enim ſaepe hoſtem timuere ſine cauſa, tutiſſimumque illis iter, quod ſuſpectiſſimum fuit: nil ſtultitia pacatum habet. tam ſuperne illi metus eſt, quam infra. utrumque trepidat latus. Sequuntur pericula et occurrunt, ad omnia pavet: imparata eſt, et ipſis terretur auxiliis. Sapiens autem, ad omnem incurſum munitus et intentus, non ſi paupertas, non ſi luctus, non ſi ignominia, non ſi dolor impetum faciat, pedem referet. Interritus et contra illa ibit, et inter illa. Nos multa alligant, multa debilitant: diu in iſtis vitiis iacuimus, elui difficile eſt. non enim inquinati ſumus, ſed infecti. Ne ab alia imagine ad aliam tranſeamus, hoc quaeram, quod mecum ſaepe diſpicio, quid ita nos ſtultitia tam pertinaciter teneat. Primo quia non fortiter illam repellimus, nec

toto ad ſalutem impetu nitimur : deinde, quia illa quae a ſapientibus viris reperta ſunt, non ſatis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leviterque tam magnae rei inſiſtimus. Quemadmodum autem poteſt aliquis, quantum ſatis ſit, adverſus vitia diſcere, qui quantum a vitiis vacat, diſcit? Nemo noſtrum in altum deſcendit. ſumma tantum decerpſimus : et exiguum temporis impendiſſe philoſophiae, ſatis abundeque occupatis fuit. Illud praecipue impedit, quod cito nobis placemus : ſi invenimus qui nos bonos viros dicat, qui prudentes, qui ſanctos, agnoſcimus. Nec ſumus modica laudatione contenti : quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tanquam debitum prendimus : optimos nos eſſe, ſapientiſſimos, affirmantibus aſſentimur, cum ſciamus illos ſaepe mentiri. Adeoque indulgemus nobis, ut laudari velimus in id, cui contraria cummaxime facimus. Mitiſſimum ille ſe in ipſis ſuppliciis audit, in rapinis liberaliſſimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperatiſſimum. Sequitur itaque, ut ideo mutari nolimus, quia nos optimos eſſe credimus. Alexander cum iam in India vagaretur, et gentes, ne finitimis quidem ſatis notas, bello vaſtaret, in obſidione cuiuſdam urbis, dum circuit muros, et dum imbecilliſſima moenium quaerit, ſagitta ictus, diu perſedere, et incepta agere perſeveravit. Deinde cum, repreſſo ſanguine, ſicci vulneris dolor creſceret, et crus equo ſuſpenſum paulatim obtorpuiſſet, coactus abſiſtere, Omnes, inquit, iurant me Iovis eſſe filium, ſed vulnus hoc hominem eſſe me clamat. Idem nos faciamus : cum pro ſua quemque portione adulatio infatuat,

dicamus : Vos quidem me dicitis prudentem eſſe : ego autem video quam multa inutilia concupiſcam, nocitura optem. ne hoc quidem intelligo, quod animalibus ſatietas monſtrat, quis cibo debeat eſſe, quis potioni modus : quantum capiam, adhuc neſcio. Iam docebo, quemadmodum intelligas te non eſſe ſapientem? Sapiens ille eſt, qui plenus gaudio, hilaris et placidus, inconcuſſus, cum diis ex pari vivit. Nunc ipſe te conſule : ſi nunquam moeſtus es, nulla ſpes animum tuum futuri exſpectatione ſollicitat, ſi per dies noctesque par et aequalis animi tenor erecti et placentis ſibi eſt : perveniſti ad humani boni ſummam. Sed ſi appetis voluptates, et undique, et omnes : ſcito tantum tibi ex ſapientia, quantum ex gaudio, deeſſe. Ad hoc cupis pervenire, ſed erras, qui inter divitias illuc venturum eſſe te ſperas. Inter honores gaudium, id eſt, inter ſolicitudines quaeris? iſta quae ſic petis, tanquam datura laetitiam ac voluptatem, cauſae dolorum ſunt. Omnes, inquam, illi tendunt ad gaudium : ſed unde ſtabile magnumque conſequantur, ignorant. Ille ex conviviis et luxuria : ille ex ambitione, et circumfuſa clientium turba : ille ex amica : alius ex ſtudiorum liberalium vana oſtentatione, et nihil ſanantibus literis. Omnes iſtos oblectamenta fallacia et brevia decipiunt : ſicut ebrietas, quae unius horae hilarem inſaniam, longi temporis taedio penſat. ſicut plauſus et acclamationis ſecundae favor, qui magna ſolicitudine et partus eſt, et expiandus. Hoc ergo cogita, hunc eſſe ſapientiae effectum, gaudii aequalitatem. Talis eſt ſapientis animus, qualis mundi ſtatus ſuper Lunam. ſemper illic ſerenum eſt.

Habes ergo, quare velis ſapiens eſſe: quia nunquam ſine gaudio eſt. Gaudium hoc non naſcitur, niſi ex virtutum conſcientia. Non poteſt gaudere, niſi fortis, niſi iuſtus, niſi temperans. Quid ergo, inquis? ſtulti ac mali non gaudent? Non magis, quam praedam nacti leones. Cum fatigaverunt ſe vino et libidinibus, cum illos nox inter vina defecit, cum voluptates anguſto corpori ultra quam capiebat ingeſtae ſuppurare coeperunt, tunc exclamant miſeri Virgilianum illum verſum:

Namque ut ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti.

Omnem luxurioſi noctem inter falſa gaudia, et quidem tanquam ſupremam, agunt. Illud gaudium, quod deos deorumque aemulos ſequitur, non interrumpitur, non deſinit: deſineret, ſi ſumtum eſſet aliunde. Sed quia non eſt alieni muneris, nec arbitrii quidem alieni. Quod non dedit fortuna, non eripit.

EPISTOLA LX.

Vota vulgi ſpernenda. Naturam audiendam eſſe.

Queror, litigo, iraſcor. Etiamnum optas quod tibi optavit nutrix tua, aut paedagogus, aut mater? Nondum intelligis, quantum mali optaverint? O quam inimica nobis ſunt vota noſtrorum! eo quidem inimiciora, quo ceſſere felicius. Iam non admiror, ſi omnia nos a prima pueritia mala ſequuntur: inter

exſecrationes parentum crevimus. Exaudiant quoque dii noſtram pro votis vocem gratuitam. Quouſque poſcemus aliquid deos, quaſi nondum ipſi alere nos poſſimus? Quamdiu ſationibus implebimus magnarum urbium campos? quamdiu nobis populus metet? quamdiu unius menſae frumentum multa navigia, et quidem non ex uno mari, ſubvehent? Taurus pauciſſimorum iugerum paſcuis impletur: una ſilva elephantis pluribus ſufficit: homo et terra paſcitur, et mari. Quid ergo? tam inſatiabilem nobis natura alvum dedit, cum tam modica corpora dediſſet, ut vaſtiſſimorum edaciſſimorumque animalium aviditatem vinceremus? minime. Quantulum eſt enim quod naturae datur? parvo illa dimittitur. Non fames nobis ventris noſtri magno conſtat, ſed ambitio. Hos itaque (ut ait Salluſtius) ventri obedientes animalium loco numeremus, non hominum: quoſdam vero ne animalium quidem, ſed mortuorum. Vivit is, qui ſe utitur: qui vero latitant et torpent, ſic in domo ſunt, tanquam in conditivo. Horum licet in limine ipſo nomen marmori inſcribas, mortem ſuam anteceſſerunt.

Epistola LXI.

Emendari & immutari ſtudeamus: mortem cogitemus, ut ſemper imminentem, & utique venturam.

Desinamus quod voluimus velle. Ego certe id ago ſenex, non eadem velle, quae puer volui. In hoc unum eunt dies, in hoc noctes: hoc opus meum eſt, haec cogitatio, imponere veteribus malis finem. Id

ago, ut mihi inſtar totius vitae ſit dies. Nec mehercules tanquam ultimum rapio, ſed ſic illum adſpicio, tanquam eſſe vel ultimus poſſit. Hoc animo tibi hanc epiſtolam ſcribo, tanquam cummaxime ſcribentem mors evocatura ſit. Paratus exire ſum, et ideo fruor vita: quia quam diu futurum hoc ſit, non nimis pendeo. Ante ſenectutem curavi, ut bene viverem: in ſenectute, ut bene moriar. Bene autem mori, eſt libenter mori. Da operam, ne quid unquam invitus facias. quidquid neceſſe eſt, futurum eſt. Repugnanti, non volenti neceſſitas eſt: in volente neceſſitas non eſt. Ita dico, qui imperia libens excipit, partem acerbiſſimam ſervitutis effugit, facere quod nolit. Non qui iuſſus aliquid facit, miſer eſt: ſed qui invitus facit. Itaque ſic animum componamus, ut quidquid res exiget, id velimus: et in primis finem noſtri ſine triſtitia cogitemus. ante ad mortem, quam ad vitam, praeparandi ſumus. Satis inſtructa vita eſt: ſed nos inſtrumentorum eius avidi ſumus. Deeſſe nobis aliquid videtur, et ſemper videbitur. Ut ſatis vixerimus, nec anni nec dies facient, ſed animus. Vixi, Lucili cariſſime, quantum ſatis erat: mortem plenus exſpecto.

Epistola LXII.

Homines aut negotia non obſtare Bonae menti. Laus Demetrii.

Mentiuntur, qui ſibi obſtare ad ſtudia liberalia turbam negotiorum videri volunt : ſimulant occupationes, et augent, et ipſi ſe occupant. Vaco, mi Lucili, vaco : et ubicunque ſum, meus ſum. Rebus enim non me trado, ſed commodo : nec conſector perdendi temporis cauſas : quocunque conſtiti loco, ibi cogitationes meas tracto, et aliquid in animo ſalutare verſo. Cum me amicis dedi, non tamen mihi abduco : nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregavit, aut cauſa ex officio nata civili, ſed cum optimo quoque ſum : ad illos, in quocunque loco, in quocunque ſeculo fuerint, animum meum mitto. Demetrium, virorum optimum, mecum circumfero, et relictis conchyliatis, cum illo ſeminudo loquor, illum admiror. Quidni admirer? vidi nihil ei deeſſe. Contemnere omnia aliquis poteſt : omnia habere nemo poteſt. Breviſſima ad divitias, per contemtum divitiarum, via eſt. Demetrius autem noſter ſic vivit, non tanquam contemſerit omnia, ſed tanquam aliis habenda permiſerit.

EPISTOLA LXIII.

Conſolatoria ſuper morte amici, ſapiens & perpulchra.

GRAVITER fers deceſſiſſe Flaccum, amicum tuum: plus tamen aequo dolere te nolo. Illud, ut non doleas, vix audebo exigere: et eſſe melius ſcio. Sed cui iſta firmitas animi continget, niſi iam multum ſupra fortunam elato? Illum quoque iſta res vellicabit, ſed tantum vellicabit. Nobis autem ignoſci poteſt, prolapſis ad lacrimas: ſi non nimiae decurrerent, ſi ipſi illa repreſſimus. Nec ſicci ſint oculi amiſſo amico, nec fluant: lacrimandum eſt, non plorandum. Duram tibi legem videor ponere? cum poëtarum Graecorum maximus, ius flendi dederit in unum dumtaxat diem: cum dixerit, etiam Nioben de cibo cogitaſſe. Quaeris unde ſint lamentationes, unde immodici fletus? per lacrimas argumenta deſiderii quaerimus: et dolorem non ſequimur, ſed oſtendimus. Nemo triſtis ſibi eſt. O infelicem ſtultitiam! eſt aliqua et doloris ambitio. Quid ergo? inquis. obliviſcar amici? Brevem illi apud te memoriam promittis, ſi cum dolore manſura eſt. Iam iſtam frontem ad riſum quaelibet fortuita res transferet. Non differo in longius tempus, quo deſiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus reſidunt: cum primum te obſervare deſieris, imago iſta triſtitiae diſcedet. Nunc ipſe cuſtodis dolorem tuum, ſed cuſtodienti quoque elabitur: eoque citius, quo eſt acrior, deſinit. Id agamus, ut iucunda fiat nobis amiſſorum

recordatio. nemo libenter ad id redit, quod non ſine tormento cogitaturus eſt. Si tamen iſtud fieri neceſſe eſt, ut cum aliquo nobis morſu, amiſſorum quos amavimus nomen occurrat: hic quoque morſus habet ſuam voluptatem. Nam, ut dicere ſolebat Attalus noſter: Sic amicorum defunctorum memoria iucunda eſt, quomodo poma quaedam ſunt ſuaviter aſpera, quomodo in vino nimis veteri ipſa nos amaritudo delectat: cum vero intervenit ſpatium, omne quod angebat exſtinguitur, et pura ad nos voluptas venit. Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui eſt: eorum qui fuerunt retractatio, non ſine acerbitate quadam iuvat. Quis autem negaverit, haec acria quoque, et habentia auſteritatis aliquid, ſtomachum excitare? Ego non idem ſentio. mihi amicorum cogitatio, dulcis ac blanda eſt. habui enim illos, tanquam amiſſurus: amiſi, tanquam habeam. Fac ergo, mi Lucili, quod tuam aequitatem decet. Deſine beneficium Fortunae male interpretari. abſtulit, ſed dedit. Ideo amicis avide fruamur, quia quamdiu contingere hoc poſſit, incertum eſt. Cogitemus quam ſaepe illos reliquerimus, in aliquam peregrinationem longinquam exituri: quam ſaepe eodem morantes loco, non viderimus: intelligemus, plus nos temporis perdidiſſe in vivis. Feras autem hos, qui cum negligentiſſime amicos habeant, miſerrime lugent: nec amant quenquam, niſi cum perdiderunt? Ideoque tunc effuſius moerent, quia verentur, ne dubium ſit an amaverint: ſera iudicia affectus ſui quaerunt. Si alios habemus amicos, male de his et me-

remur, et exiſtimamus: quia parum valent in unius elati ſolatium. ſi non habemus, maiorem ipſi nobis iniuriam fecimus, quam a fortuna accepimus. Illa unum abſtulit: nos quemquam non fecimus. Deinde ne unum quidem amavit, qui plus quam unum amare non potuit. Si quis deſpoliatus, amiſſa unica tunica, complorare ſe malit, quam circumſpicere quomodo frigus effugiat, et aliquid inveniat quo tegat ſcapulas, nonne tibi videatur ſtultiſſimus? Quem amabas, extuliſti: quaere, quem ames. Satius eſt amicum reparare, quam flere. Scio quidem pertritum iam hoc eſſe, quod adiecturus ſum: non tamen ideo praetermittam, quia ab omnibus dictum eſt. Finem dolendi etiam qui conſilio non fecerat, tempore invenit: turpiſſimum autem eſt in homine prudenti remedium moeroris, laſſitudo moerendi. Malo relinquas dolorem, quam ab illo relinquaris. quamprimum id facere deſiſte, quod, etiamſi voles, diu facere non poteris. Annum feminis ad lugendum conſtituere maiores, non ut tam diu lugerent, ſed ne diutius: viris nullum legitimum tempus eſt, quia nullum honeſtum. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis, vix retractis a rogo, vix a cadavere revulſis, cui lacrimae in totum menſem duraverint? Nulla res citius in odium venit, quam dolor: qui recens, conſolatorem invenit, et aliquos ad ſe adducit: inveteratus vero deridetur. nec immerito: aut enim ſimulatus, aut ſtultus eſt. Haec tibi ſcribo, is qui Annaeum Serenum, cariſſimum mihi, tam immodice flevi, ut (quod minime velim) inter exempla ſim eorum quos dolor vicit, hodie tamen fac-

tum meum damno, et intelligo maximam mihi cauſam ſic lugendi fuiſſe, quod nunquam cogitaveram, mori eum ante me poſſe. Hoc unum mihi occurrebat, minorem eſſe, et multo minorem: tanquam ordinem fata ſervarent. Itaque aſſidue cogitemus, tam de noſtra, quam omnium quos diligimus, mortalitate. Tunc ego dicere debui: Minor eſt Serenus meus: quid ad rem pertinet? poſt me mori debet, ſed ante me poteſt. quia non feci, imparatum ſubito fortuna percuſſit. Nunc cogito, omnia et mortalia eſſe, et incerta lege mortalia. Hodie fieri poteſt, quidquid unquam poteſt. Cogitemus ergo, Lucili cariſſime, cito nos eo perventuros, quo illum perveniſſe moeremus. Et fortaſſe (ſi modo ſapientum vera fama eſt, recipitque nos locus aliquis) quem putamus periſſe, praemiſſus eſt.

Epistola LXIV.

Q. Sextii laudatio, & ipſius deinde Sapientiae. Veteres eius auctores venerandos, & nos tamen poſſe adiicere.

Fuisti heri nobiſcum. Potes queri, ſi heri tantum: ideo adieci, nobiſcum: mecum enim ſemper es. Intervenerant quidam amici, propter quos maior fumus fieret: non hic qui erumpere ex lautorum culinis, et terrere vigiles ſolet: ſed hic modicus, qui hoſpites veniſſe ſignificaret. Varius nobis ſermo fuit, ut in convivio, nullam rem uſque ad exitum adducens, ſed aliunde alio tranſiliens. Lec-

tus eſt deinde liber Q. Sextii patris, magni, ſi quid mihi credis, viri, et licet negent, Stoici. Quantum in illo, dii boni, vigoris eſt, quantum animi! hoc non in omnibus philoſophis invenies. Quorundam ſcripta clarum habent tantum nomen : cetera exſanguia ſunt. Inſtituunt, diſputant, cavillantur : non faciunt animum, quia non habent. Cum legeris Sextium, dices : Vivit, viget, liber eſt, ſupra hominem eſt, dimittit me plenum ingentis fiduciae. In quacunque poſitione mentis ſim, cum lego hunc, (fatebor tibi) libet omnes caſus provocare, libet exclamare : Quid ceſſas fortuna? congredere. paratum vides. Illius animum induo, qui quaerit ubi ſe experiatur, ubi virtutem ſuam oſtendat,

Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum deſcendere monte leonem.

Libet aliquid habere quod vincam, cuius patientia exercear. Nam hoc quoque egregium Sextius habet, quod et oſtendet tibi beatae vitae magnitudinem, et deſperationem eius non faciet. Scies illam eſſe in excelſo, ſed volenti penetrabilem. hoc quidem virtus tibi ipſa praeſtabit, ut illam admireris, et tamen ſperes. Mihi certe temporis multum auferre ſolet contemplatio ipſa ſapientiae. non aliter illam intueor obſtupefactus, quam ipſum interim mundum, quem ſaepe tanquam ſpectator novus video. Veneror itaque inventa ſapientiae, inventoresque : adire tanquam multorum hereditatem iuvat. Mihi iſta acquiſita, mihi laborata ſunt. Sed agamus bonum patremfamiliae : faciamus ampliora quae accepimus. maior

iſta hereditas a me ad poſteros tranſeat. Multum adhuc reſtat operis, multumque reſtabit: nec ulli nato poſt mille ſecula praecludetur occaſio aliquid adhuc adiiciendi. Sed etiam ſi omnia a veteribus inventa ſunt: hoc ſemper novum erit, uſus, et inventorum ab aliis ſcientia et diſpoſitio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus ſanarentur oculi. non opus eſt mihi alia quaerere: haec tantum morbis et temporibus aptanda ſunt. Hoc aſperitas oculorum conlevatur. hoc palpebrarum craſſitudo tenuatur. hoc vis ſubita et humor avertitur. hoc acuitur viſus. Teras iſta oportet, et eligas tempus, adhibeas ſingulis modum. Animi remedia inventa ſunt ab antiquis: quomodo autem admoveantur, aut quando, noſtri operis eſt quaerere. Multum egerunt qui ante nos fuerunt, ſed non peregerunt: ſuſpiciendi tamen ſunt, et ritu deorum colendi. Quidni ego magnorum virorum et imagines habeam, incitamenta animi, et natales celebrem? Quidni illos honoris cauſa ſemper appellem? Quam venerationem praeceptoribus meis debeo, eandem illis praeceptoribus generis humani, a quibus tanti boni initia fluxerunt. Si conſulem videro aut praetorem, omnia quibus honor haberi ſolet, faciam: equo deſiliam, caput adaperiam, ſemita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem utrumque, et Laelium Sapientem, et Socratem cum Platone, et Zenonem, Cleanthemque, in animum meum ſine dignatione ſumma recipiam? Ego vero illos veneror, et tantis nominibus ſemper aſſurgo.

EPISTOLA LXV.

Phyſiologica tractat, de Cauſa & Materia. Quatenus utilia ſint, docet: ſi cum modo tractentur, & bono fine, id eſt vitae. Attolli per haec animum ad Deum, & Honeſtum.

HESTERNUM diem diviſi cum mala valetudine, antemeridianum illa ſibi vindicavit, poſtmeridiano mihi ceſſit. Itaque lectione primum tentavi animum, deinde cum hanc recepiſſet, plus illi imperare auſus ſum, immo permittere. Aliquid ſcripſi, et quidem intentius, quam ſoleo, dum cum materia difficili contendo, et vinci nolo: donec intervenerunt amici, qui mihi vim afferrent, et tanquam aegrum intemperantem coërcerent. In locum ſtili ſermo ſucceſſit. ex quo eam partem ad te perferam, quae in lite eſt. te arbitrum adegimus? plus negotii habes quam exiſtimas. Triplex cauſa eſt. Dicunt, ut ſcis, Stoici noſtri, duo eſſe in rerum natura, ex quibus omnia fiant: cauſam et materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, ceſſatura, ſi nemo moveat. Cauſa autem, id eſt, ratio, materiam format, et quocunque vult verſat: ex illa varia opera producit. Eſſe debet ergo unde aliquid fiat, deinde a quo fiat: hoc cauſa eſt, illud materia. Omnis ars imitatio eſt naturae: itaque quod de univerſo dicebam, ad haec transfer, quae ab homine facienda ſunt. Statua et materiam habuit, quae pateretur artificium: et artificem, qui materiae daret faciem. Ergo in ſtatua

materia aes fuit, cauſa artifex. Eadem conditio rerum omnium eſt. ex eo conſtant quod fit, et ex eo quod facit. Stoicis placet unam cauſam eſſe, id quod facit. Cauſam Ariſtoteles putat tribus modis dici. Prima, inquit, cauſa eſt ipſa materia, ſine qua nihil poteſt effici. Secunda opifex. Tertia forma, quae unicuique operi imponitur, tanquam ſtatuae. nam hanc Ariſtoteles Idos vocat. Quarta quoque, inquit, his accedit, propoſitum totius operis. Quid ſit hoc, aperiam. Aes prima ſtatuae cauſa eſt: nunquam enim facta eſſet, niſi fuiſſet id, ex quo ea funderetur, duceretur ve. Secunda cauſa artifex eſt: non potuiſſet enim aes illud in habitum ſtatuae figurari, niſi acceſſiſſent peritae manus. Tertia cauſa eſt forma: neque enim ſtatua iſta Doryphoros aut Diadumenos vocaretur, niſi haec illi eſſet impreſſa facies. Quarta cauſa eſt faciendi propoſitum: nam niſi hoc fuiſſet, facta non eſſet. Quid eſt propoſitum? quod invitavit artificem, quod ille ſecutus fecit. Vel pecunia eſt hoc, ſi venditurus fabricavit: vel gloria, ſi laboravit in nomen: vel religio, ſi donum templo paravit. Ergo et haec cauſa eſt, propter quam fit. An non putas inter cauſas facti operis numerandum, quo remoto factum non eſſet? His quintam Plato adiicit, exemplar, quam ipſe ideam vocat: hoc eſt enim ad quod reſpiciens artifex, id quod deſtinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, utrum foris habeat exemplar, ad quod referat oculos; an intus, quod ſibi ipſe concepit et poſuit. Haec exemplaria rerum omnium Deus intra ſe habet, numerosque univerſorum quae agenda ſunt,

et modos mente complexus eſt. plenus his figuris eſt, quas Plato ideas appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt: ipſa autem humanitas ad quam homo effingitur, permanet; et hominibus laborantibus, intereuntibus, illa nil patitur. Quinque ergo cauſae ſunt, ut Plato dicit: Id ex quo, id a quo, id quo, id ad quod, id propter quod. noviſſime id quod ex his eſt. Tanquam in ſtatua (quia de hac loqui coepimus) Id ex quo, aes eſt: Id a quo, artifex eſt: Id quo, forma eſt, quae aptatur illi: Id ad quod, exemplar eſt, quod imitatur is qui facit: Id propter quod, facientis propoſitum eſt. Id quod ex iſtis eſt, ipſa ſtatua. Haec omnia mundus quoque (ut ait Plato) habet. Faciens, hic Deus eſt: Ex quo fit, haec materia eſt: Forma, hic eſt habitus, et ordo mundi quem videmus: Exemplar, ſcilicet ad quod Deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi fecit: Propoſitum, propter quod fecit. Quaeris, quid ſit propoſitum Deo? Bonitas. ita certe Plato ait. Quae Deo faciendi mundum cauſa fuit? bonus eſt, bono nulla cuiusquam boni invidia eſt. Fecit itaque quam optimum potuit. Fer ergo iudex ſententiam, et pronuntia, quis tibi veriſimillimum videatur dicere, non quis verum dicat. id enim tam ſupra nos eſt, quam ipſa veritas. Haec quae ab Ariſtotele et Platone ponitur turba cauſarum, aut nimium multa, aut nimium pauca comprehendit. Nam ſi quocunque remoto quid effici non poteſt, id cauſam iudicant eſſe faciendi, pauca dixerunt. Ponant inter cauſas tempus. nihil ſine tempore poteſt fieri. Ponant lo-

cum. ſi non fuerit ubi fiat aliquid, ne fiet quidem. Ponant motum. nil ſine hoc nec fit nec perit: nulla ſine motu ars, nulla mutatio eſt. Sed nos nunc primam et generalem cauſam quaerimus. haec ſimplex eſſe debet: nam et materia ſimplex eſt. Quaerimus, quid ſit cauſa: Ratio faciens, id eſt, Deus. Ita enim quae nunc retuli, non ſunt multae et ſingulae cauſae, ſed ex una pendent, ex ea quae facit. Formam dicis cauſam eſſe: hanc imponit artifex operi. pars eſt, non cauſa. Exemplar quoque non eſt cauſa, ſed inſtrumentum cauſae neceſſarium. Sic neceſſarium eſt exemplar artifici, quomodo ſcalprum, quomodo lima. ſine his procedere ars non poteſt. non partes tamen haec artis, aut cauſae ſunt. Propoſitum, inquit, artificis, propter quod ad faciendum aliquid accedit, cauſa eſt. ut ſit cauſa, non eſt efficiens cauſa, ſed ſuperveniens. Hae autem innumerabiles ſunt: nos de cauſa quaerimus generali. Illud vero non pro ſolita ipſis ſubtilitate dixerunt, totum mundum et conſummatum opus, cauſam eſſe. multum enim intereſt inter opus, et cauſam operis. Aut fer ſententiam: aut (quod facilius in eiusmodi rebus eſt) nega tibi liquere, et nos reverti iube. Quid te, inquis, delectat tempus inter iſta conterere, quae tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus, et me prius ſcrutor: deinde hunc mundum. Ne hoc quidem tempus, ut exiſtimas, perdo. Iſta enim omnia ſi non concidantur, nec in hanc ſubtilitatem inutilem diſtrahantur, attollunt et levant animum, qui gravi ſarcina preſſus, explicari cupit, et reverti

ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc, animi pondus ac poena eſt: premente illo urgetur, in vinculis eſt, niſi acceſſit philoſophia: et illum reſpirare rerum naturae ſpectaculo iuſſit, et a terrenis dimiſit ad divina. Haec libertas eius eſt, haec evagatio: ſubducit interim ſe cuſtodiae in qua tenetur, et coelo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicuius rei ſubtilioris intentione, quae oculos defatigat, ſi malignum et precarium lumen habent, in publicum prodeunt, et in aliqua regione ad populi otium dedicata oculos libera luce delectant: ſic animus in hoc triſti et obſcuro domicilio cluſus, quoties poteſt, apertum petit, et in rerum naturae contemplatione requieſcit. Sapiens affectatorque ſapientiae adhaeret quidem in corpore ſuo, ſed optima ſui parte abeſt, et cogitationes ſuas ad ſublimia intendit, et velut ſacramento rogatus, hoc quod vivit, ſtipendium putat: et ita formatus eſt, ut illi nec amor vitae, nec odium ſit, patiturque mortalia, quamvis ſciat ampliora ſupereſſe. Interdices mihi inſpectione rerum naturae, ac toto abductum rediges in partem? Ego non quaeram, quae ſint initia univerſorum, quis rerum formator, quis omnia in una maſſa et materia inerti convoluta diſcreverit? Non quaeram, quis ſit artifex huius mundi? qua ratione tanta magnitudo in legem et ordinem venerit? quis ſparſa collegerit, confuſa diſtinxerit, in una deformitate latentibus faciem diviſerit? unde lux tanta fundatur? ignis ſit, an aliquid igne lucidius? Ego iſta non quaeram? ego neſciam unde deſcenderim? ſemel haec mihi videnda ſint, an ſaepe? Neſciam, quo hinc itu-

rus ſim? quae ſedes exſpectet animam, ſolutam legibus ſervitutis humanae? Vetas me coelo intereſſe, id eſt, iubes me vivere capite demiſſo? Maior ſum, et ad maiora genitus, quam ut mancipium ſim mei corporis: quod equidem non aliter adſpicio, quam vinculum aliquod libertati meae circumdatum. Hoc itaque oppono fortunae, in quo reſiſtat; nec per illud ad me ullum tranſire vulnus ſino. Quidquid in me poteſt iniuriam pati, hoc eſt in hoc obnoxio domicilio: animus liber habitat. nunquam me caro iſta compellat ad metum, nunquam ad indignam bono ſimulationem, nunquam in honorem huius corpuſculi mentiar. Cum viſum fuerit, diſtraham cum illo ſocietatem: et nunc tamen dum haeremus, non erimus aequis partibus ſocii: animus ad ſe omne ius ducet. Contemtus corporis ſui, certa libertas eſt. Ut ad propoſitum revertar, huic libertati multum conferet et illa, de qua modo loquebamur, inſpectio. Nempe univerſa ex materia et ex Deo conſtant: Deus iſta temperat, quae circumfuſa rectorem ſequuntur, et ducem. Potentius autem eſt quod facit, quod eſt Deus, quam materia patiens Dei. Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod eſt illic materia, id nobis corpus eſt. Serviant ergo deteriora melioribus: fortes ſimus adverſus fortuita: non contremiſcamus iniurias, non vulnera, non vincula, non egeſtatem. Mors quid eſt? aut finis aut tranſitus. nec deſinere timeo; idem eſt enim quod non coepiſſe: nec tranſire; quia nuſquam tam anguſte ero.

EPISTOLA LXVI.

Claranum ſenem, ſed alacrem eſſe: eundem corpore deformem, animo honeſtum. Non refert de caſa, in qua is habitet. Diſcrimen Bonorum Stoicis: & omnia paria eſſe. Quid ergo? idem Gaudium, & Patientia? idem, quod ad Virtutem: non ad Materiam. Externa etiam, non dare Boni augmentum. Haec diffuſe, diſtincte, pulchre. O legamus, & aptemus!

CLARANUM condiſcipulum meum vidi, poſt multos annos, non puto exſpectas ut adiiciam, ſenem: ſed mehercules viridem animo ac vigentem, et cum corpuſculo ſuo colluctantem. Inique enim ſe natura geſſit, et talem animum male collocavit: aut fortaſſe voluit hoc ipſum nobis oſtendere, poſſe ingenium fortiſſimum ac beatiſſimum ſub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta: et ad cetera contemnenda a contemtu ſui venit. Errare mihi viſus eſt qui dixit:

Gratior eſt pulchro veniens a corpore virtus.

nullo enim honeſtamento eget: ipſa et magnum ſui decus eſt, et corpus ſuum conſecrat. Certe Claranum noſtrum coepi intueri: formoſus mihi videtur, et tam rectus corpore, quam eſt animo. Poteſt ex caſa vir magnus exire: poteſt et ex deformi humilique corpuſculo formoſus animus ac magnus. Quosdam itaque videtur mihi in hoc natura tales gene-

rare, ut approbet virtutem omni loco naſci. Si poſſet per ſe nudos edere animos, feciſſet. nunc quod amplius eſt, facit : quosdam enim edit corporibus impeditos, ſed nihilominus perrumpentes obſtantia. Claranus mihi videtur in exemplar editus : ut ſcire poſſemus, non deformitate corporis foedari animum, ſed pulchritudine animi corpus ornari. Quamvis autem pauciſſimos una egerimus dies, tamen multi nobis ſermones fuerunt, quos ſubinde egeram, et ad te mittam. Hoc primo die quaeſitum eſt, quomodo poſſint paria bona eſſe, ſi triplex eorum conditio eſt. Quaedam (ut noſtris videtur) prima bona ſunt : tanquam gaudium, pax, ſalus patriae. Quaedam ſecunda, in materia infelici expreſſa : tanquam tormentorum patientia, et in morbo gravi temperantia. Illa bona directo optamus nobis : haec, ſi neceſſe erit. Sunt adhuc tertia: tanquam modeſtus inceſſus, et compoſitus, ac probus vultus, et conveniens prudenti viro geſtus. Quomodo iſta inter ſe paria eſſe poſſunt : cum alia optanda ſint, alia averſanda? Si volumus iſta diſtinguere, ad primum revertamur, et conſideremus id quale ſit. Animus intuens vera, peritus fugiendorum ac petendorum, non ex opinione, ſed ex natura pretia rebus imponens, toti ſe inferens mundo, et in omnes eius actus contemplationem ſuam mittens, cogitationibus actionibusque intentus, ex aequo magnus ac vehemens, aſperis blandisque pariter invictus, neutri ſe fortunae ſubmittens, ſupra omnia quae contingunt acciduntque eminens, pulcherrimus cum decore, cum viribus ſanus ac ſiccus, imperturbatus, intre-

pidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollant fortuita, nec deprimant. Talis animi virtus eſt, haec eius facies, ſi ſub unum veniat adſpectum, et ſemel tota ſe oſtendat. Ceterum multae eius ſpecies ſunt, quae pro vitae varietate et pro actionibus explicantur: nec minor fit aut maior ipſa. Decreſcere enim ſummum bonum non poteſt, nec virtuti ire retro licet: ſed in alias atque alias qualitates convertitur, ad rerum quas actura eſt habitum figurata. Quidquid attigit, in ſimilitudinem ſui adducit et tingit: actiones, amicitias, interdum domos totas, quas intravit diſpoſuitque, condecorat: quidquid tractavit, id amabile, conſpicuum, mirabile facit. Itaque vis eius et magnitudo ultra non poteſt ſurgere, quando incrementum maximo non eſt. Nihil invenies rectius recto, non magis quam verius vero, quam temperato temperatius. omnis in modo eſt virtus: modus certa menſura eſt. Conſtantia non habet quo procedat, non magis quam fiducia, aut veritas, aut fides. Quid accedere perfecto poteſt? nihil. aut perfectum non erat, cui acceſſit: ergo ne virtuti quidem, cui ſi quid adiici poteſt, defuit. Honeſtum quoque nullam acceſſionem recipit: honeſtum eſt enim propter illa quae retuli. Quid porro decorum, et iuſtum, et legitimum? non eiusdem eſſe formae putas, certis terminis comprehenſum? Creſcere poſſe, imperfectae rei ſignum eſt: bonum omne in easdem cadit leges: iuncta eſt privata et publica utilitas, tam mehercules, quam inſeparabile eſt, laudandum petendumque. Ergo virtutes inter ſe pares ſunt, et opera virtutum, et omnes homines

quibus illa contigere. Satorum vero animaliumque virtutes, cum mortales ſint, fragiles, caducaeque, et incertae, exſiliunt reſiduntque : et ideo non eodem pretio aeſtimantur. Una inducitur humanis virtutibus regula : una enim eſt ratio recta, ſimplexque. Nihil eſt divino divinius, coeleſti coeleſtius. Mortalia eminent, cadunt, deteruntur, creſcunt, exhauriuntur, implentur : itaque illis in tam incerta ſorte inaequalitas eſt : divinorum una natura eſt. Ratio autem nihil aliud eſt, quam in corpus humanum pars divini ſpiritus merſa. Si ratio divina eſt, nullum autem bonum ſine ratione eſt, bonum omne divinum eſt : nullum porro inter divina diſcrimen eſt, ergo nec inter bona. Paria itaque ſunt gaudium, et fortis atque obſtinata tormentorum perpeſſio. in utroque enim eadem eſt animi magnitudo : ſed in altero remiſſa, et laxa ; in altero pugnax, et intenta Quid ? tu non putas, parem eſſe virtutem eius qui fortiter hoſtium moenia expugnat, et eius qui obſidionem patientiſſime ſuſtinet ? Et magnus Scipio, qui Numantiam claudit et comprimit, cogitque invictas manus in exitium ipſas ſui verti : et magnus ille obſeſſorum animus, qui ſcit nihil eſſe clauſum, cui mors aperta eſt, et in complexu libertatis exſpirat. Aeque reliqua quoque inter ſe paria ſunt, tranquillitas, ſimplicitas, liberalitas, conſtantia, aequanimitas, tolerantia : omnibus enim iſtis una virtus ſubeſt, quae animum rectum et indeclinabilem praeſtat. Quid ergo ? nihil intereſt inter gaudium, et dolorum inflexibilem patientiam ? nihil, quantum ad ipſas virtutes : plurimum, quantum ad illa,

in quibus virtus utraque oſtenditur. In altero namque naturalis animi remiſſio ac laxitas : in altero, contra naturam dolor. Itaque media ſunt haec, quae plurimum intervalli recipiunt. Virtus in utraque par eſt : virtutem materia non mutat : nec peiorem facit dura et difficilis, nec meliorem hilaris et laeta. Neceſſe eſt ergo aequalia ſint bona utraque : quia nec hic poteſt ſe melius in hoc gaudio gerere, nec ille melius in illis cruciatibus. duo vero, quibus nihil fieri melius poteſt, paria ſunt. Nam ſi quae extra virtutem poſita ſunt, aut minuere illam, aut augere poſſunt; deſinit unum bonum eſſe, quod honeſtum eſt. Si hoc conceſſeris, omne honeſtum perit. Quare? dicam: quia nihil honeſtum eſt, quod ab invito, quod a coacto fit. omne honeſtum voluntarium eſt. Admiſce illi pigritiam, querelam, tergiverſationem, metum : quod habet in ſe optimum, perdidit, ſibi placere. Non poteſt honeſtum eſſe, quod non eſt liberum. nam quod timet, ſervit. Honeſtum omne ſecurum eſt, tranquillum eſt : ſi recuſat aliquid, ſi complorat, ſi malum iudicat, perturbationem recipit, et in magna diſcordia volutatur. Hinc enim ſpecies recti vocat, illinc ſuſpicio mali retrahit. Itaque qui honeſte aliquid facturus eſt, quidquid opponitur, id etiam ſi incommodum putat, malum non putat : velut libens faciet. Omne honeſtum iniuſſum, incoactumque eſt, ſincerum, et nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco reſponderi poſſit. Hoc nobis perſuadere conaris, nihil intereſſe, utrum aliquis in gaudio ſit, an in equuleo iaceat, et tortorem ſuum laſſet. Poteram reſpon-

dere quod Epicurus ait, Sapientem, ſi in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum: Dulce eſt, et ad me nil pertinet. Quid miraris, ſi ego paria bona dico, unius in convivio iacentis, alterius inter tormenta fortiſſime ſtantis: cum (quod incredibilius eſt) dicat Epicurus, dulce eſſe torqueri? Et hic reſpondeo, plurimum intereſſe inter gaudium et dolorem. Si quaeratur electio, alterum petam, alterum vitabo. illud ſecundum naturam eſt, hoc contra. Quamdiu ſic aeſtimantur, magno inter ſe diſſident ſpatio: cum vero ad virtutem ventum eſt, utraque par eſt, et quae per laeta procedit, et quae per triſtia. Nullum habent momentum vexatio et dolor, et quidquid aliud incommodi eſt: virtute enim obruitur. Quemadmodum minora lumina claritas ſolis obſcurat: ſic dolores, moleſtias, iniurias, virtus magnitudine ſua elidit, atque opprimit; et quocunque affulſit, ibi quidquid ſine illa apparet, exſtinguitur: nec magis ullam portionem habent incommoda, cum in virtutem inciderint, quam in mari nimbus. Hoc ut ſcias ita eſſe, ad omne pulchrum vir bonus ſine ulla cunctatione procurret: ſtet illic licet carnifex, ſtet tortor atque ignis, perſeverabit: nec quid paſſurus, ſed quid facturus ſit, adſpiciet: et ſe honeſtae rei tanquam bono viro credet. utilem illam ſibi iudicabit, tutam, proſperam. Eundem ergo locum habebit apud illum honeſta res, ſed triſtis atque aſpera, quem vir bonus, pauper, aut exſul, ac pallidus. Agedum pone ex alia parte virum bonum, divitiis abundantem, ex altera nihil habentem, ſed in ſe omnia: uterque aeque bonus vir

erit, etiam ſi fortuna diſpari utetur. Idem (ut dixi) in rebus iudicium eſt, quod in hominibus. aeque laudabilis eſt virtus in corpore valido ac libero poſita, quam in morbido ac vincto. Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, ſi corpus illaeſum tibi et integrum fortuna praeſtiterit, quam ſi ex aliqua parte mutilatum. alioqui hoc erit, ex ſervorum habitu dominum aeſtimare. Omnia enim iſta, in quae dominium caſus exercet, ſervilia ſunt, pecunia, et corpus, et honores: imbecilla, fluida, mortalia, poſſeſſionis incertae. Illa rurſus libera et invicta opera virtutis: quae non ideo magis appetenda ſunt, ſi benignius a fortuna tractantur; nec minus, ſi aliqua rerum iniquitate premuntur. Quod amicitia in hominibus eſt, hoc in rebus appetitio eſt. Non, puto, magis amares virum bonum locupletem, quam pauperem: nec robuſtum et lacertoſum, quam gracilem, et languidi corporis: ergo ne rem quidem magis appetes hilarem ac pacatam, quam diſtractam et operoſam. Et ſi hoc eſt, magis diliges ex duobus aeque bonis viris, nitidum et unctum, quam pulverulentum et horrentem. deinde hucusque pervenies, ut magis diligas integrum omnibus membris et illaeſum quam debilem aut luſcum. Paulatim faſtidium tuum illo uſque procedet, ut ex duobus aeque iuſtis ac prudentibus, comatum et criſpulum malis, quam recalvaſtrum. Ubi par eſt in utroque virtus, non comparet aliarum rerum inaequalitas: omnia enim alia non partes, ſed acceſſiones ſunt. Nam quis tam iniquam cenſuram inter ſuos agit, ut filium ſanum quam aegrum magis di-

ligat? procerumve et excelſum, quam brevem et modicum? Foetus ſuos non diſtinguunt ferae, et ſe in alimentum pariter omnium ſternunt. aves ex aequo partiuntur cibos. Ulyſſes ad Ithacae ſuae ſaxa ſic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam, quia magna eſt, amat, ſed quia ſua. Quorſum haec pertinent? ut ſcias, virtutem omnia opera ſua, velut foetus ſuos, iisdem oculis intueri, aeque indulgere omnibus: et quidem impenſius, laborantibus. Quoniam quidem etiam parentum amor, magis in ea quorum miſeretur, inclinat. Virtus quoque opera ſua quae videt affici et premi, non magis amat, ſed parentum bonorum more, magis complectitur ac fovet. Quare non eſt ullum bonum altero maius? quia non eſt quidquam apto aptius, quia plano nihil eſt planius. Non potes dicere, Hoc magis par eſt alicui, quam illud: ergo nec honeſto honeſtius quidquam eſt. Quod ſi par omnium virtutum natura eſt, tria genera bonorum in aequo ſunt. Ita dico, in aequo eſt moderate gaudere, et moderate dolere: Laetitia illa non vincit hanc animi firmitatem, ſub tortore gemitus devorantem. Illa bona optabilia ſunt, haec mirabilia. utraque nihilominus paria: quia quidquid incommodi eſt, velamento maioris boni tegitur. Quiſquis haec imparia iudicat, ab ipſis virtutibus avertit oculos, et exteriora circumſpicit. Bona vera idem pendunt, idem patent: falſa multum habent vani. Itaque ſpecioſa et magna contra viſentibus, cum ad pondus revocata ſunt, fallunt. Ita eſt, mi Lucili, quidquid vera ratio commendat, ſolidum et aeternum

eſt, firmat animum, attollitque, ſemper futurum in excelſo: illa quae temere laudantur, et vulgi ſententia bona ſunt, inflant inanibus laetos. Rurſus ea quae timentur tanquam mala, iniiciunt formidinem mentibus, et illas non aliter, quam animalia ſpecies periculi, agitant. Utraque res ergo ſine cauſa animum et diffundit, et mordet: nec illa gaudio, nec haec metu digna eſt. ſola ratio immutabilis et iudicii tenax eſt. non enim ſervit, ſed imperat ſenſibus. Ratio rationi par eſt, ſicut rectum recto: érgo et virtus, quae non aliud eſt quam recta ratio. Omnes virtutes rationes rectae ſunt: ſi rectae ſunt, et pares ſunt. Qualis ratio eſt, tales et actiones ſunt: ergo omnes pares ſunt. Nam cum ſimiles rationi ſint, ſimiles et inter ſe ſunt: pares autem actiones inter ſe eſſe dico, qua rectae ſunt, et honeſtae. Ceterum magna habebunt diſcrimina, variante materia: quae modo latior eſt, modo anguſtior; modo illuſtris, modo ignobilis; modo ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus tamen iſtis, id quod optimum eſt, par eſt. tanquam viri boni, omnes pares ſunt, qua boni ſunt. ſed habent differentias aetatis: alius ſenior, alius iunior. habent corporis: alius formoſus, alius deformis eſt. habent fortunae: ille dives, hic pauper eſt: ille gratioſus, potens, urbibus notus et populis; ignotus hic pleriſque, et obſcurus. Sed per illud quod boni ſunt, pares ſunt. De bonis ac malis ſenſus non iudicat: quid utile, ſcit; quid inutile, ignorat. Non poteſt ferre ſententiam, niſi in rem praeſentem perductus eſt: nec futuri providus eſt, nec praeteriti memor: quid ſit con-

ſequens neſcit. Ex hoc autem rerum ordo ſerieſque contexitur, et unitas vitae in perfectum itura. Ratio ergo arbitra eſt bonorum ac malorum : aliena et externa pro vilibus habet : et ea quae neque bona ſunt, neque mala, acceſſiones minimas ac leviſſimas iudicat. omne illi bonum in animo eſt. Ceterum quaedam prima exiſtimat, ad quae ex propoſito venit, tanquam victoriam, bonos liberos, patriae ſalutem : quaedam ſecunda, quae non apparent niſi in rebus adverſis : tanquam aequo animo pati morbum magnum, exſilium : quaedam media, quae nihilo magis ſecundum naturam ſunt, quam contra naturam : tanquam prudenter ambulare, compoſite ſedere. Non enim minus ſecundum naturam eſt, ſedere, quam aut ſtare, aut ambulare. Duo illa ſuperiora diverſa ſunt. prima enim ſecundum naturam ſunt, gaudere liberorum pietate, patriae incolumitate : ſecunda contra naturam ſunt, fortiter obſtare tormentis, et ſitim perpeti, morbo urente praecordia. Quid ergo ? aliquid contra naturam bonum eſt ? minime. ſed illud aliquando contra naturam eſt, in quo bonum illud exſiſtit. vulnerari enim, et ſubiecto igne tabeſcere, et adverſa valetudine affligi, contra naturam eſt : ſed inter iſta ſervare animum infatigabilem, ſecundum naturam eſt. Et ut, quod volo, exprimam breviter, materia boni aliquando contra naturam : at bonum, nunquam : quoniam bonum ſine ratione nullum eſt : ſequitur autem ratio naturam. Quid eſt ergo ratio ? naturae imitatio. Quid eſt ſummum hominis bonum ? ex naturae voluntate ſe gerere. Non eſt, inquit, dubium,

quin felicior pax ſit nunquam laceſſita, quam multo reparata ſanguine. Non eſt dubium, inquit, quin felicior ſit inconcuſſa valetudo, quam ex gravibus morbis et extrema minitantibus in tutum vi quadam et patientia educta. Eodem modo non erit dubium, quin maius bonum ſit gaudium, quam obnoxius animus ad perpetiendos cruciatus vulnerum aut ignium. Minime: illa enim quae fortuita ſunt, plurimum diſcriminis recipiunt: aeſtimantur enim utilitate ſumentium. Bonorum unum propoſitum eſt, conſentire naturae. hoc in omnibus par eſt. Cum alicuius in ſenatu ſententiam ſequimur, non poteſt dici: Ille magis aſſentitur, quam ille: ab omnibus in eandem ſententiam itur. idem de virtutibus dico: omnes naturae aſſentiuntur. idem de bonis dico: omnia naturae aſſentiuntur. Alter adoleſcens deceſſit, alter ſenex, aliquis praeter hos infans, cui nihil amplius contingit, quam proſpicere vitam: omnes hi aeque fuere mortales, etiam ſi mors aliorum longius vitam paſſa eſt procedere, aliorum in medio flore praecidit, aliorum interrupit principia. Alius inter coenandum ſolutus eſt, alterius continuata mors ſomno eſt, aliquem concubitus exſtinxit. his oppone ferro transfoſſos, aut exanimatos ſerpentum morſu, aut fractos ruina, aut per longam nervorum contractionem extortos minutatim. aliquorum melior dici, aliquorum peior poteſt exitus: mors quidem omnium par eſt. per quae venit, diverſa ſunt; id in quod deſinunt, unum eſt. mors nulla maior aut minor eſt: habet enim eundem in omnibus modum, finiſſe vitam. Idem tibi de bonis dico. hoc bonum

inter meras voluptates eſt, hoc inter triſtia et acerba; illud fortunae indulgentiam rexit, hoc violentiam domuit; utrumque aeque bonum eſt, quamvis illud plana emolliverit, hoc aſpera. Idem finis omnium eſt. bona ſunt, laudanda ſunt, virtutem rationemque comitantur: virtus aequat inter ſe, quidquid agnoſcit. Nec eſt quod hoc inter noſtra placita mireris. apud Epicurum duo bona ſunt, ex quibus ſummum illud beatumque componitur: ut corpus ſine dolore ſit, animus ſine perturbatione. Haec bona non creſcunt, ſi plena ſunt. quo enim creſcet, quod plenum eſt? Dolore corpus caret: quid ad hanc accedere indolentiam poteſt? Animus conſtat ſibi, et placidus eſt: quid accedere ad hanc tranquillitatem poteſt? Quemadmodum ſerenitas coeli non recipit maiorem adhuc claritatem, in ſinceriſſimum nitorem repurgata: ſic hominis, corpus animumque curantis, et bonum ſuum ex utroque nectentis, perfectus eſt ſtatus, et ſummam voti ſui invenit, ſi nec aeſtus animo eſt, nec dolor corpori. Si qua extra blandimenta contingunt, non augent ſummum bonum, ſed, ut ita dicam, condiunt et oblectant: abſolutum enim illud humanae naturae bonum, corporis et animi pace contentum eſt. Dabo apud Epicurum tibi etiamnum ſimillimam huic noſtrae diviſionem bonorum. Alia enim ſunt apud illum, quae malit contingere ſibi: ut corporis quietem, ab omni incommodo liberam, et animi remiſſionem, bonorum ſuorum contemplatione gaudentis. Alia ſunt, quae quamvis nolit accidere, nihilominus et laudat et comprobat: tanquam

illam, quam paulo ante dicebam, malae valetudinis, et dolorum graviſſimorum perpeſſionem. in qua Epicurus fuit illo ſummo ac fortunatiſſimo die ſuo: ait enim ſe veſicae et exulcerati ventris tormenta tolerare, ulteriorem doloris acceſſionem non recipientia: eſſe nihilominus ſibi illum beatum diem; beatum autem agere, niſi qui eſt in ſummo bono, non poteſt. Ergo et apud Epicurum ſunt haec bona, quae malles non experiri: ſed quia ita res tulit, et amplexanda et laudanda et exaequanda ſummis ſunt. Non poteſt dici, hoc non eſſe par maximis bonum, quod beatae vitae clauſulam impoſuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit. Permitte mihi, mi Lucili, virorum optime, aliquid audacius dicere. ſi ulla bona maiora eſſe aliis poſſent: haec ego quae triſtia videntur, mollibus illis et delicatis praetuliſſem. Maius eſt enim perfringere difficilia, quam laeta moderari. Eadem ratione fit, ſcio, ut aliquis felicitatem bene, et calamitatem fortiter ferat. Aeque fortis eſſe poteſt, qui pro vallo ſecurus excubuit, nullis hoſtibus caſtra tentantibus: et qui ſuccifis poplitibus in genua ſe excepit, nec arma dimiſit. Macte virtute eſto, ſanguinolentis et ex acie redeuntibus dicitur. Itaque haec magis laudaverim bona exercitata et fortia, et cum fortuna rixata. Ego dubitem, quin magis laudem truncam illam et retorridam manum Mucii, quam cuiuslibet fortiſſimi ſalvam? Stetit hoſtium flammarumque contemtor, et manum ſuam in hoſtili foculo diſtillantem perſpectavit, donec Porſenna, cuius poenae favebat, gloriae invidit: et ignem invito eripi iuſſit. Hoc bonum quid-

ni inter prima numerem : tantoque maius putem, quam illa ſecura et intentata fortunae, quanto rarius eſt hoſtem amiſſa manu viciſſe, quam armata? Quid ergo? inquis. hoc bonum tibi optabis. Quidni? hoc enim, niſi qui poteſt et optare, non poteſt facere. An potius optem, ut malaciſſandos articulos exoletis meis porrigam? ut muliercula, aut aliquis in mulierculam ex viro verſus, digitulos meos ducat? Quidni ego feliciorem putem Mucium, qui ſic tractavit ignem, quaſi illam manum tractatori praeſtitiſſet? In integrum reſtituit, quidquid erraverat. confecit bellum inermis ac mancus, et illa manu trunca reges duos vicit.

Epistola LXVII.

Poſt Praefatiunculam Quaeſtio, An omne bonum optabile? Ait, eſſe : etiam cuius materia in malis. Ut, fortiter uri, aegrotare, flagellari. Non ipſa uſtio, morbus, flagella ; ſed illud, fortiter & patienter, inquit, eſt optabile. Deinde, Virtutes nexas eſſe : & uti una, omnes. Sunt & haec pulchra, fortis, germani Stoici.

Ut a communibus initium faciam, ver aperire ſe coepit : ſed iam inclinatum in aeſtatem, quo tempore calere debebat, intepuit : nec adhuc illi fides eſt. ſaepe enim in hiemem revolvitur. Vis ſcire quam dubium adhuc ſit? nondum me committo frigidae : adhuc rigorem eius infringo. Hoc eſt, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. Ita eſt, mi Lucili. iam

aetas mea contenta eſt ſuo frigore: vix media regelatur aeſtate. Itaque maior pars in veſtimentis degitur. Ago gratias ſenectuti, quod me lectulo affixit. Quidni gratias illi hoc nomine agam? quidquid debebam nolle, non poſſum. Cum libellis mihi plurimus ſermo eſt. ſi quando interveniunt epiſtolae tuae, tecum eſſe mihi videor: et ſic afficior animo, tanquam tibi non reſcribam, ſed reſpondeam. Itaque et de hoc quod quaeris, quaſi colloquar tecum: quale ſit, una ſcrutabimur. Quaeris an omne bonum optabile ſit. Si bonum eſt, inquis, fortiter torqueri, et magno animo uri, et patienter aegrotare, ſequitur ut iſta optabilia ſint. nihil autem video ex iſtis voto dignum. Neminem certe adhuc ſcio eo nomine votum ſolviſſe, quod flagellis caeſus eſſet, aut podagra diſtortus, aut equuleo longior factus. Diſtingue, mi Lucili, iſta; et intelliges eſſe in his aliquid optandum. Tormenta abeſſe a me velim: ſed ſi ſuſtinenda fuerint, ut me in illis fortiter, honeſte, animoſe geram, optabo. Quidni ego malim non incidere bellum? ſed ſi inciderit, ut vulnera, ut famem, et omnia quae bellorum neceſſitas fert, generoſe feram, optabo. Non ſum tam demens, ut aegrotare cupiam: ſed ſi aegrotandum fuerit, ut nihil intemperanter, nihil effeminate faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia ſunt, ſed virtus qua perferuntur incommoda. Quidam ex noſtris exiſtimant, omnino aſperorum fortem tolerantiam non eſſe optabilem, ſed nec abominandam quidem: quia voto purum bonum peti debet, et tranquillum, et extra moleſtiam poſitum. Ego diſſentio. Quare? primum quia fieri

non poteſt, ut aliqua res bona quidem ſit, ſed optabilis non ſit: deinde ſi virtus optabilis eſt, nullum autem ſine virtute bonum, et omne bonum optabile. Deinde etiam, ſi tormentorum fortis patientia optabilis non eſt: etiamnum interrogo, Nonne fortitudo optabilis eſt? atqui pericula contemnit et provocat. Pulcherrima pars eius, maximeque mirabilis illa eſt, non cedere ignibus, obviam ire vulneribus: interdum tela ne vitare quidem, ſed pectore excipere. Si fortitudo optabilis eſt; et tormenta patienter ferre optabile eſt. hoc enim, fortitudinis pars eſt: ſed ſepara iſta, ut dixi, nihil erit quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta optabile eſt, ſed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod eſt virtus. Quis tamen unquam hoc ſibi optavit? Quaedam vota aperta et profeſſa ſunt, cum particulatim fiunt: quaedam latent, cum uno voto multa comprehenſa ſunt. Tanquam opto mihi vitam honeſtam: vita autem honeſta actionibus variis conſtat. In hac eſt Reguli arca, Catonis ſciſſum manu ſua vulnus, Rutilii exſilium, calix venenatus qui Socratem tranſtulit e carcere in coelum. Ita cum optavi mihi vitam honeſtam, et haec optavi, ſine quibus interdum honeſta non poteſt eſſe.

——— *O terque quaterque beati,*
Queis ante ora patrum, Troiae ſub moenibus altis
Contigit oppetere!

Quid intereſt, optes hoc alicui, an optabile fuiſſe fatearis? Decius ſe pro Republica devovit, et in medios hoſtes concitato equo mortem petens irruit.

Alter poſt hunc paternae virtutis aemulus, conceptis ſolennibus, ac iam familiaribus verbis, in aciem confertiſſimam incurrit, de hoc ſolicitus tantum ut litaret, optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas ergo, an optimum ſit memorabilem mori, et in aliquo opere virtutis? Cum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus virtutibus utitur fortaſſe, cum una in promtu ſit, et maxime appareat, patientia. ceterum illic eſt fortitudo: cuius patientia et perpeſſio, et tolerantia, rami ſunt. illic eſt prudentia, ſine qua nullum initur conſilium: quae ſuadet, quod effugere non poſſis, quam fortiſſime ferre. illic eſt conſtantia: quae deiici loco non poteſt, et propoſitum nulla vi extorquente dimittit. illic eſt individuus ille comitatus virtutum. Quidquid honeſte fit, una virtus facit, ſed de conſilii ſententia: quod autem ab omnibus virtutibus comprobatur, etiam ſi ab una fieri videtur, optabile eſt. Quid? tu exiſtimas ea tantum optabilia eſſe, quae per voluptatem et otium veniunt? quae excipiuntur foribus ornatis? Sunt quaedam triſtes voluptates, ſunt quaedam vota, quae non gratulantium coetu, ſed adorantium venerantiumque celebrantur. Ita tu non putas Regulum optaſſe, ut ad Poenos perveniret? Indue magni viri animum, et ab opinionibus vulgi ſecede pauliſper: cape quantam debes virtutis pulcherrimae ac magnificentiſſimae ſpeciem, quae nobis non ſertis, ſed ſudore et ſanguine colenda eſt. Adſpice M. Catonem, ſacro illi pectori puriſſimas manus admoventem, et vulnera parum demiſſa laxantem. Utrum illi tandem dicturus es, Vellem quae velles: et, Mole-

ſte fero? an, Feliciter, quod agis? Hoc loco mihi Demetrius noſter occurrit, qui vitam ſecuram et ſine ullis fortunae incurſionibus mare mortuum vocat. Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denuntiatione et incurſu firmitatem animi tui tentes: ſed in otio inconcuſſo iacere: non eſt tranquillitas; malacia eſt. Attalus Stoicus dicere ſolebat: Malo me fortuna in caſtris ſuis, quam in deliciis habeat. torqueor, ſed fortiter: bene eſt. occidor, ſed fortiter: bene eſt. Audi Epicurum. dicet, Et dulce eſt. Ego tam honeſtae rei ac ſeverae nunquam molle nomen imponam. Uror, ſed invictus. Quidni optabile ſit, non quod urit me ignis, ſed quod non vincit? Nihil eſt virtute praeſtantius, nihil pulchrius: et bonum eſt, et optabile, quidquid ex huius geritur imperio.

EPISTOLA LXVIII.

Suadet otium, ſed cum Philoſophia iunctum. Idipſum non iactandum eſſe. Et in eo de ſe, apud ſe, agendum: id eſt, ut in vitia inquiramus, emendemus. Denique hoc otium, ſuper aliorum negotia eſſe: quod magnae Reipublicae ſervit.

CONSILIO tuo accedo: abſconde te in otio, ſed et otium tuum abſconde. Hoc te facturum, Stoicorum etiam ſi non praecepto, at exemplo licet ſcias: ſed ex praecepto quoque facies: id tibi, cum voles, approbabo. Nec ad omnem Rempublicam mittimus,

nec ſemper, nec ſine ullo fine. Praeterea, cum ſapienti Rempublicam ipſo dignam dedimus, id eſt, mundum: non eſt extra Rempublicam etiamſi ſeceſſerit. immo fortaſſe relicto uno angulo in maiora atque ampliora tranſit, et coelo impoſitus, intelligit, cum ſellam aut tribunal aſcenderat, quam humili loco ſederit. Depono hoc apud te: nunquam plus agere ſapientem, quam cum in conſpectum eius divina atque humana venerunt. Nunc ad illud revertor, quod ſuadere tibi coeperam, ut otium tuum ignotum ſit. Non eſt quod inſcribas tibi philoſophiam. atque etiam aliud propoſito tuo nomen impone: valetudinem, et imbecillitatem vocato, et deſidiam. Gloriari otio, iners ambitio eſt. Animalia quaedam, ne inveniri poſſint, veſtigia ſua circa cubile ipſum confundunt: idem tibi faciendum eſt, alioqui non deerunt qui perſequantur. Multi aperta tranſeunt, condita et obſtruſa rimantur. furem ſignata ſollicitant. vile videtur, quidquid patet: aperta effractarius praeterit. Hos mores habet populus, hos imperitiſſimus quiſque: in ſecreta irrumpere cupit. Optimum itaque eſt, non iactare otium ſuum. iactandi autem genus eſt, nimis latere, et a conſpectu hominum ſecedere. Ille Tarentum ſe abdidit, ille Neapoli incluſus eſt: ille multis annis non tranſit domus ſuae limen. Convocat turbam, quiſquis otio ſuo aliquam fabulam impoſuit. Cum ſeceſſeris, non eſt agendum hoc, ut de te homines loquantur, ſed ut ipſe tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? quod homines de aliis libentiſſime faciunt, de te apud te male exiſtima. Aſſueſce et dicere verum, et audire. Id autem maxime tracta, quod in

te eſſe infirmiſſimum ſenties. Nota habet quiſque ſui corporis vitia. itaque alius vomitu levat ſtomachum, alius frequenti cibo fulcit, alius interpoſito ieiunio corpus exhaurit et purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut vino aut balneo abſtinent: in cetera negligentes, huic, a quo ſaepe infeſtantur, occurrunt. Sic in animo noſtro ſunt quaſi cauſariae partes, quibus adhibenda curatio eſt. Quid in otio facio? ulcus meum curo. Si oſtenderem tibi pedem turgidum, lividam manum aut contracti cruris aridos nervos, permitteres mihi uno loco iacere, et fovere morbum meum: maius malum eſt hoc, quod non poſſum tibi oſtendere. In pectore collectio et vomica eſt. Nolo laudes, nolo dicas: O magnum virum! contemſit omnia, et damnatis humanae vitae furoribus fugit. Nihil damnavi, niſi me: non eſt, quod proficiendi cauſa venire ad me velis. Erras, qui hinc aliquid auxilii ſperas. non medicus, ſed aeger hic habitat. Malo illa, cum diſceſſeris, dicas: ego iſtum beatum hominem putabam, et eruditum: erexeram aures. deſtitutus ſum, nihil vidi, nihil audivi, quod concupiſcerem, ad quod reverterer. Si hoc ſentis, ſi hoc loqueris, aliquid profectum eſt. Malo ignoſcas otio meo, quam invideas. Otium, inquis, Seneca, mihi commendas? ad Epicureas voces dilaberis. Otium tibi commendo, in quo maiora agas et pulchriora, quam quae reliquiſti. Pulſare ſuperbas potentiorum fores, digerere in literam ſenes orbos, plurimum in foro poſſe, invidioſa potentia ac brevis eſt, et, ſi verum aeſtimes, ſordida. Ille me gratia forenſi longe antecedit. ille ſtipendiis militaribus et

quaeſita per hoc dignitate. ille clientum turba. huius turbae par eſſe non poſſum, huius gratiae. Tanti eſt ab hominibus vinci, dum a me fortuna vincatur. Utinam quidem hoc propoſitum ſequi olim fuiſſet animus tibi! utinam de vita beata non in conſpectu mortis ageremus! ſed nunc quoque non moremur. Multa enim, quae ſupervacua eſſe et mimica, credituri fuimus rationi, nunc experientiae credimus. Quod facere ſolent qui ſerius exeunt, et volunt tempus celeritate reparare, calcar addamus. haec aetas optime facit ad haec ſtudia: iam deſpumavit, iam vitia primo fervore adoleſcentiae indomita laſſavit: non multum ſupereſt, ut exſtinguat. Et quando, inquis, tibi proderit iſtud, quod in exitu diſcis, aut in quam rem? in hanc, ut exeam melior. Non eſt tamen quod exiſtimes, ullam aetatem aptiorem eſſe ad bonam mentem, quam quae ſe multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit: quae ad ſalutaria, mitigatis affectibus, venit. Hoc eſt huius boni tempus. quiſquis ſenex ad ſapientiam pervenit, annis pervenit.

EPISTOLA LXIX.

Loca non mutanda, ſed magis quieſcendum corpore, ut & animus poſſit. Hunc in ſalutari ſtudio defigendum, & quae avocent, vitanda.

MUTARE te loca, et in alium de alio tranſilire, nolo. Primum, quia tam frequens migratio inſtabilis animi eſt. coaleſcere otio non potes, niſi deſinas

circumſpicere et errare. Ut animum poſſis continere, prius corporis tui fugam ſiſte. Deinde, plurimum remedia continuata proficiunt. interrumpenda non eſt quies, et vitae prioris oblivio. Sine dediſcere oculos tuos: ſine aures aſſueſcere ſanioribus verbis. quoties proceſſeris, in ipſo tranſitu aliqua quae renovent cupiditates tuas, tibi occurrent. Quemadmodum ei, qui amorem exurere conatur, evitanda eſt omnis admonitio dilecti corporis: nihil enim facilius quam amor recrudeſcit: ita qui deponere vult deſideria rerum omnium, quarum cupiditate flagravit, et oculos et aures ab his quae reliquit, avertat. Cito rebellat affectus. quocunque ſe verterit, pretium aliquod praeſens occupationis ſuae adſpiciet. Nullum ſine auctoramento malum eſt. Avaritia pecuniam promittit: luxuria multas ac varias voluptates: ambitio purpuram et plauſum, et ex hoc potentiam, et quidquid potentia poteſt. Mercede te vitia ſolicitant: hic tibi gratis vivendum eſt. Vix effici toto ſeculo poteſt, ut vitia tam longa licentia tumida ſubigantur, et iugum accipiant: nedum, ſi tam breve tempus intervallo diſcindimus. Unamquamlibet rem vix ad perfectum adducit aſſidua vigilia et intentio. Si me quidem velis audire, hoc meditare. exerce te, ut mortem et excipias, et ſi ita res ſuadebit, arceſſas. intereſt nihil, an illa ad nos veniat, an ad illam nos. Illud imperitiſſimi cuiusque verbum, falſum eſſe ipſe tibi perſuade: Bella res eſt, mori ſua morte. Illud praeterea tecum licet cogites: Nemo niſi ſuo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. nam quod relinquis, alienum eſt.

EPISTOLA LXX.

Pompeiis ſe fuiſſe, & praeteriti temporis admonitu ſenſiſſe eius fugam. Mortem inſtare, portum nempe iactationum. neque timendam, neque appetendam, aut ſumendam: niſi interdum. & quando? cum ratio, non impetus ſuadebit. Pluria & perpulchra in hunc ſenſum.

POST longum intervallum Pompeios tuos vidi. in conſpectum adoleſcentiae meae reductus ſum. quidquid illic iuvenis feceram, videbar mihi facere adhuc poſſe, et paulo ante feciſſe. Praenavigamus, mi Lucili, vitam: et quemadmodum in mari, ut ait Virgilius noſter,

——— *Terraeque urbesque recedunt:*

ſic in hoc curſu rapidiſſimi temporis, primum pueritiam abſcondimus, deinde adoleſcentiam, deinde quidquid eſt illud inter iuvenem et ſenem medium, in utriusque confinio poſitum, deinde ipſius ſenectutis optimos annos. noviſſime incipit oſtendi publicus finis generis humani. Scopulum eſſe illum putamus, dementiſſimi? portus eſt, aliquando petendus, nunquam recuſandus. In quem ſi quis intra primos annos delatus eſt, non magis queri debet, quam qui cito navigavit. Alium enim, ut ſcis, venti ſegnes ludunt ac detinent, et tranquillitatis lentiſſimo taedio laſſant: alium pertinax flatus celerrime perfert. Idem evenire nobis puta. alios vita velociſſime ad-

duxit, quo veniendum erat etiam cunctantibus : alios maceravit et coxit. quae, ut ſcis, non ſemper retinenda eſt. Non enim vivere bonum eſt, ſed bene vivere. Itaque ſapiens vivit, quantum debet, non quantum poteſt. Videbit ubi victurus ſit, cum quibus, quomodo, quid acturus. cogitat ſemper, qualis vita, non quanta ſit. Si multa occurrunt moleſta, et tranquillitatem turbantia, emittit ſe : nec hoc tantum in neceſſitate ultima facit, ſed cum primum illi coeperit ſuſpecta eſſe fortuna, diligenter circumſpicit, numquid illo die deſinendum ſit. Nihil exiſtimat ſua referre, faciat finem, an accipiat : tardius fiat, an citius. non tanquam de magno detrimento timet. Nemo multum ex ſtillicidio poteſt perdere. Citius mori, vel tardius, ad rem non pertinet : bene mori, aut male, ad rem pertinet. bene autem mori, eſt effugere male vivendi periculum. Itaque effeminatiſſimam vocem illius Rhodii exiſtimo, qui cum in caveam coniectus eſſet a tyranno, et tanquam ferum aliquod animal aleretur, ſuadenti cuidam ut abſtineret cibo : Omnia, inquit, homini, dum vivit, ſperanda ſunt. Ut ſit hoc verum, non omni pretio vita emenda eſt. Quaedam, licet magna, licet certa ſint, tamen ad illa turpi infirmitatis confeſſione non veniam. Ego cogitem, in eo qui vivit, omnia poſſe fortunam, potius quam cogitem in eo qui ſcit mori, nihil poſſe fortunam? Aliquando tamen, etiam ſi certa mors inſtabit, et deſtinatum ſibi ſupplicium ſciet, non commodabit poenae ſuae manum. Stultitia eſt, timore mortis mori. venit qui occidat. Exſpecta. quid occupas? quare ſuſcipis alie-

nae crudelitatis procurationem? utrum invides carnifici tuo, an parcis? Socrates potuit abſtinentia finire vitam, et inedia potius quam veneno mori. triginta tamen dies in carcere, et in exſpectatione mortis exegit: non hoc animo, tanquam omnia fieri poſſent, tanquam multas ſpes tam longum tempus reciperet, ſed ut praeberet ſe legibus, ut fruendum amicis extremum Socratem daret. Quid erat ſtultius, quam mortem contemnere, venenum timere? Scribonia gravis femina, amita Druſi Libonis fuit, adoleſcentis tam ſtolidi, quam nobilis, maiora ſperantis, quam aut illo ſeculo quisquam ſperare poterat, aut ipſe ullo. cum aeger a ſenatu in lectica relatus eſſet, non ſane frequentibus exſequiis, (omnes enim neceſſarii deſeruerant impie, iam non reum, ſed funus) habere coepit conſilium, utrum conſciſceret ſibi mortem, an exſpectaret. Cui Scribonia: Quid te, inquit, delectat alienum negotium agere? Non perſuaſit. manus ſibi attulit, nec ſine cauſa. Nam poſt diem tertium aut quartum inimici moriturus arbitrio, ſi vivit, alienum negotium agit. Non poſſis itaque de re in univerſum pronuntiare, cum mortem vis externa denuntiat, occupanda ſit, an exſpectanda. Multa enim ſunt, quae in utramque partem trahere poſſunt. Si altera mors cum tormento, altera ſimplex et facilis eſt, quidni huic iniicienda ſit manus? Quemadmodum navim eligam navigaturus, et domum habitaturus, ita mortem utique qua ſum exiturus e vita. praeterea quemadmodum non utique melior eſt longior vita, ſic peior utique mors longior. In nulla re magis quam in morte, morem animo gerere

debemus. exeat qua impetum cepit: ſive ferrum appetit, ſive laqueum, ſive aliquam potionem venas occupantem, pergat, et vincula ſervitutis abrumpat. Vitam et aliis approbare quisque debet, mortem ſibi. optima eſt, quae placet. Stulte haec cogitantur: Aliquis dicet me parum fortiter feciſſe, aliquis nimis temere, aliquis fuiſſe aliquod genus mortis animoſius. Vis tu cogitare id in manibus eſſe conſilium, ad quod fama non pertinet? hoc unum intuere, ut te fortunae quam celerrime eripias. Alioqui aderunt qui de facto tuo male exiſtiment. Invenies etiam profeſſos ſapientiam, qui vim afferendam vitae ſuae negent, et nefas iudicent ipſum interemtorem ſui fieri. exſpectandum eſſe exitum, quem natura decrevit. Hoc qui dicit, non videt ſe libertati viam claudere. Nil melius aeterna lex fecit, quam quod unum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos. Ego exſpectem vel morbi crudelitatem, vel hominis, cum poſſim per media exire tormenta, et adverſa diſcutere? Hoc eſt unum, cur de vita non poſſimus queri: neminem tenet. Bono loco res humanae ſunt, quod nemo niſi vitio ſuo miſer eſt. Placet? vive. non placet? licet eo reverti unde veniſti. Ut dolorem capitis levares, ſanguinem ſaepe emiſiſti: ad extenuandum corpus vena percutitur: non opus eſt vaſto vulnere dividere praecordia. ſcalpello aperitur ad illam magnam libertatem via: et puncto ſecuritas conſtat. Quid ergo eſt, quod nos facit pigros, inertesque? Nemo noſtrum cogitat, quandoque ſibi ex hoc domicilio exeundum. Sic veteres inquilinos indulgentia loci et conſuetudo, etiam in-

ter iniurias detinet. Vis adverſus hoc corpus liber eſſe? tanquam migraturus habita: propone tibi, quandoque hoc contubernio carendum. fortior eris ad neceſſitatem exeundi. Sed quemadmodum ſuus finis veniet in mentem, omnia ſine fine concupiſcentibus? Nullius rei meditatio tam neceſſaria eſt. Alia enim exercentur fortaſſe in ſupervacuum. adverſus paupertatem praeparatus eſt animus? permanſere divitiae. ad contemtum nos doloris armavimus? nunquam a nobis exiget huius virtutis experimentum integri ac ſani felicitas corporis. ut fortiter amiſſorum deſideria pateremur, praecepimus nobis? omnes quos amabamus, ſuperſtites fortuna ſervavit. Huius unius rei uſum qui exigat dies, veniet. Non eſt quod exiſtimes, magnis tantum viris hoc robur fuiſſe, quo ſervitutis humanae clauſtra perrumperent. Non eſt quod iudices, hoc fieri niſi a Catone non poſſe, qui quam ferro non emiſerat animam, manu extraxit. cum viliſſimae ſortis homines ingenti impetu in tutum evaſerint, cumque commodo mori non licuiſſet, nec ad arbitrium ſuum inſtrumenta mortis eligere: obvia quaeque rapuerunt, et quae natura non erant noxia, vi ſua tela fecerunt. Nuper in ludo beſtiariorum, unus e Germanis, cum ad matutina ſpectacula pararetur, ſeceſſit ad exonerandum corpus. nullum aliud illi dabatur ſine cuſtode ſecretum. ibi lignum id, quod ad emundanda obſcoena adhaerente ſpongia poſitum eſt, totum in gulam farſit, et vi praecluſis faucibus ſpiritum eliſit. Hoc fuit morti contumeliam facere. ita prorſus. Parum munde, et parum decenter. Quid eſt ſtultius, quam faſti-

dioſe mori? O virum fortem! o dignum, cui fati daretur electio! quam fortiter ille gladio uſus eſſet! quam animoſe in profundam ſe altitudinem maris, aut abſciſſae rupis, immiſiſſet! Undique deſtitutus invenit, quemadmodum et mortem ſibi deberet, et telum: ut ſcias ad moriendum nihil aliud in mora eſſe, quam velle. Exiſtimetur de facto hominis acerrimi, ut cuique viſum erit, dum hoc conſtet, praeferendam eſſe ſpurciſſimam mortem ſervituti mundiſſimae. Quoniam coepi ſordidis exemplis uti, perſeverabo. plus enim a ſe quiſque exiget, ſi viderit hanc rem etiam a contemtiſſimis poſſe contemni. Catones, Scipioneſque, et alios, quos audire cum admiratione conſuevimus, ſupra imitationem poſitos putamus: iam ego iſtam virtutem habere tam multa exempla in ludo beſtiario, quam in ducibus belli civilis oſtendam. Cum adveheretur nuper inter cuſtodias quidam ad matutinum ſpectaculum miſſus, tanquam ſomno premente nutaret, caput uſque eo demiſit, donec radiis inſereret, et tamdiu ſe in ſedili ſuo tenuit, donec cervicem circumactu rotae frangeret. eodem vehiculo quo ad poenam ferebatur, poenam effugit. Nihil obſtat, erumpere et exire cupienti. In aperto nos natura cuſtodit. Cui permittit neceſſitas ſua, circumſpiciat exitum mollem. cui ad manum plura ſunt, per quae ſeſe afferat, is delectum agat, et qua potiſſimum liberetur conſideret: cui difficilis occaſio eſt, is proximam quamque pro optima arripiat, ſit licet inaudita, ſit nova. Non deerit ad mortem ingenium, cui non defuerit animus. Vides quemadmodum extrema

quoque mancipia, ubi illis ſtimulos adegit dolor, excitentur, et intentiſſimas cuſtodias fallant? Ille vir magnus eſt, qui mortem ſibi non tantum imperavit, ſed invenit. Ex eodem tibi munere plura exempla promiſi. Secundo Naumachiae ſpectaculo, unus e barbaris lanceam, quam in adverſarios acceperat, totam iugulo ſuo immerſit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibrium iamdudum effugio? quare ego mortem armatus exſpecto? Tanto hoc ſpecioſius ſpectaculum fuit, quanto honeſtius mori diſcunt homines, quam occidere. Quid ergo? quod animi perditi noxioſique habebunt, non habebunt illi, quos adverſus hos caſus inſtruxit longa meditatio, et magiſtra rerum omnium ratio? Illa nos docet, fati varios eſſe acceſſus, finem eundem. nihil autem intereſſe, unde incipiat quod venit. Eadem illa ratio monet, ut, ſi licet, moriaris ſine dolore: ſin autem non poteſt, fac quemadmodum potes, et quidquid obvenerit ad vim afferendam tibi, invadas. Iniurioſum eſt rapto vivere: at contra pulcherrimum, mori rapto.

Epistola LXXI.

Summum Bonum in oculis habendum, eo ſingula conſilia vel actiones referendas. Quod igitur illud? unum honeſtum. Adulterant, qui Externa miſcent: quia in ſolo animo haeret. Deinde, Bona paria eſſe: & Contemtum a Claritate non differre, ſi utrumque ex Honeſto. Catonem dat exemplum, & (o pulchre!) dilatat. Mortem honeſtam a vita tali, non item differre: contra Academicos, qui gradus faciunt Beatitatis. Non eſſe, nec illam, nec Honeſtum intendi. Itaque in eculeo, Beatiſſimo eſſe licere. Itane? non pallebit, tremet, dolebit? Immo (a natura enim iſta:) ſed haec omnia animi robore vincet. Nec tamen ſtatim omnes. diſcrimina ſunt inter Sapientes, aut Studioſos. Lege ſodes, attende, mirare.

Subinde me de rebus ſingulis conſulis, oblitus vaſto nos mari dividi. cum magna pars conſilii ſit in tempore, neceſſe eſt evenire, ut de quibusdam rebus tunc ad te perferatur ſententia mea, cum iam contraria potior eſt. Conſilia enim rebus aptantur: res noſtrae feruntur, immo volvuntur. Ergo conſilium ſub die naſci debet: et hoc quoque tardum eſt nimis: ſub manu, quod aiunt, ſub manu naſcatur. Quemadmodum autem inveniatur, oſtendam. Quoties quid fugiendum ſit, aut quid petendum, voles ſcire: ad ſummum bonum, et propoſitum totius vitae reſpice. Illi enim conſentire debet quidquid agimus. non diſponet ſingula, niſi cui iam vitae ſuae ſumma pro-

poſita eſt. Nemo, quamvis paratos habeat colores, ſimilitudinem reddet, niſi iam conſtet quid velit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus vitae omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat ille, qui ſagittam vult mittere: et tunc dirigere, et moderari manu telum. errant conſilia noſtra, quia non habent quo dirigantur. Ignoranti quem portum petat, nullus ſuus ventus eſt. Neceſſe eſt multum in vita noſtra caſus poſſit, quia vivimus caſu. Quibuſdam autem evenit, ut quaedam ſcire ſe neſciant. quemadmodum quaerimus ſaepe eos, cum quibus ſtamus: ita plerumque finem ſummi boni ignoramus appoſitum. nec multis verbis, nec circuitu longo, quid ſit ſummum bonum colliges: digito, ut ita dicam, demonſtrandum eſt, nec in multa ſpargendum. Quid enim ad rem pertinet, in particulas illud diducere? cum poſſis dicere, Summum bonum eſt, quod honeſtum eſt: et quod magis admireris, Unum bonum eſt, quod honeſtum eſt: cetera falſa et adulterina bona ſunt. Haec ſi perſuaſeris tibi, et virtutem adamaveris, (amare enim parum eſt) quidquid illa contigerit, id tibi, qualecunque aliis videbitur, fauſtum felixque erit: et torqueri, ſi modo iacueris ipſo torquente ſecurior: et aegrotare, ſi non maledixeris fortunae, ſi non ceſſeris morbo. Omnia denique quae ceteris videntur mala, et manſueſcent, et in bonum abibunt, ſi ſuper illa eminueris. Hoc liqueat, nihil eſſe bonum, niſi honeſtum: et omnia incommoda ſuo iure bona vocabuntur, quae modo virtus honeſtaverit. Multis videmur maiora promittere, quam recipit hu-

mana conditio. non immerito. ad corpus enim reſpiciunt. revertantur ad animum: iam hominem Deo metientur. Erige te, Lucili virorum optime, et relinque iſtum ludum literarium philoſophorum, qui rem magnificentiſſimam ad ſyllabas vocant, qui animum minuta docendo demittunt et conterunt: fies ſimilis illis, qui invenerunt iſta, non qui docent, et id agunt ut philoſophia potius difficilis, quam magna videatur. Sequere illos, ſi quid apud te habeo auctoritatis. Socrates, qui totam philoſophiam revocavit ad mores, et hanc ſummam dixit eſſe ſapientiam, bona malaque diſtinguere: Ut ſis beatus, inquit, et te alicui ſtultum videri ſine. Quiſquis volet, tibi contumeliam faciat, et iniuriam: tu tamen nihil patieris, ſi modo tecum erit virtus. Si vis, inquit, beatus eſſe, ſi fide bona vir bonus, ſine contemnat te aliquis. Hoc nemo praeſtabit, niſi qui omnia bona exaequaverit: quia nec bonum ſine honeſto eſt, et honeſtum in omnibus par eſt. Quid ergo? nihil intereſt inter praeturam Catonis, et repulſam? nihil intereſt utrum Pharſalica acie Cato vincatur, an vincat? hoc eius bonum, quo victis partibus non poteſt vinci, par erat illi bono, quo victor rediret in patriam, et componeret pacem? Quidni par ſit? eadem enim virtute et mala fortuna vincitur, et ordinatur bona. virtus autem non poteſt maior aut minor fieri. Unius ſtaturae eſt. Sed Cn. Pompeius amittit exercitum: ſed illud pulcherrimum reipublicae praetextum, optimates, et prima acies Pompeianarum partium, ſenatus ferens arma, uno proelio profligabuntur: et tam magni rui-

na imperii, in totum diſſiliet orbem. aliqua pars eius in Aegypto, aliqua in Africa, aliqua in Hiſpania cadet. ne hoc quidem miſerae reipublicae continget, ſemel ruere. Omnia licet fiant. Iubam in regno ſuo non locorum notitia adiuvet, non popularium pro rege ſuo virtus obſtinatiſſima: Uticenſium quoque fides malis fracta deficiat, et Scipionem in Africa nominis ſui fortuna deſtituat: olim proviſum eſt, ne quid Cato detrimenti capiat. Victus eſt tamen. Et hoc numera inter repulſas Catonis. tam magno animo feret, aliquid ſibi ad victoriam, quam ad praeturam obſtitiſſe. Quo die repulſus eſt, luſit: qua nocte periturus fuit, legit. eodem loco habuit, praetura et vita excedere. omnia quae acciderent, ferenda eſſe perſuaſerat ſibi. Quidni ille mutationem Reipublicae forti et aequo pateretur animo? Quid enim mutationis periculo exceptum? non terra, non coelum, non totus hic rerum omnium contextus, quamvis Deo agente ducatur. non ſemper tenebit hunc ordinem: ſed illum ex hoc curſu aliquis dies deiiciet. Certis eunt cuncta temporibus: naſci debent, creſcere, exſtingui. Quaecunque vides ſupra nos currere, et haec quibus innixi atque impoſiti ſumus veluti ſolidiſſimis, carpentur ac deſinent. nulli non ſenectus ſua eſt. inaequalibus iſta ſpatiis eodem natura demittit. quidquid eſt, non erit, nec peribit, ſed reſolvetur. Nobis ſolvi, perire eſt. Proxima enim intuemur: ad ulteriora non proſpicit mens hebes, et quae ſe corpori addixerit: alioqui fortius finem ſui ſuorumque pateretur, ſi ſperaret omnia illa ſic in vitam mortemque per vices ire, et compoſita diſſolvi, diſſoluta

componi : in hoc opere aeternam artem cuncta temperantis Dei verti. Itaque Cato cum aevum animo percurrerit, dicet : Omne humanum genus, quodque eſt, quodque erit, morte damnatum eſt. omnes quae uſquam rerum potiuntur urbes, quaeque alienorum imperiorum magna ſunt decora, ubi fuerint, aliquando quaeretur, et vario exitii genere tollentur. alias deſtruent bella, alias deſidia, paxque ad inertiam verſa conſumet, et magnis opibus exitioſa res luxus. Omnes hos fertiles campos repentina maris inundatio abſcondet, aut in ſubitam cavernam conſidentis ſoli lapſus abducet. Quid eſt ergo, quare indigner, aut doleam, ſi exiguo momento publica fata praecedo? magnus animus Deo pareat : et quidquid lex univerſi iubet, ſine cunctatione patiatur. Aut in meliorem emittitur vitam, lucidius tranquilliuſque inter divina manſurus : aut certe ſine ullo futurus incommodo, naturae ſuae remiſcebitur, et revertetur in totum. Non eſt ergo M. Catonis maius bonum honeſta vita, quam mors honeſta : quoniam non intenditur virtus. Idem eſſe dicebat Socrates veritatem et virtutem : quomodo illa non creſcit, ſic nec virtus quidem. habet numeros ſuos, plena eſt. Non eſt itaque quod mireris paria eſſe bona, et quae ex propoſito ſumenda ſunt, et quae ſubita res tulit. nam ſi hanc inaequalitatem receperis, ut fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiam in malis : et infelicem Socratem dices in carcere, infelicem Catonem vulnera ſua animoſius, quam fecerat, retractantem : calamitoſiſſimum omnium Regulum, fidei poenas etiam hoſtibus ſervatae pen-

dentem. Atqui nemo hoc dicere, ne ex molliſſimis quidem, auſus eſt. negant enim illum eſſe beatum, ſed tamen negant miſerum. Academici veteres beatum quidem eſſe etiam inter hos cruciatus fatentur, ſed non ad perfectum, nec ad plenum: quod nullo modo poteſt recipi. Niſi beatus eſt, in ſummo bono non eſt. Quod ſummum bonum eſt, ſupra ſe gradum non habet: ſi modo illi virtus ineſt, ſi illam adverſa non minuunt, ſi manet etiam comminuto corpore incolumis. manet autem. Virtutem enim intelligo animoſam et excelſam: quam incitat, quidquid infeſtat. Hunc animum quem ſaepe induunt generoſae indolis iuvenes, quos alicuius honeſtae rei pulchritudo percuſſit, ut omnia fortuita contemnant, profecto ſapientia infundet, et tradet: perſuadebit unum bonum eſſe quod honeſtum. Hoc nec remitti nec intendi poſſe, non magis quam regulam, qua rectum probari ſolet: quam ſi flectes, quidquid ex illa mutaveris, iniuria eſt recti. Idem ergo de virtute dicemus: et haec recta eſt. flexuram non recipit. rigida eſt: amplius intendi non poteſt. Haec de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipſa non poteſt fieri, nec quae ab illa quidem fiunt, alia aliis rectiora ſunt. huic enim neceſſe eſt reſpondeant. ita paria ſunt. Quid ergo? inquis. iacere in convivio, et torqueri, paria ſunt? Hoc mirum videtur tibi? illud licet magis admireris. Iacere in convivio, malum eſt: torqueri in equuleo, bonum eſt: ſi illud turpiter, hoc honeſte fit. bona iſta aut mala non efficit materia, ſed virtus. haec ubicunque apparuit, omnia eiuſdem menſurae ac

pretii ſunt. In oculos nunc mihi manus intentat ille, qui omnium animum aeſtimat ex ſuo, quod dicam paria bona eſſe adverſa fortiter portantis, et proſpera honeſte iudicantis: quod dicam paria bona eſſe eius qui triumphat, et eius qui ante currum vehitur, invictus animo. Non putant enim fieri, quidquid facere non poſſunt: ex infirmitate ſua de virtute ferunt ſententiam. Quid miraris, ſi uri, vulnerari, occidi, alligari iuvat, aliquando etiam libet? Luxurioſo frugalitas poena eſt, pigro ſupplicii loco labor eſt, delicatus miſeretur induſtrii, deſidioſo ſtudere torqueri eſt. Eodem modo haec, ad quae omnes imbecilli ſumus, dura atque intoleranda credimus, obliti quam multis tormentum ſit vino carere, aut prima luce excitari. Non iſta difficilia ſunt natura, ſed nos fluidi et enerves. Magno animo de rebus magnis iudicandum eſt: alioqui videbitur illarum vitium eſſe quod noſtrum eſt. Sic quaedam rectiſſima, cum in aquam demiſſa ſunt, ſpeciem curvi praefractique viſentibus reddunt. Non tantum quid videas, ſed quemadmodum, refert. animus noſter ad vera perſpicienda caligat. Da mihi adoleſcentem incorruptum, et ingenio vegetum, dicet fortunatiorem ſibi videri, qui omnia rerum adverſarum onera rigida cervice ſuſtollit, qui ſupra fortunam exſtat. Non mirum eſt, in tranquillitate non concuti: illud mirare, ibi extolli aliquem, ubi omnes deprimuntur; ibi ſtare, ubi omnes iacent. Quid eſt in tormentis, quid eſt in aliis quae adverſa appellamus, mali? hoc, ut opinor, ſuccidere mentem, et incurvari, et ſuccumbere: quorum nihil ſapienti

viro poteſt evenire. Stat rectus ſub quolibet pondere. nulla illum res minorem facit, nihil illi eorum quae ferenda ſunt, diſplicet. Nam quidquid cadere in hominem poteſt, in ſe cecidiſſe non queritur. vires ſuas novit: ſcit ſe eſſe oneri ferendo. Non educo ſapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo, ſicut ab aliqua rupe nullum ſenſum admittente, ſubmoveo. memini ex duabus partibus illum eſſe compoſitum. Altera eſt irrationalis. haec mordetur, uritur, dolet. altera rationalis. haec inconcuſſas opiniones habet, intrepida eſt, et indomita. In hac poſitum eſt ſummum illud hominis bonum. quod antequam impleatur, incerta mentis volutatio eſt: cum vero perfectum eſt, immota illa ſtabilitas eſt. Itaque inchoatus, ad ſumma procedens, cultorque virtutis, etiamſi appropinquat perfecto bono, ſed ei nondum ſummam manum impoſuit, ibi interim ceſſabit, et remittet aliquid ex intentione mentis. nondum enim incerta tranſgreſſus eſt, etiam nunc verſatur in lubrico. beatus vero, et virtutis exactae, tunc ſe maxime amat, cum fortiſſime expertus eſt: et metuenda ceteris, ſi alicuius honeſti officii pretia ſunt, non tantum fert, ſed amplexatur, multoque audire mavult, Tanto melior, quam felicior. Venio nunc illo, quo me vocat exſpectatio tua. Ne extra rerum naturam vagari virtus noſtra videatur, et tremet ſapiens, et dolebit, et expalleſcet: hi enim omnes corporis ſenſus ſunt. Ubi ergo eſt origo calamitatis? ubi illud malum verum eſt? illic ſcilicet, ſi iſta animum detrahunt, ſi ad confeſſionem ſervitutis adducunt, ſi illi poenitentiam ſui faciunt,

Sapiens quidem vincit virtute fortunam. At multi profeſſi ſapientiam, leviſſimis nonnunquam minis exterriti ſunt. Hoc loco noſtrum vitium eſt, qui quod dicitur de ſapiente, exigimus et a proficiente. Suadeo adhuc mihi iſta quae laudo, nondum perſuadeo: etiamſi perſuaſiſſem, nondum tam parata haberem, aut tam exercitata, ut ad omnes caſus procurrerent. Quemadmodum lana quosdam colores ſemel ducit, quosdam niſi ſaepius macerata et recocta non perbibit: ſic alias diſciplinas ingenia cum accepere, protinus praeſtant: haec niſi alte deſcendit, et diu ſedit, animum non coloravit, ſed infecit, nihil ex his quae promiſerat, praeſtat. Cito hoc poteſt tradi, et pauciſſimis verbis, unum bonum eſſe virtutem: nullum certe ſine virtute: et ipſam virtutem in parte noſtri meliore, id eſt, rationali poſitam. Quid erit haec virtus? iudicium verum, et immotum: ab hoc enim impetus veniet mentis, ab hoc omnis ſpecies, quae impetum movet, redigetur ad liquidum. Huic iudicio conſentaneum erit, omnia quae virtute contacta ſunt, et bona iudicare, et inter ſe paria. Corporum autem bona corporibus quidem bona ſunt, ſed in totum non ſunt bona. His pretium quidem erit aliquod, ceterum dignitas non erit: magnis inter ſe intervallis diſtabunt, alia maiora, alia minora erunt. Et in ipſis ſapientiam ſectantibus magna diſcrimina eſſe, fateamur neceſſe eſt. alius iam in tantum profecit, ut contra fortunam audeat attollere oculos, ſed non pertinaciter: cedunt enim nimio ſplendore praeſtricti. alius in tantum, ut poſſit cum illa conferre vultum: ſi iam per-

venit ad ſummum, et fiduciae plenus eſt. Imperfecta neceſſe eſt labent, et modo prodant, modo ſublabantur, aut ſuccidant. Sublabentur autem, niſi ire et niti perſeveraverint: ſi quidquam ex ſtudio et fideli intentione laxaverint, retro eundum eſt. Nemo profectum ibi invenit, ubi reliquerat. Inſtemus itaque, et perſeveremus. plus quam profligavimus, reſtat: ſed magna pars eſt profectus, velle proficere. Huius rei conſcius mihi ſum: volo, et tota mente volo. Te quoque inſtinctum eſſe, et magno ad pulcherrima properare impetu video. Properemus. ita demum vita beneficium erit: alioqui mora eſt, et quidem turpis inter foeda verſantibus. Id agamus, ut noſtrum omne tempus ſit. non erit autem, niſi prius nos noſtri eſſe coeperimus. Quando continget contemnere utramque fortunam? quando continget omnibus oppreſſis affectibus, et ſub arbitrium adductis, hanc vocem emittere: Vici. Quem vicerim, quaeris? Non Perſas, nec extrema Medorum, nec ſi quid ultra Dahas bellicoſum iacet: ſed avaritiam, ſed ambitionem, ſed metum mortis, qui victores gentium vicit.

Epistola LXXII.

Differt petitionem Lucilii. ex occaſione, differri a nobis Boni ſtudium: male. huic uni, omiſſis aliis, vacandum eſt. Nihil incidere, quod impediat, Sapienti quidem: aliqua Proficienti. Diſcrimen inter utroſque. Externa nec addere, nec demere Sapienti, ſemper ſe contento.

Quod quaeris a me, liquebat mihi; ſic rem edidiceram: ſed diu non retentavi memoriam meam. Itaque non facile me ſequitur. quod evenit libris ſitu cohaerentibus, hoc eveniſſe mihi ſentio: explicandus eſt animus, et quaecunque apud illum depoſita ſunt, ſubinde excuti debent, ut parata ſint quoties uſus exegerit. Ergo hoc in praeſentia differamus: multum enim operae, multum diligentiae poſcit. Cum primum longiorem eodem loco ſperavero moram, tunc iſtud in manus ſumam. Quaedam enim ſunt, quae poſſis et in ciſio ſcribere: quaedam lectum, et otium, et ſecretum deſiderant. nihilominus his quoque occupatis diebus agatur aliquid, et quidem totis. nunquam enim non ſuccedent occupationes novae. ſerimus illas: itaque ex una exeunt plures: deinde ipſi nobis dilationem damus. Cum hoc peregero, toto animo incumbam: et ſi hanc rem moleſtam compoſuero, ſtudio me dabo. Non cum vacaveris, philoſophandum eſt: omnia alia negligenda, ut huic aſſideamus, cui nullum tempus ſatis magnum eſt, etiam ſi a pueritia uſque ad longiſſimos

humani aevi terminos vita protenditur. Non multum refert, utrum omittas philoſophiam, an intermittas. non enim ubi interrupta eſt manet, ſed eorum more, quae intenta diſſiliunt, uſque ad initia ſua recurrit, quod a continuatione diſceſſit. Reſiſtendum eſt occupationibus: nec explicandae, ſed ſubmovendae ſunt. tempus quidem nullum eſt parum idoneum ſtudio ſalutari. Atqui multi inter illa non ſtudent, propter quae ſtudendum. Incidet aliquid quod impediat? non equidem eum, cuius animus in omni negotio laetus atque alacer eſt. Imperfectis adhuc interſcinditur laetitia: ſapienti vero contexitur gaudium, nulla rumpitur cauſa, nulla fortuna: ſemper et ubique tranquillum eſt. Non enim ex alieno pendet, nec favorem fortunae, aut hominis exſpectat: domeſtica illi felicitas eſt. exiret ex animo, ſi intraret. ibi naſcitur. Aliquando extrinſecus, quo admoneatur mortalitatis, intervenit: ſed id leve, et quod ſummam cutem ſtringat. Aliquo, inquam, incommodo afflatur: maximum eius illud bonum, eſt fixum. Ita dico, extrinſecus aliqua ſunt incommoda, velut in corpore interdum robuſto ſolidoque, eruptiones quaedam puſtularum, et ulcuſcula: nullum in alto malum eſt. Hoc, inquam, intereſt inter conſummatae ſapientiae virum, et alium procedentis, quod inter ſanum, et ex morbo gravi ac diutino emergentem: cui ſanitatis loco eſt, levior acceſſio. Hic, niſi attendit, ſubinde gravatur, et in eadem revolvitur. Sapiens recidere non poteſt, ne incidere quidem amplius. Corpori enim ad tempus bona valetudo eſt: quam medicus etiam ſi

reddidit, non praeſtat. ſaepe ad eundem quem advocaverat, excitatur: animus ſemel in totum ſanatur. Dicam quomodo intelligas ſanum. ſi ſe ipſe contentus eſt, ſi confidit ſibi; ſi ſcit, omnia vota mortalium, omnia beneficia quae dantur petunturque, nullum in beata vita habere momentum. Nam cui quid accedere poteſt, id imperfectum eſt: cui quid abſcedere poteſt, id imperpetuum eſt. cuius perpetua futura laetitia eſt, is ſuo gaudeat. Omnia autem quibus vulgus inhiat, ultro citroque fluunt. Nihil dat fortuna mancipio: ſed haec quoque fortuita tunc delectant, cum illa ratio temperavit ac miſcuit. Haec eſt etiam quae externa commendet, quorum avidus uſus ingratus eſt. Solebat Attalus hac imagine uti: Vidiſti aliquando canem miſſa a domino fruſta panis aut carnis, aperto ore captantem? quidquid excepit, protinus integrum devorat, et ſemper ad ſpem futuri hiat. Idem evenit nobis. quidquid exſpectantibus fortuna proiecit, id ſine ulla voluptate demittimus, ſtatim ad rapinam alterius erecti et attenti. Hoc ſapienti non evenit: plenus eſt. etiam ſi quid obvenit, ſecure excipit, ac reponit. laetitia fruitur maxima, continua, ſua. Habet aliquis bonam voluntatem, habet profectum, ſed cui multum deſit a ſummo? hic deprimitur alternis, et extollitur, ac modo in coelum allevatur, modo defertur ad terram. Imperitis ac rudibus, nullus praecipitationis finis eſt: in Epicureum illud chaos decidunt inane, ſine termino. Adhuc eſt genus tertium eorum qui ſapientiae alludunt: quam non quidem attigerunt, in conſpectu tamen, et ut

ita dicam, ſub ictu habent: hi non concutiuntur; ne defluunt quidem: nondum in ſicco, iam in portu ſunt. Ergo cum tam magna ſint inter ſummos imosque diſcrimina, cum medios quoque ſequatur fructus ſuus, ſequatur ingens periculum ad deteriora redeundi: non debemus occupationibus indulgere. excludendae ſunt: ſi ſemel intraverint, in locum ſuum alias ſubſtituent. Principiis illarum obſtemus. melius non incipient, quam deſinent.

EPISTOLA LXXIII.

Philoſophos non eſſe contumaces. Parere magis, & amare Principes, quam illos ambitioſos, aut Palatinos. Nam iſti appetunt, invident, ſemper inquieti, & ſaepe irati. Illi autem amant, quia in quiete ſub iis ſunt; & tales ſunt, id eſt, bonarum mercium pleni. Imputant etiam hoc beneficium, etſi pluribus contingat. Hortatur deinde aſſurgere ad Virtutem, id eſt, Deum. Nam Sapientem (Stoica ſuperbia) vel illi parem.

ERRARE mihi videntur, qui exiſtimant, philoſophiae fideliter deditos, contumaces eſſe ac refractarios, et contemtores magiſtratuum ac regum, eorumve per quos publica adminiſtrantur. E contrario enim, nulli adverſus illos gratiores ſunt: nec immerito. nullis enim plus praeſtant, quam quibus frui tranquillo otio licet. Itaque hi, quibus ad propoſitum bene vivendi aditum confert ſecuritas publica, neceſſe eſt auctorem huius boni, ut parentem

colant: multo quidem magis, quam illi inquieti, et in medio poſiti; qui multa principibus debent, ſed multa et imputant: quibus nunquam tam plene occurrere ulla liberalitas poteſt, ut cupiditates illorum quae creſcunt, dum implentur, exſatiet. Quisquis autem de accipiendo cogitat, oblitus accepti eſt. nec ullum habet malum cupiditas maius, quam quod ingrata eſt. Adiice nunc, quod nemo eorum qui in republica verſantur, quos vincat, ſed a quibus vincatur, adſpicit: et illis non tam iucundum eſt, multos poſt ſe videre, quam grave, aliquem ante ſe. Habet hoc vitium omnis ambitio: non reſpicit. Nec ambitio tantum inſtabilis eſt, verum cupiditas omnis: quia incipit ſemper a fine. At ille vir ſincerus ac purus, qui reliquit et curiam et forum, et omnem adminiſtrationem reipublicae, ut ad ampliora ſecederet, diligit eos per quos hoc ei facere tuto licet, ſolusque illis gratuitum teſtimonium reddit, et magnam rem neſcientibus debet. Quemadmodum praeceptores ſuos veneratur ac ſuſpicit, quorum beneficio illis ſe vitiis exuit: ſic et his, ſub quorum tutela poſitus exercet artes bonas. Verum alios quoque rex viribus ſuis protegit. quis negat? Sed quemadmodum Neptuno plus debere ſe iudicat, ex his qui eadem tranquillitate uſi ſunt, qui plura et pretioſiora illo mari vexit: et animoſius a mercatore, quam a vectore ſolvitur votum; et ex ipſis mercatoribus effuſius gratus eſt, qui odores ac purpuras et auro penſanda portabat, quam qui viliſſima quaeque et ſaburrae loco futura congeſſerat: ſic huius pacis beneficium ad omnes pertinentis, altius ad eos

pervenit, qui illa bene utuntur. multi enim ſunt ex his togatis, quibus pax operoſior bello eſt. An idem exiſtimas pro pace debere eos, qui illam ebrietati aut libidini impendunt, aut aliis vitiis, quae vel bello rumpenda ſunt? niſi forte tam iniquum putas eſſe ſapientem, ut nihil viritim ſe debere pro communibus bonis iudicet. Soli lunaeque plurimum debeo: et non uni mihi oriuntur. anno, temperantique annum Deo, privatim obligatus ſum: quamvis non in meum honorem deſcripta ſint. Stulta avaritia mortalium poſſeſſionem proprietatemque diſcernit, nec quidquam ſuum credit eſſe, quod publicum eſt: at ille ſapiens nihil iudicat ſuum magis, quam cuius illi cum humano genere conſortium eſt. Nec enim eſſent iſta communia, niſi pars illorum pertineret ad ſingulos. ſocium efficit, etiam quod ex minima portione commune eſt. Adiice nunc, quod magna et vera bona non ſic dividuntur, ut exiguum in ſingulos cadat: ad unumquemque tota perveniunt. Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promiſſum eſt: epulum et viſceratio, et ſi quid aliud capitur manu, diſcedit in partes: at haec individua bona, pax, et libertas, tam omnium tota quam ſingulorum ſunt. Cogitat itaque ſapiens, per quem ſibi horum uſus fructusque contingat, per quem non ad arma illum, nec ad ſervandas vigilias, nec ad tuenda moenia, et multiplex belli tributum publica neceſſitas vocet: agitque gubernatori ſuo gratias. Hoc docet philoſophia praecipue, bene debere beneficia, bene ſolvere. interdum autem ſolutio eſt ipſa confeſſio. Confitebitur ergo,

multum ſe debere ei, cuius adminiſtratione ac providentia contingit illi pingue otium, et arbitrium ſui temporis, et imperturbata publicis occupationibus quies.

O Meliboee, Deus nobis haec otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus. ———

Si illa quoque otia multum auctori ſuo debent, quorum munus hoc maximum eſt:

Ille meas errare boves (ut cernis) & ipſum
Ludere quae vellem, calamo permiſit agreſti:

quanti aeſtimamus hoc otium, quod inter deos agitur, quod deos facit? Ita dico, Lucili, et te in coelum compendiario voco. Solebat Sextius dicere, Iovem plus non poſſe quam bonum virum. Plura Iupiter habet, quae praeſtet hominibus: ſed inter duos bonos non eſt melior, qui locupletior. non magis, quam inter duos, quibus par ſcientia regendi gubernaculum eſt, meliorem dixeris, cui maius ſpecioſiusque navigium eſt. Iupiter quo antecedit virum bonum? diutius bonus eſt. Sapiens nihilo ſe minoris aeſtimat, quod virtutes eius ſpatio breviore clauduntur. Quemadmodum ex duobus ſapientibus, qui ſenior deceſſit, non eſt beatior eo, cuius intra pauciores annos terminata virtus eſt: ſic Deus non vincit ſapientem felicitate, etiam ſi vincit aetate. non eſt virtus maior, quae longior. Iupiter omnia habet, ſed nempe aliis tradidit habenda. ad ipſum hic unus uſus pertinet, quod utendi etiam omnibus cauſa eſt: ſapiens tam aequo animo omnia

apud alios videt, contemnitque, quam Iupiter. et hoc ſe magis ſuſpicit, quod Iupiter uti illis non poteſt, ſapiens non vult. Credamus itaque Sextio, monſtranti pulcherrimum iter, et clamanti, Hac itur ad aſtra: hac, ſecundum frugalitatem; hac, ſecundum temperantiam; hac, ſecundum fortitudinem. Non ſunt dii faſtidioſi, non invidi: admittunt, et aſcendentibus manum porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? Deus ad homines venit, immo (quod propius eſt) in homines venit. Nulla ſine Deo mens bona eſt. Semina in corporibus humanis divina diſperſa ſunt. quae ſi bonus cultor excipit, ſimilia origini prodeunt, et paria his ex quibus orta ſunt ſurgunt: ſi malus, non aliter quam humus ſterilis ac paluſtris, necat, ac deinde creat purgamenta pro frugibus.

EPISTOLA LXXIV.

O pulchra, o honeſta Epiſtola! & de ipſo Honeſto. unum illud re Bonum eſſe: cetera, opinione. Qui tuto, qui ſecuro volet vivere, ſic ſentiat. Quid etiam? ſcutum in omnia fortuita promtum habeat, Deum ſequi. Obiectiunculis quibusdam deinde reſpondet: poſtremo, vitam beatam, ut circulum eſſe; in parvo, in magno, perfectam: nihil addi, nihil detrahi ab Externis. Iterandum eſt, o pulchra, o honeſta! qui mentem talem habes, fruere.

EPISTOLA tua delectavit me, et marcentem excitavit: memoriam quoque meam, quae iam mihi ſegnis ac lenta eſt, evocavit. Quidni tu, mi Lucili,

maximum putes inſtrumentum beatae vitae hanc perſuaſionem, unum bonum eſſe, quod honeſtum eſt? Qui omne bonum honeſto circumſcripſit, intra ſe felix eſt. nam qui alia bona iudicat, in fortunae venit poteſtatem, alieni arbitrii fit. Hic amiſſis liberis moeſtus, hic ſolicitus aegris, hic turpibus et aliquam paſſis infamiam triſtis. illum videbis alienae uxoris amore cruciari, illum ſuae. Non deerit, quem repulſa diſtorqueat: erunt, quos honor ipſe vexet. Illa vero maxima eſt ex omni mortalium populo turba miſerorum, quam exſpectatio mortis exagitat, undique impendens. nihil enim eſt, unde non ſubeat. Itaque ut in hoſtili regione verſantibus, huc et illuc circumſpiciendum eſt, et ad omnem ſtrepitum circumagenda cervix: niſi hic timor e pectore eiectus eſt, palpitantibus praecordiis vivitur. Occurrent acti in exſilium, et evoluti bonis: occurrent (quod genus egeſtatis graviſſimum eſt) in divitiis inopes: occurrent naufragi, ſimiliave naufragis paſſi, quos aut popularis ira, aut invidia, perniciosum optimis telum, inopinantes ſecurosque diſiecit, procellae more, quae in ipſa ſereni fiducia ſolet emergere; aut fulminis ſubiti, ad cuius ictum etiam vicina tremuerunt. Nam ut illic quisquis ab igne propior ſtetit, percuſſo ſimilis obſtupuit: ſic in his per aliquam vim accidentibus, unum calamitas opprimit, ceteros metus: paremque paſſis triſtitiam facit, pati poſſe. Omnium animos mala aliena ac repentina ſollicitant. Quemadmodum aves etiam inanis fundae ſonus territat: ita nos non ad ictum tantum exagitamur, ſed ad crepitum. Non poteſt ergo quisquam beatus eſſe,

qui huic ſe opinioni credidit. non enim beatum eſt, niſi quod intrepidum. inter ſuſpecta male vivitur. Quisquis ſe multum fortuitis dedit, ingentem ſibi materiam perturbationis, et inexplicabilem fecit: una haec via eſt ad tuta vadenti, et externa diſpicere, et honeſto contentum eſſe. Nam qui aliquid virtute melius putat, aut ullum praeter illam bonum; ad haec quae a fortuna ſparguntur, ſinum expandit, et ſolicitus miſſilia eius exſpectat. Hanc imaginem animo tuo propone, ludos facere fortunam, et in hunc mortalium coetum honores, divitias, gratiam excutere: quorum alia inter diripientium manus ſciſſa ſunt, alia infida ſocietate diviſa, alia magno detrimento eorum, in quos devenerant, prenſa: ex quibus quaedam aliud agentibus inciderunt, quaedam quia nimis captabantur, amiſſa, et dum avide rapiuntur, excuſſa ſunt. Nulli vero, etiam cui rapina feliciter ceſſit, gaudium rapti duravit in poſterum. Itaque prudentiſſimus quisque, cum primum induci videt munuſcula, a theatro fugit, et ſcit magno parva conſtare. Nemo manum conſerit cum excedente, nemo exeuntem ferit: circa praemium rixa eſt. Idem in his evenit, quae fortuna deſuper iactat. aeſtuamus miſeri, diſtringimur, multas habere cupimus manus: modo in hunc, modo in illum reſpicimus: nimis tarde nobis mitti videntur, quae cupiditates noſtras irritant, ad paucos perventura, exſpectata omnibus. Ire obviam cadentibus cupimus: gaudemus ſi quid invaſimus: invidentque alii, quos ſpes vana deluſit. vilem praedam magno aliquo incommodo luimus, aut inde fallimur.

Secedamus itaque ab iſtis ludis, et demus raptoribus locum. Illi ſpectent bona iſta pendentia, et ipſi magis pendeant. Quicunque beatus eſſe conſtituit, unum eſſe bonum putet, quod honeſtum eſt. Nam ſi ullum aliud exiſtimat, primum male de providentia iudicat: quia multa incommoda iuſtis viris accidunt: et quia quidquid nobis dedit, breve eſt et exiguum, ſi comparas mundi totius aevo. Ex hac deploratione naſcitur, ut ingrati divinorum interpretes ſimus. querimur, quod non ſemper, et quod pauca nobis, et incerta, et abitura contingant. Inde eſt quod nec vivere, nec mori volumus. vitae nos odium tenet, timor mortis. Nutat omne conſilium, nec implere nos ulla felicitas poteſt. Cauſa autem eſt, quod non pervenimus ad illud bonum immenſum et inſuperabile, ubi neceſſe eſt reſiſtat voluntas noſtra, quia ultra ſummum non eſt locus. Quaeris, quare virtus nullo egeat? praeſentibus gaudet, non concupiſcit abſentia: nihil non illi magnum eſt, quia ſatis. Ab hoc diſcede iudicio: non pietas conſtabit, non fides: multa utramque praeſtare cupienti patienda ſunt ex his, quae mala appellantur: multa impendenda ſunt ex his, quibus indigemus tanquam bonis. Perit fortitudo, quae periculum facere debet ſui: perit magnanimitas, quae non poteſt eminere, niſi omnia velut minuta contemſerit, quae pro maximis vulgus optat: perit gratia, et relatio gratiae aeſtimatur labor, ſi quidquam pretioſius fide novimus, ſi non optima ſpectamus. Sed ut illa praeteream, aut iſta bona non ſunt quae vocantur, aut homo felicior Deo eſt. quoniam quidem quae pa-

rata nobis ſunt, non habet in uſu Deus: nec enim libido ad illum, nec epularum lautitia, nec opes, nec quidquam ex his hominem ineſcantibus, et vili voluptate ducentibus, pertinet. Ergo aut, quod incredibile eſt, bona Deo deſunt; aut hoc ipſum argumentum eſt, bona non eſſe quae Deo deſunt. Adiice, quod multa quae bona videri volunt, animalibus quam homini pleniora contingunt. Illa cibo avidius utuntur: Venere non aeque fatigantur: virium illis maior eſt et aequabilior firmitas. ſequitur ut multo feliciora ſint homine. Nam ſine nequitia, ſine fraudibus degunt; fruuntur voluptatibus, quas et magis capiunt, et ex facili, ſine ullo pudoris aut poenitentiae metu. Conſidera tu itaque, an id bonum vocandum ſit, quo Deus ab homine vincitur. Summum bonum in animo conſtituamus. obſoleſcit, ſi ab optima noſtri parte ad peſſimam tranſit, et transfertur ad ſenſus, qui agiliores ſunt animalibus mutis. Non eſt ſumma felicitatis noſtrae in carne ponenda. Bona illa ſunt vera, quae ratio dat: ſolida ac ſempiterna, quae cadere non poſſunt, nec decreſcere quidem aut minui. cetera opinione bona ſunt: et nomen quidem habent commune cum veris, proprietas in illis boni non eſt. Itaque commoda vocentur, et (ut noſtra lingua loquar) producta: ceterum ſciamus mancipia noſtra eſſe, non partes; et ſint apud nos, ſed ita ut meminerimus extra nos eſſe. Etiam ſi apud nos ſint, inter ſubiecta et humilia numerentur, propter quae nemo ſe attollere debeat. quid enim ſtultius, quam aliquem eo ſibi placere, quod ipſe non fecit? Omnia iſta

nobis accedant, non haereant: ut ſi abducantur, ſine ulla noſtri laceratione diſcedant. Utamur illis, non gloriemur: et utamur parce, tanquam depoſitis apud nos, et abituris. Quisquis illa ſine ratione poſſedit, non diu tenuit. ipſa enim felicitas ſe niſi temperat, premit: ſi fugaciſſimis bonis credidit, cito deſeritur; et ut non deſeratur, affligitur. Paucis deponere felicitatem molliter licuit: ceteri, cum his inter quae eminuere, labuntur, et illos degravant ipſa quae extulerant. Ideo adhibebitur prudentia, quae modum illis ac parſimoniam imponat. quoniam quidem licentia opes ſuas praecipitat, atque urget: nec unquam immodica durarunt, niſi illa moderatrix ratio compeſcuit. Hoc multarum tibi urbium oſtendet eventus, quarum in ipſo flore luxurioſa imperia ceciderunt, et quidquid virtute erat partum, intemperantia corruit. Adverſus hos caſus muniendi ſumus. nullus autem contra fortunam inexpugnabilis murus eſt: intus inſtruamur. Si illa pars tuta eſt, pulſari homo poteſt, capi non poteſt. Quod ſit hoc inſtrumentum, ſcire deſideras? nihil indignetur ſibi accidere, ſciatque, illa ipſa quibus laedi videtur, ad conſervationem univerſi pertinere, et ex his eſſe, quae curſum mundi officiumque conſummant. Placeat homini, quidquid Deo placuit: ob hoc ſeipſum ſuaque miretur, quod non poteſt vinci, quod mala ipſa ſub ſe tenet, quod ratione, qua valentius nihil eſt, caſum doloremque et iniuriam ſubigit. Ama rationem: huius te amor contra duriſſima armabit. Catulorum amor in venabula impingit feras, quas feritas et inconſultus impetus praeſtat in-

domitas: iuvenilia nonnunquam ingenia cupido gloriae in contemtum tam ferri, quam ignium, miſit: ſpecies quoſdam, atque umbra virtutis, in mortem voluntariam trudit. quanto his omnibus fortior ratio eſt, quanto conſtantior, tanto vehementior, per metus ipſos et pericula exibit. Nihil agitis, inquit, quod negatis ullum eſſe aliud ab honeſto bonum. non faciet vos haec munitio tutos a fortuna, et immunes. Dicitis enim, inter bona eſſe liberos pios, et bene moratam patriam, et parentes bonos. horum pericula non poteſtis ſpectare ſecuri; perturbabit vos obſidio patriae, liberorum mors, parentum ſervitus. Quid adverſus hos pro nobis reſponderi ſoleat, ponam: deinde tunc adiiciam, quid praeterea reſpondendum putem. Alia conditio eſt in his, quae ablata in locum ſuum aliquid incommodi ſubſtituunt: tanquam bona valetudo vitiata, in malam transfertur: acies oculorum exſtincta, caecitate nos afficit: non tantum velocitas perit poplitibus inciſis, ſed debilitas pro illa ſubit. Hoc periculum non eſt in his, quae paulo ante retulimus. quare? ſi amicum bonum amiſi, non eſt mihi pro illo perfidia patienda: nec ſi bonos liberos extuli, in illorum locum impietas ſuccedit. Deinde non amicorum ille, aut liberorum interitus, ſed corporum eſt. Bonum autem uno modo perit, ſi in malum tranſit, quod natura non patitur: quia omnis virtus et opus omne virtutis incorruptum manet. Deinde, etiam ſi amici perierunt, etiam ſi probati reſpondentesque voto patris liberi: eſt quod illorum expleat locum. Quid ſit, quaeris? quod illos bonos fecerat, virtus.

Haec nihil vacare patitur loci : totum animum tenet, deſiderium omnium tollit : ſola ſatis eſt. Omnium enim bonorum vis et origo in ipſa eſt. Quid refert, an aqua decurrens intercipiatur atque abeat, ſi fons ex quo fluxerat, ſalvus eſt? Non dices vitam iuſtiorem ſalvis liberis, quam amiſſis, nec ordinatiorem, nec prudentiorem, nec honeſtiorem : ergo nec meliorem quidem. Non facit collectio amicorum ſapientiorem, non facit ſtultiorem detractio? ergo nec beatiorem, aut miſeriorem. quamdiu ſalva fuerit virtus, non ſenties quid abſceſſerit. Quid ergo? non eſt beatior et amicorum et liberorum turba ſuccinctus? Quidni non ſit? Summum enim bonum nec infringitur, nec augetur : in ſuo modo permanet : utcunque fortuna ſe geſſit, ſive illi ſenectus longa contigit, ſive citra ſenectutem finitus eſt, eadem menſura ſummi boni eſt, quamvis aetatis diverſa ſit. Utrum maiorem an minorem circulum ſcribas, ad ſpatium eius pertinet, non ad formam : licet alter diu manſerit, alterum ſtatim obduxeris, et in eum in quo ſcriptus eſt pulverem ſolveris, in eadem uterque forma fuit. Quod rectum eſt, nec magnitudine aeſtimatur, nec numero, nec tempore : non magis produci, quam contrahi poteſt. Honeſtam vitam ex centum annorum numero in quantum voles corripe, et in unum diem coge : aeque honeſta eſt. modo latius virtus funditur, regna, urbes, provincias temperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberoſque diſpenſat officia : modo arcto fine circumdatur paupertatis, exſilii, orbitatis : non tamen minor eſt, ſi ex altiore

faſtigio in privatum, ex regio in humilem ſubducitur, ex publico et ſpatioſo iure in anguſtias domus vel anguli coit. Aeque magna eſt, etiam ſi in ſe receſſit, undique excluſa. nihilominus enim magni ſpiritus eſt et erecti, exactae prudentiae, indeclinabilis iuſtitiae. Ergo aeque beata eſt: beatum enim illud in uno loco poſitum eſt, in ipſa mente, ſtabile, grande, tranquillum: quod ſine ſcientia divinorum humanorumque non poteſt effici. Sequitur illud, quod me reſponſurum eſſe dicebam: Non affligitur ſapiens liberorum amiſſione, non amicorum. eodem enim animo fert illorum mortem, quo ſuam exſpectat. non magis hanc timet, quam illam dolet. Virtus enim convenientia conſtat: omnia opera eius cum ipſa concordant, et congruunt: haec concordia perit, ſi animus, quem excelſum oportet eſſe, luctu aut deſiderio ſubmittitur. Inhoneſta eſt omnis trepidatio et ſolicitudo, et in ullo actu pigritia. Honeſtum enim ſecurum et expeditum eſt, interritum eſt, in procinctu ſtat. Quid ergo? non aliquid perturbationi ſimile patietur? non et color eius mutabitur, et vultus agitabitur, et artus refrigeſcent? et quidquid aliud, non ex imperio animi, ſed inconſulto quodam naturae impetu geritur? Fateor: ſed permanebit illi perſuaſio eadem: nihil illorum malum eſſe, nec dignum, ad quod mens ſana deficiat. Omnia quae facienda erunt, audacter facit et promte. Hoc enim ſtultitiae proprium quis non dixerit, ignave et contumaciter facere quae facit, et alio corpus impellere, alio animum, diſtrahique inter diverſiſſimos motus? Iam propter illa ipſa,

quibus extollit ſe miraturque, contemta eſt, et ne illa quidem quibus gloriatur, libenter facit. Si vero aliquod timetur malum, eo perinde, dum exſpectatur, quaſi veniſſet urgetur: et quidquid ne patiatur timet, iam metu patitur. Quemadmodum in corporibus futuri languoris ſigna praecurrunt: quaedam enim ſegnitia nervis ineſt, et ſine labore ullo laſſitudo et oſcitatio et horror membra percurrens: ſic infirmus animus, multo ante quam opprimatur malis, quatitur. praeſumit illa, et ante tempus cadit. Quid dementius autem, quam angi futuris, nec ſe tormento reſervare, ſed arceſſere ſibi miſerias, et admovere: quas optimum eſt differre, ſi diſcutere non poſſis? Vis ſcire, futuro neminem debere torqueri? quicunque audierit poſt quinquageſimum annum ſibi patienda ſupplicia, non perturbatur, niſi ſi medium ſpatium tranſilierit, et ſe in illam ſeculo poſt futuram ſolicitudinem immiſerit. Eodem modo fit, ut animos libenter aegros, et captantes cauſas doloris, vetera atque obliterata contriſtent. et quae praeterierunt, et quae futura ſunt, abſunt: neutra ſentimus. non eſt autem, niſi ex eo quod ſentias, dolor.

EPISTOLA LXXV.

Philoſophiam verba non captare, nec tamen ingenio aut eloquio renuntiare. Praecipuum eſt, ſit vita ut ſermo. Deinde, tentemus progredi: quoniam per gradus aſcenditur, & ſunt tres Proficientium claſſes.

Minus tibi accuratas a me epiſtolas mitti quereris. quis enim accurate loquitur, niſi qui vult putide loqui? Qualis ſermo meus eſſet, ſi una ſederemus, aut ambularemus; illaboratus et facilis: tales eſſe epiſtolas meas volo, quae nihil habeant arceſſitum, nec fictum. Si fieri poſſet, quid ſentiam, oſtendere quam loqui mallem. Etiam ſi diſputarem, nec ſupploderem pedem, nec manum iactarem, nec attollerem vocem: ſed iſta oratoribus reliquiſſem, contentus ſenſus meos ad te pertuliſſe, quos nec exornaſſem, nec abieciſſem. hoc unum plane tibi approbare vellem, omnia me illa ſentire quae dicerem: nec tantum ſentire, ſed amare. Aliter homines amicam, aliter liberos oſculantur: tamen in hoc quoque amplexu tam ſancto et moderato, ſatis apparet affectus. Non mehercules ieiuna eſſe et arida volo, quae de rebus tam magnis dicentur: neque enim philoſophia ingenio renuntiat: multum tamen operae impendi verbis non oportet. Haec ſit propoſiti noſtri ſumma: quod ſentimus, loquamur; quod loquimur, ſentiamus. Concordet ſermo cum vita. ille promiſſum ſuum implevit, qui et cum videas illum, et cum audias, idem eſt. Videmus qualis

ſit, quantus: unus ſit. Non delectent verba noſtra, ſed proſint. Si tamen contingere eloquentia non ſolicito poteſt, aut ſi parata eſt, aut parvo conſtat, adſit, et res pulcherrimas proſequatur. Sit talis, ut res potius quam ſe oſtendat. Aliae artes ad ingenium totae pertinent: hic animi negotium agitur. Non quaerit aeger medicum eloquentem, ſed ſanantem: ſed ſi ita competit, ut idem ille qui ſanare poteſt, comte de his quae facienda ſunt differat, boni conſulet: non tamen erit, quare gratuletur ſibi, quod inciderit in medicum etiam diſertum. hoc enim tale eſt, quale ſi peritus gubernator etiam formoſus eſt. Quid aures meas ſcalpis? quid oblectas? aliud agitur. urendus, ſecandus, abſtinendus ſum. Ad haec adhibitus es: curare debes morbum veterem, gravem, publicum. Tantum negotii habes, quantum in peſtilentia medicus: circa verba occupatus es? iamdudum gaude, ſi ſufficis rebus. Quando multa diſces? quando quae didiceris affiges tibi, ita ut excidere non poſſint? quando illa experieris? Non enim ut cetera memoriae tradidiſſe ſatis eſt: in opere tentanda ſunt. Non eſt beatus qui ſcit illa, ſed qui facit. Quid ergo? infra illum nulli gradus ſunt? ſtatim ab ſapientia praeceps eſt? Non exiſtimo. Nam qui proficit, in numero quidem ſtultorum eſt, magno tamen intervallo ab illis diducitur: inter ipſos quoque proficientes ſunt magna diſcrimina. In tres claſſes (ut quibusdam placet) dividuntur: primi ſunt qui ſapientiam nondum habent, ſed iam in vicinia eius conſtiterunt. tamen etiam quod prope eſt, extra eſt. Qui ſint hi, quaeris? qui omnes iam affectus ac

vitia poſuerunt: quae erant complectenda, didicerunt: ſed illis adhuc inexperta fiducia eſt. bonum ſuum nondum in uſu habent. Iam tamen in illa quae fugerunt, recidere non poſſunt: iam ibi ſunt, unde non eſt retro lapſus: ſed hoc illis de ſe nondum liquet, et quod in quadam epiſtola ſcripſiſſe me memini, ſcire ſe neſciunt. Iam contigit illis bono ſuo frui, nondum confidere. Quidam hoc proficientium genus, de quo locutus ſum, ita complectuntur, ut illos dicant iam effugiſſe morbos animi, affectus nondum, et adhuc in lubrico ſtare: quia nemo ſit extra periculum malitiae, niſi qui totam eam excuſſit. nemo autem illam excuſſit, niſi qui pro illa ſapientiam aſſumſit. Quid inter morbos animi interſit et affectus, ſaepe iam dixi: nunc quoque te admonebo. Morbi ſunt inveterata vitia, et dura: ut avaritia, ut ambitio nimia: poſtquam haec animum implicuerunt, et perpetua eſſe mala eius coeperunt. Ut breviter finiam, morbus eſt iudicium in pravo pertinax, tanquam valde expetenda ſint, quae leviter expetenda ſunt. vel, ſi mavis, ita finiamus: nimis imminere leviter petendis, vel ex toto non petendis, aut in magno pretio habere in aliquo habenda, vel in nullo. Affectus, ſunt motus animi improbabiles, ſubiti et concitati: qui frequentes neglectique, fecere morbum. ſicut diſtillatio una, nec adhuc in morem adducta, tuſſim facit; aſſidua et vetus, phthiſin. Itaque qui plurimum profecere, extra morbos ſunt: affectus adhuc ſentiunt, perfecto proximi. Secundum genus eſt eorum, qui et maxima animi mala et affectus depoſuerunt, ſed ita, ut non ſit illis ſecuritatis

ſuae certa poſſeſſio : poſſunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus extra multa et magna vitia eſt, ſed non extra omnia. effugit avaritiam; ſed iram adhuc ſentit. iam non ſollicitatur libidine; ſed habet etiamnum ambitionem. iam non concupiſcit; ſed adhuc timet. et in ipſo metu ad quaedam ſatis firmus eſt, quibusdam cedit : mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus : bene nobiſcum agetur, ſi in hunc admittitur numerum. Magna felicitate naturae, magnaque et aſſidua intentione ſtudii, ſecundus occupatur gradus : ſed nec hic quidem contemnendus eſt color tertius. Cogita, quantum circa te videas malorum : adſpice, quam nullum ſit nefas ſine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publice privatimque peccetur : intelliges ſatis nos conſequi, ſi inter peſſimos non ſumus. Ego vero, inquis, ſpero me poſſe et amplioris ordinis fieri. Optaverim hoc nobis magis, quam promiſerim. praeoccupati ſumus : ad virtutem contendimus, inter vitia diſtricti : pudet dicere, honeſta colimus, quantum vacat. At quam grande praemium nos exſpectat, ſi occupationes noſtras, et mala tenaciſſima, abrumpimus? Non cupiditas nos, non timor pellet : inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec deos : ſciemus mortem malum non eſſe, deos malos non eſſe. Tam imbecillum eſt, quod nocet, quam cui nocetur : optima vi noxia carent. Exſpectant nos, ſi ex hac aliquando faece in illud evadimus ſublime et excelſum, tranquillitas animi, et expulſis erroribus abſoluta libertas. Quaeris, quae ſit iſta? non homines timere,

non deos: nec turpia velle, nec nimia: in ſeipſum habere maximam poteſtatem. Inaeſtimabile bonum eſt, ſuum fieri.

Epistola LXXVI.

Philoſophum ſe audire, & ſcholam adire. Conqueritur de hominum incuria vel ignavia, qui alia diſcunt, philoſophari negligunt. Ne tu ſic, o Lucili. propera, & Bonum diſce. quod Bonum? unum illud, Honeſtum. Et iterum argumentis evincit, tale eſſe; alia non eſſe. Laudabilis & ſapiens Epiſtola.

Inimicitias mihi denuntias, ſi quidquam ex his quae quotidie facio, ignoraveris. Vide quam ſimpliciter tecum vivam: hoc quoque tibi committam. Philoſophum audio, et quidem quintum iam diem habeo, ex quo in ſcholam eo, et ab octava diſputantem audio. Bona, inquis, aetate. Quidni bona? quid autem ſtultius, quam quia diu non didiceris, non diſcere? Quid ergo? idem faciam, quod troſſuli et iuvenes? Bene mecum agitur, ſi hoc unum ſenectutem meam dedecet. Omnis aetatis homines haec ſchola admittit: in hac ſeneſcamus, hanc ut iuvenes ſequamur. In theatrum ſenex ibo, et in circum deferar, et nullum par ſine me depugnabit. Ad philoſophum ire erubeſcam? Tamdiu diſcendum eſt, quamdiu neſcias, et, ſi proverbio credimus, quamdiu vivas. Nec ulli hoc rei magis convenit, quam huic: tamdiu diſcendum eſt quemadmodum vivas, quamdiu vivis. Ego tamen hic aliquid et doceo.

Quaeris quid doceam? etiam ſeni eſſe diſcendum. Pudet autem me generis humani, quoties ſcholam intravi. Praeter ipſum theatrum Neapolitanorum (ut ſcis) tranſeundum eſt, Metronactis petentibus domum. illud quidem farctum eſt: et hoc ingenti ſtudio, quis ſit pithaules bonus, iudicatur. Habet tibicen quoque Graecus et praeco concurſum. at in illo loco, in quo vir bonus diſcitur, pauciſſimi ſedent: et hi pleriſque videntur nil boni negotii habere, quod agant: inepti et inertes vocantur. Mihi contingat iſte deriſus. aequo animo audienda ſunt imperitorum convicia: et ad honeſta vadenti contemnendus eſt iſte contemtus. Perge, Lucili, et propera, ne tibi accidat quod mihi, ut ſenex diſcas. immo ideo magis propera, quoniam id nunc aggreſſus es, quod perdiſcere vix ſenex poſſis. Quantum, inquis, proficiam? quantum tentaveris. Quid exſpectas? nulli ſapere caſu obtigit. Pecunia veniet ultro, honor offeretur, gratia ac dignitas fortaſſe ingerentur tibi: virtus in te non incidet; ne levi quidem opera aut parvo labore cognoſcitur: ſed eſt tanti laborare, omnia bona ſemel occupaturo. Unum enim eſt bonum, quod honeſtum: in illis nihil invenies veri, nihil certi, quaecunque famae placent. Quare hoc unum ſit bonum, quod honeſtum, dicam: quoniam me parum exſecutum priore epiſtola iudicas, magiſque hanc rem tibi laudatam quam probatam putas. Et ut in arctum, quae dicta ſunt, contraham: omnia ſuo bono conſtant. vitem fertilitas commendat, ſapor vinum, velocitas ſervum. Quare fortia dorſo iumenta ſint, quaeris?

quia eorum hic unus eſt uſus, ſarcinam ferre. In cane ſagacitas prima eſt, ſi inveſtigare debet feras: curſus, ſi conſequi: audacia, ſi mordere et invadere. Id in quoque optimum eſt cui naſcitur, quo cenſetur. In homine optimum quid eſt? Ratio. hac antecedit animalia, deos ſequitur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum eſt: cetera illi cum animalibus ſatiſque communia ſunt. Valet? et leones. formoſus eſt? et pavones. velox eſt? et equi. non dico, in his omnibus vincitur. Non quaero quid in ſe maximum habeat, ſed quid ſuum. Corpus habet? et arbores. habet impetum et motum voluntarium? et beſtiae, et vermes. habet vocem? ſed quanto clariorem canes, acutiorem aquilae, graviorem tauri, dulciorem mobilioremque luſciniae? Quid in homine proprium? Ratio. haec recta et conſummata, felicitatem hominis implevit. Ergo ſi omnis res, cum bonum ſuum perfecit, laudabilis eſt, et ad finem naturae ſuae pervenit, homini autem ſuum bonum ratio eſt; ſi hanc perfecit, laudabilis eſt, et finem naturae ſuae attigit. haec ratio perfecta, virtus vocatur, eademque honeſtum eſt. Id itaque unum bonum eſt in homine, quod unum hominis eſt. nunc enim non quaerimus quid ſit bonum, ſed quod ſit hominis bonum. Si nullum aliud eſt hominis, quam ratio: haec erit unum eius bonum, ſed penſandum cum omnibus. Si ſit aliquis malus, puto improbabitur: ſi bonus, puto probabitur. Id ergo in homine proprium ſolumque eſt, quo et probatur et improbatur. Non dubitas, an hoc ſit bonum: dubitas, an ſolum bonum ſit. Si quis omnia alia habeat, valetu-

dinem, divitias, imagines multas, frequens atrium, ſed malus ex confeſſo ſit: improbabis illum. Item ſi quis nihil quidem illorum quae retuli, habeat, deficiatur pecunia, clientum turba, nobilitate, et avorum proavorumque ſerie, ſed ex confeſſo bonus ſit: probabis illum. Ergo hoc unum eſt bonum hominis: quod qui habet, etiam ſi aliis deſtituitur, laudandus eſt: qui non habet, in omnium aliorum copia damnatur ac reiicitur. Quae conditio rerum, eadem et hominum eſt. Navis bona dicitur, non quae pretioſis coloribus picta eſt, nec cui argenteum aut aureum roſtrum eſt, nec cuius tutela ebore caelata eſt, nec quae fiſcis ac opibus regiis preſſa eſt: ſed ſtabilis, et firma, et iuncturis aquam excludentibus ſpiſſa, ad ferendum incurſum maris ſolida, gubernaculo parens, velox, et conſentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus eſt baltheus, nec cui vagina gemmis diſtinguitur: ſed cui et ad ſecandum ſubtilis acies, et mucro munimentum omne rupturus. Regula non quam formoſa, ſed quam recta ſit, quaeritur. Eo quodque laudatur, cui comparatur, quod illi proprium eſt. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum foeneret, a quam multis ſalutetur, quam pretioſo incumbat lecto, quam pellucido poculo bibat, ſed quam bonus ſit: bonus autem eſt, ſi ratio explicita et recta eſt, et ad naturae voluntatem accommodata. Haec vocatur virtus: hoc eſt honeſtum, et unicum hominis bonum. Nam cum ſola ratio perficiat hominem, ſola ratio perfecta beatum facit. hoc autem unum hominis bonum eſt, quo uno beatus efficitur. Dici-

mus et illa bona eſſe, quae a virtute profecta contactaque ſunt, id eſt, opera eius omnia. Sed ideo unum ipſa bonum eſt, quia nullum ſine illa eſt. Si omne in animo bonum eſt; quidquid illum confirmat, extollit, amplificat, bonum eſt: validiorem autem animum, excelſiorem, et ampliorem, facit virtus. nam cetera quae cupiditates noſtras irritant, deprimunt quoque animum et labefaciunt: et cum videntur attollere, inflant, ac multa vanitate deludunt. Ergo unum id bonum eſt, quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius vitae, honeſti ac turpis reſpectu, temperantur: ad haec, faciendi et non faciendi, ratio dirigitur. Quid ſit hoc, dicam. Vir bonus quod honeſte ſe facturum putaverit, faciet, etiamſi laborioſum erit: faciet, etiamſi damnoſum erit: faciet, etiamſi periculoſum erit. rurſus quod turpe erit, non faciet, etiamſi pecuniam affert, etiamſi voluptatem, etiamſi potentiam. Ab honeſto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla ſpe invitabitur. Ergo ſi honeſtum utique ſecuturus eſt, turpe itaque vitaturus: et in omni actu vitae ſpectaturus haec duo: nullum aliud bonum quam honeſtum, nec aliud malum quam turpe. Si una indepravata virtus eſt, et ſola permanet tenoris ſui, unum eſt bonum, virtus: cui iam accidere ne ſit bonum, non poteſt. Mutationis periculum effugit ſapientia. Sapientia non eripitur, ſapientia in ſtultitiam non revolvitur. Dixi, ſi forte meminiſti, concupita vulgo, et formidata, inconſulto impetu pleroſque calcaſſe. inventus eſt qui flammis imponeret manum: cuius riſum non interrumperet tortor: qui in funere libe-

rorum lacrimam non mitteret : qui morti intrepidus occurreret, amor, ira, cupiditas, pericula depopoſcerunt. Quod ſi hoc poteſt brevis obſtinatio animi, aliquo ſtimulo excitata : quanto magis virtus quae non ex impetu, nec ſubito, ſed aequaliter valet; cui perpetuum robur eſt? Sequitur, ut quae ab inconſultis ſaepe contemnuntur, a ſapientibus ſemper, ea nec bona ſint, nec mala. Unum ergo bonum ipſa virtus eſt, quae inter hanc fortunam et illam ſuperba incedit, cum magno utriuſque contemtu. Si hanc opinionem receperis, aliquid bonum eſſe praeter honeſtum, nulla non virtus laborabit. nulla enim obtineri poterit, ſi quidquam extra ſe reſpexerit. Quod ſi eſt, rationi repugnat, ex qua virtutes ſunt; et veritati, quae ſine ratione non eſt. quaecunque autem opinio veritati repugnat, falſa eſt. Virum bonum, concedas neceſſe eſt, ſummae pietatis erga deos eſſe : itaque quidquid illi acciderit, aequo animo ſuſtinebit. ſciet enim id accidiſſe lege divina, qua univerſa procedunt. Quod ſi eſt, unum illi bonum erit, quod honeſtum : in hoc enim poſitum eſt et parere diis, nec excandeſcere ad ſubita, nec deplorare ſortem ſuam, ſed patienter excipere fatum, et facere imperata. Si enim ullum aliud eſt bonum quam honeſtum, ſequetur nos aviditas vitae, aviditas rerum vitam inſtruentium : quod eſt intolerabile, infinitum, vagum. Solum ergo bonum eſt honeſtum, cui modus eſt. Diximus, hominum futuram feliciorem vitam quam deorum, ſi ea bona ſunt, quorum nullus diis uſus eſt, tanquam pecunia et honores. Adiice nunc, quod ſi modo ſolutae corporibus ani-

mae manent, felicior illis ſtatus reſtat, quam eſt dum merſantur in corpore. Atqui ſi iſta bona ſunt, quibus per corpora utimur, emiſſis erit peius: quod contra fidem eſt, feliciores eſſe liberis, et in univerſum datis, clauſas et obſeſſas. Illud quoque dixeram, ſi bona ſunt ea quae tam homini contingunt quam mutis animalibus, et muta animalia beatam vitam actura: quod fieri nullo modo poteſt. Omnia pro honeſto patienda ſunt: quod non erat faciendum, ſi eſſet ullum aliud bonum quam honeſtum. Haec quamvis latius exſecutus eſſem priore epiſtola, conſtrinxi, et breviter percurri. Nunquam autem vera tibi opinio talis videbitur, niſi animum alleves et teipſum interroges: ſi res exegerit, ut pro patria moriaris, et ſalutem omnium civium tua redimas, an porrecturus ſis cervicem, non tantum patienter, ſed etiam libenter? ſi hoc facturus es, nullum aliud bonum eſt. Omnia relinquis, ut hoc habeas. Vide, quanta vis honeſti ſit? Pro republica morieris etiamſi ſtatim facturus hoc eris, cum ſcieris tibi eſſe faciendum. interdum ex re pulcherrima magnum gaudium etiam tempore brevi ac exiguo capitur: et quamvis fructus operis peracti nullus ad defunctum exemtumque rebus humanis pertineat, ipſa tamen contemplatio futuri operis iuvat: et vir fortis et iuſtus, cum mortis ſuae pretia ante ſe poſuit, libertatem patriae, ſalutem omnium pro quibus dependit animam, in ſumma voluptate eſt, et periculo ſuo fruitur. Sed ille quoque, cui etiam hoc gaudium eripitur, quod tractatio operis maximum et ultimum praeſtat, nihil cunctatus deſiliet in mortem, facere recte pieque

contentus. Oppone etiam nunc illi multa, quae dehortentur. Dic, Factum tuum matura ſequetur oblivio, et parum grata exiſtimatio civium: reſpondebit tibi, Iſta omnia extra opus meum ſunt. ego ipſum contemplor: hoc eſſe honeſtum ſcio. Itaque quocunque ducit ac vocat, venio. Hoc ergo unum bonum eſt, quod non tantum perfectus animus, ſed generoſus quoque et indolis bonae ſentit: cetera levia ſunt, mutabilia. Itaque ſolicite poſſidentur, etiamſi favente fortuna in unum congeſta ſunt: dominis ſuis incumbunt gravia, et illos ſemper premunt, aliquando et elidunt. Nemo ex iſtis, quos purpuratos vides, ſelix eſt, non magis, quam ex illis quibus ſceptrum et chlamydem in ſcena fabulae aſſignant. cum praeſente populo elati inceſſerunt, et cothurnati, ſimul exierunt, excalceantur, et ad ſtaturam ſuam redeunt. Nemo iſtorum, quos divitiae honoreſque in altiore faſtigio ponunt, magnus eſt. Quare ergo magnus videtur? Cum baſi illum ſua metiris. Non eſt magnus pumilio, licet in monte conſtiterit: Coloſſus magnitudinem ſuam ſervabit, etiamſi ſteterit in puteo. Hoc laboramus errore: ſic nobis imponitur: quod neminem aeſtimamus eo quod eſt, ſed adiicimus illi et ea, quibus adornatus eſt. Atqui cum voles veram hominis aeſtimationem inire, et ſcire qualis ſit, nudum inſpice. ponat patrimonium, ponat honores, et alia fortunae mendacia: corpus ipſum exuat: animum intuere, qualis quantuſque ſit, alieno an ſuo magnus. ſi erectis oculis gladios micantes videt, et ſi ſcit ſua nihil intereſſe utrum anima per os, an per iugulum exeat, beatum voca. ſi, cum illi denuntiata ſunt cor-

poris tormenta, et quae caſu veniunt, et quae potentioris iniuria, ſi vincula et exſilia, et vanas humanarum formidines mentium, ſecurus audit, et dicit,

——— Non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies inopinave ſurgit:
Omnia praecepi, atque animo mecum ipſe peregi.

Tu hodie iſta denuntias, ego ſemper denuntiavi mihi, et hominem paravi ad humana. praecogitati mali mollis ictus venit. At ſtultis et fortunae credentibus, omnis videtur nova rerum et inopinata facies. magna autem pars eſt apud imperitos mali, novitas. Hoc ut ſcias, ea quae putaverunt aſpera, cum aſſuevere, patiuntur. Ideo ſapiens aſſueſcit futuris malis: et quae alii diu patiendo levia faciunt, hic levia facit diu cogitando. Audimus aliquando voces imperitorum, dicentium: Neſciebam hoc mihi reſtare. ſapiens ſcit, ſibi omnia reſtare: quidquid factum eſt, dicit, Sciebam.

EPISTOLA LXXVII.

Et haec inter bonas, utileſque. Narrat obiter de Alexandrinis navibus: aliis accurrentibus, ſe neglexiſſe. Quanti enim iſta, aut quamdiu? Senex ſum, abeo. Et aliquando ſponte abeundum, ut fecit Marcellinus. Tum contra metum mortis: rationeſque huius temnendae.

SUBITO hodie nobis Alexandrinae naves apparuerunt, quae praemitti ſolent et nuntiare ſecuturae

claſſis adventum. tabellarias vocant. Gratus illarum Campaniae adſpectus eſt. Omnis in pilis Puteolorum turba conſiſtit, et ex ipſo genere velorum Alexandrinas, quamvis in magna turba navium, intelligit. Solis enim licet ſupparum intendere, quod in alto omnes habent naves. Nulla enim res aeque adiuvat curſum, quam ſumma pars veli: illinc maxime navis urgetur. Itaque quoties ventus increbuit, maiorque eſt quam expedit, antenna ſubmittitur. minus habet virium flatus ex humili. Cum intravere Capreas et promontorium, ex quo

Alta procelloſo ſpeculatur vertice Pallas,

ceterae velo iubentur eſſe contentae: ſupparum Alexandrinarum inſigne eſt. In hoc omnium diſcurſu properantium ad litus, magnam ex pigritia mea ſenſi voluptatem, quod epiſtolas meorum accepturus, non properavi ſcire, quis illic eſſet rerum mearum ſtatus, quid afferrent. Olim iam nec perit quidquam mihi, nec acquiritur. Hoc, etiam ſi ſenex non eſſem, fuerat ſentiendum: nunc vero multo magis, quia quantulumcunque haberem, tamen plus iam mihi ſupereſſet viatici, quam viae: praeſertim cum eam viam ſimus ingreſſi, quam peragere non eſt neceſſe. Iter imperfectum erit, ſi in media parte, aut citra petitum locum ſteteris: vita non eſt imperfecta, ſi honeſta eſt. Ubicunque deſines, ſi bene deſinis, tota eſt. Saepe autem et fortiter deſinendum eſt, et non ex maximis cauſis. nam nec hae maximae ſunt, quae nos tenent. Tullius Marcellinus, quem optime noveras, adoleſcens quietus et cito ſenex, morbo, et non

inſanabili correptus, ſed longo et moleſto et multa imperante, coepit deliberare de morte. convocavit complures amicos, unusquiſque, aut quia timidus erat, id illi ſuadebat, quod ſibi ſuaſiſſet: aut quia adulator et blandus, id conſilium dabat, quod deliberanti gratius fore ſuſpicabatur. Amicus noſter Stoicus, homo egregius, et, ut verbis illum quibus laudari dignus eſt, laudem, vir fortis ac ſtrenuus, videtur mihi optime illum cohortatus. Sic enim coepit: Noli, mi Marcelline, torqueri, tanquam de re magna deliberes. Non eſt res magna, vivere. omnes ſervi tui vivunt, omnia animalia. magnum eſt, honeſte mori, prudenter, fortiter. Cogita quamdiu iam idem facias. Cibus, ſomnus, libido: per hunc circulum curritur. Mori velle non tantum prudens et fortis, aut miſer, ſed etiam faſtidioſus poteſt. Non opus erat ſuaſore illi, ſed adiutore. ſervi parere nolebant. Primum detraxit illis metum, et indicavit, tunc familiam periculum adire, cum incertum eſſet, an mors domini voluntaria fuiſſet: alioquin tam mali exempli eſſe occidere hominem, quam prohibere. Deinde ipſum Marcellinum admonuit, non eſſe inhumanum, quemadmodum coena peracta reliquiae circumſtantibus dividuntur, ſic peracta vita aliquid porrigi his, qui totius vitae miniſtri fuiſſent. Erat Marcellinus facilis animi, et liberalis, etiam cum de ſuo fieret. Minutas itaque ſummulas diſtribuit flentibus ſervis, et illos ultro conſolatus eſt. Non fuit illi opus ferro, non ſanguine: triduo abſtinuit, et in ipſo cubiculo poni tabernaculum iuſſit. Solium deinde illatum eſt, in quo diu iacuit, et calida ſubinde ſuffuſa, paulatim

defecit : ut aiebat, non ſine quadam voluptate; quam afferre ſolet lenis diſſolutio, non inexperta nobis, quos aliquando liquit animus. In fabellam exceſſi, non ingratam tibi : exitum enim amici tui cognoſces, non difficilem, nec miſerum. Quamvis enim mortem ſibi conſciverit, tamen molliſſime exceſſit, et vitae elapſus eſt. Sed ne inutilis quidem haec fabella fuerit. Saepe enim talia exempla neceſſitas exigit. Saepe debemus mori; nec volumus : morimur; nec volumus. Nemo tam imperitus eſt, ut neſciat, ſibi quandoque moriendum : tamen cum prope acceſſerit, tergiverſatur, tremit, plorat. Nonne tibi videbitur ſtultiſſimus omnium, qui fleverit quod ante annos mille non vixerat? aeque ſtultus eſt, qui flet, quod poſt annos mille non vivet. Haec paria ſunt : non eris, nec fuiſti. Utrumque tempus alienum eſt. In hoc punctum coniectus es : quod ut extendas, quouſque extendes? Quid fles? quid optas? perdis operam.

Deſine fata Deum flecti ſperare precando :

rata et fixa ſunt, atque magna et aeterna neceſſitate ducuntur. Eo ibis, quo omnia eunt. Quid tibi novum eſt? ad hanc legem natus es : hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus poſt te. Series invicta, et nulla mutabilis ope, illigat ac trahit cuncta. Quantus te populus moriturorum ſequetur, quantus comitabitur? Fortior, ut opinor, eſſes, ſi multa millia tibi commorerentur. atqui multa millia hominum et animalium hoc ipſo momento, quo tu mori dubitas, animam variis generibus emittunt. Tu autem non pu-

tabas te aliquando perventurum ad id, ad quod ſemper ibas? nullum ſine exitu iter eſt. Exempla nunc magnorum virorum tibi iudicas relaturum? puerorum referam. Lacon ille memoriae traditur impubes adhuc, qui captus clamabat, Non ſerviam, ſua illa Dorica lingua: et verbis fidem impoſuit. Ut primum iuſſus eſt fungi ſervili et contumelioſo miniſterio: afferre enim vas obſcoenum iubebatur: illiſum parieti caput rupit. Tam prope libertas eſt: et ſervit aliquis? Ita non ſic perire filium tuum malles, quam per inertiam ſenem fieri? Quid ergo eſt, cur perturberis, ſi mori fortiter etiam puerile eſt? Puta te nolle ſequi, duceris. Fac tui iuris, quod alieni eſt. Non ſumes pueri ſpiritum, ut dicas, Non ſervio? Infelix, ſervis hominibus, ſervis rebus, ſervis vitae. Nam vita, ſi moriendi virtus abeſt, ſervitus eſt. Ecquid habes propter quod exſpectes? Voluptates quae te morantur ac retinent, conſumſiſti: nulla tibi nova eſt: nulla non iam odioſa ipſa ſatietate. quis ſit vini, quis mulſi ſapor, ſcis: nihil intereſt, centum per veſicam tuam, an mille amphorae tranſeant. ſaccus es. quid ſapiat oſtreum, quid mullus, optime noſti. nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactum reſervavit. Atqui haec ſunt a quibus invitus divelleris. Quid eſt aliud quod tibi eripi doleas? Amicos et patriam? tanti enim illam putas, ut tardius coenes? ſolem quoque, ſi poſſes, exſtingueres. Quid enim unquam feciſti luce dignum? confitere, non curiae te, non fori, non ipſius naturae rerum deſiderio, tardiorem ad moriendum fieri. Invitus relinquis macellum, in quo

nihil reliquiſti. Mortem times : at quomodo illam media oblectatione contemnis? Vivere vis : ſcis enim. Mori times : quid porro iſta vita? non mors eſt? Caeſar, cum illum tranſeuntum per Latinam viam, unus ex cuſtodiarum agmine, demiſſa uſque in pectus vetere barba, rogaret mortem : Nunc enim, inquit, vivis? Hoc iſtis reſpondendum eſt, quibus ſuccurſura mors eſt : Mori times. nunc enim vivis? Sed ego, inquit, vivere volo, qui multa honeſte facio. invitus relinquo officia vitae, quibus fideliter et cum induſtria fungor. Quid? tu neſcis unum eſſe ex vitae officiis, et mori? Nullum officium relinquis. non enim certus numerus, quem debebas explere, finitur. Nulla vita eſt non brevis. nam ſi ad naturam rerum reſpexeris, etiam Neſtoris et Statiliae brevis eſt : quae inſcribi monumento ſuo iuſſit, annis ſe nonaginta novem vixiſſe. Vides aniculam gloriari ſenectute longa. quis illam ferre potuiſſet, ſi contigiſſet centeſimum implere? Quomodo fabula, ſic vita : non quam diu, ſed quam bene acta ſit, refert. Nihil ad rem pertinet, quo loco deſinas. quocunque voles, deſine : tantum bonam clauſulam impone.

EPISTOLA LXXVIII.

De morbis ſuis, etiam in iuventute: & quid ſit iis levandis? Honeſta, inquit, ſtudia, itemque amici: ſed remediorum remedium, contemtus mortis. Eo vocat Lucilium; & contra Dolorem plura diſſerit, alta, animoſa, vera.

VEXARI te deſtillationibus crebris ac febriculis, quae longas deſtillationes et in conſuetudinem adductas ſequuntur, eo moleſtius mihi eſt, quia expertus ſum hoc genus valetudinis: quod inter initia contemſi. Poterat adhuc adoleſcentia iniurias ferre, et ſe adverſus morbos contumaciter gerere: deinde ſuccubui, et eo perductus ſum, ut ipſe deſtillarem. Ad ſummam maciem deductus, ſaepe impetum cepi abrumpendae vitae: patris me indulgentiſſimi ſenectus retinuit. Cogitavi enim, non quam fortiter ego mori poſſem, ſed quam ille fortiter deſiderare non poſſet. Itaque imperavi mihi ut viverem. aliquando enim et vivere, fortiter facere eſt. Quae mihi tunc fuerint ſolatio, dicam: ſi prius hoc dixero, haec ipſa quibus acquieſcebam, medicinae vim habuiſſe. In remedium cedunt honeſta ſolatia: et quidquid animum erexit, etiam corpori prodeſt. Studia mihi noſtra ſaluti fuerunt. Philoſophiae acceptum fero quod ſurrexi, quod convalui: illi vitam debeo, et nihil illi minus debeo. Multum mihi contulerunt ad bonam valetudinem amici, quorum abhortationibus, vigiliis, ſermonibus alle-

vabar. Nihil aeque, Lucili virorum optime, aegrum reficit atque adiuvat, quam amicorum affectus: nihil aeque exſpectationem mortis ac metum ſurripit. Non iudicabam me, cum illos ſuperſtites relinquerem, mori: putabam, inquam, me victurum, non cum illis, ſed per illos: non effundere ſpiritum mihi videbar, ſed tradere. Haec mihi dederunt voluntatem adiuvandi me, et patiendi omne tormentum. alioqui miſerrimum eſt, cum animum moriendi proieceris, non habere vivendi. Ad haec ergo remedia te confer. Medicus tibi quantum ambules, quantum exercearis, monſtrabit: ne indulgeas otio, ad quod vergit iners valetudo: ut legas clarius, et ſpiritum, cuius iter et receptaculum laborat, exerceas: ut naviges, et viſcera molli iactatione concutias: quibus cibis utaris: vinum quando virium cauſa advoces, quando intermittas, ne irritet et exaſperet tuſſim. Ego tibi illud praecipio, quod non tantum huius morbi, ſed totius vitae remedium eſt: contemne mortem. Nihil triſte eſt, cum huius metum effugimus. Tria haec in omni morbo gravia ſunt, metus mortis, dolor corporis, intermiſſio voluptatum. De morte, ſatis dictum eſt. hoc unum dicam, non morbi hunc eſſe, ſed naturae metum. multorum mortem diſtulit morbus: et ſaluti illis fuit, videri perire. Morieris, non quia aegrotas, ſed quia vivis. Iſta te res et ſanatum manet. cum convalueris, non mortem, ſed valetudinem effugies. Ad illud nunc proprium incommodum revertamur. magnos cruciatus habet morbus: ſed hos tolerabiles intervalla faciunt. Nam ſummi doloris intentio invenit finem. Nemo

poteſt valde dolere, et diu. ſic nos amantiſſima noſtri natura diſpoſuit, ut dolorem aut tolerabilem, aut brevem faceret. Maximi dolores conſiſtunt in macerrimis corporis partibus: nervi, articulique, et quidquid aliud exile eſt, acerrime ſaevit, cum in arcto vitia concepit. Sed cito hae partes obſtupeſcunt, et ipſo dolore ſenſum doloris amittunt: ſive quia ſpiritus naturali prohibitus curſu, et mutatus in peius, vim ſuam qua viget, admonetque nos, perdit: ſive quia corruptus humor, cum deſiit habere quo confluat, ipſe ſe elidit, et his quae nimis implevit, excutit ſenſum. Sic podagra et chiragra, et omnis vertebrarum dolor nervorumque, interquieſcit, cum illa quae torquebat hebetavit: omnium iſtorum prima verminatio vexat, impetus mora exſtinguitur, et finis dolendi eſt, obtorpuiſſe. Dentium, oculorum, aurium dolor ob hoc ipſum acutiſſimus eſt, quod inter anguſta corporis naſcitur: non minus mehercule, quam capitis ipſius. Sed quo incitatior eſt, eo citius in alienationem ſtuporemque convertitur. Hoc itaque ſolatium vaſti doloris eſt, quod neceſſe eſt deſinas illum ſentire, ſi nimis ſenſeris. Illud autem eſt, quod imperitos in vexatione corporis male habet: non aſſueverunt animo eſſe contenti: multum illis cum corpore fuit. Ideo vir magnus ac prudens animum deducit a corpore, et multum cum meliore et divina parte verſatur: cum hac querula ac fragili, quantum neceſſe eſt. Sed moleſtum eſt, inquis, carere aſſuetis voluptatibus, abſtinere cibo, ſitire, eſurire. Haec prima abſtinentia gravia ſunt: deinde cupiditas relangueſcit, ip-

ſis per quae cupimus fatigatis, ac deficientibus. Inde moroſus eſt ſtomachus : inde quorum fuit aviditas, odium eſt : deſideria ipſa moriuntur. Non eſt autem acerbum, carere eo, quod cupere deſieris. Adiice, quod nullus non intermittitur dolor, aut certe remittitur. Adiice, quod licet et cavere venturum, et obſiſtere imminenti remediis. Nullus enim non ſigna praemittit, utique qui ex ſolito revertitur. Tolerabilis eſt morbi patientia, ſi contemſeris id quod extremum minatur. Noli mala tua facere tibi ipſi graviora, et te querelis onerare : levis dolor eſt, ſi nihil illi opinio adiecerit. Contra, ſi exhortari te coeperis, ac dicere, Nihil eſt, aut certe, exiguum eſt; duremus, iam deſinet : levem illum, dum putas, facies. Omnia ex opinione ſuſpenſa ſunt. non ambitio tantum ad illam reſpicit, et luxuria, et avaritia : ad opinionem dolemus. Tam miſer eſt quisque, quam credit. Detrahendas praeteritorum dolorum conqueſtiones puto, et illa verba : Nulli unquam fuit peius. Quos cruciatus, quanta mala pertuli? nemo me ſurrecturum putavit. Quoties deploratus ſum a meis, quoties a medicis relictus? In equuleum impoſiti non ſic diſtrahuntur. Etiamſi ſunt vera iſta, tranſierunt. Quid iuvat praeteritos dolores retractare, et miſerum eſſe quia fueris? Quid, quod nemo non multum malis ſuis adiicit, et ſibi ipſe mentitur? Deinde quod acerbum fuit, retuliſſe iucundum eſt. naturale eſt, mali ſui fine gaudere. Circumcidenda ergo duo ſunt, et futuri timor, et veteris incommodi memoria : hoc ad me iam non pertinet, illud nondum. In ipſis poſitus difficultatibus dicat:

—— *Forſan & haec olim meminiſſe iuvabit.*

Toto contra illum pugnet animo. vincetur, ſi ceſſerit: vincet, ſi ſe contra dolorem ſuum intenderit. Nunc hoc plerique faciunt, attrahunt in ſe ruinam, cui obſtandum eſt. iſtud quod premit, quod impendet, quod urget, ſi ſubducere te coeperis, ſequetur et gravius incumbet: ſi contra ſteteris, et obniti volueris, repelletur. Athletae quantum plagarum ore, quantum toto corpore excipiunt? ferunt tamen omne tormentum gloriae cupiditate: nec tantum quia pugnant, iſta patiuntur, ſed ut pugnent. exercitatio ipſa tormentum eſt. Nos quoque evincamus omnia, quorum praemium non corona, nec palma eſt, nec tubicen praedicationi nominis noſtri ſilentium faciens: ſed virtus, et firmitas animi, et pax in ceterum parta, ſi ſemel in aliquo certamine debellata fortuna eſt. Dolorem gravem ſentio. Quidni ſentias, ſi illum muliebriter tuleris? Quemadmodum pernicioſior eſt hoſtis fugientibus, ſic omne fortuitum incommodum magis inſtat cedenti et averſo. Sed grave eſt. quid? nos ad hoc fortes ſumus, ut levia portemus. Utrum vis longum eſſe morbum, an concitatum et brevem? Si longus eſt, habet intercapedinem, dat refectioni locum: multum temporis donat. neceſſe eſt ut exſurgat, et deſinat. Brevis morbus ac praeceps alterutrum faciet: aut exſtinguetur, aut exſtinguet. Quid autem intereſt, non ſit, an non ſim? in utroque finis dolendi eſt. Illud quoque proderit, ad alias cogitationes avertere animum, et a dolore diſcedere.

Cogita, quid honeſte, quid fortiter feceris: bonas partes tecum ipſe tracta: memoriam in ea quae maxime miratus es, ſparge. tunc tibi fortiſſimus quisque, et victor doloris, occurrat. Ille, qui dum varices exſecandas praeberet, legere librum perſeveravit. Ille, qui non deſiit ridere, cum hoc ipſum irati tortores omnia inſtrumenta crudelitatis experirentur. Non vincetur dolor ratione, qui victus eſt riſu? Quidquid vis, nunc licet dicas, deſtillationes et vim continuae tuſſis egerentem viſcerum partes, et febrem praecordia ipſa torrentem, et ſitim, et artus in diverſam articulis exeuntibus tortos: plus eſt flamma, et equuleus, et lamina, et vulneribus ipſis intumeſcentibus, quod illa renovaret et altius urgeret impreſſum. inter haec tamen aliquis non gemuit: parum eſt. non rogavit: parum eſt. non reſpondit: parum eſt. riſit, et quidem ex animo: vis tu poſt hoc dolorem deridere? Sed nihil, inquit, agere ſinit morbus, qui me omnibus abduxit officiis. Corpus tuum valetudo tenet, non animum. Itaque curſoris moratur pedes, ſutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi eſſe in uſu ſolet; ſuadebis, docebis, audies, diſces, quaeres, recordaberis. Quid porro? nihil agere te credis, ſi temperans aeger ſis? oſtendes morbum poſſe ſuperari, vel certe ſuſtineri. Eſt, mihi crede, virtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma et acies dant argumenta alacris animi, indomitique terroribus: et in veſtimentis vir fortis apparet. Habes quod agas. bene luctare cum morbo: ſi nihil te coëgerit, ſi nihil exoraverit, inſigne prodis exemplum. O quam magna erat gloriae

materia, ſi ſpectaremur aegri! ipſe te ſpecta. ipſe te lauda. Praeterea duo ſunt genera voluptatum. corporales morbus inhibet, non tamen tollit. immo, ſi verum aeſtimes, incitat. magis iuvat bibere ſitientem: gratior eſt eſurienti cibus. Quidquid ex abſtinentia contigit, avidius excipitur. Illas vero voluptates, quae maiores certioresque ſunt, nemo medicus aegro negat: has quisquis ſequitur, et bene intelligit, omnia ſenſuum blandimenta contemnit. O infelicem aegrum! quare? quia non vino nivem diluit: quia non rigorem potionis ſuae, quam capaci ſcypho miſcuit, renovat fracta inſuper glacie: quia non oſtrea illi Lucrina in ipſa menſa aperiuntur: quia non circa coenationem eius tumultus coquorum eſt, ipſos cum obſoniis focos transferentium. hoc enim iam luxuria commenta eſt. Ne quis intepeſcat cibus, ne quid palato iam calloſo parum ferveat, coenam culina proſequitur. O infelicem aegrum! edet quantum concoquat. non iacebit in conſpectu aper, ut vilis caro, a menſa relegatus, nec in repoſitorio eius pectora avium (totas enim videre faſtidium eſt) congeſta ponentur. Quid tibi mali factum eſt? coenabis tanquam aeger: immo aliquando tanquam ſanus. Sed omnia iſta facile perferemus, ſorbitionem, aquam calidam, et quidquid aliud intolerabile videtur delicatis et luxu fluentibus, magisque animo quam corpore morbidis: tantum mortem deſinamus horrere. Deſinemus autem, ſi fines bonorum ac malorum cognoverimus: ita demum nec vita taedio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare ſatietas ſui non poteſt, tot res varias, mag-

nas, divinas percenſentem : in odium illam ſui adducere ſolet iners otium. Rerum naturam peragranti nunquam in faſtidium veritas veniet : falſa ſatiabunt. Rurſus, ſi mors accedit et vocat, licet immatura ſit, licet mediam praecidat aetatem, perceptus longiſſime fructus eſt. cognita eſt illi ex magna parte natura, ſcit tempore honeſta non creſcere. His neceſſe eſt videri omnem vitam brevem, qui illam voluptatibus vanis, et ideo infinitis, metiuntur. His te cogitationibus recrea, et interim epiſtolis noſtris vacando : veniet aliquod tempus, quod nos iterum iungat ac miſceat. quantum libet ſit illud, longum faciet ſcientia utendi. Nam, ut Poſidonius ait, unus dies hominum eruditorum plus patet, quam imperiti longiſſima aetas. Interim tene hoc mordicus. adverſis non ſuccumbere, laetis non credere, omnem fortunae licentiam in oculis habere : tanquam quidquid poteſt facere, factura ſit. Quidquid exſpectatum eſt diu, levius accedit.

EPISTOLA LXXIX.

De Charybdi aliquid, Scylla, & Aetna. Tum, Sapientes inter ſe pares eſſe : & ad Sapientiam hortatur, etiamſi gloria non comitetur. Atqui comitabitur, vel poſt vitam. Bona.

EXSPECTO epiſtolas tuas, quibus mihi indices, circumitus Siciliae totius quid tibi novi oſtenderit, et omnia de ipſa Charybdi certiora. Nam Scyllam ſaxum eſſe, et quidem non terribile navigantibus,

optime ſcio : Charybdis an reſpondeat fabulis, perſcribi mihi deſidero. Et ſi forte obſervaveris (dignum eſt autem, ut obſerves) fac nos certiores, utrum uno tantum vento agatur in vortices, an omnis tempeſtas aeque mare illud contorqueat : et an verum ſit, quidquid illo freti turbine arreptum eſt, per multa millia trahi conditum, et circa Tauromenitanum litus emergere. Si haec mihi perſcripſeris, tunc tibi audebo mandare, ut in honorem meum Aetnam quoque aſcendas : quam conſumi, et ſenſim ſubſidere, ex hoc colligunt, quod aliquanto longius navigantibus ſolebat oſtendi. Poteſt hoc accidere, non quia montis altitudo deſedit, ſed quia ignis evanuit, et minus vehemens ac largus effertur : ob eandem cauſam, fumo quoque per diem ſegniore. Neutrum autem incredibile eſt, nec montem qui devoretur quotidie minui, nec ignem non manere eundem : qui non ipſe ex ſe eſt, ſed in aliqua inferna valle conceptus exaeſtuat, et alibi paſcitur : in ipſo monte non alimentum habet, ſed viam. In Lycia regio notiſſima eſt, Epheſtion incolae vocant, perforatum pluribus locis ſolum, quod ſine ullo naſcentium damno ignis innoxius circuit. Laeta itaque regio eſt, et herbida, nil flammis adurentibus, ſed tantum vi remiſſa ac languida refulgentibus. Sed reſervemus iſta, tunc quaeſituri, cum tu mihi ſcripſeris, quantum ab ipſo ore montis nives abſint, quas ne aeſtas quidem ſolvit : adeo tutae ſunt ab igne vicino. Non eſt autem, quod iſtam curam imputes mihi : morbo enim tuo daturus eras, etiam ſi nemo mandaret tibi, donec Aetnam deſcribas in tuo car-

mine, et hunc ſolennem omnibus Poëtis locum attingas. quem quo minus Ovidius tractaret, nihil obſtitit, quod iam Virgilius impleverat: ne Severum quidem Cornelium uterque deterruit. Omnibus praeterea feliciter hic locus ſe dedit: et qui praeceſſerant, non praeripuiſſe mihi videntur quae dici poterant, ſed aperuiſſe. Sed multum intereſt, utrum ad conſumtam materiam, an ad ſubactam accedas: creſcit in dies, et inventuris inventa non obſtant. Praeterea, conditio optima eſt ultimi. Parata verba invenit, quae aliter inſtructa novam faciem habent: nec illis manus iniicit, tanquam alienis: ſunt enim publica. Iuriſconſulti negant, quidquam publicum uſucapi. Aut ego te non novi, aut Aetna tibi ſalivam movet. Iam cupis grande aliquid, et par prioribus ſcribere. Plus enim ſperare modeſtia tibi tua non permittit: quae tanta in te eſt, ut videaris mihi retracturus ingenii tui vires, ſi vincendi periculum ſit. tanta tibi priorum reverentia eſt. Inter cetera, hoc habet boni ſapientia: nemo ab altero poteſt vinci, niſi dum aſcenditur. dum ad ſummum perveneris, paria ſunt: non eſt incremento locus, ſtatur. Numquid ſol magnitudini ſuae adiicit? numquid luna ultra quam ſolet procedit? maria non creſcunt: mundus eundem habitum ac modum ſervat. Extollere ſe, quae iuſtam magnitudinem implevere, non poſſunt. Quicunque fuerint ſapientes, pares erunt et aequales: habebit unusquiſque ex his proprias dotes: alius erit affabilior, alius expeditior, alius promtior in eloquendo, alius facundior: illud de quo agitur, quod beatum facit, aequale erit in omnibus. An Aet-

na tua poſſit ſublabi, et in ſe ruere, an hoc excelſum cacumen et conſpicuum per vaſti maris ſpatia detrahat aſſidua vis ignium, neſcio : virtutem non flamma, non ruina inferius adducet. Haec una maieſtas deprimi neſcit, nec proferri ultra, nec referri poteſt. Sic huius, ut coeleſtium, ſtata magnitudo eſt. Ad hanc nos conemur educere. iam multum operis effectum eſt, immo ſi verum fateri volo, non multum. Nec enim bonitas eſt, peſſimis eſſe meliorem. Quis oculis glorietur, qui ſuſpicentur diem, quibus ſol per caliginem ſplendet? licet contentus interim ſit effugiſſe tenebras, adhuc non fruitur bono lucis. Tunc animus noſter habebit quod gratuletur ſibi, cum emiſſus his tenebris, in quibus volutatur, non tenui viſu clara proſpexit, ſed totum diem admiſerit, et redditus coelo ſuo fuerit, cum receperit locum, quem occupavit ſorte naſcendi. Surſum vocant illum initia ſua. Erit autem illic, etiam antequam hac cuſtodia exſolvatur, cum vitia disiecerit, puruſque ac levis in cogitationes divinas emicuerit. Hoc nos oportet agere, Lucili cariſſime, in hoc ire impetu toto, licet pauci ſciant, licet nemo videat. Gloria, umbra virtutis eſt : etiam invitos comitabitur. Sed quemadmodum aliquando umbra antecedit, aliquando ſequitur : ita gloria aliquando ante nos eſt, viſendamque ſe praebet, aliquando in averſo eſt, maiorque quo ſerior, ubi invidia ſeceſſit. Quamdiu videbatur furere Democritus? vix recepit Socratem fama. Quamdiu Catonem civitas ignoravit? reſpuit: nec intellexit, niſi cum perdidit. Rutilii innocentia ac virtus lateret, niſi accepiſſet iniuriam : dum vio-

latur, effulſit. Numquid non ſorti ſuae gratias egit, et exſilium ſuum complexus eſt? De his loquor, quos illuſtravit fortuna dum vexat: quam multorum profectus in notitiam evaſere, poſt ipſos? quam multos fama non excepit, ſed eruit? Vides Epicurum, quantopere non tantum eruditiores, ſed haec quoque imperitorum turba miretur. Hic ignotus ipſis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaque iam annis Metrodoro ſuo ſuperſtes, in quadam epiſtola, cum amicitiam ſuam et Metrodori, grata commemoratione ceciniſſet, hoc noviſſime adiecit, Nihil ſibi et Metrodoro inter bona tanta nocuiſſe, quod ipſos illa nobilis Graecia non ignotos ſolum habuiſſet, ſed paene inauditos. Numquid ergo non poſtea, quam eſſe deſierat, inventus eſt? numquid non opinio eius emicuit? Hoc Metrodorus quoque in quadam epiſtola confitetur, Se et Epicurum non ſatis eminuiſſe: ſed poſt, Se et Epicurum magnum paratumque nomen habituros, apud eos qui voluiſſent per eadem ire veſtigia. Nulla virtus latet: et latuiſſe, non ipſius eſt damnum. Veniet qui conditam, et ſeculi ſui malignitate compreſſam, dies publicet. Paucis natus eſt, qui populum aetatis ſuae cogitat. Multa annorum millia, multa populorum ſupervenient: ad illa reſpice. etiam ſi omnibus tecum viventibus ſilentium livor indixerit. venient qui ſine offenſa, ſine gratia iudicent. Si quod eſt pretium virtutis ex fama, nec hoc interit. Ad nos quidem nihil pertinebit poſterorum ſermo: tamen etiam non ſentientes colet, ac frequentabit. Nulli non virtus, et vivo, et mortuo, retulit gratiam: ſi modo illam bona ſecutus eſt

ſide, ſi ſe non exornavit et pinxit, ſed idem fuit, ſive ex denuntiato videbatur, ſive imparatus ac ſubito. Nihil ſimulatio proficit. paucis imponit leviter extrinſecus inducta facies: veritas in omnem partem ſui ſemper eadem eſt. Quae decipiunt, nihil habent ſolidi. Tenue eſt mendacium: perlucet, ſi diligenter inſpexeris.

Epistola LXXX.

Vulgus ad ſpectaculum & ad ſtadium, ſeſe ad ſtudium & animum iviſſe. Hunc colendum, non corpus: & facile id eſſe, ſi Bona velis. Ad libertatem eundum; quod ſit ſpretis calcatiſque cupidinibus. In eo veram felicitatem, non externo ſplendore eſſe.

HODIERNO die non tantum meo beneficio mihi vaco, ſed ſpectaculi, quod omnes moleſtos ad ſphaeromachiam avocavit. Nemo irrumpit, nemo cogitationem meam impedit: quae hac ipſa fiducia procedit audacius. Non crepuit ſubinde oſtium, non allevabatur velum: licebit uni vadere; quod magis neceſſarium eſt per ſe eunti, et ſuam ſequenti viam. Non ergo ſequor priores? facio. ſed permitto mihi et invenire aliquid, et mutare, et relinquere. Non ſervio illis, ſed aſſentior. magnum tamen verbum dixi, qui mihi ſilentium promittebam, et ſine interpellatione ſecretum: ecce ingens clamor ex ſtadio profertur, et me non excutit mihi, ſed in huius ipſius rei contentionem transfert. Cogito mecum, quam multi corpora exerceant, quam ingenia pau-

ci: quantus ad ſpectaculum non fidele et luſorium fiat concurſus, quanta ſit circa artes bonas ſolitudo: quam imbecilli animo ſint, quorum lacertos humeroſque miramur. Illud maxime revolvo mecum. ſi corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam poteſt, qua et pugnos pariter et calces non unius hominis ferat, qua ſolem ardentiſſimum in ferventiſſimo pulvere ſuſtinens aliquis, et ſanguine ſuo madens diem ducat: quanto facilius animus corroborari poſſit, ut fortunae ictus invictus excipiat, ut proiectus, ut conculcatus exſurgat? Corpus enim multis eget rebus, ut valeat: animus ex ſe creſcit, ſe ipſe alit, ſe exercet. Illi multo cibo, multa potione opus eſt, multo oleo, longa denique opera: tibi continget virtus ſine apparatu, ſine impenſa. Quidquid facere te poteſt bonum, tecum eſt. Quid tibi opus eſt ut ſis bonus? velle. Quid autem melius potes velle, quam eripere te huic ſervituti, quae omnes premit, quam mancipia quoque conditionis extremae, et in his ſordibus nata, omni modo exuere conantur? Peculium ſuum, quod comparaverunt ventre fraudato, pro capite numerant: tu non concupiſces quanticunque ad libertatem pervenire, qui te putas in illa natum? Quid ad arcam tuam reſpicis? emi non poteſt. Itaque in tabellas vanum coniicitur nomen libertatis: quam nec qui emerunt habent, nec qui vendiderunt. Tibi des oportet iſtud bonum, a te petas. Libera te primum metu mortis: illa nobis primum iugum imponit: deinde metu paupertatis. Si vis ſcire quam nihil in illa mali ſit, compara inter ſe pauperum et divitum vultus. Saepius pauper et fidelius

ridet: nulla ſolicitudo in alto eſt: etiam ſi qua incidit cura, velut nubes levis tranſit. Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta eſt, aut gravis et ſuppurata triſtitia: et quidem gravior, quia interdum non licet palam eſſe miſeros: ſed inter aerumnas cor ipſum exedentes, neceſſe eſt agere felicem. Saepius hoc exemplo mihi utendum eſt: nec enim ullo efficacius exprimitur hic humanae vitae mimus, qui nobis partes has, quas male agamus, aſſignat. Ille qui in ſcena elatus incedit, et haec reſupinus dicit,

En impero Argis; regna mihi liquit Pelops,
Qua Ponto ab Helles atque ab Ionio mari
Urgetur Iſthmos:

ſervus eſt, quinque modios accipit, et quinque denarios. Ille qui ſuperbus, atque impotens, et fiducia virium tumidus ait,

Quod niſi quieris Menelae, hac dextra occides:

diurnum accipit, in coenaculo dormit. Idem de iſtis licet omnibus dicas, quos ſupra capita hominum, ſupraque turbam delicatos lectica ſuſpendit: omnium iſtorum perſonata felicitas eſt. Contemnes illos, ſi deſpoliaveris. Equum emturus, ſolvi iubes ſtratum, detrahis veſtimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant: hominem involutum aeſtimas? Mangones, quidquid eſt quod diſpliceat, aliquo lenocinio abſcondunt. Itaque ementibus ornamenta ipſa ſuſpecta ſunt: ſive crus alligatum, ſive brachium adſpiceres, nudari iuberes, et ipſum tibi corpus oſtendi. Vides illum Scythiae Sarmatiaeve regem, inſigni capitis decorum? ſi vis illum aeſtimare, totumque

ſcire qualis ſit, faſciam ſolve. multum mali ſub illa latet. Quid de aliis loquor? ſi perpendere te voles, ſepone pecuniam, domum, dignitatem: intus te ipſe conſidera. Nunc qualis ſis, aliis credis.

EPISTOLA LXXXI.

De homine ingrato exordium: tum quaeſtio, An grati eſſe debeamus adverſus eum, qui ante iuvit, poſt nocuit? Subtiliter & diffuſe hoc diſputat, & varie diſtinguit.

QUERERIS incidiſſe te in hominem ingratum. Si hoc nunc primum, age aut fortunae, aut diligentiae tuae gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia poteſt, niſi te malignum. Nam ſi hoc periculum vitare volueris, non dabis beneficia: ita, ne apud alium pereant, apud te peribunt. Non reſpondeant potius, quam non dentur: et poſt malam ſegetem ſerendum eſt. Saepe quidquid perierat aſſidua infelicis ſoli ſterilitate, unius anni reſtituit ubertas. Eſt tanti, ut gratum invenias, experiri et ingratos. Nemo habet tam certam in beneficiis manum, ut non ſaepe fallatur: aberrent, ut aliquando haereant. Poſt naufragium maria tentantur: foeneratorem non fugat a foro decoctor. Cito inerti otio vita torpebit, ſi relinquendum eſt quidquid offendit. Te vero benigniorem haec ipſa res faciat. nam cuius rei eventus incertus eſt, id, ut aliquando procedat, ſaepe tentandum eſt. Sed de iſto ſatis multa in iis libris locuti ſumus, qui de Beneficiis inſcribuntur: illud magis quaerendum videtur, quod non ſatis (ut exiſtimo) explicatum eſt:

An is qui profuit nobis, ſi poſtea nocuit, paria fecerit, et nos debito ſolverit? Adiice ſi vis et illud: Multo plus poſtea nocuit, quam ante profuerat. Si rectam illam rigidi iudicis ſententiam quaeris, alterum ab altero abſolvet, et dicet: Quamvis iniuria praeponderet, tamen beneficiis donetur, quod ex iniuria ſupereſt. Plus nocuit? ſed prius profuit. itaque habeatur et temporis ratio. Iam illa manifeſtiora ſunt quam ut admoneri debeas, quaerendum eſſe, quam libenter profuerit, quam invitus nocuerit: quoniam animo et beneficia et iniuriae conſtant. Nolui beneficium dare. victus ſum aut verecundia, aut inſtantis pertinacia, aut ſpe. Eo animo quidque debetur, quo datur: nec quantum ſit, ſed a quali profectum voluntate, perpenditur. Nunc coniectura tollatur. Et illud beneficium fuit, et hoc quod modum beneficii prioris exceſſit, iniuria eſt. Vir bonus utroſque calculos ſic ponit, ut ſe ipſe circumſcribat: beneficio adiicit, iniuriae demit. Ille alter remiſſior iudex, quem eſſe me malo, iniuriae oblivisci debebit, officii meminiſſe. Hoc certe, inquit, iuſtitiae convenit, ſuum cuique reddere, beneficio gratiam, iniuriae talionem, aut certe malam gratiam. Verum erit iſtud, cum alius iniuriam fecerit, alius beneficium dederit. nam ſi idem eſt, beneficio vis iniuriae exſtinguitur. Nam cui, etiam ſi merita non anteceſſiſſent, oportebat ignoſci, poſt beneficia laedenti plus quam venia debetur. Non pono utrique par pretium: pluris aeſtimo beneficium, quam iniuriam. Non omnes debere ſciunt grati beneficium. Poteſt etiam imprudens, et rudis, et unus

e turba, utique dum prope eſt ab accepto, reddere beneficium, et penſare: ignorat autem quantum debeat. Uni ſapienti notum eſt, quanti res quaeque taxanda ſit. Nam ille, de quo loquebar modo, ſtultus, etiamſi bonae voluntatis eſt, aut minus quam debet, aut tempore, aut quo non debet loco, reddit: id quod referendum eſt, effundit atque abiicit. Mira in quibusdam rebus verborum proprietas eſt: et conſuetudo ſermonis antiqui quaedam efficaciſſimis, et officia docentibus, notis ſignat. Sic certe ſolemus loqui: Ille illi gratiam retulit. Referre, eſt ultro quod debeas afferre. Non dicimus, Gratiam reddidit. Reddunt enim, et qui repoſcuntur, et qui inviti, et qui ubilibet, et qui per alium. Non dicimus, Repoſuit beneficium, aut ſolvit: nullum enim nobis placuit, quod aeri alieno convenit, verbum. Referre, eſt ad eum, a quo acceperis, ferre. Haec vox ſignificat voluntariam relationem. Qui retulit, ipſe ſe appellavit. Sapiens omnia examinabit ſecum, quantum acceperit, a quo, quando, ubi, quemadmodum. Itaque negamus, quenquam ſcire gratiam referre, niſi ſapientem. non magis quam beneficium dare quisquam ſcit, niſi ſapiens: hic ſcilicet, qui magis dato gaudet, quam alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quae videmur inopinata omnibus dicere: παράδοξα Graeci vocant: et ait, Nemo ergo ſcit praeter ſapientem referre gratiam? ergo nec quod debet creditori ſuo, reponere quisquam ſcit alius? nec cum emit aliquam rem, pretium venditori perſolvere? Sed ne nobis fiat invidia, ſcito idem dicere Epicurum. Metrodorus certe ait, Solum ſapi-

entem referre gratiam ſcire. Deinde idem admiratur, cum dicimus, Solus ſapiens ſcit amare, ſolus ſapiens amicus eſt. Atqui et amoris et amicitiae pars eſt, referre gratiam: immo hoc magis vulgare eſt, et in plures cadit, quam vera amicitia. Deinde idem admiratur, quod dicimus fidem niſi in ſapiente non eſſe: tanquam non ipſe idem dicat. An tibi videtur fidem habere, qui referre gratiam neſcit? Deſinant itaque infamare nos, tanquam incredibilia iactantes: et ſciant apud ſapientem eſſe ipſa honeſta, apud vulgum ſimulacra rerum honeſtarum et effigies. Nemo referre gratiam ſcit, niſi ſapiens. Stultus quoque utcunque ſcit, et quemadmodum poteſt, referat: ſcientia illi potius, quam voluntas deſit. Velle non diſcitur. Sapiens inter ſe omnia comparabit. maius eius opus, aut minus fit (quamvis idem ſit) tempore, loco, cauſa. Saepe enim hoc non potuere divitiae in domum infuſae, quod opportune dati mille denarii. Multum enim intereſt, donaveris, an ſuccurreris: ſervaverit illum tua liberalitas, an inſtruxerit. Saepe quod datur, exiguum eſt: quod ſequitur ex eo, magnum. Quantum autem exiſtimas intereſſe, utrum aliquis de arca, quod praeſtaret, ſumſerit, an beneficium acceperit, ut daret? Sed ne in eadem, quae ſatis ſcrutati ſumus, revolvamur; in hac comparatione beneficii et iniuriae, vir bonus iudicabit quidem quod erit aequiſſimum: ſed beneficio favebit, in hanc erit partem proclivior. Plurimum autem momenti perſona ſolet afferre in rebus eiusmodi. Dediſti mihi beneficium in ſervo, iniuriam feciſti in patre: ſervaſti mihi filium; ſed patrem abſtuliſti. Alia dein-

ceps, per quae procedit omnis collatio, proſequetur: et ſi puſillum erit quod interſit, diſſimulabit. Etiam ſi multum fuerit, ſi id donari ſalva pietate ac fide poterit, remittet: id eſt, ſi ad ipſum tota pertinebit iniuria. Summa rei haec eſt. facilis erit in commutando: patietur plus imputari ſibi. invitus beneficium per compenſationem iniuriae ſolvet: in hanc partem inclinabit, huc verget, ut cupiat debere gratiam, cupiat referre. Errat enim, ſi quis beneficium libentius accipit, quam reddit. Quanto hilarior eſt qui ſolvit, quam qui mutuatur; tanto debet laetior eſſe, qui ſe maximo aere alieno accepti beneficii exonerat, quam qui accipiens cum maxime obligatur. Nam in hoc quoque falluntur ingrati, quod creditori quidem, praeter ſortem, extra ordinem numerant: beneficiorum autem uſum eſſe gratuitum putant. Et illa creſcunt mora: tantoque plus ſolvendum eſt, quanto tardius. Ingratus eſt, qui beneficium reddit ſine uſura. Itaque huius quoque rei habebitur ratio, cum conferentur accepta et expenſa. Omnia facienda ſunt, ut quam gratiſſimi ſimus. noſtrum enim in hoc bonum: quemadmodum iuſtitia non eſt, ut vulgo creditur, ad alios pertinens; maxima pars eius in ſe redit. Nemo non cum alteri prodeſt, ſibi profuit. Non eo nomine dico, quod volet adiuvare adiutus, protegere defenſus, quod bonum exemplum circuitu ad facientem revertitur: ſicut mala exempla recidunt in auctores, nec ulla miſeratio contingit his, qui patiuntur iniurias, quas poſſe fieri, faciendo docuerunt: ſed quod virtutum omnium pretium in ipſis eſt. Non enim

exercentur ad praemium: recte facti, feciſſe merces eſt. Gratus ſum. non ut alius mihi libentius praeſtet, priori irritatus exemplo: ſed ut rem iucundiſſimam ac pulcherrimam faciam. Gratus ſum, non quia expedit, ſed quia iuvat. Hoc ut ſcias ita eſſe, ſi gratum eſſe non licebit, niſi ut videar ingratus, ſi reddere beneficium non aliter quam per ſpeciem iniuriae potero; aequiſſimo animo ad honeſtum conſilium, per mediam infamiam, tendam. Nemo mihi videtur pluris aeſtimare virtutem, nemo illi magis eſſe devotus, quam qui boni viri famam perdidit, ne conſcientiam perderet. Itaque, ut dixi, maiore tuo, quam alterius bono, gratus es. Illi enim vulgaris et quotidiana res contigit, recipere quod dederat: tibi magna, et ex beatiſſimo animi ſtatu profecta, gratum fuiſſe. Nam ſi malitia miſeros facit, virtus beatos, gratum autem eſſe virtus eſt: rem uſitatam reddidiſti, inaeſtimabilem conſecutus es, conſcientiam grati: quae niſi in animum divinum, fortunatumque, non pervenit. In contrarium autem huic affectum, ſumma infelicitas urget. Nemo, ſi ingratus eſt, non miſer erit: non differo illum, ſtatim miſer eſt. Itaque ingrati eſſe vitemus, non aliena cauſa, ſed noſtra. Minimum ex nequitia leviſſimumque ad alios redundat: quod peſſimum ex illa eſt, et (ut ita dicam) ſpiſſiſſimum, domi remanet, et premit habentem. quemadmodum Attalus noſter dicere ſolebat, Malitia ipſa maximam partem veneni ſui bibit. Illud venenum, quod ſerpentes in alienam perniciem proferunt, ſine ſua continent, non eſt huic ſimile: hoc, habentibus peſſimum eſt.

Torquet ingratus ſe, et macerat : odit quae accepit, quia redditurus eſt, et extenuat : iniurias vero dilatat atque auget. Quid autem eo miſerius, cui beneficia excidunt, haerent iniuriae? At contra ſapientia exornat omne beneficium, ac ſibi ipſa commendat, et ſe aſſidua eius commemoratione delectat. Malis una voluptas eſt, et haec brevis, dum accipiunt beneficia : ex quibus ſapienti longum gaudium manet, ac perenne. Non enim illum accipere, ſed accepiſſe delectat : quod immortale eſt, et aſſiduum. Illa contemnit, quibus laeſus eſt : nec obliviſcitur per negligentiam, ſed volens. Non vertit omnia in peius : ſed nec quaerit cui imputet caſum, et peccata hominum ad fortunam potius refert. Non calumniatur verba, nec vultus : quidquid accidit, benigne interpretando levat : nec offenſae potius, quam beneficii meminit. Quantum poteſt, in priore ac meliore ſe memoria detinet; nec mutat animum adverſus bene meritos, niſi multum malefacta praecedant: et manifeſtum etiam conniventi diſcrimen eſt: tunc quoque in hoc dumtaxat, ut talis ſit poſt maiorem iniuriam, qualis ante beneficium. Nam cum beneficio par eſt iniuria, aliquid in animo benevolentiae remanet. Quemadmodum reus ſententiis paribus abſolvitur, et ſemper quidquid dubium eſt, humanitas inclinat in melius : ſic animus ſapientis, ubi paria maleficiis merita ſunt, deſinet quidem debere, ſed non deſinet velle debere : et hoc facit, quod qui poſt tabulas novas ſolvunt. Nemo autem gratus eſſe poteſt, niſi contemſerit iſta, propter quae vulgus inſanit. Si referre vis gratiam;

et in exſilium eundum eſt, et effundendus ſanguis, et ſuſcipienda egeſtas, et ipſa innocentia ſaepe maculanda, indignisque obiicienda rumoribus. Non parvo ſibi conſtat homo gratus. Nihil carius aeſtimamus, quam beneficium, quamdiu petimus: nihil vilius, cum accepimus. Quaeris quid ſit, quod oblivionem acceptorum nobis faciat? cupiditas accipiendorum. cogitamus non quid impetratum, ſed quid impetrandum ſit. Abſtrahunt a recto divitiae, honores, potentia, et cetera, quae opinione noſtra cara ſunt, pretio ſuo vilia. Neſcimus aeſtimare res: de quibus non cum fama, ſed cum rerum natura deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificum, quo mentes in ſe noſtras trahant, praeter hoc, quod mirari illa conſuevimus. Non enim quia concupiſcenda ſunt, laudantur; ſed concupiſcuntur, quia laudata ſunt: et cum ſingulorum error publicum fecerit, ſingulorum errorem facit publicus. Sed quemadmodum illa credimus, ſic et in hoc fidei populi credamus, nihil eſſe grato animo honeſtius. Omnes hoc urbes, omnes etiam ex barbaris regionibus gentes conclamabunt: in hoc bonis malisque conveniet. Erunt qui voluptates laudent, erunt qui labores malint: erunt qui dolorem maximum malum dicant, erunt qui ne malum quidem appellent: divitias aliquis ad ſummum bonum admittet, alius illas dicet humanae malo vitae repertas: nihil eſſe eo locupletius, cui quod donet fortuna non invenit. In tanta iudiciorum diverſitate, referendam bene merentibus gratiam, omnes uno tibi, quod aiunt, ore affirmabunt: in hoc tam diſcors turba conſentiet,

cum interim iniurias pro beneficiis reddimus. Et prima cauſa eſt, cur quis ingratus ſit, ſi ſatis gratus eſſe non potuit. Eo perductus eſt furor, ut periculoſiſſima res ſit, beneficia in aliquem magna conferre. nam quia putat turpe, non reddere; non vult eſſe, cui reddat. Tibi habe, quod accepiſti: non repeto, non exigo. profuiſſe tutum ſit. Nullum eſt odium perniciosius, quam ex beneficii violati pudore.

Epistola LXXXII.

Contra delicias, & mollem vitam: itemque otium ignavum. ſtudiis id dedicandum eſſe: & praeſertim Philoſophiae, quae muniat contra metus, & externa omnia mala, contra ipſam mortem. Fruſtra in hanc nos argutiis aut Sophiſmatis armari; & obiter contra facientes. Mortem per ſe indifferentem eſſe: ſed talem, ut talem, honeſtam; & contra. Iterumque contra cavillatores. Bona.

Desii iam de te eſſe ſolicitus. Quem, inquis, deorum ſponſorem accepiſti? eum ſcilicet qui neminem fallit, animum, recti ac boni amatorem. In tuto pars tui melior eſt. poteſt fortuna tibi iniuriam facere: quod ad rem magis pertinet, non timeo ne tu facias tibi. I, qua coepiſti: et in iſto te vitae habitu compone, placide, non molliter. Male tibi eſſe malo, quam molliter. Male nunc ſic accipe, quemadmodum a populo ſolet dici, dure, aſpere, laborioſe. Audire ſolemus ſic quorundam vitam laudari, quibus invi-

detur: Molliter vivit. hoc dicunt, malus eſt. Paulatim enim effeminatur animus, atque in ſimilitudinem otii ſui et pigritiae, in qua iacet, ſolvitur. Quid ergo? viro non vel obrigeſcere ſatius eſt? Deinde delicati timent mortem, cui vitam ſuam fecere ſimilem. Multum intereſt inter otium, et conditivum. Quid ergo, inquis, non ſatius eſt vel ſic iacere, quam iſtis officiorum vorticibus volutari? Utraque res letalis eſt, et contractio, et torpor. Puto, aeque qui in odoribus iacet, mortuus eſt, quam qui rapitur unco. Otium ſine literis mors eſt, et hominis vivi ſepultura. Quid denique prodeſt ſeceſſiſſe, tanquam non trans maria nos ſolicitudinum cauſae perſequantur? Quae latebra eſt, in quam non intret metus mortis? quae tam munita, et in altum ſubducta vitae quies, quam non dolor territet? Quocunque te abdideris, mala humana circumſtrepent. Multa extra ſunt, quae circumeunt nos, quo aut fallant, aut urgeant: multa intus, quae etiam in media ſolitudine exaeſtuant. Philoſophia circumdanda eſt, inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis laceſſitum non tranſit. In inſuperabili loco ſtat animus, qui externa deſeruit, et arce ſe ſua vindicat: infra illum omne telum cadit. Non habet, ut putamus, fortuna longas manus: neminem occupat, niſi haerentem ſibi. Itaque quantum poſſumus, ab illa reſiliamus: quod ſola praeſtabit ſui naturaeque cognitio. Sciat quo iturus ſit, unde ortus: quod illi bonum, quod malum ſit: quid petat, quid devitet: quae ſit illa ratio, quae appetenda ac fugienda diſcernat, qua cupiditatum manſueſcit inſania, timorum ſaevitia compeſcitur. Haec quidam

putant ipſos etiam ſine philoſophia repreſſiſſe : ſed cum ſecuros aliquis caſus expertus eſt, exprimitur ſera confeſſio. Magna verba excidunt, cum tortor popoſcit manum, cum mors propius acceſſit. Poſſis illi dicere : Facile provocabas mala abſentia : ecce dolor, quem tolerabilem eſſe dicebas : ecce mors, quam contra multa animoſe locutus es : ſonant flagella, gladius micat :

Nunc animis opus, Aenea, nunc pectore firmo.

Faciet autem illud firmum aſſidua meditatio : ſi non verba exercueris, ſed animum : ſi contra mortem te praeparaveris : adverſus quam non exhortabitur, nec attollet, qui cavillationibus tibi perſuadere tentaverit, mortem malum non eſſe. Libet enim, Lucili virorum optime, ridere ineptias Graecas, quas nondum, quamvis mirer, excuſſi. Zeno noſter hac collectione utitur: Nullum malum glorioſum eſt : mors autem glorioſa eſt : mors ergo non eſt malum. Profeciſti. liberatus ſum metu : poſt haec, non dubitabo porrigere cervicem. Non vis ſeverius loqui, nec morituro riſum movere? Non mehercule facile tibi dixerim, utrum ineptior fuerit, qui ſe hac interrogatione iudicavit mortis metum exſtinguere : an qui hoc tanquam ad rem pertineret, conatus eſt ſolvere. Nam et ipſe interrogationem contrariam oppoſuit, ex eo natam, quod mortem inter Indifferentia ponimus, quae ἀδιάφορα Graeci vocant. Nihil, inquit, indifferens glorioſum eſt : mors autem glorioſum eſt : ergo mors non indifferens. Haec interrogatio vides ubi obrepat. mors non eſt glorioſa, ſed fortiter mori

glorioſum eſt: et cum dicit, Indifferens nihil glorioſum eſt: concedo tibi ita, ut dicam, nihil glorioſum eſſe, niſi circa Indifferentia: Indifferentia autem eſſe dico, nec bona, nec mala, tanquam morbum, dolorem, paupertatem, exſilium, mortem: nihil horum per ſe glorioſum eſt, nihil tamen ſine his. Laudatur enim non paupertas, ſed is quem non ſubmittit, nec incurvat: laudatur non exſilium, ſed qui hoc non doluit: laudatur non dolor, ſed ille quem nihil coëgit dolor. Nemo mortem laudat, ſed eum cui mors ante abſtulit animum, quam conturbavit. Omnia iſta per ſe non ſunt honeſta, nec glorioſa: ſed quidquid virtus ex illis adiit, tractavitque, honeſtum et glorioſum facit. Illa in medio poſita ſunt: intereſt, utrum malitia illis an virtus manum admoverit. Mors enim illa, quae in Catone glorioſa eſt, in Bruto ſtatim turpis eſt et erubeſcenda. Hic eſt enim Brutus, qui cum periturus mortis moras quaereret, ad exonerandum ventrem ſeceſſit, et evocatus ad mortem, iuſſuſque praebere cervicem: Praebebo, inquit, ita vivam. Quae dementia eſt fugere, cum retro ire non poſſis? Praebebo, inquit, ita vivam. paene adiecit, vel ſub Antonio. O hominem dignum, qui vitae dederetur! Sed, ut coeperam dicere, vides ipſam mortem nec malum eſſe, nec bonum: Cato illa honeſtiſſime uſus eſt, turpiſſime Brutus. Omnis res, quod non habuit decus, virtute addita ſumit. Cubiculum lucidum dicimus: hoc idem obſcuriſſimum eſt nocte: dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic iſtis quae a nobis indifferentia ac media dicuntur, divitiis, viribus, formae, honoribus, regno: et contra, mor-

ti, exſilio, malae valetudini, doloribus, quaeque alia aut minus aut magis pertimuimus: aut malitia, aut virtus dat boni vel mali nomen. Maſſa per ſe nec calida, nec frigida eſt. in fornacem coniecta concaluit: in aquam remiſſa refrixit. Mors honeſta eſt, per illud quod honeſtum eſt: id eſt virtus, et animus externa contemnens. Eſt et horum, Lucili, quae appellamus Media, grande diſcrimen. Non enim ſic mors indifferens eſt, quomodo utrum capillos pares habeas, necne: mors inter illa eſt, quae mala quidem non ſunt, tamen habent mali ſpeciem. Sui amor eſt. et permanendi conſervandique ſe inſita voluntas, atque aſpernatio diſſolutionis: quia videtur multa nobis bona eripere, et nos ex hac cui aſſuevimus rerum copia educere. illa quoque res morti nos alienat, quod haec iam novimus: illa ad quae tranſituri ſumus, neſcimus qualia ſint, et horremus ignota. Naturalis praeterea tenebrarum metus eſt, in quas adductura mors creditur. Itaque etiamſi indifferens mors, non tamen inter ea eſt quae facile negligi poſſint: magna exercitatione durandus eſt animus, ut conſpectum eius acceſſumque patiatur. Mors contemni debet magis, quam ſolet. multa enim de illa credimus: multorum ingeniis certatum eſt, ad augendam eius infamiam. Deſcriptus eſt carcer infernus, et perpetua nocte oppreſſa regio, in qua ingens ianitor Orci,

Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento,
Aeternum latrans exſangues territat umbras.

Sed etiam cum perſuaſeris iſtas fabulas eſſe, nec quid-

quam defunctis ſupereſſe quod timeant, ſubit alius metus. Aeque enim timent, ne apud inferos ſint, quam ne nuſquam. His adverſantibus, quae nobis offudit longa perſuaſio, fortiter pati mortem, quidni glorioſum ſit, et inter maxima opera mentis humanae? quae nunquam ad virtutem exſurget, ſi mortem malum eſſe crediderit: exſurget, ſi putabit indifferens eſſe. Non recipit rerum natura, ut aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat: pigre veniet, et cunctanter: non eſt autem glorioſum, quod ab invito et tergiverſante fit. nihil facit virtus, quia neceſſe eſt. Adiice nunc, quod nihil honeſte fit, niſi cui totus animus incubuit atque affuit, cui nulla parte ſui repugnavit. Ubi autem ad malum acceditur, aut peiorum metu fit, aut ſpe bonorum, ad quae pervenire tanti ſit, devorata unius mali patientia. Diſſident inter ſe iudicia facientis. Hinc eſt, quod iubeat propoſita perficere: illinc, quod retrahat, et ab re ſuſpecta ac periculoſa fuget. Igitur in diverſa diſtrahitur. Si hoc eſt, perit gloria. Virtus enim concordi animo decreta peragit: non timet quod facit.

Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito,
Qua tua te Fortuna ſinet.

Non ibis audentior, ſi mala illa eſſe credideris. Eximendum hoc e pectore eſt: alioquin haeſitabit impetum moratura ſuſpicio. trudetur in id, quod invadendum eſt. Noſtri quidem videri volunt Zenonis interrogationem veram eſſe, fallacem autem alteram et falſam, quae illi opponitur. Ego non redigo iſta ad legem Dialecticam, et ad illos artificii

veternoſiſſimi nodos : totum genus iſtud exturbandum iudico, quo circumſcribi ſe qui interrogatur, exiſtimat, et ad confeſſionem perductus aliud reſpondet, aliud putat. Pro veritate ſimplicius agendum eſt: contra metum fortius. Haec ipſa quae volvuntur ab illis, ſolvere malim et expandere, ut perſuadeam, non ut imponam. In aciem educturus exercitum, pro coniugibus ac liberis mortem obiturum, quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totum Reipublicae bellum in unam transferentes domum. Laconas tibi oſtendo, in ipſis Thermopylarum anguſtiis poſitos, nec victoriam ſperantes, nec reditum. ille locus illis ſepulcrum futurus eſt. Quemadmodum exhortaris, ut totius gentis ruinam, obiectis corporibus excipiant, et vita potius quam loco cedant? Dices, Quod malum eſt, glorioſum non eſt: mors glorioſa eſt: mors ergo non malum? O efficacem concionem! Quis poſt hanc dubitet ſe infeſtis ingerere mucronibus, et ſtans mori? At ille Leonidas quam fortiter illos allocutus eſt? Sic, inquit, commilitones prandete, tanquam apud inferos coenaturi. Non in ore crevit cibus, non haeſit in faucibus, non elapſus eſt manibus: alacres illi et ad prandium promiſerunt, et ad coenam. Quid dux ille Romanus, qui ad occupandum locum milites miſſos, cum per ingentem hoſtium exercitum ituri eſſent, ſic allocutus eſt? Ire commilitones illo neceſſe eſt, unde redire non eſt neceſſe. Vides quam ſimplex et imperioſa virtus ſit. Quem mortalium circumſcriptiones veſtrae fortiorem facere, quem erectiorem poſſunt? Frangunt animum. qui nunquam minus contrahen-

dus eſt, et in minuta ac ſpinoſa cogendus, quam cum aliquid grande componitur. Non trecentis, ſed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet. quomodo illos docebis malum non eſſe? quomodo opiniones totius aevi, quibus protinus infantia imbuitur, evinces? quod auxilium invenies? Quid dices imbecillitati humanae? quid dices quo inflammati in media pericula irruant? qua oratione hunc timendi conſenſum, quibus ingenii viribus obnixam contra te perſuaſionem humani generis avertes? verba mihi captioſa componis, et interrogatiunculas nectis. Magnis telis magna portenta feriuntur. Serpentem illam in Africa ſaevam, et Romanis legionibus bello ipſo terribiliorem, fruſtra ſagittis fundiſque petierunt. Ne Python quidem vulnerabilis erat, cum ingens magnitudo pro vaſtitate corporis ſolida, ferrum, et quidquid humanae torſerant manus, reiiceret. molaribus demum fracta ſaxis eſt. Et adverſus mortem tu tam minuta iacularis? ſubula leonem excipis? Acuta ſunt iſta quae dicis. Nihil eſt acutius ariſta. quaedam inutilia et inefficacia ipſa ſubtilitas reddit.

EPISTOLA LXXXIII.

Vivendum, ut coram Deo inſpectore & arbitro. Adiungit de ſua vita, temperantia, vigilantia. Iterum (ut priore epiſtola) contra μικρολόγους, & qui minutis ſermonibus aut cavillis Sapientiam enervant. Docet ab ipſo Zenone, contra Ebrietatem differente. Atqui fortius clariuſque agendum: & exemplum praebet, & vitium illud damnat. Bona.

SINGULOS dies tibi meos, et quidem totos, indicari iubes. Bene de me iudicas, ſi nihil eſſe in illis putas, quod abſcondam. Sic certe vivendum eſt, tanquam in conſpectu vivamus: ſic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimum inſpicere poſſit: et poteſt. Quid enim prodeſt ab homine aliquid eſſe ſecretum? nihil Deo cluſum eſt. Intereſt animis noſtris, et cogitationibus mediis intervenit. Sic intervenit, dico, tanquam aliquando diſcedat. Faciam ergo quod iubes, et quid agam, et quo ordine, libenter tibi ſcribam. obſervabo me protinus: et quod eſt utiliſſimum, diem meum recognoſcam. Hoc nos peſſimos facit, quod nemo vitam ſuam reſpicit. Quid facturi ſimus, cogitamus, et id raro: quid fecerimus, non cogitamus. atqui conſilium futuri ex praeterito venit. Hodiernus dies ſolidus eſt. nemo ex illo quidquam mihi eripuit: totus inter ſtratum lectionemque diviſus eſt. Minimum exercitationi corporis datum: et hoc nomine ago gratias ſenectuti.

non magno mihi conſtat: cum me movi, laſſus ſum. Hic autem exercitationis, etiam fortiſſimis, finis eſt. Progymnaſtas meos quaeris? unus mihi ſufficit Earinus, puer (ut ſcis) amabilis: ſed mutabitur. Iam aliquem teneriorem quaero. Hic quidem ait, nos eandem criſim habere, quia utrique dentes cadant: ſed iam vix illum aſſequor currentem, et intra pauciſſimos dies non potero. vide quid exercitatio quotidiana proficiat. Cito magnum intervallum fit, inter duos itinere diverſo euntes: eodem tempore ille aſcendit, ego deſcendo: nec ignoras, quanto ex his velocius alterum fiat. Mentitus ſum. iam enim aetas noſtra non deſcendit, ſed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamen nobis ceſſerit, quaeris? quod raro curſoribus evenit, Hieran fecimus. Ab hac fatigatione magis, quam exercitatione, in frigidam deſcendi. hoc apud me vocatur parum calda. Ille tantus Pſychrolutes, qui Kalendis Ianuariis in Euripum ſaltabam, qui anno novo, quemadmodum legere, ſcribere, dicere aliquid, ſic auſpicabar in Virginem deſilire, primum ad Tiberim tranſtuli caſtra: deinde ad hoc ſolium, quod cum fortiſſimus ſum, et omnia bona fide fiunt, ſol temperat. non multum mihi ad balneum ſupereſt. Panis deinde ſiccus, et ſine menſa prandium: poſt quod non ſunt lavandae manus. Dormio minimum: conſuetudinem meam noſti: breviſſimo ſomno utor, et quaſi interiungo. Satis eſt mihi, vigilare deſiiſſe. aliquando dormiſſe me ſcio, aliquando ſuſpicor. Ecce Circenſium obſtrepit clamor: ſubita aliqua et univerſa voce feriuntur aures meae, nec cogitationem

meam excutiunt, nec interrumpunt quidem. Fremitum patientiſſime fero : multae voces, et in unum confuſae, pro fluctu mihi ſunt, aut vento ſilvam verberante, et ceteris ſine intellectu ſonantibus. Quid ergo eſt? nunc cui animum adiecerim, dicam. Supereſt ex heſterno mihi cogitatio, quid ſibi voluerint prudentiſſimi viri, qui rerum maximarum probationes leviſſimas et perplexas fecerunt : quae ut ſint verae, mendacio tamen ſimiles ſunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zeno, vir maximus, huius ſectae fortiſſimae ac ſanctiſſimae conditor. Audi ergo quemadmodum colligat, virum bonum non futurum ebrium. Ebrio ſecretum ſermonem nemo committit : viro autem bono committit : ergo vir bonus ebrius non erit. Quemadmodum oppoſita interrogatione ſimili derideatur, attende. Satis enim eſt, unam ponere ex multis. Dormienti nemo ſecretum ſermonem committit : viro bono autem committit : ergo vir bonus non dormit. Quo uno modo poteſt, Poſidonius Zenonis noſtri cauſam agit : ſed ne ſic quidem, ut exiſtimo, agi poteſt. Ait enim, ebrium duobus modis dici : altero, cum aliquis vino gravis eſt, et impos ſui : altero, ſi ſolet ebrius fieri, et huic obnoxius vitio eſt. Nunc a Zenone dici, qui ſoleat fieri ebrius, non qui ſit. Huic autem neminem commiſſurum arcana, quae per vinum eloqui poſſit. quod eſt falſum. Prima enim illa interrogatio complectitur eum qui eſt ebrius, non eum qui futurus eſt. Plurimum enim intereſſe concedes inter ebrium et ebrioſum. poteſt et qui ebrius eſt, tunc primum eſſe, nec habere hoc vitium : et qui ebrioſus eſt,

ſaepe extra ebrietatem eſſe. Itaque id intelligo, quod ſignificari verbo iſto ſolet : praeſertim cum ab homine diligentiam profeſſo ponatur, et verba examinante. Adiice nunc, quod ſi hoc intellexit Zeno, et nos intelligere voluit, ambiguitate verbi quaeſivit locum fraudi : quod faciendum non eſt, ubi veritas quaeritur. Sed ſane hoc ſenſerit : quod ſequitur, falſum eſt, ei qui ſoleat ebrius fieri, non committi ſermonem ſecretum. Cogita enim quam multis militibus, non ſemper ſobriis, et imperator, et tribunus, et centurio, tacenda mandaverit. De illa C. Caeſaris caede, illius dico, qui ſuperato Pompeio rempublicam tenuit, tam creditum eſt Tillio Cimbro, quam C. Caſſio. Caſſius tota vita aquam bibit : Tillius Cimber et nimius erat in vino, et ſcordalus. In hanc rem iocatus eſt ipſe : Ego, inquit, quemquam feram, qui vinum ferre non poſſum? Sibi quisque nunc nominet eos, quibus ſcit, et vinum male credi, et ſermonem bene. Unum tamen exemplum, quod occurrit mihi, referam, ne intercidat. Inſtruenda eſt enim vita exemplis illuſtribus. non ſemper confugiamus ad vetera. L. Piſo, urbis cuſtos, ebrius, ex quo ſemel factus eſt, fuit. maiorem partem noctis in convivio exigebat : uſque in horam ſextam fere dormiebat : hoc erat eius matutinum. Officium tamen ſuum, quo tutela urbis continebatur, diligentiſſime adminiſtravit. Huic et divus Auguſtus dedit ſecreta mandata, cum illum praeponeret Thraciae, quam perdomuit : et Tiberius proficiſcens in Campaniam, cum multa in urbe et ſuſpecta relinqueret et inviſa. Puto quia illi bene ceſſerat Piſonis ebrie-

tas, poſtea Coſſum fecit urbis praefectum, virum gravem, moderatum, ſed merſum vino, et madentem: adeo, ut ex ſenatu aliquando, in quem e convivio venerat, oppreſſus inexcitabili ſomno, tolleretur. Huic tamen Tiberius multa ſua manu ſcripſit, quae committenda ne miniſtris quidem ſuis iudicabat. Nullum Coſſo aut privatum ſecretum, aut publicum elapſum eſt. Itaque declamationes iſtas de medio removeamus. Non eſt animus in ſua poteſtate, ebrietate devinctus. Quemadmodum muſto dolia ipſa rumpuntur, et omne quod in imo iacet, in ſummam partem vis caloris eiectat: ſic vino exaeſtuante, quidquid in imo iacet abditum, effertur, et prodit in medium. Onerati mero, quemadmodum non continent cibum, vino redundante, ita ne ſecretum quidem: quod ſuum alienumque eſt, pariter effundunt. Sed quamvis hoc ſoleat accidere, ita et illud ſolet, ut cum his quos ſcimus libentius bibere, de rebus neceſſariis deliberemus. Falſum eſt ergo hoc, quod patrocinii loco ponitur, ei qui ſoleat ebrius fieri, non dari tacitum. Quanto ſatius eſt, aperte accuſare ebrietatem, et vitia eius exponere? quae etiam tolerabilis homo vitaverit, nedum perfectus ac ſapiens. cui ſatis eſt ſitim exſtinguere: qui etiamſi quando orta eſt hilaritas, aliena cauſa producta longius, tamen citra ebrietatem reſiſtit. Nam de illo videbimus, an ſapientis animus nimio vino turbetur, et faciat ebriis ſolita. Interim ſi hoc colligere vis, virum bonum non debere ebrium fieri, cur ſyllogiſmis agis? dic quam turpe ſit plus ſibi ingerere quam capiat, et ſtomachi

ſui non noſſe menſuram : quam multa ebrii faciant, quibus ſobrii erubeſcant : nihil aliud eſſe ebrietatem, quam voluntariam inſaniam. Extende in plures dies illum ebrii habitum : numquid de furore dubitabis? nunc quoque non eſt minor, ſed brevior. Refer Alexandri Macedonis exemplum, qui Clitum cariſſimum ſibi ac fideliſſimum inter epulas transfodit : et intellecto facinore, mori voluit, certe meruit. Omne vitium ebrietas et incendit, et detegit : obſtantem malis conatibus verecundiam removet. Plures enim pudore peccandi, quam bona voluntate, prohibitis abſtinent. Ubi poſſedit animum nimia vis vini, quidquid mali latebat, emergit. Non facit ebrietas vitia, ſed protrahit. tunc libidinoſus ne cubiculum quidem exſpectat, ſed cupiditatibus ſuis quantum petierint, ſine dilatione permittit : tunc impudicus morbum confitetur ac publicat : tunc petulans non linguam, non manum continet. Creſcit inſolenti ſuperbia, crudelitas ſaevo, malignitas livido : omne vitium laxatur et prodit. Adiice illam ignorationem ſui, dubia et parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipſa mobilia, velut aliquo turbine circumagente totam domum : ſtomachi tormenta, cum efferveſcit merum, ac viſcera ipſa diſtendit. Tunc tamen utcunque tolerabile eſt, dum illi vis ſua eſt : quid cum ſomno vitiatur, et quae ebrietas fuit, cruditas facta eſt? Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Haec acerrimas gentes bellicoſasque, hoſtibus tradidit : haec multorum annorum pertinaci bello defenſa moenia patefecit : haec contumaciſſi-

mos, et iugum recuſantes, in alienum egit arbitrium: haec invictos acie mero domuit. Alexandrum, cuius modo feci mentionem, tot itinera, tot proelia, tot hiemes, per quas, victa temporum locorumque difficultate, tranſierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiſerunt: intemperantia bibendi, et ille Herculaneus ac fatalis ſcyphus condidit. Quae gloria eſt, capere multum? Cum penes te palma fuerit, et propinationes tuas ſtrati ſomno ac vomitantes recuſaverint, cum ſuperſtes toti convivio fueris, cum omnes viceris virtute magnifica, et nemo tam vini capax fuerit; vinceris a dolio. M. Antonium, magnum virum et ingenii nobilis, quae alia res perdidit, et in externos mores ac vitia non Romana traiecit, quam ebrietas, nec minor vino Cleopatrae amor? Haec illum res hoſtem reipublicae, haec hoſtibus ſuis imparem reddidit, haec crudelem fecit, cum capita principum civitatis coenanti referrentur, cum inter apparatiſſimas epulas luxuſque regales ora ac manus proſcriptorum recognoſceret, cum vino gravis, ſitiret tamen ſanguinem. Intolerabile erat, quod ebrius faciebat, etiam ſi ſobrius faceret: quanto intolerabilius, quod haec in ipſa ebrietate faciebat? Fere vinolentiam crudelitas ſequitur. violatur enim exaſperaturque ſanitas mentis. Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi, etiam ad minimam radii ſolis offenſionem: ita ebrietates continuae efferant animos. Nam cum ſaepe apud ſe non ſint, conſuetudine inſaniae durata vitia, vino concepta, etiam ſine illo valent. Dic ergo, quare ſapiens

non debeat ebrius fieri. Deformitatem rei et importunitatem oſtende rebus, non verbis: quod facillimum eſt. Proba iſtas, quae voluptates vocantur, ubi tranſcenderint modum, poenas eſſe. Nam ſi illud argumentaberis, ſapientem multo vino inebriari, et retinere rectum tenorem, etiamſi temulentus ſit: licet colligas, nec veneno poto moriturum, nec ſopore ſumto dormiturum, nec elleboro accepto quidquid in viſceribus haerebit, eiecturum, deiecturumque. Sed ſi tentantur pedes, lingua non conſtat: quid eſt, quare illum exiſtimes in parte ſobrium eſſe, in parte ebrium?

EPISTOLA LXXXIV.

Stilum lectionemque alternanda eſſe. Lecta autem, in ſuccum unum vertenda, & noſtra facienda. Denique adhortatio ad Sapientiam. Bona & utilia monita.

ITINERA iſta quae ſegnitiam mihi excutiunt, et valetudini meae prodeſſe iudico, et ſtudiis. Quare valetudinem adiuvent, vides: cum pigrum me, et negligentem corporis, literarum amor faciat, aliena opera exerceor. Studiis quare proſint, indicabo. A lectionibus receſſi. Sunt autem, ut exiſtimo, neceſſariae. primum, ne ſim me uno contentus: deinde, ut cum ab aliis quaeſita cognovero, tum et de inventis iudicem, et cogitem de inveniendis. Alit lectio ingenium: et ſtudio fatigatum, non ſine ſtudio tamen, reficit. Nec ſcribere tantum, nec tan-

tum legere debemus: altera res contra ſtabit, et vires exhauriet: de ſtilo dico: altera ſolvet ac diluet. Invicem hoc illo commutandum eſt, et alterum altero temperandum: ut quidquid lectione collectum eſt, ſtilus redigat in corpus. Apes (ut aiunt) debemus imitari, quae vagantur, et flores ad mel faciendum idoneos carpunt: deinde quidquid attulere, diſponunt, ac per ſavos digerunt: et, ut Virgilius noſter ait,

——— liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas.

De illis non ſatis conſtat, utrum ſuccum ex floribus ducant, qui protinus mel ſit: an quae collegerunt, in hunc ſaporem mixtura quadam, et proprietate ſpiritus ſui, mutent. Quibusdam enim placet, non faciendi mellis ſcientiam eſſe illis, ſed colligendi. Aiunt inveniri apud Indos mel in arundinum foliis, quod aut ros illius coeli, aut ipſius arundinis humor dulcis et pinguior gignat. In noſtris quoque herbis vim eandem, ſed minus manifeſtam et notabilem poni: quam perſequatur et contrahat animal huic rei genitum. Quidam exiſtimant, conditura et diſpoſitione in hanc qualitatem verti, quae ex tenerrimis virentium florentiumque decerpſerint: non ſine quodam, ut ita dicam, fermento: quo in unum diverſa coaleſcunt. Sed ne ad aliud, quam de quo agitur, abducar, nos quoque apes debemus imitari, et quaecunque ex diverſa lectione congeſſimus, ſeparare. melius enim diſtincta ſervantur. Deinde adhibita ingenii noſtri cura et facultate, in

unum ſaporem varia illa libamenta confundere: ut etiamſi apparuerit unde ſumtum ſit, aliud tamen eſſe, quam unde ſumtum eſt, appareat. quod in corpore noſtro videmus, ſine ulla opera noſtra, facere naturam. Alimenta quae accepimus, quamdiu in ſua qualitate perdurant, et ſolida innatant ſtomacho, onera ſunt: at cum ex eo quod erant, mutata ſunt, tunc demum in vires et in ſanguinem tranſeunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia, praeſtemus: ut quaecunque hauſimus, non patiamur integra eſſe, ne aliena ſint. Concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, non in ingenium. Aſſentiamur illis fideliter, et noſtra faciamus, ut unum quiddam fiat ex multis: ſicut unus numerus fit ex ſingulis, cum minores ſummas et diſſidentes computatio una comprehendit. Hoc faciat animus noſter, omnia quibus eſt adiutus, abſcondat: ipſum tantum oſtendat, quod effecit. Etiamſi alicuius in te comparebit ſimilitudo, quem admiratio tibi altius fixerit: ſimilem eſſe te volo quomodo filium, non quomodo imaginem. Imago, res mortua eſt. Quid ergo? non intelligetur cuius imiteris orationem? cuius argumentationem? cuius ſententias? Puto aliquando ne intelligi quidem poſſe, ſi magni viri. nec enim omnibus, quae ex quoque velut exemplaria traxit, formam ſuam impreſſit, ut in unitatem illam competant. Non vides quam multorum vocibus chorus conſtet? unus tamen ex omnibus ſonus redditur. aliqua illic acuta eſt, aliqua gravis, aliqua media. accedunt viris feminae, interponuntur tibiae: ſingulorum illic latent voces, omnium apparent. De choro dico, quem veteres

philoſophi noverant. In commiſſionibus noſtris plus cantorum eſt, quam in theatris olim ſpectatorum fuit. cum omnes vias ordo canentium implevit, et cavea aeneatoribus cincta eſt, et ex pulpito omne tibiarum genus organorumque conſonuit, fit concentus ex diſſonis. Talem animum eſſe noſtrum volo, ut multae in illo artes, multa praecepta ſint, multarum aetatum exempla, ſed in unum conſpirata. Quomodo, inquis, hoc effici poterit? aſſidua intentione: ſi nihil egerimus, niſi ratione ſuadente. hanc ſi audire volueris, dicet tibi: Relinque iſta iamdudum, ad quae diſcurritur. relinque divitias, aut periculum poſſidentium, aut onus. relinque corporis atque animi voluptates: molliunt et enervant. relinque ambitum: tumida res eſt, vana, ventoſa. nullum habet terminum. tam ſolicita eſt ne quem ante ſe videat, quam ne poſt ſe alium. laborat invidia, et quidem duplici. Vides autem quam miſer ſit is, cui invidetur, ſi et invidet? Intueris illas potentium domos, illa tumultuoſa, rixa ſalutantium, limina? multum habent contumeliarum, ut intres: plus, cum intraveris. Praeteri iſtos gradus divitum, et magno aggeſtu ſuſpenſa veſtibula. non in praerupto tantum iſtic ſtabis, ſed in lubrico. Huc potius te ad ſapientiam dirige, tranquilliſſimaſque res, et ſimul ampliſſimas, pete. Quaecunque videntur eminere in rebus humanis, quamvis puſilla ſint, et comparatione humillimorum exſtent, per difficiles tamen et arduos tramites adeuntur. Confragoſa in faſtigium dignitatis via eſt. At ſi conſcendere hunc verticem libet, cui ſe fortuna ſubmiſit: omnia quidem ſub te, quae pro

excelſiſſimis habentur, adſpicies, ſed tamen venies ad ſumma per planum.

EPISTOLA LXXXV.

Sophiſmata improbat, & a ſeriis ſtudiis ea arcet. Exempla quaedam dat, ſed ad utilia traducit: & contra Peripateticos, Sapientem vacare affectibus debere. Deinde, Beatam vitam ſibi ſufficere; unam & aequalem eſſe, ſeu longam, ſeu brevem. Non etiam imminui ab externis, etſi mala, aut damna incurrant: & Sapientem omnibus bene uti. Bona, ſapiens Epiſtola.

PEPERCERAM tibi, et quidquid nodoſi adhuc ſupererat, praeterieram: contentus quaſi guſtum tibi dare eorum, quae a noſtris dicuntur, ut probetur virtus ad explendam beatam vitam ſola ſatis efficax. Iubes me, quidquid eſt interrogationum aut noſtrarum, aut ad traditionem noſtram excogitatarum, comprehendere: quod ſi facere voluero, non erit epiſtola, ſed liber. Illud toties teſtor, hoc me argumentorum genere non delectari. pudet in aciem deſcendere pro diis hominibuſque ſuſceptam, ſubula armatum. Qui prudens eſt, et temperans eſt: qui temperans eſt, et conſtans: qui conſtans eſt, et imperturbatus eſt: qui imperturbatus eſt, ſine triſtitia eſt: qui ſine triſtitia eſt, beatus eſt: ergo prudens, beatus eſt, et prudentia ad beatam vitam ſatis eſt. Huic collectioni hoc modo Peripateticorum quidam reſpondent, ut imperturbatum, et conſtantem, et

ſine triſtitia, ſic interpretentur, tanquam imperturbatus dicatur, qui raro perturbatur et modice, non qui nunquam. Item ſine triſtitia eum dici aiunt, qui non eſt obnoxius triſtitiae, nec frequens, nimiusve in hoc vitio. Illud enim humanam naturam negare, alicuius animum immunem eſſe triſtitia: ſapientem non vinci moerore, ceterum tangi: et cetera in hunc modum ſectae ſuae reſpondentia. Non hi tollunt affectus, ſed temperant: quantulum autem ſapienti damus, ſi imbecillimis fortior eſt, et moeſtiſſimis laetior, et effraenatiſſimis moderatior, et humillimis maior? Quid ſi miretur velocitatem ſuam Ladas, ad claudos debileſque reſpiciens?

Illa vel intactae ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec curſu teneras laeſiſſet ariſtas,
Vel mare per medium, fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingeret aequore plantas.

Haec eſt pernicitas per ſe aeſtimata, non quae tardiſſimorum collatione laudatur. Quid ſi ſanum voces, leviter febricitantem? non eſt bona valetudo, mediocritas morbi. Sic, inquit, ſapiens imperturbatus dicitur, quomodo apyrina dicuntur, non quibus nulla ineſt duritia granorum, ſed quibus minor. Falſum eſt. Non enim diminutionem malorum in bono viro intelligo, ſed vacationem. nulla debent eſſe, non parva. Nam ſi ulla ſint, creſcent, et interim impedient. Quomodo oculos maior et perfecta ſuffuſio excaecat, ſic modica turbat. Si das aliquos affectus ſapienti, impar illis erit ratio, et velut torrente quo-

dam auferetur: praeſertim cum illi non unum, ſed univerſum affectuum coetum relinquis, cum quo colluctetur. Plus poteſt quamvis mediocrium turba, quam poſſet unius magni violentia. Habet pecuniae cupiditatem, ſed modicam: habet ambitionem, ſed non concitatam: habet iracundiam, ſed placabilem: habet inconſtantiam, ſed minus vagam ac mobilem: habet libidinem, non inſaniam. Melius cum illo ageretur, qui unum vitium integrum haberet, quam cum eo qui leviora quidem, ſed omnia. Deinde nihil intereſt, quam magnus ſit affectus: quantuſcunque eſt, parere neſcit, conſilium non accipit. Quemadmodum rationi nullum animal obtemperat, non ferum, non domeſticum et mite: natura enim illorum eſt ſurda ſuadenti: ſic non ſequuntur, non audiunt affectus, quantulicunque ſint. Tigres, leoneſque nunquam feritatem exuunt, aliquando ſubmittunt: et cum minime exſpectaveris, exaſperatur torvitas mitigata. Nunquam bona fide vitia manſueſcunt. Deinde ſi ratio proficit, ne incipient quidem affectus. ſi invita ratione coeperint, invita perſeverabunt. Facilius eſt enim, initia illorum prohibere, quam impetum regere. Falſa eſt itaque iſta mediocritas et inutilis, eodemque loco habenda, quo, ſi quis diceret, modice inſaniendum, modice aegrotandum. Sola virtus habet, non recipiunt animi mala, temperamentum: facilius ſuſtuleris illa, quam rexeris. Numquid dubium eſt, quin vitia mentis humanae inveterata et dura, quae morbos vocamus, immoderata ſint: ut avaritia, ut crudelitas, ut impotentia, ut impietas? ergo immoderati ſunt et af-

fectus: ab his enim ad illa tranſitur. Deinde ſi das aliquid iuris triſtitiae, timori, cupiditati, ceteriſque motibus pravis, non erunt in noſtra poteſtate. Quare? quia extra nos ſunt, quibus irritantur. Itaque creſcunt, prout magnas habuerint minoreſve cauſas, quibus concitentur. maior erit timor, ſi plus, quo exterreatur, aut propius adſpexerit: acrior cupiditas, quo illam amplioris rei ſpes evocaverit. Si in noſtra poteſtate non eſt, an ſint affectus; ne illud quidem eſt, quanti ſint: ſi ipſis permiſiſti incipere, cum cauſis ſuis creſcent, tantique erunt, quanti fient. Adiice nunc, quod iſta, quantumvis exigua ſint, in maius excedunt. nunquam pernicioſa ſervant modum. Quamvis levia initia morborum, ſerpunt: et aegra corpora, minima interdum mergit acceſſio. Illud vero cuius dementiae eſt credere, quarum rerum extra noſtrum arbitrium poſita principia ſunt, earum noſtri eſſe arbitrii terminos? Quomodo ad id finiendum ſatis valeo, ad quod prohibendum parum valui? cum facilius ſit excludere, quam admiſſa comprimere. Quidam ita diſtinxerunt, ut dicerent: Temperans ac prudens poſitione quidem mentis, et habitu tranquillus eſt, eventu non eſt. nam quantum ad habitum mentis ſuae, non perturbatur, nec contriſtatur, nec timet: ſed multae extrinſecus cauſae incidunt, quae illi perturbationem afferant. Tale eſt quod volunt dicere: Iracundum quidem illum non eſſe, iraſci tamen aliquando: et timidum quidem non eſſe, timere tamen aliquando: id eſt, vitio timoris carere, affectu non carere. Quod ſi recipitur, uſu frequenti timor tranſit in vitium: et ira in animum

admiſſa, habitum illum ira carentis animi retexit. Praeterea, ſi non contemnit venientes extrinſecus cauſas, et aliquid timet; cum fortiter eundum erit adverſus tela, ignes, pro patria, legibus, libertate; cunctanter exibit, et animo recedente. Non cadit autem in ſapientem haec diverſitas mentis. Illud praeterea iudico obſervandum, ne duo quae ſeparatim probanda ſunt, miſceamus. Per ſe enim colligitur, unum bonum eſſe, quod honeſtum: per ſe rurſus, ad vitam beatam ſatis eſſe virtutem. Si unum bonum eſt, quod honeſtum, omnes concedunt ad beate vivendum ſufficere virtutem: e contrario non remittetur, ſi beatum ſola virtus facit, unum bonum eſſe quod honeſtum eſt. Xenocrates et Speuſippus putant beatum vel ſola virtute fieri poſſe: non tamen unum bonum eſſe quod honeſtum eſt. Epicurus quoque iudicat, cum virtutem habeat, beatum eſſe, ſed ipſam virtutem non ſatis eſſe ad beatam vitam: quia beatum efficiat voluptas, quae ex virtute eſt, non ipſa virtus. Inepta diſtinctio. Idem enim negat, unquam virtutem eſſe ſine voluptate. ita ſi ei iuncta ſemper eſt, atque inſeparabilis, et ſola ſatis eſt: habet enim ſecum voluptatem, ſine qua non eſt, etiam cum ſola eſt. Illud autem abſurdum eſt, quod dicitur beatum quidem futurum vel ſola virtute; non futurum autem perfecte beatum: quod quemadmodum fieri poſſit, non reperio. Beata enim vita bonum in ſe perfectum habet, inexſuperabile: quod ſi eſt, perfecte beata eſt. Si deorum vita nihil habet maius aut melius: beata autem vita divina eſt: nihil habet, in quod amplius poſſit attolli. Praeterea, ſi beata

vita nullius eſt indigens, omnis beata vita perfecta eſt, eademque eſt et beata, et beatiſſima. Numquid dubitas, quin beata vita ſummum bonum ſit? ergo ſi ſummum bonum habet, ſumme beata eſt. Quemadmodum ſummum, adiectionem non recipit; (quid enim ſupra ſummum erit?) ita ne beata quidem vita, quae ſine ſummo bono non eſt. Quod ſi aliquem magis beatum induxeris, et multo magis innumerabilia diſcrimina ſummi boni facies: cum ſummum bonum intelligam, quod ſupra ſe gradum non habet. Si eſt aliquis minus beatus quam alius, ſequitur, ut hic alterius vitam beatioris magis concupiſcat, quam ſuam. beatus autem nihil ſuae praefert. Utrumlibet ex his incredibile eſt: aut aliquid beato reſtare, quod eſſe quam quod eſt malit: aut id illum non malle, quod illo melius eſt. Utique enim quo prudentior eſt, hoc magis ſe ad id quod eſt optimum, extendet, et id omni modo conſequi cupiet. Quomodo autem beatus eſt, qui cupere etiamnum poteſt, immo qui debet? Dicam quid ſit, ex quo veniat hic error. Neſciunt beatam vitam unam eſſe. in optimo illam ſtatu ponit qualitas ſua, non magnitudo. Itaque in aequo eſt longa et brevis, diffuſa et anguſtior; in multa loca, multaſque partes diſtributa, et in unum coacta. Qui illam numero aeſtimat, et menſura, et partibus, iam illi quod habet eximium, eripit. Quid autem eſt in beata vita eximium? quod plena eſt. Finis, ut puta, edendi bibendique ſatietas eſt: hic plus edit, ille minus: quid refert? uterque iam ſatur eſt. hic plus bibit, ille minus: quid refert? uterque non ſitit. Hic pluribus annis vixit, hic paucioribus: nihil in-

tereſt ſi tam illum multi anni beatum fecerunt, quam hunc pauci. Ille quem tu minus beatum vocas, non eſt beatus: non poteſt nomen imminui. Qui fortis eſt, ſine timore eſt: qui ſine timore eſt, ſine triſtitia eſt: qui ſine triſtitia eſt, beatus eſt. Noſtrorum haec interrogatio eſt. Adverſus hanc ſi reſpondere conantur, falſam nos rem, et controverſam pro confeſſa inducere, eum qui fortis eſt, ſine timore eſſe. Quid ergo? inquit. fortis imminentia mala non timebit? iſtud dementis alienatique, non fortis eſt. Ille vero, inquit, moderatiſſime timet, ſed in totum extra metum non eſt. Qui haec dicunt, rurſus in idem revolvuntur, ut illis virtutum loco ſint minora vitia. Nam qui timet quidem, ſed rarius et minus, non caret malitia, ſed leviore vexatur. At enim dementem puto, qui mala imminentia non extimeſcit. Verum eſt quod dicit, ſi mala ſunt: ſed ſi ſcit, mala illa non eſſe, et unam tantum turpitudinem malum iudicat; debebit ſecure pericula adſpicere, et aliis timenda contemnere. aut ſi ſtulti et amentis eſt, mala non timere: quo quis prudentior eſt, hoc timebit magis. Ut vobis, inquit, videtur, praebebit ſe periculis fortis. Minime. non timebit illa, ſed vitabit: cautio illum decet, timor non decet. Quid ergo? inquis. mortem, vincula, ignes, alia tela fortunae non timebit? Non: ſcit enim illa non eſſe mala, ſed videri: omnia iſta humanae vitae formidines putat. Deſcribe captivitatem, verbera, catenas, egeſtatem, et membrorum lacerationes, vel per morbum, vel per iniuriam: et quidquid aliud attuleris, inter lymphaticos metus numerat. Iſta timidis ti-

menda ſunt. An id exiſtimas malum, ad quod aliquando noſtra ſponte veniendum eſt? Quaeris, quid ſit malum? Cedere his quae mala vocantur, et illis libertatem ſuam dedere, pro qua cuncta patienda ſunt. Perit libertas, niſi illa contemnimus, quae nobis iugum imponunt. Non dubitarent quid conveniret forti viro, ſi ſcirent quid eſſet fortitudo. Non eſt enim inconſulta temeritas, nec periculorum amor, nec formidabilium appetitio: ſcientia eſt diſtinguendi quid ſit malum, et quid non ſit. Diligentiſſima in tutela ſui fortitudo eſt, et eadem patientiſſima eorum, quibus falſa ſpecies malorum eſt. Quid ergo, ſi ferrum intentatur cervicibus viri fortis, ſi pars ſubinde alia atque alia ſuffoditur, ſi viſcera ſua in ſinu ſuo vidit, ſi ex intervallo, quo magis tormenta ſentiat, repetitur, et per ſiccata viſcera recens demittitur ſanguis, non timere iſtum tu dices, non dolere? Iſte vero dolet: ſenſum enim hominis nulla exuit virtus. ſed non timet. invictus ex alto dolores ſuos ſpectat. Quaeris, quis tunc animus illi ſit? Qui aegrum amicum adhortantibus. Quod malum eſt, nocet: quod nocet, deteriorem facit: dolor et paupertas deteriorem non faciunt: ergo mala non ſunt. Falſum eſt, inquit, quod proponitur: non enim ſi quid nocet etiam deteriorem facit. Tempeſtas et procella nocet gubernatori, non tamen illum deteriorem facit. Quidam Stoici ita adverſus hoc reſpondent: Deteriorem fieri gubernatorem tempeſtate ac procella, quia non poſſit id quod propoſuit efficere, nec tenere curſum ſuum: deteriorem illum in arte ſua non fieri, in opere fieri. Quibus Peripateticus: Ergo, in-

quit, et ſapientem deteriorem faciet paupertas et dolor, et quidquid aliud tale fuerit: virtutem enim illi non eripiet, ſed opera eius impediet. Hoc recte diceretur, niſi diſſimilis eſſet gubernatoris conditio, et ſapientis. Huic enim propoſitum eſt in vita agenda, non utique quod tentat, efficere, ſed omnia recte facere: gubernatori propoſitum eſt, utique navem in portum perducere. Artes miniſtrae ſunt: praeſtare debent, quod promittunt: ſapientia domina rectrixque eſt. Artes ſerviunt vitae, ſapientia imperat. Ego aliter reſpondendum iudico, nec artem gubernatoris deteriorem ulla tempeſtate fieri, nec ipſam adminiſtrationem artis. Gubernator tibi non felicitatem promiſit, ſed utilem operam, et navis regendae ſcientiam. haec eo magis apparet, quo illi magis aliqua fortuita vis obſtitit. Qui hoc potuit dicere, Neptune, nunquam hanc navem, niſi rectam; arti ſatisfecit. tempeſtas non opus gubernatoris impedit, ſed ſucceſſum. Quid ergo? inquis. non nocet gubernatori ea res quae illum tenere portum vetat? quae conatus eius irritos efficit? quae aut refert illum, aut detinet, et exarmat? Non tanquam gubernatori, ſed tanquam naviganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeo non impedit, ut oſtendat. tranquillo enim, ut aiunt, quilibet gubernator eſt. Navigio iſta obſunt, non rectori eius, qua rector eſt. Duas perſonas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conſcenderunt navem, qua ipſe quoque vector eſt: alteram propriam, qua gubernator eſt. tempeſtas tanquam vectori nocet, non tanquam gubernatori. De-

inde gubernatoris ars alienum bonum eſt; ad eos quos vehit, pertinet: quomodo medici ars ad eos quos curat: ſapientia commune bonum eſt, et eorum cum quibus vivit, et proprium ipſius. Itaque gubernatori fortaſſe nocetur, cuius miniſterium aliis promiſſum tempeſtate impeditur: ſapienti non nocetur a paupertate, non a dolore, non ab aliis tempeſtatibus vitae. Non enim prohibentur opera eius omnia, ſed tantum ad alios pertinentia: ipſe ſemper in actu eſt, non in effectu. tunc maximus, cum illi fortuna ſe oppoſuit: tunc ipſius ſapientiae negotium agit, quam diximus et alienum bonum eſſe, et ſuum. Praeterea, ne aliis quidem tunc prodeſſe prohibetur, cum illum aliquae neceſſitates premunt. Propter paupertatem prohibetur docere, quemadmodum tractanda reſpublica ſit: at illud docet, quemadmodum tractanda ſit paupertas; per totam vitam opus eius extenditur. Id nulla fortuna, nulla res, actus ſapientis excludit. Id enim ipſum agit, quo alia agere prohibetur. Ad utroſque caſus aptus eſt: bonorum rector, et malorum victor. Sic, inquam, ſe exercuit, ut virtutem tam in ſecundis quam in adverſis exhibeat: nec materiam eius, ſed ipſam intueatur. Itaque nec paupertas illum, nec dolor, nec quidquam aliud quod imperitos avertit et praecipites agit, prohibet. Tu illum premi putas malis? utitur. Non ex ebore tantum Phidias ſciebat facere ſimulacra, faciebat ex aere: ſi marmor illi, ſi adhuc viliorem materiam obtuliſſes, feciſſet quale ex illa fieri optimum poſſet. Sic ſapiens virtutem, ſi licebit, in divitiis explicabit; ſi minus, in paupertate:

ſi poterit, in patria; ſi minus, in exſilio: ſi poterit, imperator; ſi minus, miles: ſi poterit, integer; ſi minus, debilis. quamcunque fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi ſunt domitores ferarum, qui ſaeviſſima animalia et ad occurſum exterrentia hominem, docent pati iugum: nec aſperitatem excuſſiſſe contenti, uſque in contubernium mitigant. Leonibus magiſter manum inſertat, oſculatur tigrim ſuus cuſtos, elephantem minimus Aethiops iubet ſubſidere in genua, et ambulare per funem. Sic ſapiens eſt artifex domandi mala. Dolor, egeſtas, ignominia, carcer, exſilium, et ubicunque horrenda, cum ad hunc pervenere, manſueta ſunt.

EPISTOLA LXXXVI.

De villa Africani; aedificio & balneo, nec polito, nec lauto. Contra luxum ſui aevi. In extremo, de oleis ſerendis, occaſione villae.

In ipſa Scipionis Africani villa iacens haec tibi ſcribo, adoratis manibus eius et arca, quam ſepulcrum eſſe tanti viri ſuſpicor. animum quidem eius in coelum, ex quo erat, rediſſe perſuadeo mihi: non quia magnos exercitus duxit, (hos enim et Cambyſes furioſus, ac furore feliciter uſus habuit) ſed ob egregiam moderationem pietatemque, magis in illo admirabilem, cum reliquit patriam, quam cum defendit. Aut Scipio Romae deeſſe debebat, aut Romae libertas. Nihil, inquit, volo derogare legibus, nihil

inſtitutis. aequum inter omnes cives ius ſit: utere ſine me beneficio meo, patria. cauſa tibi libertatis fui, ero et argumentum. Ex eo, ſi plus quam tibi expedit, crevi. Quidni ego admirer hanc magnitudinem animi, qua in exſilium voluntarium ſeceſſit, et civitatem exoneravit? Eo perducta res erat, ut aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriam. neutrum fas erat. Itaque dedit locum legibus, et ſe Liternum recepit, tam ſuum exſilium reipublicae imputaturus, quam Hannibalis. Vidi villam ſtructam lapide quadrato, murum circumdatum ſilvae, turres quoque in propugnaculum villae utrimque ſubrectas. Ciſternam aedificiis ac viridibus ſubditam, quae ſufficere in uſum vel exercitus poſſet. Balneolum anguſtum, tenebricoſum ex conſuetudine antiqua. non videbatur maioribus noſtris caldum, niſi obſcurum. Magna ergo me voluptas ſubit, contemplantem mores Scipionis ac noſtros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantum ſemel capta eſt, abluebat corpus laboribus ruſticis feſſum: exercebat enim operae ſe, terramque (ut mos fuit priſcis) ipſe ſubigebat. Sub hoc ille tecto tam ſordido ſtetit, hoc illum pavimentum tam vile ſuſtinuit. At nunc quis eſt, qui ſic lavari ſuſtineat? pauper ſibi videtur ac ſordidus, niſi parietes magnis et pretioſis orbibus refulſerunt; niſi Alexandrina marmora Numidicis cruſtis diſtincta ſunt: niſi illis undique operoſa et in picturae modum variata circumlitio praetexitur; niſi vitro abſconditur camera; niſi Thaſius lapis, quondam rarum in aliquo ſpectaculum templo, piſcinas noſtras

circumdedit; in quas multa ſudatione corpora exinanita demittimus; niſi aquam argentea epiſtomia fuderunt. Et adhuc plebeias fiſtulas loquor: quid cum ad balnea libertinorum pervenero? quantum ſtatuarum, quantum columnarum eſt nihil ſuſtinentium, ſed in ornamentum poſitarum, impenſae cauſa? quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? Eo deliciarum pervenimus, ut niſi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimae ſunt, rimae magis quam feneſtrae, muro lapideo exſectae, ut ſine iniuria munimenti lumen admitterent. At nunc blattaria vocant balnea, ſi qua non ita aptata ſunt, ut totius diei ſolem feneſtris ampliſſimis recipiant; niſi et lavantur ſimul et colorantur; niſi ex ſolio agros et maria proſpiciunt. Itaque quae concurſum, et admirationem habuerant cum dedicarentur, haec in antiquorum numerum reiiciuntur, cum aliquid novi luxuria commenta eſt, quo ipſa ſe obrueret. At olim et pauca erant balnea, nec ullo cultu exornata. Cur enim ornaretur res quadrantaria, et in uſum, non oblectamentum, reperta? Non ſuffundebatur aqua, nec recens ſemper velut ex calido fonte currebat: nec referre credebant, in quam perlucida ſordes deponerent. Sed, dii boni, quam iuvabat illa balnea intrare obſcura, et gregali tectorio inducta, quae ſcires Catonem tibi aedilem, aut Fabium Maximum, aut ex Corneliis aliquem manu ſua temperaſſe? Nam hoc quoque nobiliſſimi aediles fungebantur officio, intrandi ea loca quae populum receptabant, exigendique munditias, et utilem ac ſalubrem temperaturam: non hanc, quae nuper in-

venta eſt, ſimilis incendio. adeo quidem ut convictum in aliquo ſcelere ſervum, vivum lavari oporteat. Nihil mihi videtur iam intereſſe, ardeat balneum, an caleat. Quantae nunc aliqui ruſticitatis damnant Scipionem, quod non in caldarium ſuum latis ſpecularibus diem admiſerat? quod non in multa luce decoquebatur, et exſpectabat, ut in balneo concoqueret? O hominem calamitoſum! neſciit vivere! Non pacata aqua lavabatur, ſed ſaepe turbida, et cum plueret vehementius, paene lutulenta. Nec multum eius intererat, an ſic lavaretur: veniebat enim, ut ſudorem illic ablueret, non ut unguentum. Quas nunc quorundam futuras voces credis? Non invideo Scipioni: vere in exſilio vixit, qui ſic lavabatur. Immo ſi ſcias, non quotidie lavabatur. Nam, ut aiunt qui priſcos mores urbis tradiderunt, brachia et crura quotidie abluebant, quae ſcilicet ſordes opere collegerant: ceterum toti nundinis lavabantur. Hoc loco dicet aliquis, liquet immundiſſimos fuiſſe. Quid putas illos oluiſſe? militiam, laborem, virum. Poſtquam munda balnea inventa ſunt, ſpurciores ſunt. Deſcripturus infamem et nimis notabilem deliciis Horatius Flaccus, quid ait?

Paſtillos Ruſillus olet. ———

Dares nunc Rufillum, perinde eſſet, ac ſi hircum oleret, et Gorgonii loco eſſet, quem idem Horatius Rufillo oppoſuit. Parum eſt ſumere unguentum, ni bis die terque renovetur, ne evaneſcat in corpore. Quid, quod iidem odore tanquam ſuo gloriantur? Haec ſi tibi nimium triſtia videbuntur, villae impu-

tabis: in qua didici ab Aegialo diligentiſſimo patrefamiliae (is enim nunc huius agri poſſeſſor eſt) quamvis vetus arbuſtum poſſe transferri. Hoc nobis ſenibus diſcere neceſſarium eſt, quorum nemo non olivetum alteri ponit. Quod vidi, hoc dico: illud arboretum trimum aut quadrimum faſtidienti fructus autumno deponere. te quoque proteget illa, quae

Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram;

ut ait Virgilius noſter: qui non quid veriſſime, ſed quid decentiſſime diceretur, adſpexit; nec agricolas docere voluit, ſed legentes delectare. Nam (ut omnia tranſeam) hoc quod hodie mihi neceſſe fuit reprehendere, adſcribam:

Vere fabis ſatio eſt, tunc te quoque medica putres
Accipiunt ſulci, & milio venit annua cura.

An uno tempore iſta ponenda ſint: et an utriuſque verna ſit ſatio, hinc aeſtimes licet. Iunius menſis eſt quo tibi ſcribo, iam proclivus in Iulium. Eodem diē vidi fabam metentes, milium ſerentes. Ad olivetum revertor, quod vidi duobus modis diſpoſitum. Magnarum arborum truncos circumciſis ramis, et ad unum redactis pedem, cum ſcapo ſuo tranſtulit, amputatis radicibus, relicto tantum capite ipſo, ex quo illae pependerant. Hoc fimo tinctum in ſcrobem demiſit: deinde terram non aggeſſit tantum, ſed calcavit et preſſit. Negat quidquam eſſe hac (ut ait) ſpiſſatione efficacius. videlicet frigus excludit et ventum, minus praeterea movetur: et ab hoc naſcentes

radices prodire patitur, ac ſolum apprehendere, quas neceſſe eſt teneras adhuc, et precario haerentes, levis quoque revellat agitatio. parum autem arboris, antequam obruat, radit. ex omni enim materia quae nudata eſt, ut ait, exeunt radices novae. Non plures autem ſuper terram eminere debet truncus, quam tres aut quatuor pedes: ſtatim enim ab imo veſtietur: nec magna pars, quemadmodum in olivetis veteribus, arida et retorrida erit. Alter ponendi modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, quales eſſe novellarum arborum ſolent, eodem genere depoſuit. Hi paulo tardius ſurgunt: ſed cum tanquam a planta proceſſerint, nihil habent in ſe horridum, nec triſte. Illud etiam nunc vidi, vitem ex arbuſto ſuo annoſam transferri: huius capillamenta quoque (ſi fieri poteſt) colligenda ſunt, deinde liberalius ſternenda vitis, ut etiam ex corpore radiceſcat. Et vidi non tantum menſe Februario poſitas, ſed etiam Martio exacto tenent et complexae ſunt non ſuas ulmos, omnes autem iſtas arbores, quae (ut ita dicam) grandiſcapiae ſunt, aut aqua adiuvandas ciſternina: quae ſi prodeſt, habemus pluviam in noſtra poteſtate. Plura te docere non cogito: ne quemadmodum Aegialus noſter me ſibi adverſarium paravit, ſic ego parem te mihi.

Epistola LXXXVII.

Frugalitas Senecae, & externorum contemtus: admonitio ad alios, ut ſic velint, faciantque. Diſſertatiunculae deinde, quibus approbat Fortuita in bonis non eſſe: dumtaxat Commoda dici poſſe.

Naufragium, antequam navem adſcenderem, feci: quomodo acciderit, non adiicio, ne et hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum: quorum nullum eſſe falſum, nec tam mirabile quam prima facie videtur, cum volueris approbabo, immo etiam ſi nolueris. Interim hoc me iter docuit, quam multa haberemus ſupervacua, et quam facile iudicio poſſemus deponere, quae ſi quando neceſſitas abſtulit, non ſentimus ablata. Cum pauciſſimis ſervis, quos unum capere vehiculum potuit, ſine ullis rebus, niſi quae corpore noſtro continebantur, ego et Maximus meus biduum iam beatiſſimum agimus. Culcita in terra iacet, ego in culcita. Ex duabus penulis, altera ſtragulum, altera opertorium facta eſt. De prandio nihil detrahi potuit. paratum fuit non magis hora, nuſquam ſine caricis, nuſquam ſine pugillaribus. Illae, ſi panem habeo, pro pulmentario ſunt: ſi non, pro pane. quotidie mihi annum novum faciunt, quem ego fauſtum et felicem reddo bonis cogitationibus, et animi magnitudine: qui nunquam maior eſt, quam ubi aliena ſepoſuit: et fecit ſibi pacem, nihil timendo: fecit ſibi divitias, nihil concupiſcendo. Vehiculum in quod impoſitus ſum, ruſticum eſt. Mulae vi-

vere ſe ambulando teſtantur, mulio excalceatus non propter aeſtatem. Vix a me obtineo, ut hoc vehiculum velim videri meum. Durat adhuc perverſa recti verecundia. quoties in aliquem comitatum lautiorem incidimus, invitus erubeſco: quod argumentum eſt, iſta, quae probo, quae laudo, nondum habere certam ſedem et immobilem. Qui ſordido vehiculo erubeſcit, pretioſo gloriatur. Parum adhuc profeci, nondum audeo frugalitatem palam ferre, etiam nunc curo opiniones viatorum. Contra totius generis humani opiniones mittenda vox erat: Inſanitis, erratis, ſtupetis ad ſupervacua, neminem aeſtimatis ſuo. Cum ad patrimonium ventum eſt, diligentiſſimi computatores, ſic rationem ponitis ſingulorum: quibus aut pecuniam credituri eſtis, aut beneficia: (nam haec quoque iam expenſa fertis.) late poſſidet, ſed multum debet: habet domum formoſam, ſed alienis nummis paratam: familiam nemo cito ſpecioſiorem producet, ſed nominibus non reſpondet. Si creditoribus ſolverit, nihil illi ſupererit. Idem in reliquis quoque facere debebatis, excutere quantum proprii quiſque habeat. Divitem illum putas, quia aurea ſupellex etiam in via eum ſequitur, quia in omnibus provinciis arat, quia magnus kalendarii liber volvitur, quia tantum ſuburbani agri poſſidet, quantum invidioſe in deſertis Apuliae poſſideret: et cum omnia dixeris, pauper eſt. quare? quia debet. quantum? inquis. omnia: niſi forte iudices intereſſe, utrum aliquis ab homine, an a fortuna mutuum ſumſerit. Quid ad rem pertinent mulae ſaginatae, unius omnes coloris? Quid iſta vehicula caelata?

——— *inſtrati oſtro alipedes, pictisque tapetis.*
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent.
Tecti auro, fulvum mandunt ſub dentibus aurum.

Iſta nec dominum meliorem poſſunt facere, nec mulam. M. Cato Cenſorius (quem tam reipublicae hercule profuit naſci quam Scipionem : alter enim cum hoſtibus noſtris bellum, alter cum moribus geſſit) canterio vehebatur, et hippoperis quidem impoſitis, ut ſecum utilia portaret. O quam cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his troſſulis in via divitibus, curſores et Numidas, et multum ante ſe pulveris agentem! Hic ſine dubio cultior comitatiorque quam M. Cato videretur : hic, inter illos apparatus delicatos qui cummaxime dubitat, utrum ſe ad gladium locet, an ad cultrum. O quantum erat ſeculi decus, imperatorem triumphalem, cenſorium (et quod ſuper omnia haec eſt) Catonem, uno caballo eſſe contentum, et ne toto quidem! Partem enim ſarcinae, ab utroque latere dependentes, occupabant. Ita non omnibus obeſis mannis, et aſturconibus, et tollutariis praeferres unicum illum equum, ab ipſo Catone defrictum? Video non futurum finem in iſta materia ullum, niſi quem mihi ipſe fecero. Hic itaque conticeſcam, quantum ad iſta : quae ſine dubio talia divinavit futura, qualia nunc ſunt, qui primus appellavit impedimenta. Nunc volo pauciſſimas adhuc interrogationes noſtrorum tibi reddere, ad virtutem pertinentes, quam ſatisfacere vitae beatae contendimus. Quod bonum eſt, bonos facit : nam et in arte muſica quod bonum eſt,

facit muſicum. fortuita bonum non faciunt : ergo non ſunt bona. Adverſus hoc ſic reſpondent Peripatetici, ut quod primum proponimus, falſum eſſe dicant. Ab eo, inquiunt, quod eſt bonum, non utique fiunt boni. In muſica eſt aliquod bonum, tanquam tibia, aut chorda, aut organum aliquod aptatum ad uſus canendi : nihil tamen horum facit muſicum. Hic reſpondebimus : Non intelligitis, quomodo poſuerimus, quod bonum eſt muſico. Non enim id dicimus, quod inſtruit muſicum, ſed quod facit : tu ad ſupellectilem artis, non ad artem venis. Si quid autem in ipſa arte muſica bonum eſt, id utique muſicum faciet. Etiamnum facere id planius volo. Bonum in arte muſica duobus modis dicitur : altero, quo effectus muſici adiuvatur : altero, quo ars. Ad effectum pertinent inſtrumenta, tibiae, et organa, et chordae : ad artem ipſam non pertinent. Eſt enim artifex etiam ſine iſtis : uti forſitan non poteſt arte. Hoc non eſt aeque duplex in homine. idem enim bonum et hominis, et vitae. Quod contemtiſſimo cuique contingere ac turpiſſimo poteſt, bonum non eſt : opes autem et lenoni, et laniſtae contingunt : ergo non ſunt bona. Falſum eſt, inquiunt, quod proponitur. Nam et in grammatica, et in arte medendi, aut gubernandi, videmus bona humillimis quibusque contingere. Sed iſtae artes non ſunt magnitudinem animi profeſſae, non conſurgunt in altum, nec fortuita faſtidiunt. Virtus extollit hominem, et ſupra cara mortalibus collocat : nec ea quae bona, nec ea quae mala vocantur, aut cupit nimis, aut expaveſcit. Chelidon, unus ex Cleopatrae mol-

libus, patrimonium grande poſſedit. Nuper Natalis, tam improbae linguae quam impurae, in cuius ore feminae purgabantur, et multorum heres fuit, et multos habuit heredes. Quid ergo? utrum illum pecunia impurum effecit, an ipſe pecuniam impuravit? quae ſic in quosdam homines, quomodo denarius in cloacam cadit. Virtus ſuper iſta conſiſtit, ſuo aere cenſetur: nihil ex iſtis quomodolibet incurrentibus bonum iudicat. Medicina, et gubernatio, non interdicit ſibi ac ſuis admirationem talium rerum. Qui non eſt vir bonus, poteſt nihilominus medicus eſſe: poteſt gubernator, poteſt grammaticus, tam mehercules quam coquus. Cui contigit habere non quaelibet, hunc non quemlibet dixeris. Qualia quisque habet, talis eſt. Fiſcus tanti eſt, quantum habet: immo in acceſſionem eius venit quod habet. Quis pleno ſacculo ullum pretium ponit, niſi quod pecuniae in eo conditae numerus effecit? Idem evenit magnorum dominis patrimoniorum: acceſſiones illorum et appendices ſunt. Quare ergo ſapiens magnus eſt? quia magnum animum habet. Verum eſt ergo, quod contemtiſſimo cuique contingit, bonum non eſſe. Itaque indolentiam nunquam bonam dicam. habet illam cicada, habet pulex. Ne quietem quidem, et moleſtia vacare, bonum dicam. quid eſt otioſius verme? Quaeris, quae res ſapientem faciat? quae Deum. Des oportet illi aliquid divinum, aliquid coeleſte, magnificum. Non in omnes bonum cadit, nec quemlibet poſſeſſorem patitur. Vide,

Et quid quaeque ferat regio, & quid quaeque recuſet.

Hic ſegetes, illic veniunt felicius uvae :
Arborei foetus alibi, atque iniuſſa vireſcunt
Gramina. nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua tura Sabaei ?
At Chalybes nudi ferrum. ———

Iſta in regiones deſcripta ſunt, ut neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos commercium, ſi invicem alius ab alio aliquid peteret. Summum illud bonum, et ipſum ſuam habet ſedem : non naſcitur ubi ebur, nec ubi ferrum. Quis ſit ſummi boni locus, quaeris ? animus. hic niſi purus ac ſanctus eſt, Deum non capit. Bonum ex malo non fit : fiunt autem ex avaritia divitiae : ergo non ſunt bonum. Non eſt, inquit, verum, bonum ex malo non naſci. Ex ſacrilegio enim et furto pecunia naſcitur. itaque malum quidem eſt ſacrilegium et furtum : ſed ideo, quia plura mala facit, quam bona. Dat enim lucrum, ſed cum metu, ſolicitudine, tormentis et corporis et animi. Quiſquis hoc dicit, neceſſe eſt recipiat, ſacrilegium ſicut malum ſit, quia multa mala facit, ita bonum quoque ex aliqua parte eſſe, quia aliquid boni facit : quo quid fieri portentoſius poteſt ? Quanquam ſacrilegium, furtum et adulterium inter bona haberi, prorſus perſuaſimus. Quam multi furto non erubeſcunt, quam multi adulterio gloriantur ? nam ſacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur. Adiice nunc, quod ſacrilegium, ſi omnino ex aliqua parte bonum eſt, etiam honeſtum erit, et recte factum vocabitur : noſtra enim actio eſt. quod nullius mortalium cogitatio recipit. ergo bona naſci

ex malo non poſſunt. Nam ſi, ut dicitis, ob hoc unum ſacrilegium malum eſt, quia multum mali affert: ſi remiſeris illi ſupplicia, ſi ſecuritatem ſponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximum ſcelerum ſupplicium in ipſis eſt. Erras, inquam, ſi illa ad carnificem aut ad carcerem differs. ſtatim puniuntur cum facta ſunt, immo dum fiunt. Non naſcitur itaque ex malo bonum, non magis quam ficus ex olea. ad ſemen nata reſpondent: bona degenerare non poſſunt. Quemadmodum ex turpi honeſtum non naſcitur, ita ne ex malo quidem bonum: nam idem eſt honeſtum et bonum. Quidam ex noſtris adverſus hoc ſic reſpondent: putemus pecuniam bonum eſſe undecunque ſumtam, non tamen ideo ex ſacrilegio pecunia eſt, etiamſi ex ſacrilego ſumitur. Hoc ſic intellige. In eadem urna et aurum eſt, et vipera. Si aurum ex urna ſuſtuleris, quia illic et vipera eſt, non ideo mihi urna aurum dat, quia viperam habet, ſed aurum dat, cum et viperam habeat. Eodem modo ex ſacrilegio lucrum fit: non qua turpe et ſceleratum eſt ſacrilegium, ſed qua lucrum habet. quemadmodum in illa urna vipera malum eſt, non aurum quod cum vipera iacet: ſic in ſacrilegio malum eſt ſcelus, non lucrum. Quibus opponitur: Diſſimillima utriusque rei conditio eſt. Illic aurum poſſum ſine vipera tollere: hic lucrum ſine ſacrilegio facere non poſſum. lucrum iſtud non eſt appoſitum ſceleri, ſed immixtum. Quod dum conſequi volumus, in multa mala incidimus, id bonum non eſt. dum divitias conſequi volumus, in multa mala incidimus: ergo divitiae bonum non ſunt.

Duas, inquit, ſignificationes habet propoſitio veſtra. unam, dum divitias conſequi volumus, in multa nos mala incidere : in multa autem mala incidimus et dum virtutem conſequi volumus. Aliquis, dum navigat ſtudii cauſa, naufragium fecit : aliquis captus eſt. Altera ſignificatio talis eſt: Per quod in mala incidimus, id bonum non eſt. Huic propoſitioni non erit conſequens, per divitias nos, aut per voluptates in mala incidere : aut ſi per divitias in multa mala incidimus, non tantum bonum divitiae non ſunt, ſed malum ſunt. Vos autem illas dicitis tantum, bonum non eſſe. Praeterea, inquit, conceditis divitias habere aliquid uſus : inter commoda illas numeratis. Atqui eadem ratione ne commodum quidem erunt : per illas enim multa nobis incommoda eveniunt. His quidam hoc reſpondent : Erratis, qui incommoda divitiis imputatis. Illae neminem laedunt. aut ſua cuique nocet ſtultitia, aut aliena nequitia : ſic, quemadmodum gladius, qui neminem occidit, occidentis telum eſt. Non ideo divitiae tibi nocent, ſi propter divitias tibi nocetur. Poſidonius (ut ego exiſtimo) melius : qui ait divitias eſſe cauſam malorum, non quia ipſae faciant aliquid, ſed quia facturos irritant. Alia eſt enim cauſa efficiens, quae protinus neceſſe eſt noceat : alia praecedens. hanc praecedentem cauſam divitiae habent. Inflant animos, ſuperbiam pariunt, invidiam contrahunt, et uſque eo mentem alienant, ut fama pecuniae nos etiam nocitura delectet. Bona autem omni carere culpa decet. pura ſunt, non corrumpunt animos, non ſolicitant : extollunt quidem et dilatant, ſed ſine tumore. Quae bo-

na ſunt, fiduciam faciunt: divitiae audaciam. Quae bona ſunt, magnitudinem animi dant: divitiae inſolentiam. Nihil autem aliud eſt inſolentia, quam ſpecies magnitudinis falſa. Iſto modo, inquis, etiam malum ſunt divitiae, non tantum bonum non ſunt. Eſſent malum, ſi per ſe nocerent, ſi (ut dixi) haberent efficientem cauſam: nunc praecedentem habent, et quidem non irritantem tantum animos, ſed attrahentem. Speciem enim boni oſtendunt veriſimilem, ac plerisque credibilem. Habet virtus quoque praecedentem cauſam, ad invidiam: multis enim propter ſapientiam, multis propter iuſtitiam invidetur: ſed nec ex ſe hanc cauſam habet, nec veriſimilem. Contra enim veriſimilior illa ſpecies hominum animis obiicitur a virtute, quae illos in amorem et admirationem vocet. Poſidonius ſic interrogandum ait: Quae neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem, non ſunt bona: divitiae autem, et bona valetudo, et ſimilia his, nihil horum faciunt: ergo non ſunt bona. Hanc interrogationem magis etiamnum hoc modo intendit: Quae neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem, contra autem inſolentiam, tumorem, arrogantiam creant, mala ſunt: a fortuitis autem in haec impellimur: ergo non ſunt bona. Hac, inquit, ratione ne commoda quidem iſta erunt. Alia eſt commodorum conditio, alia bonorum. Commodum eſt, quod plus uſus habet quam moleſtiae: bonum, ſincerum eſſe debet, et ab omni parte innoxium. Non eſt id bonum, quod plus prodeſt: ſed quod tantum prodeſt. Propterea commodum et ad animalia pertinet, et ad im-

perfectos homines, et ad ſtultos. Itaque poteſt ei eſſe incommodum mixtum: ſed commodum dicitur, a maiore ſua parte aeſtimatum. Bonum ad unum ſapientem pertinet, inviolatum eſſe oportet. Bonum animum habe. unus tibi nodus, ſed Herculaneus, reſtat. Ex malis bonum non fit: ex multis paupertatibus divitiae fiunt: ergo divitiae bonum non ſunt. Hanc interrogationem noſtri non agnoſcunt. Peripatetici et fingunt illam, et ſolvunt. Ait autem Poſidonius, hoc ſophiſma per omnes dialecticorum ſcholas iactatum, ſic ab Antipatro refelli. Paupertas non per poſitionem, ſed per detractionem dicitur, vel (ut antiqui dixerunt) per orbationem: Graeci dicunt *κατὰ στέρησιν*. non quod habeat, dicitur, ſed quod non habeat. Itaque ex multis inanibus nihil impleri poteſt: divitias multae res faciunt, non multae inopiae. Aliter quam debes, paupertatem intelligis. Paupertas eſt, non quae pauca poſſidet, ſed quae multa non poſſidet. Ita non ab eo dicitur quod habet, ſed ab eo quod ei deeſt. Facilius quod volo exprimerem, ſi Latinum verbum eſſet, quo *ἀπορία* ſignificatur. Hanc paupertati Antipater aſſignat. Ego non video, quid aliud ſit paupertas, quam parvi poſſeſſio. De iſto videbimus, ſi quando valde vacabit, quae ſit divitiarum, quae paupertatis ſubſtantia: ſed tunc quoque conſiderabimus, numquid ſatius ſit paupertatem permulcere, divitiis demere ſupercilium, quam litigare de verbis, quaſi iam de rebus iudicatum ſit. Putemus nos ad concionem vocatos. Lex de abolendis divitiis fertur: his interrogationibus ſuaſuri aut diſſuaſuri ſumus? his effecturi, ut populus Roma-

nus paupertatem, fundamentum et cauſam imperii ſui, requirat ac laudet? divitias autem ſuas timeat? ut cogitet has ſe apud victos reperiſſe? Hinc ambitum, et largitiones, et tumultus, in urbem ſanctiſſimam temperantiſſimamque irrupiſſe? nimis luxurioſe oſtentari gentium ſpolia? quod unus populus eripuerit omnibus, facilius uni ab omnibus eripi poſſe? Haec ſatius eſt ſuadere, et expugnare affectus, non circumſcribere. Si poſſumus, fortius loquamur: ſi minus, apertius.

EPISTOLA LXXXVIII.

Liberalia ſtudia in bonis non eſſe, nec ad Virtutem per ſe ducere. Singillatim hoc docet, in Grammatica, Muſica, Geometria, Aſtronomia. Et ſi tamen non ducunt, conducunt: id eſt, iuvant & praeparant. Tum diviſio alia artium, in Vulgares, Ludicras, Pueriles, Liberales: & in iſtis, ſolam Philoſophiam eſſe, quae vere liberum facit. Sola etiam de Bonis Malisque indagat, ſola noſcit. Sola igitur colenda, aut praecipue eſt: & oſtendit, quam inutilia aut ſuperflua Philologi ſectentur; quidam etiam Philoſophi. O bona hic, o aurea! Legite iuvenes, ſeneſque.

DE liberalibus ſtudiis quid ſentiam, ſcire deſideras. Nullum ſuſpicio, nullum in bonis numero, quod ad aes exit. Meritoria artificia ſunt, hactenus utilia, ſi praeparant ingenium, non detinent. Tamdiu enim iſtis immorandum eſt, quamdiu nihil

animus agere maius poteſt. rudimenta ſunt noſtra, non opera. Quare liberalia ſtudia dicta ſint vides, quia homine libero digna ſunt. Ceterum unum ſtudium vere liberale eſt, quod liberum facit, hoc ſapientiae, ſublime, forte, magnanimum: cetera puſilla et puerilia ſunt. An tu quidquam in iſtis eſſe credis boni, quorum profeſſores turpiſſimos omnium ac flagitioſiſſimos cernis? Non diſcere debemus iſtas, ſed didiciſſe. Quidam illud de liberalibus ſtudiis quaerendum iudicaverunt, an virum bonum facerent. Ne promittunt quidem, nec huius rei ſcientiam affectant. Grammaticus circa curam ſermonis verſatur, et ſi latius evagari vult, circa hiſtorias. Iam ut longiſſime fines ſuos proferat, circa carmina. Quid horum ad virtutem viam ſternit? Syllabarum enarratio, et verborum diligentia, et fabularum memoria, et verſuum lex ac modificatio? Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem fraenat? Ad geometriam tranſeamus, et ad muſicam: nihil apud illas invenies, quod vetet timere, vetet cupere: quae quiſquis ignorat, alia fruſtra ſcit. Videndum utrum doceant iſti virtutem, an non. ſi non docent, nec tradunt quidem: ſi docent, philoſophi ſunt. Vis ſcire, quam non ad docendam virtutem conſederint? adſpice quam diſſimilia inter ſe omnium ſtudia ſint. atqui ſimilitudo eſſet idem docentium. Niſi forte tibi Homerum philoſophum fuiſſe perſuadent, cum, his ipſis quibus colligunt, negent. Nam modo Stoicum illum faciunt, virtutem ſolam probantem, et voluptates refugientem, et ab honeſto ne immortalitatis quidem pretio rece-

dentem : modo Epicureum, laudantem ſtatum quietae civitatis, et inter convivia cantusque vitam exigentis : modo Peripateticum, bonorum tria genera inducentem ; modo Academicum, incerta omnia dicentem. Apparet nihil horum eſſe in illo, cui omnia inſunt : iſta enim inter ſe diſſident. Demus illis, Homerum philoſophum fuiſſe. nempe ſapiens factus eſt, antequam carmina ulla cognoſceret : ergo illa diſcamus, quae Homerum fecere ſapientem. Hoc quidem me quaerere, utrum maior aetate fuerit Homerus an Heſiodus, non magis ad rem pertinet, quam ſcire an minor Hecuba fuerit, quam Helena, et quare tam male tulerit aetatem. Quid, inquam, annos Patrocli et Achillis inquirere, ad rem exiſtimas pertinere? Quaeris, Ulyſſes ubi erraverit, potius, quam efficias, ne nos ſemper erremus? Non vacat audire, utrum inter Italiam et Siciliam iactatus ſit, an extra notum nobis orbem : neque enim potuit in tam anguſto error eſſe tam longus. Tempeſtates animi nos quotidie iactant, et nequitia in omnia Ulyſſis mala impellit. non deeſt forma quae ſolicitet oculos, non hoſtis : hinc monſtra effera, et humano cruore gaudentia : hinc inſidioſa blandimenta aurium : hinc naufragia, et tot varietates malorum. Hoc me doce, quomodo patriam amem, quomodo uxorem, quomodo patrem, quomodo ad haec tam honeſta vel naufragus navigem. Quid inquiris, an Penelopa impudica fuerit, an verba ſeculo ſuo dederit, an Ulyſſem illum eſſe quem videbat, antequam ſciret, ſuſpicata ſit? Doce me, quid ſit pudicitia, et quantum in ea bonum : in

corpore, an in animo poſita ſit. Ad muſicum transeo. Doces me, quomodo inter ſe acutae ac graves voces conſonent, quomodo nervorum diſparem reddentium ſonum fiat concordia. Fac potius, quomodo animus ſecum meus conſonet, nec conſilia mea diſcrepent. Monſtras mihi, qui ſint modi flebiles. monſtra potius, quomodo inter adverſa non emittam flebilem vocem. Metiri me geometres docet latifundia. potius doceat, quomodo metiar quantum homini ſit ſatis. Numerare docet me arithmetica, et avaritiae commodare digitos. potius doceat, nihil ad rem pertinere iſtas computationes. non eſſe feliciorem, cuius patrimonium tabularios laſſat: immo quam ſupervacua poſſideat: qui infeliciſſimus futurus eſt, ſi quantum habeat, per ſe computare cogatur. Quid mihi prodeſt, ſcire agellum in partes dividere, ſi neſcio cum fratre dividere? Quid prodeſt colligere ſubtiliter pedes iugeri, et comprehendere etiam ſi quid decempedam effugit, ſi triſtem me facit vicinus potens, et aliquid ex meo abradens? Doces me, quomodo nihil perdam ex finibus meis? at ego diſcere volo, quomodo totos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, et avito expellor. Quid? ante avum tuum quis iſtum agrum tenuit? Cuius, non dico hominis, ſed populi fuerit, expedire potes? Non dominus iſto, ſed colonus intraſti. Cuius colonus es? ſi bene tecum agitur, heredis. Negant iurisconſulti quidquam uſucapi, quod publicum eſt: publicum eſt hoc quod tenes, et quidem generis humani. O egregiam artem! ſcis rotunda metiri: in quadratum redigis quamcunque acceperis

formam. intervalla ſiderum dicis: nihil eſt quod in menſuram tuam non cadat. Si artifex es, metire hominis animum. dic quam magnus ſit, dic quam puſillus ſit. Scis quae recta ſit linea: quid tibi prodeſt, ſi, quid in vita rectum ſit, ignoras? Venio nunc ad illum qui coeleſtium notitia gloriatur,

Frigida Saturni quo ſeſe ſtella receptet,
Quos ignis coeli Cyllenius erret in orbes.

Hoc ſcire quid proderit? ut ſolicitus ſim, cum Saturnus et Mars ex contrario ſtabunt, aut cum Mercurius veſpertinum faciet occaſum vidente Saturno? Potius hoc diſcam, ubicunque ſunt iſta, propitia eſſe, non poſſe mutari. Agit illa continuus ordo fatorum et inevitabilis curſus: per ſtatas vices remeant. Effectus rerum omnium aut movent, aut notant. Sed ſive quidquid evenit faciunt, quid immutabilis rei notitia proficiet? ſive ſignificant, quid refert providere, quod effugere non poſſis? Scias iſta, neſcias, fient.

Si vero ſolem rapidum ſtellasque ſequentes
Ordine reſpicias, nunquam te craſtina fallet
Hora, nec inſidiis noctis capiere ſerenae.

Satis abundeque proviſum eſt, ut ab inſidiis tutus eſſem. Numquid me craſtina non fallit hora? fallit enim, quod neſcienti evenit. Ego, quid futurum ſit, neſcio: quid fieri poſſit, ſcio. Ex hoc nihil deſperabo: totum exſpecto. Si quid remittitur, boni

conſulo. Fallit me hora, ſi parcit: ſed ne ſic quidem fallit. Nam quemadmodum ſcio omnia accidere poſſe, ſic ſcio et, non utique caſura. Utique ſecunda exſpecto: malis paratus ſum. In illo feras me neceſſe eſt non per praeſcriptum euntem. Non enim adducor, ut in numerum liberalium artium pictores recipiam, non magis, quam ſtatuarios, aut marmorarios, aut ceteros luxuriae miniſtros. Aeque luctatores, et totam oleo ac luto conſtantem ſcientiam expello ex his ſtudiis liberalibus: aut et unguentarios recipiam, et cocos, et ceteros voluptatibus noſtris ingenia accommodantes ſua. Quid enim, oro te, liberale habent iſti ieiuni vomitores, quorum corpora in ſagina, animi in macie et veterno ſunt? An liberale ſtudium iſtud eſſe iuventuti noſtrae credimus, quam maiores noſtri rectam exercuerunt, haſtilia iacere, ſudem torquere, equum agitare, arma tractare? Nihil liberos ſuos docebant, quod diſcendum eſſet iacentibus. Sed nec hae nec illae docent, aluntve virtutem. Quid enim prodeſt equum regere, et curſum eius fraeno temperare, affectibus effraenatiſſimis abſtrahi? Quid prodeſt multos vincere luctatione vel caeſtu, ab iracundia vinci? Quid ergo? nihil liberalia nobis conferunt ſtudia? Ad alia multum, ad virtutem nihil. Nam et hae viles ex profeſſo artes, quae manu conſtant, ad inſtrumenta vitae plurimum conferunt, tamen ad virtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus ſtudiis filios erudimus? Non quia virtutem dare poſſunt, ſed quia animum ad accipiendam virtutem praeparant. Quemadmodum prima illa, ut antiqui voca-

bant, literatura, per quam pueris elementa traduntur, non docet liberales artes, ſed mox praecipiendis locum parat: ſic liberales artes non perducunt animum ad virtutem, ſed expediunt. Quatuor ait eſſe Poſidonius artium genera. Sunt vulgares et ſordidae, ſunt ludicrae, ſunt pueriles, ſunt liberales. Vulgares opificum, quae manu conſtant, et ad inſtruendam vitam occupatae ſunt: in quibus nulla decoris, nulla honeſti ſimulatio eſt. Ludicrae ſunt, quae ad voluptatem oculorum atque aurium tendunt. His annumeres licet machinatores, qui pegmata per ſe ſurgentia excogitant, et tabulata tacite in ſublime creſcentia, et alias ex inopinato varietates, aut dehiſcentibus quae cohaerebant, aut his quae diſtabant, ſua ſponte coëuntibus, aut his quae eminebant, paulatim in ſe reſidentibus. His imperitorum feriuntur oculi, omnia ſubita (quia cauſas non novere) mirantium. Pueriles ſunt, et aliquid habentes liberalibus ſimile, hae artes quas ἐγκυκλίους Graeci, noſtri liberales vocant. Solae autem liberales ſunt, immo (ut dicam verius) liberae, quibus curae virtus eſt. Quemadmodum, inquit, eſt animi aliqua pars philoſophiae naturalis, eſt aliqua moralis, eſt aliqua rationalis, ſic et haec quoque liberalium artium turba locum ſibi in philoſophia vindicat. Cum ventum eſt ad naturales quaeſtiones, geometriae teſtimonio ſtatur. Ergo eius quam adiuvat, pars eſt? multa adiuvant nos, nec ideo partes noſtrae ſunt: immo ſi partes eſſent, non adiuvarent. Cibus adiutorium corporis, nec tamen pars eſt. Aliquid nobis praeſtat geometriae miniſterium. Sic philoſophiae neceſſaria

eſt, quomodo ipſi faber: ſed nec hic geometriae pars eſt, nec illa philoſophiae. Praeterea, utraque fines ſuos habet. ſapiens enim cauſas naturalium et quaerit et novit, quorum numeros menſurasque geometres perſequitur et ſupputat. Qua ratione conſtent coeleſtia, quae illis ſit vis, quaeve natura, ſapiens ſcit: curſus et recurſus et obſervationes, per quas deſcendunt et allevantur, ac ſpeciem interdum ſtantium praebent, cum coeleſtibus ſtare non liceat, colligit mathematicus. Quae cauſa in ſpeculo imagines exprimat, ſcit ſapiens: illud tibi geometer poteſt dicere, quantum abeſſe debeat corpus ab imagine, et qualis forma ſpeculi, quales imagines reddat. Magnum eſſe ſolem philoſophus probabit: quantus ſit, mathematicus, qui uſu quodam et exercitatione procedit: ſed ut procedat, impetranda illi quaedam principia ſunt. Non eſt autem ars ſui iuris, cui precarium fundamentum eſt. Philoſophia nil ab alio petit, totum opus a ſolo excitat. Mathematica (ut ita dicam) ſuperficiaria eſt, in alieno aedificat, aliena accipit principia, quorum beneficio ad ulteriora perveniat: ſi per ſe iret ad verum, ſi totius mundi naturam poſſet comprehendere, dicerem multum collaturam mentibus noſtris, quae tractatu coeleſtium creſcunt, trahuntque aliquid ex illo. Una re conſummatur animus, ſcientia bonorum ac malorum immutabili, quae ſoli philoſophiae competit. Nulla autem ars alia de bonis ac malis quaerit. Singulas habet circumire virtutes. Fortitudo contemtrix timendorum eſt: terribilia, et ſub iugum libertatem noſtram mittentia, deſpicit, provocat, fran-

git : numquid ergo hanc liberalia ſtudia corroborant? Fides ſanctiſſimum humani pectoris bonum eſt, nulla neceſſitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur praemio. Ure, inquit, caede, occide, non prodam: ſed quo magis ſecreta quaeret dolor, hoc illa altius condam. numquid liberalia ſtudia hos animos facere poſſunt? Temperantia voluptatibus imperat : alias odit atque abigit, alias diſpenſat, et ad ſanum modum redigit, nec unquam ad illas propter ipſas venit. Scit optimum eſſe modum cupitorum, non quantum velis, ſed quantum debeas, ſumere. Humanitas vetat ſuperbum eſſe adverſus ſocios, vetat avarum : verbis, rebus, affectibus comem ſe, facilemque omnibus praeſtat: nullum alienum malum putat, bonum autem ſuum id maxime, quod alicui bono futurum eſt, amat. numquid liberalia ſtudia hos mores praecipiunt? non magis quam ſimplicitatem, quam modeſtiam ac moderationem, non magis quam frugalitatem, ac parſimoniam : non magis quam clementiam, quae alieno ſanguini tanquam ſuo parcit, et ſcit homini non eſſe homine prodige utendum. Cum dicatis, inquit, ſine liberalibus ſtudiis ad virtutem non perveniri, quemadmodum negatis illa nil conferre virtuti? quia nec ſine cibo ad virtutem pervenitur, cibus tamen ad virtutem non pertinet. Ligna nihil navi conferunt, quamvis non fiat navis ſine lignis. Non eſt, inquam, cur aliquid putes eius adiutorio fieri, ſine quo non poteſt fieri. Poteſt quidem etiam illud dici, ſine liberalibus ſtudiis veniri ad ſapientiam poſſe : quamvis enim virtus diſcenda ſit, tamen non per haec diſcitur. Quid

eſt autem, quare exiſtimem, non futurum ſapientem eum qui literas neſcit: cum ſapientia non ſit in literis? Res tradit, non verba: et neſcio an certior memoria ſit, quae nullum extra ſe ſubſidium habet. Magna et ſpatioſa res eſt, ſapientia: vacuo illi loco opus eſt: de divinis humaniſque diſcendum eſt: de praeteritis, de futuris, de caducis, de aeternis, de tempore: de quo uno vide quam multa quaerantur. Primum, an per ſe ſit aliquid: deinde, an aliquid ante tempus ſit: ſi tempus cum mundo coepit, an et ante mundum, quia fuerit aliquid, fuerit et tempus. Innumerabiles quaeſtiones ſunt de animo tantum: unde ſit, qualis ſit, quando eſſe incipiat, quamdiu ſit: an aliunde alio tranſeat, et domicilium mutet, ad alias animalium formas aliaſque coniectus: an non amplius quam ſemel ſerviat; et emiſſus vagetur in toto: utrum corpus ſit, an non ſit: quid ſit facturus, cum per nos aliquid facere deſierit: quomodo libertate ſua uſurus, cum ex hac effugerit cavea: an obliviſcatur priorum, et illic noſſe ſe incipiat, poſtquam de corpore abductus in ſublime ſeceſſit. Quamcunque partem rerum humanarum divinarumque comprehenderis, ingenti copia quaerendorum ac diſcendorum fatigaberis. Haec tam multa, tam magna, ut habere poſſint liberum hoſpitium, ſupervacua ex animo tollenda ſunt. Non dabit ſe in has anguſtias virtus. laxum ſpatium res magna deſiderat. expellantur omnia: totum pectus illi vacet. At enim delectat artium notitia multarum. Tantum itaque ex illis retineamus, quantum eſt neceſſarium. An tu exiſtimas reprehendendum, qui ſupervacua uſu ſibi

comparat, et pretioſarum rerum pompam in domo explicat? non putas eum, qui occupatus eſt in ſupervacua literarum ſupellectile? Plus ſcire velle quam ſit ſatis, intemperantiae genus eſt. Quid, quod iſta liberalium artium conſectatio moleſtos, verboſos, intempeſtivos, ſibi placentes facit, et ideo non diſcentes neceſſaria, quia ſupervacua didicerunt? Quatuor millia librorum Didymus grammaticus ſcripſit: miſer, ſi tam multa ſupervacua legiſſet. In his libris de patria Homeri quaeritur, in his de Aeneae matre vera: in his, libidinoſior Anacreon, an ebrioſior vixerit: in his, an Sappho publica fuerit: et alia, quae erant dediſcenda, ſi ſcires. I nunc, et longam eſſe vitam nega. Sed ad noſtros quoque cum perveneris, oſtendam multa ſecuribus recidenda. Magno impendio temporum, magna alienarum aurium moleſtia, laudatio haec conſtat: O hominem literatum! Simus hoc titulo ruſticiore contenti: O virum bonum! Itane eſt? annales evolvam omnium gentium, et quis primus carmina ſcripſerit, quaeram: quantum temporis inter Orphea interſit et Homerum, cum faſtos non habeam, computabo: et Ariſtarchi notas, quibus aliena carmina compunxit, recognoſcam: et aetatem in ſyllabis conteram. Itane in geometriae pulvere haerebo? Adeo mihi praeceptum illud ſalutare excidit: Tempori parce? Haec ſciam, ut quid ignorem? Appion grammaticus qui ſub C. Caeſare tota circumlatus eſt Graecia, et in nomen Homeri ab omnibus civitatibus adoptatus, aiebat: Homerum utraque materia conſummata, et Odyſſea, et Iliade, principium adieciſſe operi ſuo, quo

bellum Troianum complexus eſt. Huius rei argumentum afferebat, quod duas literas in primo verſu poſuiſſet ex induſtria librorum ſuorum numerum continentes. Talia ſciat oportet, qui multa vult ſcire. Non vis cogitare, quantum temporis tibi auferat mala valetudo, quantum occupatio publica, quantum occupatio privata, quantum occupatio quotidiana, quantum ſomnus. metire aetatem tuam: tam multa non capit. De liberalibus ſtudiis loquor: philoſophi quantum habent ſupervacui? quantum ab uſu recedentis? Ipſi quoque ad ſyllabarum diſtinctiones, et coniunctionum ac praepoſitionum proprietates deſcenderunt, et invidere grammaticis, invidere geometris. Quidquid in illorum artibus ſupervacuum erat, tranſtulere in ſuam. Sic effectum eſt, ut diligentius ſcirent loqui, quam vivere. Audi, quantum mali faciat nimia ſubtilitas, et quam infeſta veritati ſit. Protagoras ait, de omni re in utramque partem diſputari poſſe, ex aequo. et de hac ipſa, an omnis res in utramque partem diſputabilis ſit. Nauſiphanes ait, ex his quae videntur eſſe, nihil magis eſſe, quam non eſſe. Parmenides ait, ex his quae videntur, nihil eſſe in univerſum. Zenon Eleates omnia negotia de negotio deiecit: ait nihil eſſe. Circa eadem fere Pyrrhonii verſantur, et Megarici, et Eretrici, et Academici, qui novam duxerunt ſcientiam, nihil ſcire. Haec omnia in illum ſupervacuum ſtudiorum liberalium gregem coniice. Illi mihi non profuturam ſcientiam tradunt, hi ſpem omnis ſcientiae eripiunt: ſatius eſt ſupervacua ſcire, quam nihil. Illi non praeferunt lumen, per quod acies dirigatur ad verum: hi oculos mihi effodiunt.

Si Protagorae credo, nihil in rerum natura eſt, niſi dubium: ſi Nauſiphani, hoc unum certum eſt, nihil Peſſe certi: ſi armenidi, nihil eſt praeter unum: ſi Zenoni, ne unum quidem. Quid ergo nos ſumus? quid iſta quae nos circumſtant, alunt, ſuſtinent? Tota rerum natura umbra eſt, aut inanis, aut fallax. Non facile dixerim, utrum magis iraſcar illis, qui nos nihil ſcire voluerunt: an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil ſcire.

EPISTOLA LXXXIX.

Philoſophiae & Sapientiae diſcrimen: & illius diviſio varia, partiumque iterum diviſio, & deſcriptio. Monitum deinde, haec & talia ad mores atque animum referenda: & obiter in male divites invehitur, luxumque ſimul & avaritiam caſtigat.

REM utilem deſideras, et ad ſapientiam properanti utique neceſſariam, dividi philoſophiam, et ingens corpus eius in membra diſponi. Facilius enim per partes in cognitionem totius adducimur. Utinam quemadmodum univerſi mundi facies in conſpectum venit, ita philoſophia tota nobis poſſet occurrere, ſimillimum mundo ſpectaculum! Profecto enim omnes mortales in admirationem ſui raperet, relictis his quae nunc magna, magnorum ignorantia, credimus. Sed quia contingere hoc non poteſt, ſic erit a nobis adſpicienda, quemadmodum mundi ſecreta cernuntur. Sapientis quidem animus totam molem eius amplectitur, nec minus illam velociter obit, quam coelum acies noſtra: nobis au-

tem, quibus perrumpenda caligo eſt, et quorum viſus in proximo deficit, ſingula quaeque oſtendi facilius poſſunt, univerſi nondum capacibus. Faciam ergo quod exigis, et philoſophiam in partes, non in fruſta, dividam. Dividi enim illam, non concidi, utile eſt. nam comprehendere, quemadmodum maxima, ita minima, difficile eſt. Deſcribitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quidquid in maius crevit, facilius agnoſcitur, ſi diſceſſit in partes: quas (ut dixi) innumerabiles eſſe, et parvas, non oportet. Idem enim vitii habet nimia, quod nulla diviſio: ſimile confuſo eſt, quidquid uſque in pulverem ſectum eſt. Primum itaque, ſicut videtur, tibi dicam, inter ſapientiam et philoſophiam quid interſit. Sapientia perfectum bonum eſt mentis humanae: philoſophia ſapientiae amor eſt et affectatio. Haec oſtendit, quo illa pervenit. Philoſophia unde dicta ſit, apparet: ipſo enim nomine fatetur. Quidam ſapientiam ita finierunt, ut dicerent eam divinorum et humanorum ſcientiam. Quidam ita: Sapientia eſt, noſſe divina et humana, et horum cauſas. Supervacua mihi videtur haec adiectio, quia cauſae divinorum humanorumque partes ſunt. Philoſophiam quoque fuerunt qui aliter atque aliter definirent. alii, ſtudium illam virtutis eſſe dixerunt; alii ſtudium corrigendae mentis. A quibuſdam dicta eſt appetitio rectae rationis. Illud quaſi conſtet, aliquid inter philoſophiam et ſapientiam intereſſe. Neque enim fieri poteſt, ut idem ſit quod affectatur, et quod affectat. Quomodo multum inter avaritiam et pecuniam intereſt, cum illa cupiat, haec concupiſ-

catur : ſic inter philoſophiam et ſapientiam. Haec enim illius effectus, et praemium eſt : illa venit, ad hanc itur. Sapientia eſt, quam Graeci σοφίαν vocant. Hoc verbo quoque Romani utebantur, ſicut philoſophia nunc quoque utuntur. Quod et togatae tibi antiquae probabunt, et inſcriptus Doſſenni monumento titulus :

Hoſpes reſiſte, & ſophiam Doſſenni lege.

Quidam ex noſtris, quamvis philoſophia ſtudium virtutis eſſet, et haec peteretur, illa peteret, tamen non putaverunt illas diſtrahi poſſe. Nam nec philoſophia ſine virtute eſt, nec ſine philoſophia virtus eſt. Philoſophia ſtudium virtutis eſt, ſed per ipſam virtutem : nec virtus autem eſſe ſine ſtudio ſui poteſt, nec virtutis ſtudium ſine ipſa. Non enim quemadmodum in his qui aliquid ex diſtanti loco ferire conantur, alibi eſt qui petit, alibi quod petitur : nec quemadmodum itinera quae ad urbes perducunt, extra ipſas ſunt. ad virtutem venitur per ipſam. Cohaerent ergo inter ſe philoſophia, virtusque. Philoſophiae tres partes eſſe dixerunt et maximi et plurimi auctores : Moralem, Naturalem, et Rationalem. Prima componit animum, ſecunda rerum naturam ſcrutatur, tertia proprietates verborum exigit, et ſtructuram, et argumentationes, ne pro vero falſa ſurrepant. Ceterum inventi ſunt, et qui in pauciora philoſophiam, et qui in plura diducerent. Quidam ex Peripateticis quartam partem adiecerunt, Civilem : quia quandam propriam exercitationem deſideret, et circa aliam materiam occupata ſit. Quidam adiecerunt his partem, quam

Graeci οἰκονομικὴν vocant, adminiſtrandae rei familiaris ſcientiam. Quidam et de generibus vitae locum ſeparaverunt. Nihil autem horum in illa parte morali non reperitur. Epicurei duas partes philoſophiae putaverunt eſſe, Naturalem, atque Moralem: Rationalem removerunt. Deinde cum ipſis rebus cogerentur ambigua ſecernere, falſa ſub ſpecie veri latentia coarguere, ipſi quoque locum, quem De iudicio et regula appellant, alio nomine rationalem induxerunt: ſed eum acceſſionem eſſe naturalis partis exiſtimant. Cyrenaici naturalia cum rationalibus ſuſtulerunt, et contenti fuerunt moralibus: ſed hi quoque qui removent, aliter inducunt. In quinque enim partes moralia dividunt: ut una ſit de fugiendis et expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de cauſis, quinta de argumentis. Cauſae rerum ex naturali parte ſunt: argumenta ex rationali, actiones ex morali. Ariſto Chius non tantum ſupervacuas eſſe dixit naturalem et rationalem, ſed etiam contrarias: moralem quoque, quam ſolam reliquerat, circumcidit. Nam eum locum qui monitiones continet, ſuſtulit, et paedagogi eſſe dixit, non philoſophi: tanquam quidquam aliud ſit ſapiens, quam humani generis paedagogus. Ergo cum tripartita ſit philoſophia, moralem eius partem primum incipiamus diſponere. Quam in tria rurſus dividi placuit: ut prima eſſet inſpectio ſuum cuique diſtribuens, et aeſtimans quanto quidque dignum ſit, maxime utilis. quid enim eſt tam neceſſarium, quam pretia rebus imponere? Secunda de impetu: tertia de actionibus. Primum enim eſt, ut quanti quidque ſit,

iudices : ſecundum, ut impetum ad illa capias ordinatum temperatumque : tertium, ut inter impetum tuum, actionemque conveniat, ut in omnibus iſtis tibi ipſi conſentias. Quidquid ex his tribus defuerit, turbat et cetera. Quid enim prodeſt, intus aeſtimata habere omnia, ſi ſis impetu nimius? Quid prodeſt impetus repreſſiſſe, et habere cupiditates in tua poteſtate, ſi in ipſa rerum actione tempora ignores, nec ſcias quando quidque, et ubi, et quemadmodum agi debeat? Aliud eſt enim, dignitates et pretia rerum noſſe: aliud articulos: aliud impetus refraenare, et ad agenda ire, non ruere. Tunc ergo vita ſibi concors eſt, ubi actio non deſtituit impetum. Impetus ex dignitate rei cuiusque concipitur, perinde remiſſus acriorve, prout illa digna eſt peti. Naturalis pars philoſophiae in duo ſcinditur: Corporalia, et Incorporalia. Utraque dividuntur in ſuos, ut ita dicam, gradus. Corporum locus in hos primum, in ea quae faciunt, et quae ex his gignuntur: gignuntur autem elementa. Ipſe elementi locus, ut quidam putant, ſimplex eſt: ut quidam, in materiam, et cauſam omnia moventem, et elementa dividitur. Supereſt ut rationalem partem philoſophiae dividamus. Omnis oratio aut continua eſt, aut inter reſpondentem et interrogantem diviſa. Hanc διαλεκτικὴν, illam ῥητορικὴν placuit vocari. haec verba curat, et ſenſus, et ordinem. διαλεκτικὴ in duas partes dividitur: in verba et ſignificationes: id eſt, in res quae dicuntur, et vocabula quibus dicuntur. Ingens deinde ſequitur utriusque diviſio. Itaque hoc loco finem faciam;

——— *Et ſumma ſequar faſtigia rerum.*

Alioqui ſi voluero facere partium partes, quaeſtionum liber fiet. Haec, Lucili virorum optime, quo minus legas non deterreo: dummodo quidquid legeris, ad mores ſtatim referas. Illos compeſce, marcentia in te excita, ſoluta conſtringe, contumacia doma, cupiditates tuas publicaſque, quantum potes, vexa: et iſtis dicentibus, Quouſque eadem? reſponde: Ego debeo dicere, Quouſque eadem peccabitis? Remedia ante vultis, quam vitia deſinere. ego vero eo magis dicam, et quia recuſatis, perſeverabo. Tunc incipit medicina proficere, ubi in corpore alienato dolorem tactus expreſſit. Dicam etiam invitis profutura. Aliquando aliqua ad vos non blanda vox veniet: et quia verum ſinguli audire non vultis, publice audite. Quouſque fines poſſeſſionum propagabitis? ager uni domino, qui populum cepit, anguſtus eſt. Quouſque arationes veſtras porrigetis, ne provinciarum quidem ſatione contenti circumſcribere praediorum modum? Illuſtrium fluminum per privatum decurſus, et amnes magni, magnarumque gentium termini, uſque ad oſtium a fonte, veſtri ſunt. Hoc quoque parum eſt, niſi latifundiis veſtris maria cinxiſtis: niſi trans Hadrianum, et Ionium, Aegaeumque, veſter villicus regnet: niſi inſulae, ducum domicilia magnorum, inter viliſſima rerum numerentur. Quam vultis, late poſſidete: ſit fundus, quod aliquando imperium vocabatur: facite veſtrum quidquid poteſtis, dum plus ſit alieni. Nunc vobiſcum loquor, quorum aeque ſpatioſe luxuria, quam illo-

rum avaritia diffunditur. Vobis dico, Quouſque nullus erit lacus, cui non villarum veſtrarum faſtigia immineant? nullum flumen, cuius non ripas aedificia veſtra praetexant? Ubicunque ſcatebunt aquarum calentium venae, ibi nova diverſoria luxuriae excitabuntur. Ubicunque in aliquem ſinum litus curvabitur, vos protinus fundamenta iacietis, nec contenti ſolo, niſi quod manu feceritis, maria agetis introrſus. Omnibus licet locis tecta veſtra ſplendeant, alicubi impoſita montibus, in vaſtum terrarum mariſque proſpectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educta: cum multa aedificaveritis, cum ingentia; tamen et ſingula corpora eſtis, et parvula. Quid proſunt multa cubicula? in uno iacetis. Non eſt veſtrum, ubicunque non eſtis. Ad vos deinde tranſeo, quorum profunda et inſatiabilis gula, hinc maria ſcrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium variis generibus cum magno labore perſequitur: nullis animalibus, niſi ex faſtidio, pax eſt. Quantulum enim ex iſtis epulis, quae per tot comparatis manus, feſſo voluptatibus ore libatis? quantulum ex iſta fera, periculoſe capta, dominus crudus ac nauſeans guſtat? quantulum ex tot conchyliis, tam longe advectis, per iſtum ſtomachum inexplebilem labitur? infelices etiam, quod non intelligitis, vos maiorem famem habere, quam ventrem. Haec aliis dic: ut dum dicis, audias ipſe. Scribe: ut dum ſcribis, legas; omnia ad mores, et ad ſedandam rabiem affectuum referens. Stude, non ut plus aliquid ſcias, ſed ut melius.

EPISTOLA XC.

Philoſophiae laus. ea vitam formavit, conſortia & imperia inſtituit, leges & iura dedit. An etiam artes vitae utiles, ut fabricam, marmorariam, metallariam, veſtiariam, aliaſque? Negat ipſe, contra Poſidonium, & inferiora haec maieſtate illius eſſe; & multa horum ſupervacua. Non corporis, ſed animi negotium illa gerit, & geſſit. Rudi etiam ſeculo, an fuere Sapientes? Non, ſed Sapientibus ſimiles, beneficio non Doctrinae, ſed Naturae. Multa in his bona, & ſcientiae aut vitae fructuoſa.

QUIS dubitare, mi Lucili, poteſt, quin Deorum immortalium munus ſit, quod vivimus: philoſophiae, quod bene vivimus? Itaque tanto plus nos debere huic, quam diis, quanto maius beneficium eſt bona vita, quam vita? Pro certo deberetur, niſi ipſam Dii philoſophiam tribuiſſent: cuius ſcientiam nulli dederunt, facultatem omnibus. Nam ſi hanc quoque bonum vulgare feciſſent, et prudentes naſceremur; ſapientia quod in ſe optimum habet perdidiſſet, quod inter fortuita non eſt. Nunc enim hoc in illa pretioſum atque magnificum eſt, quod non obvenit, quod illam ſibi quiſque debet, quod non ab alio petitur. Quid haberes, quod in philoſophia ſuſpiceres, ſi beneficiaria res eſſet? Huius opus unum eſt, de divinis humaniſque verum invenire: ab hac nunquam recedit iuſtitia, pietas, religio, et omnis alius comitatus virtutum conſertarum, et inter ſe cohae-

rentium. Haec docuit colere divina, humana diligere, et penes Deos imperium eſſe, et inter homines conſortium : quod aliquamdiu inviolatum manſit, antequam ſocietatem avaritia diſtraxit, et paupertatis cauſa etiam his, quos fecit locupletiſſimos, fuit. Deſierunt enim omnia poſſidere, dum volunt propria. Sed primi mortalium, quique ex his geniti, naturam incorrupti ſequebantur, eandem habebant et ducem, et legem, commiſſi melioris arbitrio. Naturae eſt enim, potioribus deteriora ſubmittere. Mutis quidem gregibus aut maxima corpora praeſunt, aut vehementiſſima. Non praecedit armenta degener taurus, ſed qui magnitudine ac toris ceteros mares vicit : elephantorum gregem excelſiſſimus ducit : inter homines, pro ſummo eſt optimus. Animo itaque rector eligebatur. ideoque ſumma felicitas erat gentium : in quibus non poterat potentior eſſe, niſi melior. Tantum enim quantum vult poteſt, qui ſe, niſi quod debet, non putat poſſe. Illo ergo ſeculo, quod aureum perhibent, penes ſapientes fuiſſe regnum Poſidonius iudicat. Hi continebant manus, et infirmiores a validioribus tuebantur : ſuadebant, diſſuadebantque, et utilia atque inutilia monſtrabant. Horum prudentia, ne quid deeſſet ſuis, providebat ; fortitudo arcebat pericula ; beneficentia augebat ornabatque ſubiectos. Officium erat imperare, non regnum. Nemo quantum poſſet adverſus eos experiebatur, per quos coeperat poſſe. Nec erat cuiquam aut animus in iniuriam, aut cauſa : cum bene imperanti bene pareretur, nihilque rex maius minari male parentibus poſſet, quam ut abiret e regno. Sed poſt-

quam, ſurrepentibus vitiis, in tyrannidem regna verſa ſunt: opus eſſe coepit legibus, quas et ipſas inter initia tulere ſapientes. Solon, qui Athenas aequo iure fundavit, inter ſeptem aevi ſapientia notos. Lycurgum ſi eadem aetas tuliſſet, ſacro illi numero acceſſiſſet octavus. Zaleuci leges Charondaeque laudantur. hi non in foro, nec in conſultorum atrio, ſed in Pythagorae tacito illo ſanctoque receſſu didicerunt iura, quae florenti tunc Siciliae, et per Italiam Graeciae ponerent. Hactenus Poſidonio aſſentior: artes quidem a philoſophia inventas; quibus in quotidiano uſu vita utitur, non conceſſerim, nec illam fabricae aſſertam gloriam. Illa, inquit, ſparſos et aut caſulis tectos, aut aliqua rupe ſuffoſſa, aut exeſae arboris trunco, docuit tecta moliri. Ego vero philoſophiam iudico, non magis excogitaſſe has machinationes tectorum ſupra tecta ſurgentium, et urbes prementium, quam vivaria piſcium in hoc clauſa, ut tempeſtatum pericula non adiret gula, et quamvis acerrime pelago ſaeviente, haberet luxuria portus ſuos, in quibus diſtinctos piſcium greges ſaginaret. Quid ais? Philoſophia docuit homines habere clavem et ſeram? et quid aliud erat, avaritiae ſignum dare? Philoſophia haec, cum tanto habitantium periculo, imminentia tecta ſuſpendit? Parum enim erat fortuitis tegi, et ſine arte et difficultate naturale ſibi invenire aliquod receptaculum. Mihi crede, felix illud ſeculum ante architectonas fuit. Iſta nata ſunt, iam naſcente luxuria; in quadratum tigna decidere, et ferro per deſignata currente, certa manu trabem ſcindere.

Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum.

Non enim tecta coenationi, epulum recepturae, parabantur: nec in hunc uſum pinus aut abies deferebatur longo vehiculorum ordine, vicis intrementibus, ut ex illa lacunaria auro gravia penderent. Furcae utrimque ſuſpenſae fulciebant caſam: ſpiſſatis ramalibus, ac fronde congeſta, et in proclive diſpoſita, decurſus imbribus quamvis magnis erat. Sub his tectis habitavere ſecuri. Culmus liberos texit: ſub marmore atque auro ſervitus habitat. In illo quoque diſſentio a Poſidonio, quod ferramenta fabrilia excogitata a ſapientibus viris iudicat. Iſto enim modo dicat, licet, ſapientes, per quos

Tunc laqueis captare feras, & fallere viſco
Inventum, & magnos canibus circumdare ſaltus.

Omnia enim iſta ſagacitas hominum, non ſapientia invenit. In hoc quoque diſſentio, ſapientes fuiſſe, qui ferri metalla et aeris invenerunt: cum incendio ſilvarum aduſta tellus, in ſummo venas iacentes liquefacta fudiſſet. Iſta tales inveniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam ſubtilis quaeſtio mihi videtur, quam Poſidonio: Utrum malleus in uſu eſſe prius, an forcipes coeperint. Utraque invenit aliquis exercitati ingenii, acuti, non magni, nec elati, et quidquid aliud corpore incurvato, et animo humum ſpectante, quaerendum eſt. Sapiens facilis victu fuit. quidni? cum hoc quoque ſeculo eſſe quam expeditiſſimus cupiat? Quomodo, oro te, convenit, ut

Diogenem mireris, et Daedalum? Uter ex his ſapiens tibi videtur? qui ſerram cominentus eſt? an ille, qui cum vidiſſet puerum cava manu bibentem aquam, fregit protinus exemtum e perula calicem, hac obiurgatione ſui: Quamdiu homo ſtultus ſupervacuas ſarcinulas habui? qui ſe complicuit in dolio, et in eo cubitavit? Hodie utrum tandem ſapientiorem putas, qui invenit quemadmodum in immenſam altitudinem crocum latentibus fiſtulis exprimat; qui Euripos ſubito aquarum impetu implet, aut ſiccat; verſatilia coenationum laquearia ita coagmentat, ut ſubinde alia facies atque alia ſuccedat, et toties tecta, quoties fercula mutentur? an eum, qui et aliis et ſibi hoc monſtrat, quam nihil nobis natura durum ac difficile imperaverit? Poſſe nos habitare ſine marmorario fabro, poſſe nos veſtitos eſſe ſine commercio Serum, poſſe nos habere uſibus noſtris neceſſaria, ſi contenti fuerimus his, quae terra poſuit in ſummo? Quem ſi audire humanum genus voluerit, tam ſupervacuum ſciet ſibi coquum eſſe, quam militem. Illi ſapientes fuerunt, aut certe ſapientibus ſimiles, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura conſtant neceſſaria: in delicias laboratur. Non deſiderabis artifices, ſi ſequere naturam. illa noluit eſſe diſtrictos: ad quaecunque nos cogebat, inſtruxit. Frigus intolerabile eſt corpori nudo. Quid ergo? numquid non pelles ferarum, et aliorum animalium, a frigore ſatis abundeque defendere queunt? non corticibus arborum pleraeque gentes tegunt corpora? non avium plumae in uſum veſtis conferuntur? non hodieque magna Scytharum pars, tergis vulpium

induitur ac murium, quae tactu mollia, et impenetrabilia ventis ſunt? Opus eſt tamen calorem ſolis aeſtivi umbra craſſiore propellere. Quid ergo? non vetuſtas multa abdidit loca, quae vel iniuria temporis, vel alio quolibet caſu excavata in ſpecum receſſerunt? Quid ergo? non quamlibet virgeam cratem texuerunt manu, et vili obleverunt luto, deinde ſtipula aliiſque ſilveſtribus operuere faſtigium, et pluviis per devexa labentibus hiemem tranſiere ſecuri? Quid ergo? non in defoſſo latent Syrticae gentes? quibus propter nimios ſolis ardores, nullum tegumentum ſatis repellendis caloribus ſolidum eſt, niſi ipſa arens humus. Non fuit tam inimica natura, ut cum omnibus aliis animalibus facilem actum vitae daret, homo ſolus non poſſet ſine tot artibus vivere. Nihil horum ab illa nobis imperatum eſt, nihil aegre quaerendum, ut poſſit vita produci. Ad parata nati ſumus: nos omnia nobis difficilia facilium faſtidio fecimus. Tecta tegumentaque, et fomenta corporum, et cibi, et quae nunc ingens negotium facta ſunt, obvia erant, et gratuita, et opera levi parabilia: modus enim omnium prout poſtulabat neceſſitas, erat: nos iſta pretioſa, nos mira, nos magnis multiſque conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura, quod poſcit. A natura luxuria deſcivit: quae quotidie ſeipſam incitat, et tot ſeculis creſcit, et ingenio adiuvat vitia. Primo ſupervacua coepit concupiſcere, inde contraria, noviſſime corpori animum addixit, et illius deſervire libidini iuſſit. Omnes iſtae artes, quibus aut excitatur civitas, aut ſtrepit, corporis negotium gerunt:

cui omnia olim tanquam ſervo praeſtabantur, nunc tanquam domino parantur. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinae ſunt, hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus docentium, molleſque cantus et infractos. Receſſit enim ille naturalis modus, deſideria ope neceſſaria finiens: iam ruſticitatis et miſeriae eſt, velle quantum ſat eſt. Incredibile eſt, mi Lucili, quam facile etiam magnos viros dulcedo orationis abducat a vero. Ecce Poſidonius, ut mea fert opinio, unus ex iis qui plurimum philoſophiae contulerunt, dum vult deſcribere primum, quemadmodum alia torqueantur fila, alia ex molli ſolutoque ducantur: deinde quemadmodum tela ſuſpenſis ponderibus rectum ſtamen extendat, quemadmodum ſubtemen inſertum, quod duritiam utrimque comprimentis tramae remolliat, ſpata coire cogantur et iungi: textricum quoque artem a ſapientibus dixi inventam, oblitus poſtea repertum hoc ſubtilius genus, in quo

Tela iugo iuncta eſt, ſtamen ſecernit arundo.
Inſeritur medium radiis ſubtemen acutis,
Quod lato feriunt inſecti pectine dentis.

Quid ſi contigiſſet illi videre has noſtri temporis telas, quibus veſtis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullum corpori auxilium, ſed nullum pudori eſt? Tranſit deinde ad agricolas, nec minus facunde deſcribit proſciſſum aratro ſolum, et iteratum, quo ſolutior terra facilius pateat radicibus: tum ſparſa ſemina, et collectas manu herbas, ne quid fortui-

tum et agreſte ſuccreſcat, quod necet ſegetem. Hoc quoque opus ait eſſe ſapientium: tanquam non nunc quoque plurima cultores agrorum nova inveniant, per quae fertilitas augeatur. Deinde non eſt contentus his artibus, ſed in piſtrinum ſapientem ſubmittit. Narrat enim, quemadmodum, rerum naturam imitatus, panem coepit facere. Receptas, inquit, in os fruges, concurrens inter ſe duritia dentium frangit, et quidquid excidit, ad eoſdem dentes lingua refertur: tunc vero ſalivae miſcetur, ut facilius per fauces lubricas tranſeat. Cum pervenit in ventrem, aqualiculi fervore concoquitur, tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis ſecutus exemplar, lapidem aſperum aſpero impoſuit, ad ſimilitudinem dentium, quorum pars immobilis motum alterius exſpectat: deinde utriuſque attritu grana franguntur, et ſaepius regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. Tunc farinam aqua ſparſit, et aſſidua tractatione perdomuit, finxitque panem: quem primo cinis calidus, et fervens teſta percoxit: deinde furni paulatim reperti, et alia genera, quorum fervor ſerviret arbitrio. Non multum abfuit, quin ſutrinum quoque inventum a ſapientibus diceret. Omnia iſta ratio quidem, ſed non recta ratio commenta eſt. Hominis enim, non ſapientis inventa ſunt: tam mehercules quam navigia, quibus amnes, quibuſque maria tranſimus, aptatis ad excipiendum ventorum impetum velis, et additis a tergo gubernaculis, quae huc atque illuc curſum navigii torqueant: et exemplum a piſcibus tractum eſt, qui cauda reguntur, et levi eius in utrumque momento velocitatem ſuam

flectunt. Omnia haec quidem, inquit, ſapiens invenit: ſed minora, quam ut ipſe tractaret, ſordidioribus miniſtris dedit. Immo non ab aliis excogitata iſta ſunt, quam a quibus hodieque curantur. Quaedam noſtra demum prodiſſe memoria ſcimus: ut ſpeculariorum uſum, perlucente teſta, clarum transmittentium lumen: ut ſuſpenſuras balneorum, et impreſſos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima ſimul et ſumma foveret aequaliter. Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent? Quid lapideas moles in rotundum ac leve formatas, quibus porticus et capacia populorum tecta ſuſcipimus? quid verborum notas, quibus quamvis citata excipitur oratio, et celeritatem linguae manus ſequitur? Viliſſimorum mancipiorum iſta commenta ſunt: ſapientia altius ſedet, nec manus edocet; animorum magiſtra eſt. Vis ſcire, quid illa eruerit, quidve effecerit? Non indecoros corporis motus, nec varios per tubam ac tibiam cantus, quibus exceptus ſpiritus, aut in exitu, aut in tranſitu, formatur in vocem: non arma, nec muros, nec bella: utilia molitur, paci favet, et genus humanum ad concordiam vocat. Non eſt, inquam, inſtrumentorum ad uſus neceſſarios opifex. quid illi tam parvula aſſignas? artificem vides vitae. Alias quidem artes ſub dominio habet. nam cui vita, illi vitae quoque ornamenta ſerviunt: ceterum ad beatum ſtatum tendit, illo ducit, illo vias aperit. Quae ſint mala, quae videantur, oſtendit: vanitatem exuit mentibus, dat magnitudinem ſolidam; inflatam vero, et ex inani ſpecioſam reprimit: nec ignorari

ſinit, inter magna quid interſit et tumida: totius naturae notitiam, ac ſuae tradit. Quid ſint dii, qualeſque, declarat: quid inferi, quid lares et genii. Quid in ſecundam numinum formam animae perpetuae, ubi conſiſtant, quid agant, quid poſſint, quid velint. Haec eius initiamenta ſunt, per quae non municipale ſacrum, ſed ingens omnium deorum templum mundus iſte reſeratur: cuius vera ſimulacra, veraſque facies cernendas mentibus protulit. nam ad ſpectacula tam magna hebes viſus eſt. ad initia deinde rerum redit, et aeternam rationem toti inditam, et vim omnium ſeminum ſingula proprie figurantem. Tum de animo coepit inquirere, unde eſſet, ubi, quamdiu, in quot membra diviſus. Deinde a corporalibus ſe ad incorporalia tranſtulit, veritatemque et argumenta eius excuſſit: poſt haec, quemadmodum diſcernerentur vitae ac necis ambigua: in utraque enim falſa veris immixta ſunt. Non abduxit, inquam, ſe, ut Poſidonio videtur, ab iſtis artibus ſapiens, ſed ad illas omnino non venit. Nihil enim dignum inventu iudicaſſet, quod non erat dignum perpetuo uſu iudicaturus. ponenda non ſumeret. Anacharſis, inquit, invenit rotam figuli, cuius circuitu vaſa formantur. Dein quia apud Homerum invenitur figuli rota, mavult videri verſus falſos eſſe, quam fabulam. Ego nec Anacharſin huius rei fuiſſe auctorem contendo: et ſi fuit, ſapiens quidem hoc invenit, ſed non tanquam ſapiens: ſicut multa ſapientes faciunt, qua homines ſunt, non qua ſapientes. Puta velociſſimum eſſe ſapientem: curſu omnes anteibit, qua velox

eſt, non qua ſapiens. Cuperem Poſidonio aliquem vitrarium oſtendere, qui ſpiritu vitrum in habitus plurimos format, qui vix diligenti manu effingerentur. Haec inventa ſunt, poſtquam ſapientem invenire deſivimus. Democritus, inquit, inveniſſe dicitur fornicem, ut lapidum curvatura paulatim inclinatorum medio ſaxo alligaretur. Hoc dicam falſum eſſe. Neceſſe eſt enim ante Democritum, et pontes, et portas fuiſſe, quarum fere ſumma curvantur. Excidit porro vobis, eundem Democritum inveniſſe, quemadmodum ebur molliretur, quemadmodum decoctus calculus in ſmaragdum converteretur, qua hodieque coctura inventi lapides coctiles colorantur. Iſta ſapiens licet invenerit, non qua ſapiens erat, invenit. multa enim facit, quae ab imprudentiſſimis aut aeque fieri videmus, aut peritius, aut exercitatius. Quid ſapiens inveſtigaverit, quid in lucem protraxerit, quaeris? Primum rerum naturam, quam non ut cetera animalia oculis ſecutus eſt, tardis ad divina. Deinde vitae legem, quam ad univerſa direxit: nec noſſe tantum, ſed ſequi docuit deos, et accidentia non aliter excipere, quam imperata. Vetuit parere opinionibus falſis, et quanti quidque eſſet, vera aeſtimatione perpendit: damnavit mixtas poenitentiae voluptates. Et bona ſemper placitura laudavit, et palam fecit, feliciſſimum eſſe, cui felicitate opus non eſt: potentiſſimum eſſe, qui ſe habet in poteſtate. Non de ea philoſophia loquor, quae civem extra patriam poſuit, extra mundum deos, quae virtutem donavit voluptati; ſed de illa, quae nullum bonum putat, niſi quod honeſtum eſt;

quae nec hominis, nec fortunae muneribus deleniri poteſt: cuius hoc pretium eſt, non poſſe pretio capi. Hanc philoſophiam fuiſſe illo rudi ſeculo, quo adhuc artificia deerant, et ipſo uſu diſcebant utilia, non credo: ſicut ante fortunata tempora, cum in medio iacerent beneficia naturae promiſcue utenda, antequam avaritia atque luxuria diſſociavere mortales, et ad rapinam ex conſortio diſcurrere, non erant illi ſapientes viri, etiamſi faciebant facienda ſapientibus. Statum quidem generis humani, non alium quiſquam ſuſpexerit magis; nec ſi cui permittat Deus terrena formare, et dare gentibus mores, aliud probaverit, quam quod apud illos fuiſſe memoratur, apud quos

——— nulli ſubigebant arva coloni,
Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quaerebant, ipſaque tellus
Omnia liberius, nullo poſcente, ferebat.

Quid hominum illo genere felicius? In commune rerum natura fruebantur: ſufficiebat illa, ut parens, in tutelam omnium: haec erat publicarum opum ſecura poſſeſſio. Quidni ego illud locupletiſſimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem invenire non poſſes? Irrupit in res optime poſitas avaritia: et dum ſeducere aliquid cupit, atque in ſuum vertere, omnia fecit aliena, et in anguſtum ex immenſo redacta, paupertatem intulit, et multa concupiſcendo, omnia amiſit. Licet itaque velit nunc concurrere et reparare quod perdidit; licet agros agris adiiciat, vicinum vel pretio pellat aeris, vel iniuria; licet in

provinciarum ſpatium rura dilatet, et poſſeſſionem vocet per ſuam longam peregrinationem : nulla nos finium propagatio eo reducet, unde diſceſſimus. Cum omnia fecerimus, multum habebimus : univerſum habebamus. Terra ipſa fertilior erat illaborata, et in uſus populorum non diripientium larga. Quidquid natura protulerat, id non minus inveniſſe, quam inventum monſtrare alteri, voluptas erat : nec aut ulli ſuperare poterat, aut deeſſe. inter concordes dividebatur. Nondum valentior impoſuerat infirmiori manum, nondum avarus abſcondendo quod ſibi iaceret, alium neceſſariis quoque excluſerat : par erat alterius, ac ſui, cura. Arma ceſſabant, incruentaeque humano ſanguine manus, odium omne in feras verterant. Illi, quos aliquod nemus denſum a ſole protexerat, qui adverſus ſaevitiam hiemis, aut imbris, vili receptaculo tuti ſub fronde vivebant, placidas tranſigebant ſine ſuſpirio noctes. Sollicitudo nos in noſtra purpura verſat, et acerrimis excitat ſtimulis : at quam mollem ſomnum illis dura tellus dabat! Non impendebant caelata laquearia : ſed in aperto iacentes ſidera ſuperlabebantur, et inſigne ſpectaculum noctium ; mundus in praeceps agebatur, ſilentio tantum opus ducens. tam interdiu illis, quam noctu, patebat proſpectus huius pulcherrimae domus : libebat intueri ſigna, ex media coeli parte vergentia, rurſus ex occulto alia ſurgentia. Quidni iuvaret vagari inter tam late ſparſa miracula? At vos ad omnem tectorum pavetis ſonum, et inter picturas veſtras ſi quid increpuit, fugitis attoniti. Non habebant domos inſtar urbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, et

levis umbra rupis aut arboris, et perlucidi fontes, rivique non opere, nec fiſtula, nec ullo coacto itinere obſolefacti, ſed ſponte currentes, et prata ſine arte formoſa, inter haec agreſte domicilium, ruſtica poſitum manu. Haec erat ſecundum naturam domus, in qua libebat habitare, nec ipſam, nec pro ipſa timentem: nunc magna pars noſtri metus, tecta ſunt. Sed quamvis egregia illis vita fuerit, et carens fraude, non fuere ſapientes, quando hoc iam in opere maximo nomen eſt. Non tamen negaverim fuiſſe alti ſpiritus viros, et ut ita dicam, a diis recentes. neque enim dubium eſt, quin meliora mundus nondum effetus ediderit. Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, et ad labores paratior: ita non erant ingenia omnibus conſummata. Non enim dat natura virtutem: ars eſt, bonum fieri. Illi quidem non aurum, nec argentum, nec perlucidos lapides ima terrarum faece quaerebant, parcebantque adhuc etiam mutis animalibus: tantum aberat, ut homo hominem non iratus, non timens, tantum ſpectaturus occideret. Nondum veſtis illis erat picta, nondum texebatur aurum: adhuc non eruebatur. Quid ergo? ignorantia rerum innocentes erant. multum autem intereſt, utrum peccare aliquis nolit, an neſciat. Deerat illis iuſtitia, deerat prudentia, deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his virtutibus habebat ſimilia quaedam rudis vita: virtus non contingit animo, niſi inſtituto et edocto, et ad ſummum aſſidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, ſed ſine hoc naſcimur: et in optimis quoque antequam erudias, virtutis materia, non virtus eſt.

Epistola XCI.

Lugdunenſis coloniae incendium triſte, & ſubitum: ea iniectione, cogitandum de inopinatis, & quae homini poſſunt accidere. Ponit ante oculos incerta & fluxa haec rerum: maxima & firmiſſima minui, mutari, ſubduci, terrae motu, aquis, flammis. Omnia mortalia morte damnata eſſe. Ergo nec iſtam homini, nec infamiam timenda.

Liberalis noſter nunc triſtis eſt, nuntiato incendio, quo Lugdunenſis colonia exuſta eſt. Movere hic caſus quemlibet poſſet, nedum hominem patriae ſuae amantiſſimum. Quae res efficit, ut firmitatem animi ſui quaerat, quam videlicet ad ea quae timeri poſſe putabat, exercuit: hoc vero tam inopinatum malum, et paene inauditum, non miror ſi ſine metu fuit, cum eſſet ſine exemplo. multas enim civitates incendium vexavit, nullam abſtulit. Nam etiam ubi hoſtili manu in tecta ignis immiſſus eſt, multis locis deficit: et quamvis ſubinde excitetur, raro tamen ſic cuncta depaſcitur, ut nihil ferro relinquat. Terrarum quoque vix unquam tam gravis et pernicioſus fuit motus, ut tota oppida everteret. Nunquam denique tam infeſtum ulli exarſit incendium, ut nihil alteri ſupereſſet incendio. Tot pulcherrima opera, quae ſingula illuſtrare urbes ſingulas poſſent, una nox ſtravit; et in tanta pace, quantum ne bello quidem timeri poteſt, accidit. Quis hoc credat? ubique armis quieſcentibus,

cum toto orbe terrarum diffuſa ſecuritas ſit, Lugdunum quod oſtendebatur in Gallia, quaeritur? Omnibus fortuna, quos publice afflixit, quod paſſuri erant, timere permiſit: nulla res magna non aliquod habuit ruinae ſuae ſpatium: in hac, una nox fuit inter urbem maximam, et nullam. Denique diutius illam tibi periſſe, quam periit, narro. Haec omnia Liberalis noſtri affectum inclinant, adverſus ſua firmum et erectum. nec ſine cauſa concuſſus eſt. Inexſpectata plus aggravant: novitas adiicit calamitatibus pondus: nec quiſquam mortalium non magis, quod etiam miratus eſt, doluit. Ideo nihil nobis improviſum eſſe debet. in omnia praemittendus eſt animus: cogitandumque, non quidquid ſolet, ſed quidquid poteſt fieri. Quid enim eſt, quod non fortuna cum voluit, et florentiſſimo detrahat? quod non ea magis aggrediatur et quatiat, quo ſpecioſius fulget? Quid illi arduum, quidve difficile eſt? non una via ſemper, ne tota quidem incurrit. Modo noſtras in nos manus advocat, modo ſuis contenta viribus, invenit pericula ſine auctore. Nullum tempus exceptum eſt: in ipſis voluptatibus cauſae doloris oriuntur. Bellum in media pace conſurgit, et auxilia ſecuritatis in metum tranſeunt: ex amico inimicus, hoſtis ex ſocio. In ſubitas tempeſtates, hibernisque maiores, agitur aeſtiva tranquillitas. Sine hoſte patimur hoſtilia: et cladis cauſas, ſi alia deficiunt, nimia ſibi felicitas invenit. Invadit temperatiſſimos morbus, validiſſimos phthiſis, innocentiſſimos poena, ſecretiſſimos tumultus. Eligit aliquid novi caſus, per quod velut oblitis vires ſuas inge-

rat. Quidquid longa ſeries, multis laboribus, multa Deum indulgentia ſtruxit, id unus dies ſpargit ac diſſipat. Longam moram dedit malis properantibus, qui diem dixit; hora, momentumque temporis, evertendis imperiis ſuffecere. Eſſet aliquod imbecillitatis noſtrae ſolatium, rerumque noſtrarum, ſi tam tarde perirent cuncta, quam fiunt: nunc incrementa lente exeunt, feſtinatur in damnum. Nihil privatim, nihil publice ſtabile eſt: tam hominum, quam urbium, fata volvuntur. Inter placidiſſima terror exſiſtit, nihilque extra tumultuantibus cauſis, mala, unde minime exſpectabantur, erumpunt. Quae domeſticis bellis ſteterant regna, quae externis, impellente nullo ruunt. Quota quaeque felicitatem civitas pertulit? Cogitanda ergo ſunt omnia, et animus adverſus ea quae poſſunt evenire, firmandus. Exſilia, tormenta, bella, morbos, naufragia meditare. poteſt te patriae, poteſt patriam tibi caſus eripere: poteſt te in ſolitudinem abiicere, poteſt hoc ipſum in quo turba ſuffocatur, fieri ſolitudo. Tota ante oculos ſortis humanae conditio ponatur: nec quantum frequenter evenit, ſed quantum plurimum poteſt evenire, praeſumamus animo, ſi nolumus opprimi, nec ullis inuſitatis velut novis obſtupefieri. In plenum cogitanda fortuna eſt: Quoties Aſiae, quoties Achaiae urbes uno tremore ceciderunt? quot oppida in Syria? quot in Macedonia devorata ſunt? Cyprum quoties vaſtavit haec clades? quoties in ſe Paphus corruit? Frequenter nobis nuntiati ſunt totarum urbium interitus: et nos, inter quos frequenter iſta nuntiantur, quota pars omnium ſumus? Conſurga-

mus itaque adverſus fortuita : et quidquid inciderit, ſciamus non eſſe tam magnum, quam rumore iactetur. Civitas arſit opulenta, ornamentumque provinciarum, quibus et inſerta erat, et excepta, uni tamen impoſita, et huic non altiſſimo monti. Omnium iſtarum civitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis, veſtigia quoque tempus eradet. Non vides, quemadmodum in Achaia clariſſimarum urbium iam fundamenta conſumta ſint, nec quidquam exſtet, ex quo appareat illas ſaltem fuiſſe? Non tantum manufacta labuntur, non tantum humana arte atque induſtria poſita vertit dies : iuga montium diffluunt, totae deſedere regiones. Operta ſunt fluctibus, quae procul a conſpectu maris ſtabant : vaſtavit ignis colles, per quos elucebat : eroſit et quondam altiſſimos vertices, ſolatia navigantium ac ſpeculas; ad humilem arenam deduxit. Ipſius naturae opera vexantur : et ideo aequo animo ferre debemus urbium excidia. Caſura omnia exſtant : omnibus exitus manet : ſive interna vi flatuque praecluſa violenti pondus, ſub quo tenentur, excuſſerint; ſive torrentium in abdito vis obſtantia effregerit; ſive flammarum violentia compaginem ſoli ruperit; ſive vetuſtas, a qua nihil tutum eſt, expugnaverit minutatim; ſive gravitas coeli eiecerit populos, et ſitus deſerta corruperit. Enumerare omnes fatorum vias, longum eſt. hoc unum ſcio : omnia mortalium opera, mortalitate damnata ſunt : inter peritura vivimus. Haec ego atque eiusmodi ſolatia admoveo Liberali noſtro, incredibili quodam patriae ſuae amore flagranti : quae fortaſſe conſumta eſt, ut in

melius excitaretur. Saepe maiori fortunae locum fecit iniuria : multa ceciderunt, ut altius ſurgerent, et in maius. Timagenes felicitati urbis inimicus aiebat, Romae ſibi incendia ob hoc unum dolori eſſe, quod ſciret meliora reſurrectura, quam arſiſſent. In hac quoque urbe veriſimile eſt certaturos omnes eſſe, ut maiora certioraque, quam amiſere, reſtituantur. Sint utinam diuturna, et melioribus auſpiciis in aevum longius condita! Nam huic coloniae ab origine ſua centeſimus annus eſt, aetas ne homini quidem extrema. A Planco deducta in hanc frequentiam, loci opportunitate, convaluit : quae tamen graviſſimos caſus intra ſpatium humanae pertulit ſenectutis. Itaque formetur animus ad intellectum, patientiamque ſortis ſuae, et ſciat nihil inauſum eſſe fortunae. Adverſus imperia illam idem habere iuris, quod adverſus imperantes : adverſus urbes idem poſſe, quod adverſus homines. Nihil horum indignandum eſt. in eum intravimus mundum, in quo his legibus vivitur. Placet? pare. non placet? quacunque vis, exi. Indignare, ſi quid in te iniqui proprie conſtitutum eſt : ſed ſi haec imos ſummosque neceſſitas alligat, in gratiam cum fato revertere, a quo omnia reſolvuntur. Non eſt quod nos tumulis metiaris, et his monumentis, quae viam diſparia praetexunt : aequat omnes cinis. impares naſcimur, pares morimur. Idem de urbibus, quod de urbium incolis dico : tam Ardea capta, quam Roma eſt. Conditor ille iuris humani, non natalibus nos, nec nominum claritate diſtinxit, niſi dum ſumus. Ubi vero ad finem mortalium ventum eſt : Diſcede, in-

quit, ambitio : omnium quae terram premunt, ſiremps lex eſto. Ad omnia patienda pares ſumus : nemo altero fragilior eſt, nemo in craſtinum ſui certior. Alexander Macedonum rex diſcere Geometriam infelix coeperat, ſciturus quam puſilla terra eſſet, ex qua minimum occupaverat. Ita dico, infelix, ob hoc, quod intelligere debebat falſum ſe gerere cognomen. quis enim eſſe magnus in puſillo poteſt? Erant illa quae tradebantur, ſubtilia, et diligenti intentione diſcenda : non quae percipere poſſet veſanus homo, et trans Oceanum cogitationes ſuas mittens. Facilia, inquit, me doce. Cui, praeceptor? Iſta, inquit, omnibus eadem ſunt, aeque difficilia. Hoc puta rerum naturam dicere : Iſta de quibus quereris, omnibus eadem ſunt : nulli dari faciliora poſſunt; ſed quiſquis volet, ſibi ipſi illa reddet faciliora. Quomodo? Aequanimitate. Et doleas oportet, et ſitias, et eſurias, et ſeneſcas, et ſi tibi longior contigerit inter homines mora, et aegrotes, et perdas aliquid, et pereas. Non eſt tamen quod iſtis, quae te circumſtrepunt, credas : nihil horum malum eſt, nihil intolerabile, aut durum. Ex conſenſu iſtis metus eſt. ſic mortem times, quomodo famam : quid autem ſtultius homine, verba metuente? Eleganter Demetrius noſter ſolet dicere, eodem loco ſibi eſſe voces imperitorum, quo ventre redditos crepitus. Quid enim, inquit, mea refert, ſurſum iſti an deorſum ſonent? Quanta dementia eſt vereri, ne infameris ab infamibus? Quemadmodum famam extimuiſtis ſine cauſa : ſic et illa, quae nunquam timeretis, niſi fama iuſſiſſet. Num-

quid detrimenti faceret vir bonus, iniquis rumoribus aſperſus? nec morti quidem hoc apud nos noceat: et haec malam molitionem habet. Nemo eorum qui illam accuſant, expertus eſt. interim temeritas eſt, damnare quod neſcias. At illud ſcis, quam multis utilis ſit, quam multos liberet tormentis, egeſtate, querelis, ſuppliciis, taedio. Non ſumus in ullius poteſtate, cum mors in noſtra poteſtate ſit.

EPISTOLA XCII.

Rationem in homine dominari, & huc omnia referri, & in ea perfecta Beatam vitam eſſe. Externa leve, aut nullum, pondus habere. Utique voluptatem non facere momentum, irrationalium bonum. Et poſſe tamen ſumi externa, quae ſecundum Naturam ſunt; ſed iudicio: & hoc tunc in iis Bonum eſſe, bene eligi. Nihilominus & ſine iis, ſola Virtute beatum, immo Beatiſſimum aliquem eſſe. Accedere haec poſſe; non tamen augere addita, nec minuere detracta Beatitatem. in quam nec Tempus aliquid poteſt. Deo aſſimilemur, ad illum eamus.

PUTO, inter me teque convenit, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, in animo eſſe partes miniſtras, per quas movemur alimurque, propter ipſum principale nobis datas. In hoc principali eſt aliquid irrationale, eſt et rationale. Illud huic ſervit: hoc unum eſt, quod alio non refertur, ſed omnia ad ſe perfert. Nam illa quoque divina ratio omnibus praepoſita eſt, ipſa ſub nullo

eſt : et haec autem noſtra eadem eſt, quia ex illa eſt. Si de hoc inter nos convenit, ſequitur ut de illo quoque conveniat, in hoc uno poſitam eſſe beatam vitam, ut in nobis ratio perfecta ſit. Haec enim ſola non ſubmittit animum, ſtat contra fortunam: in quolibet rerum habitu ſervata, ſervat. Id autem unum bonum eſt, quod nunquam defringitur. Is, inquam, beatus, quem nulla res minorem facit: tenet ſumma, et ne ulli quidem, niſi ſibi, innixus. Nam qui aliquo auxilio ſuſtinetur, poteſt cadere. Si aliter eſt, incipient in nobis multum valere non noſtra. Quis autem vult conſtare fortuna, aut quis ſe prudens ob aliena miratur? Quid eſt beata vita? ſecuritas et perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitudo, dabit conſtantia bene iudicati tenax. Ad hoc quomodo pervenitur? ſi veritas tota perſpecta eſt, ſi ſervatus eſt in rebus agendis ordo, modus, decor, et innoxia voluntas, aut benigna, intenta rationi, nec unquam ab illa recedens, amabilis ſimul, mirabilisque. Denique, ut breviter tibi formulam ſcribam, talis animus ſapientis eſſe viri debet, qualis Deum deceat. Quid poteſt deſiderare is, cui omnia honeſta contingunt? Nam ſi poſſunt aliquid non honeſta conferre ad optimum ſtatum, in iis erit beata vita, ſine quibus non eſt. Et quid ſtultius, turpiusve, quam bonum rationalis animi ex irrationalibus nectere? Quidam tamen augeri ſummum bonum iudicant, quia parum plenum ſit, fortuitis repugnantibus. Antipater quoque, inter magnos ſectae huius auctores, aliquid ſe tribuere dicit externis, ſed exiguum admodum. Vides autem qua-

le ſit, die non eſſe contentum, niſi aliquis igniculus alluxerit. Quod poteſt in hac claritate ſolis habere ſcintilla momentum? Si non es ſola honeſtate contentus, neceſſe eſt aut quietem adiici velis, quam heſychiam vocant Graeci, aut voluptatem. Horum alterum utcunque recipi poteſt: vacat enim animus moleſtia, liber ad conſpectum univerſi, nihilque illum avocat a contemplatione naturae: alterum illud, voluptas, bonum pecoris eſt. Adiicimus rationali irrationale, honeſto inhoneſtum. Magnam vitam facit titillatio corporis? quid ergo dubitatis dicere, bene eſſe homini, ſi palato bene eſt? Et hunc tu, non dico inter viros numeras, ſed inter homines, cuius ſummum bonum ſaporibus, ac coloribus, ac ſonis conſtat? Excedat ex hoc animalium numero pulcherrimo, ac diis ſecundo; mutis aggregetur animal pabulo laetum. Irrationalis pars animi duas habet partes: alteram animoſam, ambitioſam, impotentem, poſitam in affectionibus: alteram humilem, languidam, voluptatibus deditam. Illam effraenatam, meliorem tamen, certe fortiorem ac digniorem viro, reliquerunt: hanc neceſſariam beatae vitae putaverunt, enervem et abiectam. Huic rationem ſervire iuſſerunt, et fecerunt animalis generoſiſſimi bonum, demiſſum et ignobile. Praeterea mixtum, portentoſumque, et ex diverſis animalium congruentibus membris. nam, ut ait Virgilius noſter in Scylla,

Prima hominis facies & pulchro pectore virgo
Pube tenus, poſtrema immani corpore piſtrix,
Delphinum caudas utero commiſſa luporum.

Huic tamen Scyllae fera animalia iuncta ſunt, horrenda, velocia: at iſti ſapientiam ex quibuſnam compoſuere portentis? Prima hominis pars, eſt ipſa virtus: huic committitur futilis caro, et fluida, et receptandis tantum cibis habilis, ut ait Poſidonius. Virtus illa divina in lubricum deſinit, et ſuperioribus partibus venerandis atque coeleſtibus, animal iners ac marcidum attexitur. Illa utcunque alta quies, nihil quidem ipſa animo praeſtabat, ſed impedimenta removebat: voluptas ultro diſſolvit, et omne robur emollit. Quae invenietur tam diſcors inter ſe iunctura corporum? Fortiſſimae rei inertiſſima adſtruitur, ſeveriſſimae parum ſeria, ſanctiſſimae intemperans uſque ad inceſta. Quid ergo? inquit: ſi virtutem nihil impeditura ſit bona valetudo, et quies, et dolorum vacatio; non petes illa? Quidni petam? non quia bona ſunt, ſed quia ſecundum naturam ſunt, et quia bono a me iudicio ſumuntur. Quod erit in illis tunc bonum? hoc unum, bene eligi. Nam cum veſtem qualem decet ſumo, cum ambulo ut oportet, cum coeno quemadmodum debeo: non coena, aut ambulatio, aut veſtis bona ſunt, ſed meum in his propoſitum, ſervandi in quaque re rationi convenientem modum. Etiam nunc adiiciam: Mundae veſtis electio appetenda eſt homini. natura enim homo mundum et elegans animal eſt. Itaque non eſt bonum per ſe munda veſtis, ſed mundae veſtis electio: quia non in re bonum eſt, ſed in electione: qua actiones noſtrae honeſtae ſunt, non ipſa quae aguntur. Quod de veſte dixi, idem de corpore me exiſtima dicere. nam hoc quoque natura, ut quan-

dam veſtem, animo circumdedit: velamentum eius eſt. Quis autem unquam veſtimenta aeſtimavit arcula? Nec bonum, nec malum vagina gladium facit. Ergo de corpore quoque idem tibi reſpondeo: ſumturum quidem me, ſi detur electio, et ſanitatem et vires: bonum autem futurum, iudicium de illis meum, non ipſa. Eſt quidem, inquit, ſapiens beatus: ſummum tamen illud bonum non aſſequitur, niſi illi et naturalia inſtrumenta reſpondeant. Ita miſer quidem eſſe, qui virtutem habet, non poteſt; beatiſſimus autem non eſt, qui naturalibus bonis deſtituitur, ut valetudine, et membrorum integritate. Quod incredibilius videtur, id concedis, aliquem in maximis et continuis doloribus non eſſe miſerum, eſſe etiam beatum: quod levius eſt, negas, beatiſſimum eſſe. Atqui ſi poteſt virtus efficere, ne miſer aliquis ſit, facilius efficiet, ut beatiſſimus ſit. minus enim intervalli a beato ad beatiſſimum reſtat, quam a miſero ad beatum. An quae res tantum valet, ut ereptum calamitatibus inter beatos locet: non poteſt adiicere quod ſupereſt, ut beatiſſimum faciat? in ſummo deficit clivo? Commoda ſunt in vita et incommoda: utraque extra nos. Si non eſt miſer vir bonus, quamvis omnibus prematur incommodis: quomodo non beatiſſimus, et ſi aliquibus commodis deficitur? Nam quemadmodum incommodorum onere uſque ad miſerum non deprimitur, ſic commodorum inopia non deducitur a beatiſſimo: ſed tam ſine commodis beatiſſimus eſt, quam non eſt ſub incommodis miſer. An non poteſt illi eripi bonum ſuum, ſi poteſt minui? Paulo ante dice-

bam, igniculum nihil conferre lumini ſolis : claritate enim eius, quidquid ſine eo lucet, abſconditur. Sed quaedam, inquit, ſoli quoque obſtant. At ſolis vis et lux integra eſt, etiam inter oppoſita : et quamvis aliquid interiaceat, quod nos prohibeat eius adſpectu, in opere eſt, curſu ſuo fertur. Quoties inter nubila luxit, non eſt ſereno minor, nec tardior quidem : quoniam multum intereſt, utrum aliquid obſtet tantum, an impediat. Eodem modo virtuti oppoſita nihil detrahunt. non eſt minor, ſed minus fulget : nobis forſitan non aeque apparet ac nitet ; ſibi eadem eſt, et more ſolis obſcuri, in occulto vim ſuam exercet. Hoc itaque adverſus virtutem poſſunt calamitates, et damna, et iniuriae, quod adverſus ſolem poteſt nebula. Invenitur qui dicat, ſapientem corpore parum proſpero uſum, nec miſerum eſſe, nec beatum. Hic quoque fallitur. exaequat enim fortuita virtutibus, et tantundem tribuit honeſtis, quantum honeſtate carentibus. Quid autem foedius, quid indignius, quam comparare veneranda contemtis? Veneranda enim ſunt, fides, iuſtitia, pietas, fortitudo, prudentia : e contrario vilia ſunt, quae ſaepe contingunt pleniora viliſſimis, crus ſolidum, et lacertus, et dentes, et horum ſanitas, firmitasque. Deinde ſi ſapiens cui corpus moleſtum eſt, nec miſer habebitur, nec beatus, ſed in medio relinquetur : vita quoque eius nec appetenda erit, nec fugienda. Quid autem tam abſurdum, quam ſapientis vitam appetendam non eſſe ? aut quid tam extra fidem, quam eſſe aliquam vitam nec appetendam, nec fugiendam ? Deinde, ſi damna corporis miſerum non faciunt,

beatum eſſe patiuntur. Nam quibus potentia non eſt in peiorem transferendi ſtatum, nec interpellandi quidem optimum. Frigidum, inquit, aliquid, et calidum novimus: inter utrumque tepidum eſt. Sic aliquis beatus eſt, aliquis miſer: aliquis nec miſer, nec beatus. Volo hanc contra nos poſitam imaginem excutere. Si tepido illi plus frigidi ingeſſero, fiet frigidum: ſi plus calidi affudero, fiet noviſſime calidum. At huic nec miſero, nec beato, quantumcunque ad miſerias adiecero, miſer non erit, quemadmodum dicitis: ergo imago iſta diſſimilis eſt. Deinde trado tibi hominem, nec miſerum, nec beatum. huic adiicio caecitatem, non fit miſer: adiicio debilitatem, non fit miſer: adiicio dolores continuos et graves, non fit miſer. Quem tam multa mala in miſeram vitam non transferunt, nec ex beata quidem educunt. Si non poteſt, ut dicitis, ſapiens ex beato in miſerum decidere, non poteſt in non beatum. quare enim qui labi coepit, alicubi ſubſiſtat? quae res non patitur illum ad imum devolvi, retinet in ſummo. Quidni non poſſit beata vita reſcindi? nec remitti quidem poteſt: et ideo virtus ad illam per ſe ipſa ſatis eſt. Quid ergo? inquit. ſapiens non eſt beatior, qui diutius vixerit, quem nullus avocavit dolor: quam ille qui cum mala fortuna ſemper luctatus eſt? Reſponde mihi: Numquid et melior eſt, et honeſtior? ſi haec non ſunt, nec beatior quidem eſt. Rectius vivat, oportet, ut beatius vivat: ſi rectius non poteſt, ne beatius quidem. Non intenditur virtus: ergo ne beata quidem vita, quae ex virtute eſt. Virtus enim tantum bonum eſt, ut iſtas acceſſiones minutas non

ſentiat, brevitatem aevi, et dolorem, et corporum varias offenſiones. Nam voluptas non eſt digna, ad quam reſpiciat. Quid eſt in virtute praecipuum? futuro non indigere, nec dies ſuos computare, in quantolibet tempore aeterna conſummare. Incredibilia nobis haec videntur, et ſupra humanam naturam excurrentia. maieſtatem enim eius ex noſtra imbecillitate metimur, et vitiis noſtris nomen virtutis imponimus. Quid porro, non aeque incredibile videtur, aliquem in ſummis cruciatibus poſitum, dicere, Beatus ſum? atqui haec vox in ipſa officina voluptatis eſt audita. Beatiſſimum, inquit, hunc et ultimum diem ago, Epicurus: cum illum hinc urinae difficultas torqueret, hinc inſanabilis exulcerati dolor ventris. Quare ergo incredibilia ſunt iſta apud eos, qui virtutem colunt: cum apud eos quoque reperiantur, apud quos voluptas imperat? Hi quoque degeneres et humillimae mentis aiunt, in ſummis doloribus, in ſummis calamitatibus, ſapientem nec miſerum futurum, nec beatum. Atqui hoc quoque incredibile eſt, immo incredibilius. Non video enim, quomodo non in infimum agatur, e faſtigio ſuo deiecta virtus. Aut beatum praeſtare debet: aut, ſi ab hoc depulſa eſt, non prohibebit fieri miſerum. Stans non poteſt vinci. aut vincatur oportet, aut vincat. Diis, inquit, immortalibus ſolis et virtus et beata vita contingit: nobis umbra quaedam illorum bonorum et ſimilitudo. accedimus ad illa, non pervenimus. Ratio vero, diis hominibusque communis: haec in illis conſummata eſt, in nobis conſummabilis. Sed ad deſperationem nos vitia noſtra perducunt. Nam

ille alter ſecundus, ut aliquis parum conſtans ad cuſtodienda optima, cuius iudicium labat etiamnum et incertum eſt, deſiderat oculorum atque aurium ſenſum, bonam valetudinem, et non foedum adſpectum corporis, et habitu manentem ſuo, aetatis praeterea longius ſpatium. Per hanc poteſt non poenitenda agitare, ut in imperfecto viro. Huic malitiae vis quaedam ineſt, qua animum habet mobilem ad prava: ille agit carens malitia, et ea agitatio abeſt a bono. Non eſt adhuc bonus, ſed in bonum fingitur: cuicunque autem deeſt aliquid ad bonum, malus eſt.

Sed ſi cui virtus animusque in corpore praeſens;

hic deos aequat, illo tendit, originis ſuae memor. Nemo improbe eo conatur adſcendere, unde deſcenderat. Quid eſt autem, cur non exiſtimes in eo divini aliquid exſiſtere, qui Dei pars eſt? totum hoc quo continemur, et unum eſt, et Deus: et ſocii eius ſumus, et membra. Capax eſt noſter animus: perfertur illo, ſi vitia non depriment. Quemadmodum corporum noſtrorum habitus erigitur, et ſpectat in coelum; ita animus, cui, inquantum vult, licet porrigi, in hoc a natura rerum formatus eſt, ut paria diis velit, et ſic utatur ſuis viribus, ac ſe in ſpatium ſuum extendat. Nam ſi aliena vi ad ſumma niteretur, magnus erat labor, ire in coelum: redit. cum hoc iter nactus eſt, vadit audacter, et contemtor omnium, nec ad pecuniam reſpicit: aurum argentumque, illis in quibus iacuere tenebris digniſſima, non ad hunc aeſtimat ſplendorem, quo im-

peritorum verberant oculos. Scit erui e coeno, ex quo illa ſecrevit cupiditas noſtra et effodit. Scit, inquam, alibi poſitas eſſe divitias, quam quo congeruntur: animum impleri debere, non arcam. Hunc imponere dominio omnium rerum licet, hunc in poſſeſſionem rerum naturae inducere, ut ſuorum. Oriens Occidensque terminus fiat, deorumque ritu cuncta poſſideat; cum opibus ſuis divites ſuperne deſpiciat: quorum nemo tam laetus eſt ſuo, quam triſtis alieno. Cum ſe in hanc ſublimitatem tulit, corporis quoque, velut oneris neceſſarii, non amator, ſed procurator eſt: nec ſe illi cui impoſitus eſt, ſubiicit. Nemo liber eſt, qui corpori ſervit. nam ut alios dominos, quos nimia pro illo ſolicitudo invenit, tranſeas, ipſius moroſum imperium delicatumque eſt. Ab hoc, modo aequo animo exit, modo magno proſilit: nec, quis deinde reliquiis eius futurus ſit exitus, quaerit. Sed ut ex barba capillos detonſos negligimus: ita ille divinus animus egreſſurus hominem, quo receptaculum ſuum conferatur, ignis illud exurat, an ferae diſtrahant, an terra contegat, non magis ad ſe iudicat pertinere, quam ſecundas ad editum infantem. Utrum proiectum aves differant, an conſumatur

——— *canibus data praeda marinis*,

quid ad illum? Qui tunc quoque, cum inter homines eſt, nullas minas timet; ullasne timebit poſt mortem minas eorum, quibus uſque ad mortem timeri parum eſt? Non conteret, inquit, me, nec uncus, nec proiecti ad contumeliam cadaveris lace-

ratio, foeda viſuris. Neminem de ſupremo officio rogo: nulli reliquias meas commendo. ne quis inſepultus eſſet, rerum natura proſpexit. Quem ſaevitia proiecerit, dies condet. Diſerte Maecenas ait:

Nec tumulum curo. ſepelit natura relictos.

Alte cinctum putes dixiſſe. habuit enim ingenium et grande et virile, niſi illud ſecum diſcinxiſſet.

Epistola XCIII.

De morte Philoſophi Metronactis, qui iuvenis obiit. Parum id refert: & vita non ſpatio, ſed actu metienda eſt. Omnis bona ea, longa: denique nihil hic longum.

In epiſtola, qua de morte Metronactis philoſophi querebaris, tanquam et potuiſſet diutius vivere, et debuiſſet, aequitatem tuam deſideravi: quae tibi in omni perſona, in omni negotio ſupereſt; in una re deeſt, in qua omnibus. Multos inveni aequos adverſus homines: adverſus deos neminem. Obiurgamus quotidie fatum: Quare ille in medio curſu raptus eſt? quare ille non rapitur? quare ſenectutem et ſibi et aliis gravem extendit? Utrum, obſecro te, aequius iudicas, te naturae, an tibi parere naturam? quid autem intereſt quam cito exeas, unde utique exeundum eſt? Non ut diu vivamus, curandum eſt: ſed ut ſatis. nam ut diu vivas, fato opus eſt: ut ſatis, animo. Longa eſt vita, ſi plena

eſt. impletur autem, cum animus ſibi bonum ſuum reddidit, et ad ſe poteſtatem ſui tranſtulit. Quid illum octoginta anni iuvant, per inertiam exacti? non vixit iſte, ſed in vita moratus eſt: nec ſero mortuus eſt, ſed diu. Octoginta annis vixit. Intereſt, mortem eius ex quo die numeres! At ille obiit viridis: ſed officia boni civis, boni amici, boni filii exſecutus eſt: in nulla parte ceſſavit. licet eius aetas imperfecta ſit, vita perfecta eſt. Octoginta annis vixit. Immo octoginta annis fuit: niſi forte ſic vixiſſe eum dicis, quomodo dicuntur arbores vivere. Obſecro te, mi Lucili, hoc agamus; ut quemadmodum pretioſa rerum, ſic vita noſtra non pateat multum, ſed multum pendat. Actu illam metiamur, non tempore. Vis ſcire, quid inter hunc interſit vegetum contemtoremque fortunae, functum omnibus vitae humanae ſtipendiis, atque in ſummum bonum eius evectum, et illum cui multi anni tranſmiſſi ſunt? alter poſt mortem quoque eſt, alter ante mortem periit. Laudemus itaque, et in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcunque temporis contigit, bene collocatum eſt. Vidit enim veram lucem, non fuit unus e multis. et vivit, et vixit, et viguit. Aliquando ſereno uſus eſt: aliquando, ut ſolet, validi ſideris fulgor per nubila emicuit. Quid quaeris, quamdiu vixerit? vixit ad poſteros uſque: tranſiliit, et ſe in memoriam dedit. Nec ideo mihi plures annos accedere recuſaverim: nihil tamen ad beatam vitam defuiſſe dicam, ſi ſpatium eius inciditur. Non enim ad eum diem me aptavi, quem ultimum mihi ſpes avida

promiſerat : ſed nullum non tanquam ultimum adſpexi. Quid me interrogas, quando natus ſim? an inter iuniores adhuc cenſear? habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu, poteſt homo eſſe perfectus : ſic et in minore temporis modo, poteſt eſſe vita perfecta. Aetas inter externa eſt. Quamdiu ſim, alienum eſt : quamdiu vir bonus ſim, meum eſt. Hoc a me exige, ne velut per tenebras aevum ignobile emetiar : ut agam vitam, non ut praetervehar. Quaeris quod ſit ampliſſimum vitae ſpatium? uſque ad ſapientiam vivere. Qui ad illam pervenit, attigit non longiſſimum finem, ſed maximum. Ille vero glorietur audacter, et diis agat gratias : interque eos, ſibi et rerum naturae imputet, quod fuit. Merito enim imputabit : meliorem illi vitam reddidit, quam acceperat. Exemplar boni viri poſuit : qualis quantusque eſſet oſtendit : ſi quid adieciſſet, fuiſſet ſimile praeterito. Et tamen quouſque vivimus? omnium rerum cognitione fruiti ſumus. Scimus a quibus principalis natura ſe attollat, quemadmodum ordinet mundum, per quas vices annum revocet, quemadmodum omnia quae uſquam erant, cluſerit, et ſeipſam ſui finem fecerit. Scimus, ſidera impetu ſuo vadere : praeter terram nihil ſtare, cetera continua velocitate decurrere. Scimus quemadmodum ſolem luna praetereat : quare tardior velociorem poſt ſe relinquat : quomodo lumen accipiat, aut perdat : quae cauſa inducat noctem, quae reducat diem. Illuc eundum eſt, ubi iſta propius adſpicias. nec hac ſpe, inquit ſapiens ille, fortius exeo, quod patere mihi ad deos meos iter iudico. Me-

rui quidem admitti, et iam inter illos fui: animumque illo meum miſi, et ad me illi ſuum miſerunt. Sed tolli me de medio puta, et poſt mortem nihil ex homine reſtare: aeque magnum animum habeo, etiamſi nuſquam tranſiturus excedo. Non tam multis vixit annis, quam potuit. Et paucorum verſuum liber eſt, et quidem laudandus, atque utilis: annales Tamuſii ſcis quam non decori ſint, et quid vocentur. [aeque eſt vita quorundam longa,] et quod Tamuſii ſequitur annales. Numquid feliciorem iudicas eum, qui ſummo die muneris, quam eum qui medio occiditur? numquid aliquem eſſe tam ſtulte cupidum vitae putas, ut iugulari in ſpoliario, quam in arena malit? Non maiore ſpatio alter alterum praecedimus. mors per omnes it: qui occidit, conſequitur occiſum. Minimum eſt, de quo ſolicitiſſime agitur. Quid autem ad rem pertinet, quamdiu vites, quod evitare non poſſis?

EPISTOLA XCIV.

Diſſertatio, utrum Dogmatica, an Paraenetica pars philoſophiae utilior? & an altera ſine altera ſufficiat? Ariſto priorem praeſert, & ſolam admittit: eiuſque hic argumenta: alii & alteram adiungunt, ac magnos eius uſus oſtendunt: & Seneca diducit eleganter, argute, fructuoſe. Lege, & oblectare.

EAM partem philoſophiae, quae dat propria cuique perſonae praecepta, nec in univerſum componit hominem, ſed marito ſuadet, quomodo ſe ge-

rat adverſus uxorem: patri, quomodo educet liberos: domino, quomodo ſervos regat: quidam ſolam receperunt, ceteras quaſi extra noſtram utilitatem vagantes reliquerunt: tanquam quis poſſit de parte ſuadere, niſi qui ſummam prius totius vitae complexus eſt. Sed Ariſto Stoicus e contrario hanc partem levem exiſtimat, et quae non deſcendat in pectus uſque: at illam non habentem praecepta, plurimum ait proficere; ipſaque decreta philoſophiae, conſtitutionem eſſe ſummi boni; quam qui bene intellexit et didicit, quid in quaque re faciendum ſit, ſibi ipſe praecepit. Quemadmodum qui iaculari diſcit, deſtinatum locum captat, et manum format ad dirigenda quae mittit: cum hanc vim ex diſciplina et exercitatione percepit, quocunque vult, illa utitur: didicit enim non hoc aut illud ferire, ſed quodcunque voluerit. ſic qui ſe ad totam vitam inſtruxit, non deſiderat particulatim admoneri, doctus in totum: non quomodo cum uxore aut cum filio viveret, ſed quomodo bene viveret. in hoc eſt, et quomodo cum uxore ac liberis vivat. Cleanthes utilem quidem iudicat et hanc partem, ſed imbecillem niſi ab univerſo fluit, niſi decreta ipſa philoſophiae et capita cognovit. In duas ergo quaeſtiones locus iſte dividitur. Utrum utilis, an inutilis ſit: et an ſolus virum bonum poſſit efficere, id eſt, utrum ſupervacuus ſit, an omnes faciat ſupervacuos. Qui hanc partem videri volunt ſupervacuam, hoc aiunt: Si quid oculis oppoſitum moratur aciem, removendum eſt: illo quidem non abiecto operam perdidit, qui praecepit: Sic ambulabis, illo manum porriges. Eodem modo,

ubi aliqua res obcaecat animum, et ad officiorum diſpiciendum ordinem impedit, nihil agit, qui praecipit: Sic vives cum patre, ſic cum uxore. Nihil enim proficient praecepta, quamdiu menti error obfuſus eſt: ſi ille diſcutitur, apparebit quid cuique debeatur officio. Alioquin doces illum, quid ſano faciendum ſit, non ſanum efficis. Pauperi, ut agat divitem, monſtras: hoc quomodo manente paupertate fieri poteſt? Oſtendis eſurienti, quid tanquam ſatur faciat: fixam potius medullis famem detrahe. Idem tibi de omnibus vitiis dico, ipſa removenda ſunt; non praecipiendum, quod fieri illis manentibus non poteſt. Niſi opiniones falſas, quibus laboramus, expuleris: nec avarus, quomodo utendum pecunia ſit, exaudiet; nec timidus, quomodo pericula contemnat. Efficias oportet, ut ſciat pecuniam nec bonum, nec malum eſſe: oſtendas illi miſerrimos divites. Efficias, ut quidquid publice expavimus, ſciat non eſſe tam timendum, quam fama circumfert, nec dolere quoque, nec mori. Saepe in morte, quam pati lex eſt, magnum eſſe ſolatium, quod ad neminem redit: in dolore pro remedio futuram obſtinationem animi, qui levius facit ſibi, quidquid contumaciter paſſus eſt. Optimam doloris eſſe naturam, quod non poteſt nec qui extenditur, magnus eſſe; nec qui eſt magnus, extendi. Omnia fortiter accipienda, quae nobis mundi neceſſitas imperat. His decretis cum illum in conſpectum ſuae conditionis adduxeris, et cognoverit beatam vitam eſſe, non quae ſecundum voluptatem eſt, ſed ſecundum naturam: cum virtutem unicum bonum hominis adamaverit; turpitudi-

nem ſolum malum fugerit, reliqua omnia, divitias, honores, bonam valetudinem, vires, imperia, ſcierit eſſe mediam partem, nec bonis annumerandam, nec malis: monitorem non deſiderabit ad ſingula, qui dicat: Sic incede, ſic coena: hoc viro, hoc feminae, hoc marito, hoc caelibi convenit. Iſta enim qui diligentiſſime monent, ipſi facere non poſſunt. Haec paedagogus puero, haec avia nepoti praecipit: et iraſcendum non eſſe, magiſter iracundiſſimus diſputat. Si ludum literarium intraveris, ſcies iſta quae ingenti ſupercilio philoſophi iactant, in puerili eſſe praeſcripto. Utrum manifeſta demum, an dubia praecipies? non deſiderant manifeſta monitores: praecipienti dubia, non creditur: ſupervacuum eſt ergo praecipere. Id adeo ſic diſce. Si id mones quod obſcurum eſt et ambiguum, probationibus adiuvandum erit: ſi probaturus es, illa per quae probas, plus valent, ſatiſque per ſe ſunt. Sic amico utere, ſic cive, ſic ſocio. quare? quia iuſtum eſt. Omnia iſta mihi locus de iuſtitia tradit. Illic invenio aequitatem per ſe expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mercede conduci: non eſſe iuſtum, cui quidquam in hac virtute placet, praeter ipſam. Haec cum perſuaſi mihi, et perbibi, quid iſta praecepta proficiunt, quae eruditum docent? Praecepta dare ſcienti, ſupervacuum eſt: neſcienti, parum. Audire enim debet, non tantum quid ſibi praecipiatur, ſed etiam quare. Utrum, inquam, veras opiniones habenti de bonis maliſque, ſunt neceſſaria, an non habenti? qui non habet, nihil a te adiuvabitur: aures eius contraria monitionibus tuis fama poſſedit. qui habet exactum

iudicium de fugiendis petendiſque, ſcit quid ſibi faciendum ſit, etiam te tacente. tota ergo pars iſta philoſophiae ſubmoveri poteſt. Duo ſunt, propter quae delinquimus: Aut ineſt animo pravis opinionibus malitia contracta: aut etiam ſi non eſt falſis occupatus, ad falſa proclivis eſt, et cito ſpecie, quo non oportet trahente, corrumpitur. Itaque debemus aut percurare mentem aegram, et vitiis liberare; aut vacantem quidem, ſed ad peiora pronam, praeoccupare. Utrumque decreta philoſophiae faciunt: ergo tale praecipiendi genus nihil agit. Praeterea, ſi praecepta ſingulis damus, incomprehenſibile opus eſt. Alia enim dare debemus foeneranti, alia colenti agrum, alia negotianti, alia regum amicitias ſequenti, alia pares, alia inferiores amaturo. In matrimonio praecipias, quomodo vivat cum uxore aliquis quam virginem duxit, quomodo cum ea quae alicuius ante matrimonium experta eſt, quemadmodum cum locuplete, quemadmodum cum indotata. An non putas aliquid eſſe diſcriminis inter ſterilem, et foecundam; inter provectiorem, et puellam; inter matrem, et novercam? Omnes ſpecies complecti non poſſumus: atqui ſingulae propria exigunt. Leges autem philoſophiae breves ſunt, et omnia alligant. Adiice nunc, quod ſapientis praecepta finita eſſe debent, et certa: ſi qua finiri non poſſunt, extra ſapientiam ſunt: ſapientia rerum terminos novit. Ergo iſta pars praeceptiva ſubmovenda eſt: quia quod paucis promittit, praeſtare omnibus non poteſt: ſapientia autem omnes tenet. Inter inſaniam publicam, et hanc quae medicis traditur, nihil intereſt:

niſi quod haec morbo laborat, illa opinionibus falſis. Altera cauſas furoris traxit ex valetudine, altera animi mala valetudo eſt. Si quis furioſo praecepta det, quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico ſe gerere, quomodo in privato; erit ipſo, quem monebit, inſanior. bilis nigra curanda eſt, et ipſa furoris cauſa removenda. Idem in hoc alio animi furore faciendum eſt. ipſe diſcuti debet: alioquin abibunt in vanum monentium verba. Haec ab Ariſtone dicuntur. Cui reſpondebimus ad ſingula. Primum adverſus illud quod ait, ſi quid obſtat oculo, et impedit viſum, debere removeri. Fateor, huic non eſſe opus praeceptis ad videndum, ſed remedio quo purgetur acies, et officientem ſibi moram effugiat. Natura enim videmus: cui uſum ſui reddit, qui removet obſtantia. Quid autem cuique debeatur officio, natura non docet. Deinde cuius curata ſuffuſio eſt, is non protinus cum viſum recepit, aliis quoque poteſt reddere: malitia liberatus, et liberat. Non eſt opus exhortatione, nec conſilio quidem, ut colorum proprietates oculus intelligat. a nigro album, etiam nullo monente, diſtinguet. multis contra praeceptis eget animus, ut videat quid agendum ſit in vita. Quanquam oculos quoque aegros medicus non tantum curat, ſed etiam monet. Non eſt, inquit, quod protinus imbecillam aciem committas improbo lumini: a tenebris primo ad umbroſa procede, deinde plus aude, et paulatim claram lucem pati aſſueſce. Non eſt quod poſt cibum ſtudeas, non eſt quod plenis oculis ac tumentibus imperes. Afflatum et vim frigoris in os occurrentis evita: alia

eiuſmodi, quae non minus quam medicamenta proficiunt. Adiicit remediis medicina conſilium. Error, inquit, eſt cauſa peccandi : hunc nobis praecepta non detrahunt, non expugnant opiniones de bonis ac malis falſas. Concedo, per ſe efficacia praecepta non eſſe ad evertendam pravam animi perſuaſionem: ſed non ideo, ne aliis quidem adiecta, proficiunt. Primum memoriam renovant: deinde, quae in univerſo confuſius videbantur, in partes diviſa diligentius conſiderantur. At tu iſto modo licet et conſolationes dicas ſupervacuas, et exhortationes: atqui non ſunt ſupervacuae : ergo ne monitiones quidem. Stultum eſt, inquit, praecipere aegro, quid facere tanquam ſanus debeat : cum reſtituenda ſanitas ſit, ſine qua irrita ſunt praecepta. Quid quod habent aegri ſanique quaedam communia, de quibus admonendi ſunt? tanquam, ne avide cibos appetant, ut laſſitudinem vitent. Habent quaedam praecepta communia pauper et dives. Sana, inquit, avaritiam, et nihil habebis, quod admoneas aut pauperem, aut divitem, ſi cupiditas utriuſque conſidet. Quid quod aliud eſt, non concupiſcere pecuniam? aliud, uti pecunia ſcire? cuius avari modum ignorant, etiam non avari uſum. Tolle, inquit, errores: ſupervacua praecepta ſunt. Falſum eſt. puta enim avaritiam relaxatam: puta adſtrictam eſſe luxuriam, temeritati fraenos iniectos, ignaviae ſubditum calcar: etiam remotis vitiis, quid et quemadmodum debeamus facere, diſcendum eſt. Nihil, inquit, efficient monitiones, admotae gravibus vitiis. Ne medicina quidem morbos inſanabiles vincit: tamen adhibetur aliis in remedium, aliis in

levamentum. Ne ipſa quidem univerſae philoſophiae vis, licet tota in hoc vires ſuas advocet, duram iam et veterem animis extrahet peſtem: ſed non ideo nihil ſanat, quia non omnia. Quid prodeſt, inquit, aperta monſtrare? Plurimum. interdum enim ſcimus, nec attendimus. Non docet admonitio, ſed advertit, ſed excitat, ſed memoriam continet, nec patitur elabi. Pleraque ante oculos poſita tranſimus: admonere, genus adhortandi eſt: ſaepe animus etiam aperta diſſimulat: ingerenda eſt itaque illi notitia rerum notiſſimarum. Illa hoc loco in Vatinium Calvi repetenda ſententia eſt: Factum eſſe ambitum, ſcitis: et hoc vos ſcire, omnes ſciunt. Scis amicitias ſancte colendas eſſe: ſed non facis. Scis improbum eſſe, qui ab uxore pudicitiam exigit, ipſe alienarum corruptor uxorum. Scis ut illi nil cum adultero, ſic nihil tibi eſſe debere cum pellice: et non facis. Itaque ſubinde reducendus es ad memoriam. non enim repoſita illa eſſe oportet, ſed in promtu. Quaecunque ſalutaria ſunt, ſaepe agitari debent, ſaepe verſari: ut non tantum nota ſint nobis, ſed etiam parata. Adiice nunc, quod aperta quoque, apertiora fieri ſolent. Si dubia ſunt, inquit, quae praecipis, probationes adiicere debebis: ergo illae, non praecepta, proficient. Quid quod etiam ſine probationibus, ipſa monentis auctoritas prodeſt? ſic quomodo iuriſconſultorum valent reſponſa, etiamſi ratio non redditur. Praeterea, ipſa quae praecipiuntur, per ſe multum habent ponderis: utique ſi aut carmini intexta ſunt, aut proſa oratione in ſententiam coartata. Sicut illa Catoniana: Emas,

non quod opus eſt, ſed quod neceſſe eſt. Quod non opus eſt, aſſe carum eſt. Qualia ſunt illa, aut reddita oraculo, aut ſimilia: Tempori parce; Te noſce. Numquid rationem exiges, cum tibi aliquis hos dixerit verſus?

Iniuriarum remedium eſt oblivio.
Audentes fortuna iuvat.
Piger ſibi ipſe obſtat.

Advocatum iſta non quaerunt: affectus ipſos tangunt, et natura vim ſuam exercente proficiunt. Omnium honeſtarum rerum ſemina animi gerunt, quae admonitione excitantur: non aliter quam ſcintilla flatu levi adiuta, ignem ſuum explicat. Erigitur virtus, cum tacta eſt et impulſa. Praeterea, quaedam ſunt quidem in animo, ſed parum promta: quae incipiunt in expedito eſſe, cum dicta ſunt. Quaedam diverſis locis iacent ſparſa, quae contrahere inexercitata mens non poteſt. Itaque in unum conferenda ſunt, et iungenda, ut plus valeant, animumque magis allevent. Aut, ſi praecepta nihil adiuvant, omnis inſtitutio tollenda eſt: ipſa natura contenti eſſe debemus. Hoc qui dicunt, non vident alium ingenii eſſe mobilis et erecti, alium tardi et hebetis: utique alius alio ingenioſior eſt. Ingenii vis praeceptis alitur et creſcit, novaſque perſuaſiones adiicit innatis, et depravata corrigit. Si quis, inquit, non habet recta decreta, quid illum admonitiones iuvabunt vitiis obligatum? Hoc ſcilicet; ut illis liberetur. non enim exſtincta in illo indoles natura-

lis eſt : ſed obſcurata, et oppreſſa. Sic quoque tentat reſurgere, et contra prava nititur. nacta vero praeſidium, et adiuta praeceptis, convaleſcit : ſi tamen illam diutina peſtis non infecit, nec enecuit. Hanc enim ne diſciplina quidem philoſophiae, toto impetu ſuo connixa, reſtituet. Quid enim intereſt inter decreta philoſophiae, et praecepta : niſi quod illa generalia praecepta ſunt, haec ſpecialia ? Utraque res praecipit : ſed altera in totum, particulatim altera. Si quis, inquit, recta habet et honeſta decreta, hic ex ſupervacuo monetur. Minime. nam hic quoque doctus quidem eſt facere, quae debet : ſed adhuc non ſatis proſpicit. Non enim tantum affectibus impedimur, quo minus probanda faciamus, ſed imperitia inveniendi quid quaeque res exigat. Habemus interdum compoſitum animum : ſed reſidem, et inexercitatum ad inveniendam officiorum viam, quam admonitio demonſtrat. Expelle, inquit, falſas opiniones de bonis et malis : in locum autem earum veras repone : et nihil habebit admonitio quod agat. Ordinatur iſta ſine dubio ratione animus, ſed non iſta tantum. Nam quamvis argumentis collectum ſit, quae bona, quae mala ſint : nihilominus habent praecepta partes ſuas : et prudentia, et iuſtitia officiis conſtant : officia praeceptis diſponuntur. Praeterea, ipſum de bonis malisque iudicium confirmatur officiorum exſecutione, ad quam praecepta perducunt. Utraque enim inter ſe conſentiunt : nec illa poſſunt praecedere, ut non haec ſequantur; et haec ordinem ſequuntur ſuum. Unde apparet illa praecedere. Infinita, inquit, prae-

cepta ſunt. Falſum eſt. nam de maximis ac neceſſariis rebus, non ſunt infinita: tenues autem differentias habent, quas exigunt tempora, loca, perſonae. Sed his quoque dantur praecepta generalia. Nemo, inquit, praeceptis curat inſaniam: ergo nec malitiam quidem. Diſſimile eſt. nam ſi inſaniam ſuſtuleris, ſanitas reddita eſt: ſi falſas opiniones excluſimus, non ſtatim ſequitur diſpectus rerum agendarum: et ut ſequatur, tamen admonitio corroborabit rectam de bonis malisque ſententiam. Illud quoque falſum eſt, nihil apud inſanos proficere praecepta. Nam quemadmodum ſola non proſunt, ſic curationem adiuvant: et denuntiatio, et caſtigatio inſanos coërcuit. De illis inſanis nunc loquor, quibus mens mota eſt, non erepta. Leges, inquit, ut faciamus quod oportet, non efficiunt: et quid aliud ſunt, quam minis mixta praecepta? Primum omnium, ob hoc illae non perſuadent, quia minantur: at haec non cogunt, ſed exorant. Deinde leges a ſcelere deterrent: praecepta in officium adhortantur. His adiice, quod leges quoque proficiunt ad bonos mores: utique ſi non tantum imperant, ſed docent. In hac re diſſentio a Poſidonio. Non probo, quod Platonis legibus adiecta principia ſunt. Legem enim brevem eſſe oportet, quo facilius ab imperitis teneatur. velut emiſſa divinitus vox ſit. Iubeat, non diſputet. Nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius, quam lex cum prologo. Mone, dic quid me velis feciſſe: non diſco, ſed pareo. Proficiunt itaque malis moribus, uti videbis civitates, uſas malis legibus. At non apud omnes proficiunt.

Ne philoſophia quidem : nec ideo inutilis, et formandis animis inefficax eſt. quid autem philoſophia, niſi vitae lex eſt ? Sed putemus non proficere leges : non ideo ſequitur, ut ne monitiones quidem proficiant. Aut ſic et conſolationes nega proficere, diſſuaſioneſque, et adhortationes, obiurgationes, et laudationes. Omnia iſta monitionum genera ſunt : per iſta ad perfectum animi ſtatum pervenitur. Nulla res magis animis honeſta induit, dubioſque et in pravum inclinabiles revocat ad rectum, quam bonorum virorum converſatio. Paulatim enim deſcendit in pectora : et vim praeceptorum obtinet, frequenter audiri, adſpici frequenter. Occurſus mehercule ipſe ſapientium iuvat : et eſt aliquid, quod ex magno viro vel tacente proficias. Nec tibi facile dixerim, quemadmodum proſit ſic ut illud intelligam, profuiſſe. Minuta quaedam, ut ait Phaedon, animalia, cum mordent, non ſentiuntur. adeo tenuis illis et fallens in periculum vis eſt. tumor indicat morſum, et in ipſo tumore nullum vulnus apparet. Idem tibi in converſatione virorum ſapientium eveniet. non deprehendes quemadmodum, aut quando tibi proſit : profuiſſe deprehendes. Quorſum, inquit, hoc pertinet ? Aeque praecepta bona, ſi ſaepe tecum ſint, profutura, quam bona exempla. Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, deorumque ſimulacra ex vicino cernentibus, et alicuius oraculi opperientibus vocem. Quis autem negaverit, feriri quibusdam praeceptis efficaciter etiam imperitiſſimos ? velut his breviſſimis vocibus, ſed multum habentibus ponderis :

——— Nihil nimis.
Avarus animus nullo ſatiatur lucro.
Ab alio exſpectes, alteri quod feceris.

Haec cum ictu quodam audimus, nec ulli licet dubitare aut interrogare, Quare? adeo etiam ſine ratione ipſa veritas ducit. Si reverentia fraenat animos, aut vitia compeſcit: cur non admonitio idem poſſit? Si imponit pudorem caſtigatio: cur admonitio non faciat, etiamſi nudis praeceptis utitur? Illa vero efficacior eſt, et altius penetrat, quae adiuvat ratione, quod praecipit; quae adiicit, quare quidque faciendum ſit, et quis facientem obedientemque praeceptis fructus exſpectet. Si imperio proficitur, et admonitione proficitur: atqui proficitur imperio: ergo et admonitione. In duas partes virtus dividitur, in contemplationem veri, et actionem: contemplationem inſtitutio tradit, actionem admonitio. Virtutem et exercet, et oſtendit recta actio: acturo autem ſi prodeſt qui ſuadet; et qui monet, proderit. Ergo ſi recta actio virtuti neceſſaria eſt, rectas autem actiones admonitio demonſtrat, et admonitio neceſſaria eſt. Duae res plurimum roboris animo dant, fides veri, et fiducia: utramque admonitio facit. Nam et creditur illi, et cum creditum eſt, magnos animus ſpiritus concipit, ac fiducia impletur: ergo admonitio non eſt ſupervacua. M. Agrippa, vir ingentis animi, qui ſolus ex his quos civilia bella claros potentesque fecerunt, felix in publicum fuit, dicere ſolebat, multum ſe huic debere ſententiae: Nam concordia parvae res creſcunt, diſcordia maximae dilabuntur. Hac ſe aiebat,

et fratrem, et amicum optimum factum. Si eiusmodi ſententiae, familiariter in animum receptae, formant eum: cur non haec pars philoſophiae, quae talibus ſententiis conſtat, idem poſſit? Pars virtutis diſciplina conſtat, pars exercitatione: et diſcas oportet, et quod didiciſti, agendo confirmes. Quod ſi ita eſt, non tantum ſcita ſapientiae proſunt, ſed etiam praecepta: quae affectus noſtros velut edicto coërcent, et alligant. Philoſophia, inquit, dividitur in haec, ſcientiam, et habitum animi. Nam illam qui didicit, et facienda ac vitanda percepit: nondum ſapiens eſt, niſi in ea quae didicit, animus eius transfiguratus eſt. Tertia pars, iſta praecipiendi, ex utroque eſt, et ex decretis, et ex habitu: itaque ſupervacua eſt ad implendam virtutem, cum duo illa ſufficiant. Iſto ergo modo et conſolatio ſupervacua eſt; nam haec quoque ex utroque eſt: et exhortatio, et ſuaſio, et ipſa argumentatio. nam et haec ab habitu animi compoſiti validique proficiſcitur. Sed quamvis iſta ex habitu animi veniant; optimus animi habitus et ex his eſt, et ex illis. Deinde iſtud quod dicis, iam perfecti viri eſt, ac ſummam conſecuti felicitatis humanae. Ad hoc autem tarde pervenitur: interim etiam imperfecto, ſed proficienti, demonſtranda eſt in rebus agendis via. Hanc forſitan etiam ſine admonitione dabit ſibi ipſa ſapientia: quae iam eo perduxit animum, ut moveri nequeat, niſi in rectum. Imbecillioribus quidem ingeniis, neceſſarium eſt aliquem praeire: Hoc vitabis, hoc facies. Praeterea, ſi exſpectat tempus, quo per ſe ſciat, quid optimum factu ſit: interim errabit, et errando impedietur, quo minus

ad illud perveniat, quo poſſit ſe eſſe contentus: regi ergo debet, dum incipit poſſe ſe regere. Pueri ad praeſcriptum diſcunt, digiti illorum tenentur, et aliena manu per literarum ſimulacra ducuntur: deinde imitari iubentur propoſita, et ad illa reformare chirographum: ſic animus noſter dum eruditur ad praeſcriptum, iuvatur. Haec ſunt per quae probatur, hanc philoſophiae partem ſupervacuam non eſſe. Quaeritur deinde, an ad faciendum ſapientem ſola ſufficiat. Huic quaeſtioni ſuum diem dabimus. interim omiſſis argumentis, nonne apparet nobis eſſe opus aliquo advocato, qui contra populi praecepta praecipiat? nulla ad aures noſtras vox impune perfertur: nocent qui optant, nocent qui exſecrantur. nam et horum imprecatio falſos nobis metus inſerit, et illorum amor male docet bene optando. Mittit enim nos ad longinqua bona, et incerta et errantia, cum poſſimus felicitatem domo promere. Non licet, inquam, ire recta via. trahunt in pravum parentes, trahunt ſervi: nemo errat uni ſibi, ſed dementiam ſpargit in proximos, accipitque invicem. Et ideo in ſingulis vitia populorum ſunt, quia illa populus dedit. dum facit quiſque peiorem, factus eſt. Didicit deteriora, deinde docuit: effectaque eſt ingens illa nequitia, congeſto in unum, quod cuique peſſimum ſcitur. Sit ergo aliquis cuſtos, et aurem ſubinde pervellat, abigatque rumores, et reclamet populis laudantibus. Erras enim, ſi exiſtimas nobiſcum vitia naſci: ſupervenerunt, ingeſta ſunt. Itaque monitionibus crebris, opiniones quae nos circumſonant, compeſcamus. Nulli nos vitio natura conciliat: nos

illa integros ac liberos genuit. Nihil quidem quod avaritiam noſtram irritaret, poſuit in aperto: pedibus aurum et argentum ſubiecit, calcandumque ac premendum dedit, quidquid eſt, propter quod calcamur ac premimur. Illa vultus noſtros erexit in coelum, et quidquid magnificum mirumque fecerat, videri a ſuſpicientibus voluit: ortus occaſuſque, et properantis mundi volubilem curſum, interdiu terrena aperientem, noctu coeleſtia: tardos ſiderum inceſſus, ſi compares toti; citatiſſimos, ſi cogites, quanta ſpatia nunquam intermiſſa velocitate circumeant: defectus ſolis et lunae, invicem obſtantium. Alia deinceps digna miratu, ſive per ordinem ſubeunt, ſive ſubditis cauſis mota proſiliunt, ut nocturni ignium tractus, et ſine ullo ictu ſonituque fulgores coeli patiſcentis, columnaeque ac trabes, et varia ſimulacra flammarum. Haec ſupra nos itura diſponit: aurum quidem et argentum, et propter iſta nunquam pacem agens ferrum, quaſi male nobis committerentur, abſcondit. Nos in lucem, propter quae pugnaremus, extulimus: nos et cauſas periculorum noſtrorum, et inſtrumenta, disiecto terrarum pondere, eruimus: nos fortunae mala noſtra tradidimus, nec erubeſcimus ſumma apud nos haberi, quae fuerant ima terrarum. Vis ſcire, quam falſus oculos tuos decipit fulgor? nihil eſt iſtis, quamdiu merſa et involuta coeno ſuo iacent, foedius, nihil obſcurius. quidni? quando per longiſſimorum cuniculorum tenebras extrahuntur: nihil eſt illis dum fiunt, et a faece ſua ſeparantur, informius. Denique ipſos opifices intuere, per quorum manus ſterile terrae genus et

informe perpurgatur; videbis quanta fuligine oblinantur. Atqui iſta magis inquinant animos, quam corpora: et in poſſeſſore eorum, quam in artifice, plus eſt ſordium. Neceſſarium itaque eſt admoneri, et habere aliquem advocatum bonae mentis, eque tanto fremitu tumultuque falſorum, unam denique audire vocem. Quae erit illa vox? ea ſcilicet, quae tibi tantis clamoribus ambitioſis exſurdato, ſalubria inſuſurret verba: quae dicat, Non eſt quod invideas iſtis, quos magnos feliceſque populus vocat: non eſt quod tibi compoſitae mentis habitum et ſanitatem plauſus excutiat: non eſt quod tibi tranquillitatis tuae faſtidium faciat ille, ſub illis faſcibus, purpura cultus: non eſt quod feliciorem eum iudices, cui ſubmovetur, quam quem lictor ſemita deiicit. Si vis exercere tibi utile, nulli autem grave imperium, ſubmove vitia. Multi inveniuntur, qui ignem inferant urbibus, qui inexpugnabilia ſeculis, et per aliquot aetates tuta proſternant, qui aequum arcibus aggerem attollant, et muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quaſſent: multi ſunt, qui ante ſe agant agmina, et tergis hoſtium graves inſtent, et ad mare magnum perfuſi caede gentium veniant: ſed hi quoque, ut vincerent hoſtem, cupiditate victi ſunt. Nemo illis venientibus reſtitit, ſed nec ipſi ambitioni, crudelitatique reſtiterant: tunc cum agere viſi ſunt alios, agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena devaſtandi, et ad ignota mittebat. An tu putas ſanum, qui a Graeciae primum cladibus, in qua eruditus eſt, incipit: qui quod cuique optimum eſt, eripuit? Lacedaemona

ſervire iubet, Athenas tacere. Non contentus tot civitatum ſtrage, quas aut vicerat Philippus, aut emerat, et alias alio loco proiicit, et toto orbe arma circumfert: nec ſubſtitit uſquam laſſa crudelitas; immanium ferarum modo, quae plus quam exigit fames, mordent. Iam in unum regnum multa regna coniecit; iam Graeci Perſaeque eundem timent; iam etiam a Dario liberae nationes iugum accipiunt; hic tamen ultra Oceanum ſolemque, indignatur ab Herculis Liberique veſtigiis victoriam flectere, ipſi naturae vim parat. Non ille ire vult, ſed non poteſt ſtare: non aliter, quam in praeceps deiecta pondera, quibus eundi finis eſt, iacuiſſe. Ne Cn. quidem Pompeio externa bella aut domeſtica virtus aut ratio ſuadebat: ſed inſanus amor magnitudinis falſae, modo in Hiſpaniam et Sertoriana arma, modo ad colligendos piratas, ac maria pacanda vadebat. Hae praetexebantur cauſae, ad continuandam potentiam. Quid illum in Africam, quid in Septemtrionem, quid in Mithridatem, et Armeniam, et omnes Aſiae angulos traxit? infinita ſcilicet cupido creſcendi: cum ſibi uni parum magnus videretur. Quid C. Caeſarem in ſua fata, pariter ac publica, immiſit? gloria et ambitio, et nullus ſupra ceteros eminendi modus. Unum ante ſe ferre non potuit, cum reſpublica ſupra ſe duos ferret. Quid, tu C. Marium ſemel conſulem (unum enim conſulatum accepit, ceteros rapuit) cum Theutonicos Cimbroſque concideret, cum Iugurtham per Africae deſerta ſequeretur, tot pericula putas appetiſſe, virtutis inſtinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Iſti

cum omnia concuterent, concutiebantur: turbinum more, qui rapta convolvunt, ſed ipſi ante volvuntur, et ob haec maiore impetu incurrunt, quia nullum illis ſui regimen eſt. Ideoque cum multis fuerunt mali, peſtiferam illam vim, qua plerisque nocuerunt, ipſi quoque ſentiunt. Non eſt quod credas, quenquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia iſta exempla, quae oculis atque auribus noſtris ingeruntur, retexenda ſunt, et plenum malis ſermonibus pectus exhauriendum. Inducenda eſt in occupatum locum virtus: quae mendacia contra verum placentia exſtirpet, quae nos a populo, cui nimis credimus, ſeparet, ac ſinceris opinionibus reddat. Haec eſt enim ſapientia, in naturam converti, et eo reſtitui, unde publicus error expulerit. Magna pars ſanitatis eſt, hortatores inſaniae reliquiſſe, et ex iſto coetu invicem noxio procul abiiſſe. Hoc ut eſſe verum ſcias, adſpice, quanto aliter unuſquisque populo vivat, aliter ſibi. Non eſt per ſe magiſtra ſolitudo innocentiae, nec frugalitatem docent rura: ſed ubi teſtis ac ſpectator abſceſſit, vitia ſubſidunt, quorum monſtrari et conſpici fructus eſt. Quis eam, quam nulli oſtenderet, induit purpuram? quis poſuit ſecretam in auro dapem? quis ſub alicuius ruſticae arboris proiectus umbra, luxuriae ſuae pompam ſolus explicuit? Nemo oculis ſuis lautus eſt, ne paucorum quidem et familiarium, ſed apparatum vitiorum ſuorum pro modo turbae ſpectantis expandit. Itaque irritamentum eſt omnium, in quae inſanimus, admirator et conſcius. Ne concupiſcamus efficies, ſi ne oſtendamus effeceris.

Ambitio, et luxuria, et impotentia, ſcenam deſiderant: ſanabis iſta, ſi abſconderis. Itaque ſi in medio urbium fremitu collocati ſumus, ſtet ad latus monitor, et contra laudatores ingentium patrimoniorum laudet parvo divitem, et uſu opes metientem. Contra illos, qui gratiam ac potentiam attollunt, otium ipſe ſuſpiciat traditum literis, et animum ab externis ad ſua reverſum. Oſtendat ex conſtitutione vulgi beatos, in iſto invidioſo faſtigio ſuc treméntes et attonitos, longeque aliam de ſe opinionem habentes, quam ab aliis habetur. Nam quae aliis videntur excelſa, ipſis praerupta ſunt. Itaque exanimantur, et trepidant, quoties deſpexerunt in illud magnitudinis ſuae praeceps. Cogitant enim varios caſus, et in ſublimi maxime lubricos: tunc appetita formidant, et quae et illos graves aliis reddit, gravior ipſis felicitas incumbit. Tunc laudant otium lene et ſui iuris: odio eſt fulgor, et fuga iam a rebus adhuc ſtantibus quaeritur: tunc demum videas philoſophantes metu, et aegrae fortunae ſana conſilia. Nam quaſi iſta inter ſe contraria ſint, bona fortuna, et mens bona: ita melius in malis ſapimus, ſecunda rectum auferunt.

EPISTOLA XCV.

Haeret aut pendet a priore, quaeriturque, An igitur Paraenetica ſola ſufficiat? cum praeſertim oſtenderit tantos eius & tam claros uſus. Negat, & argumenta quae afferuntur ponit, ac refellit. Dogmaticam igitur laudat, & ab illo fonte manare Praecepta, & vitam ea contineri oſtendit. Florida miſcet, & in Luxum, Libidinem, Ambitum obiter excurrit. Tota pulchra & fructuoſa eſt.

PETIS a me, ut id quod in diem ſuum dixeram debere differri, repraeſentem, et ſcribam tibi, an haec pars philoſophiae, quam Graeci παραινετικὴν vocant, nos praeceptivam dicimus, ſatis ſit ad conſummandam ſapientiam. Scio te in bonam partem accepturum, ſi negavero. Eo magis promitto, et verbum publicum perire non patior: Poſtea noli rogare, quod impetrare nolueris. Interdum enim obnixe petimus, id quod recuſaremus, ſi quis offerret. Haec ſive levitas eſt, ſive vernilitas, punienda eſt promittendi facilitate. Multa videri volumus velle, ſed nolumus. Recitator hiſtoriam ingentem attulit, minutiſſime ſcriptam, arctiſſime plicatam, et magna parte perlecta: Deſinam, inquit, ſi vultis. Acclamatur, Recita, recita, ab his qui illum obmuteſcere illico cupiunt. Saepe aliud volumus, aliud optamus: et verum ne diis quidem dicimus; ſed dii aut non exaudiunt, aut miſerentur. Ego me, omiſſa miſericordia, vindicabo, et tibi ingentem epiſtolam im-

pingam : quam tu ſi invitus leges, dicito : Ego mihi hoc contraxi. teque inter illos numera, quos uxor magno ducta ambitu torquet : inter illos, quos divitiae per ſummum acquiſitae ſudorem, male habent : inter illos, quos honores, nulla non arte atque opera pĕtiti, diſcruciant : et ceteros malorum ſuorum compotes. Sed ut, omiſſo principio, rem ipſam aggrediar : Beata, inquiunt, vita conſtat ex actionibus rectis : ad actiones rectas praecepta perducunt : ergo ad beatam vitam praecepta ſufficiunt. Non tamen ſemper ad actiones rectas praecepta perducunt, ſed cum obſequens ingenium eſt : aliquando fruſtra admoventur, ſi animum opiniones obſident pravae. Deinde, etiamſi recte faciunt, neſciunt facere ſe recte. Non poteſt enim quisquam niſi ab initio formatus, et tota ratione compoſitus, omnes exſequi numeros, ut ſciat quando oporteat, et in quantum, et cum quo, et quemadmodum. Quare non poteſt toto animo ad honeſta conari, ne conſtanter quidem, aut libenter : ſed reſpiciet, ſed haeſitabit. Si honeſta, inquit, actio ex praeceptis venit, ad beatam vitam praecepta abunde ſunt : atqui eſt illud : ergo et hoc. His reſpondemus, Actiones honeſtas ex decretis fieri, non tantum praeceptis. Si aliae, inquit, artes contentae ſunt praeceptis, contenta erit et ſapientia : nam et haec ars vitae eſt. Atqui gubernatorem facit ille qui praecipit, Sic move gubernaculum, ſic vela ſubmitte, ſic ſecundo vento utere, ſic adverſo reſiſte, ſic dubium communemque tibi vindica. Alios quoque artifices praecepta confirmant : ergo non hoc idem

poterunt artifices vivendi? Omnes iſtae artes circa inſtrumenta vitae occupatae ſunt, non circa totam vitam. Itaque multa illas inhibent extrinſecus, et impediunt, ſpes, cupiditas, timor. At haec quae artem vitae profeſſa eſt, nulla re, quo minus ſe exerceat, vetari poteſt. diſcutit enim impedimenta, et tractat obſtantia. Vis ſcire quam diſſimilis ſit harum artium conditio, et huius? In illis excuſatius eſt, voluntate peccare, quam caſu: in hac, maxima culpa eſt, ſponte delinquere. Quod dico, tale eſt. Grammaticus non erubeſcit ſoloeciſmum, ſi ſciens facit: erubeſcit, ſi neſciens. Medicus ſi deficere aegrum non intelligit, quantum ad artem magis peccat, quam ſi ſe intelligere diſſimulat. At in hac arte vivendi, turpior volentium culpa eſt. Adiice nunc, quod artes quoque pleraeque, immo ex omnibus liberaliſſimae, habent decreta ſua, non tantum praecepta: ſicut medicina. Itaque alia eſt Hippocratis ſecta, alia Aſclepiadis, alia Themiſonis. Praeterea nulla ars contemplativa ſine decretis ſuis eſt, quae Graeci vocant δόγματα: nobis decreta licet appellare, vel ſcita, vel placita: quae in geometria et aſtronomia invenies. Philoſophia autem et contemplativa eſt, et activa: ſpectat; ſimulque agit. Erras enim, ſi illam putas tantum terreſtres operas promittere: altius ſpirat. Totum, inquit, mundum ſcrutor, nec me intra contubernium mortale contineo, ſuadere vobis, ac diſſuadere contenta: magna me vocant, ſupraque vos poſita.

Nam tibi de ſumma coeli ratione, deumque,

Diſſerere incipiam, & rerum primordia pandam,
Unde omnis natura creet res, auctet, alatque,
Quoque eadem rurſus natura peremta reſolvat:

ut ait Lucretius. ſequitur ergo, ut cum contemplativa ſit, habeat decreta ſua. Quid, quod facienda quoque nemo rite obibit, niſi is cui ratio erit tradita, qua in quaque re omnes officiorum numeros exſequi poſſit? quos non ſervabit, qui in rem praecepta acceperit, non in omne. Imbecilla ſunt per ſe, et, ut ita dicam, ſine radice, quae partibus dantur. Decreta ſunt quae muniant, quae ſecuritatem noſtram, tranquillitatemque tueantur, quae totam vitam, totamque rerum naturam ſimul contineant. Hoc intereſt inter decreta philoſophiae, et praecepta: quod inter elementa, et membra. haec ex illis dependent: illa et horum cauſae ſunt et omnium. Antiqua, inquit, ſapientia nihil aliud, quam facienda et vitanda, praecepit: et tunc longe meliores erant viri: poſtquam docti prodierunt, boni deſunt. Simplex enim illa et aperta virtus in obſcuram et ſolertem ſcientiam verſa eſt, docemurque diſputare, non vivere. Fuit ſine dubio, ut dicitis, vetus illa ſapientia, cum maxime naſcens, rudis: non minus quam ceterae artes, quarum in proceſſu ſubtilitas crevit. Sed ne opus quidem adhuc erat remediis diligentibus. Nondum in tantum nequitia ſurrexerat, nec tam late ſe ſparſerat: poterant vitiis ſimplicibus obſtare remedia ſimplicia. Nunc neceſſe eſt tanto operoſiora eſſe munimenta, quanto valentiora ſunt, quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit ſcien-

tia herbarum, quibus ſiſteretur fluens ſanguis, vulnera coirent paulatim: deinde in hanc pervenit tam multiplicem varietatem. Nec eſt mirum, tunc illam minus negotii habuiſſe, firmis adhuc, ſolidisque corporibus, et facili cibo, nec per artem voluptatemque corrupto. Qui poſtquam coepit, non ad tollendam, ſed ad irritandam famem quaeri, et inventae ſunt mille conditurae, quibus aviditas excitaretur: quae deſiderantibus alimenta erant, onera ſunt plenis. Inde pallor, et nervorum vino madentium tremor, et miſerabilior ex cruditatibus, quam ex fame macies: inde incerti labantium pedes, et ſemper qualis in ipſa ebrietate titubatio: inde in totam cutem humor admiſſus, diſtentusque venter, dum male aſſueſcit plus capere, quam poterat: inde ſuffuſio luridae bilis, et decolor vultus, tabesque in ſe putreſcentium, et retorti digiti articulis obrigeſcentibus, nervorum ſine ſenſu iacentium torpor, aut palpitatio ſine intermiſſione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? quid oculorum auriumque tormenta, et cerebri aeſtuantis verminationes, et omnia per quae exoneramur, internis ulceribus affecta? Innumerabilia praeterea febrium genera, aliarum impetu ſaevientium, aliarum tenui peſte repentium, aliarum cum horrore et multa membrorum quaſſatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos, ſupplicia luxuriae? Immunes erant ab iſtis malis, qui nondum ſe deliciis ſolverant, qui ſibi imperabant, ſibi miniſtrabant. Corpora opere ac vero labore durabant, aut curſu defatigati, aut venatu, aut tellure verſata: excipiebat illos cibus, qui niſi eſu-

rientibus placere non poterat. Itaque nihil opus erat tam magna medicorum ſupellectile, nec tot ferramentis, atque pyxidibus. Simplex erat ex ſimplici cauſa valetudo : multos morbos multa fercula fecerunt. Vide, quantum rerum per unam gulam tranſiturarum permiſceat luxuria, terrarum marisque vaſtatrix! neceſſe eſt itaque inter ſe tam diverſa diſſideant, et hauſta male digerantur, aliis alio nitentibus. Nec mirum, quod inconſtans variusque ex diſcordi cibo morbus eſt : et illa ex contrariis naturae partibus in eundem compulſa redundat. Inde tam nullo aegrotamus genere, quam vivimus. Maximus ille medicorum, et huius ſcientiae conditor, feminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui hae iam et capillis deſtituuntur, et pedibus aegrae ſunt. Non mutata feminarum natura, ſed vita eſt. nam cum virorum licentiam aequaverint, corporum quoque virilium vitia aequaverunt. Non minus pervigilant, non minus potant, et oleo et mero viros provocant : aeque invitis ingeſta viſceribus per os reddunt, et vinum omne vomitu remetiuntur : aeque nivem rodunt, ſolatium ſtomachi aeſtuantis. Libidine vero, nec maribus quidem cedunt, pati natae. Dii illas deaeque male perdant! adeo perverſum commentae genus impudicitiae, viros ineunt. Quid ergo mirandum eſt, maximum medicorum, ac naturae peritiſſimum, in mendacio prehendi, cum tot feminae podagricae calvaeque ſint? Beneficium ſexus ſui vitiis perdiderunt : et quia feminam exuerunt, damnatae ſunt morbis virilibus. Antiqui medici neſciebant dare cibum ſaepius, et vino

fulcire venas cadentes : neſciebant ſaniem emittere, et diutinam aegrotationem balneo ſudoribusque laxare : neſciebant crurum vinculo, brachiorumque latentem vim, et in medio ſedentem, ad extrema revocare. Non erat neceſſe circumſpicere multa auxiliorum genera, cum eſſent periculorum pauciſſima. Nunc vero quam longe proceſſerunt mala valetudinis? has uſuras voluptatum pendimus, ultra modum faſque concupitarum. Innumerabiles eſſe morbos miraris? coquos numera. Ceſſat omne ſtudium : et liberalia profeſſi, ſine ulla frequentia, deſertis angulis praeſident. In rhetorum ac philoſophorum ſcholis ſolitudo eſt : at quam celebres culinae ſunt, quanta circa nepotum focos iuventus premit? Tranſeo puerorum infelicium greges : quos poſt tranſacta convivia, aliae cubiculi contumeliae exſpectant. Tranſeo agmina exoletorum, per nationes coloresque deſcripta, ut eadem omnibus levitas ſit, eadem primae menſura lanuginis, eadem ſpecies capillorum, ne quis, cui rectior eſt coma, criſpulis miſceatur. Tranſeo piſtorum turbam, tranſeo miniſtratorum, per quos ſigno dato ad inferendam coenam diſcurritur. Dii boni, quantum hominum unus venter exercet! Quid? tu illos boletos, voluptatium venenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiamſi praeſentanei non fuerant? Quid? tu illam aeſtivam nivem non putas callum iecinoribus obducere? Quid? illa oſtrea, inertiſſimam carnem, coeno ſaginatam, nihil exiſtimas limoſae gravitatis inferre? Quid? illud Sociorum garum, pretioſam malorum piſcium ſaniem, non credis urere ſalſa tabe praecordia? Quid? illa purul-

lenta, et quae tantum non ab ipſo igne in os tranſferuntur, iudicas ſine noxa in ipſis viſceribus exſtingui? Quam foedi atque peſtilentes ructus ſunt? quantum faſtidium ſui exhalantibus crapulam veterem? Scias putreſcere ſumta, non concoqui. Memini fuiſſe quondam in ſermone nobilem patinam, in quam quidquid apud lautos ſolet diem ducere, properans in damnum ſuum popina congeſſerat: veneriae ſpondylique, et oſtrea eatenus circumciſa, qua eduntur, intervenientibus diſtinguebantur echinis; torti diſtractique ſine ullis oſſibus mulli conſtraverant. Piget iam eſſe ſingula: coguntur in unum ſapores. In coena fit, quod fieri debet ſaturo in ventre. Exſpecto iam ut manducata ponantur. Quantulo autem hoc minus eſt, teſtas excerpere atque oſſa, et dentium opera coquum fungi? Grave eſt luxuriari per ſingula: omnia ſemel, et in eundem ſaporem verſa, ponantur. Quare ego ad unam rem manum porrigam? plura veniant ſimul: multorum ferculorum ornamenta coëant et cohaereant. Sciant protinus hi, qui iactationem ex iſtis peti et gloriam aiebant, non oſtendi iſta, ſed conſcientiae dari. Pariter ſint, quae diſponi ſolent, iure uno perfuſa: nihil interſit, oſtrea echinis, ſpondyli perturbati mullis concoctique ponantur. Non eſſet confuſior vomentium cibus. Quomodo iſta perplexa ſunt, ſic ex iſtis non ſingulares morbi naſcuntur, ſed inexplicabiles, diverſi, multiformes: adverſus quos medicina armare ſe coepit multis generibus, multis obſervationibus. Idem de philoſophia dico. Fuit aliquando ſimplicior inter minora peccantes, et levi

quoque cura medicabiles : adverſum tantam morum everſionem, omnia conanda. Et utinam ſic denique lues iſta vinceretur! Non privatim ſolum, ſed publice furimus. Homicidia compeſcimus, et ſingulas caedes : quid bella, et occiſarum gentium glorioſum ſcelus? Non avaritia, non crudelitas modum novit : et iſta quamdiu furtim, et a ſingulis fiunt, minus noxia, minusque monſtroſa ſunt : ex ſenatusconſultis plebiſque ſcitis ſaeva exercentur, et publice iubentur, vetita privatim. Quae clam commiſſa capite luerent, eadem quia paludati fecere, laudamus. Non pudet homines, mitiſſimum genus, gaudere ſanguine alterno, bella gerere, gerendaque liberis tradere : cum inter ſe etiam mutis ac feris pax ſit? Adverſus tam potentem explicitumque late furorem operoſior philoſophia facta eſt, et tantum ſibi virium ſumſit, quantum his, adverſus quae parabatur, acceſſerat. Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero, et petentes delicatiorem cibum. non erat animus ad frugalitatem magna vi reducendus, a qua paululum diſceſſerat :

Nunc manibus rapidis opus eſt, nunc arte magiſtra.

Voluptas ab omni parte quaeritur : nullum intra ſe manet vitium. In avaritiam praeceps luxuria eſt : honeſtatis oblivio invaſit : nihil turpe eſt, cuius placet pretium. Homo, ſacra res, homini iam per luſum et iocum occiditur : et quem erudiri ad inferenda accipiendaque vulnera nefas erat, is iam nudus inermisque producitur : ſatisque ſpectaculi ex homine, mors eſt. In hac ergo morum perverſitate

Dd 2

deſideratur ſolito vehementius aliquid, quod mala inveterata diſcutiat. decretis agendum eſt, ut revellatur penitus falſorum recepta perſuaſio. His ſi adiunxerimus praecepta, conſolationes, adhortationes, poterunt valere: per ſe inefficaces ſunt. Si nolumus habere obligatos, et malis, quibus iam tenentur, avellere; diſcant quid malum, quid bonum ſit: ſciant, omnia, praeter virtutem, mutare nomen, modo mala fieri, modo bona. Quemadmodum primum militiae vinculum eſt religio, et ſignorum amor, et deſerendi nefas: tunc deinde facile cetera exiguntur mandanturque iuſiurandum adactis: ita in his, quos velis ad beatam vitam perducere, prima fundamenta iacienda ſunt, et inſinuanda virtus. Huius quadam ſuperſtitione teneantur: hanc ament: cum hac vivere velint, ſine hac nolint. Quid ergo? non quidam ſine inſtitutione ſubtili evaſerunt probi, magnosque profectus aſſecuti ſunt, dum nudis tantum praeceptis obſequuntur? Fateor: ſed felix ingenium illis fuit, et ſalutaria in tranſitu rapuit. Nam ut dii immortales nullam didicere virtutem, cum omni editi; et pars naturae eorum eſt, eſſe bonos: ita quidam ex hominibus egregiam ſortiti indolem, in ea quae tradi ſolent, perveniunt ſine longo magiſterio; et honeſta complexi ſunt, cum primum audierunt. Unde iſta tam rapacia virtutis ingenia, vel ex ſe fertilia. At illis aut hebetibus et obtuſis, aut mala conſuetudine obſeſſis, diu rubigo animorum effricanda eſt. Ceterum ut illos in bonum pronos citius educit ad ſumma, et hos imbecilliores adiuvabit, malisque opinionibus extrahet, qui illis philoſophiae

placita tradiderit : quae quam ſint neceſſaria, licet videas. Quaedam inſident nobis quae nos ad alia pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec haec audacia reprimi poteſt, nec illa inertia ſuſcitari, niſi cauſae eorum eximantur, falſa admiratio, falſa formido. Haec nos quamdiu poſſident,. dicas licet : Hoc patri praeſtare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hoſpitibus. tentantem avaritia retinebit. Sciet pro patria pugnandum eſſe : diſſuadebit timor. Sciet pro amicis deſudandum eſſe, ad extremum uſque ſudorem : ſed deliciae vetabunt. Sciet in uxorem graviſſimum eſſe genus iniuriae, habere pellicem : ſed illum libido in contraria impinget. Nihil ergo proderit dare praecepta, niſi prius amoveris obſtantia praeceptis : non magis, quam proderit arma in conſpectu poſuiſſe, propiuſque admoviſſe, niſi uſurae manus expediuntur. Ut ad praecepta quae damus, poſſit animus ire, ſolvendus eſt. Putemus aliquem facere, quod oportet. non faciet aſſidue, non faciet aequaliter : neſcit enim quare faciat. Aliqua vel caſu, vel exercitatione, exibunt recta : ſed non erit in manu regula, ad quam exigantur, cui credat recta eſſe quae fecit. Non promittet ſe talem in perpetuum, qui caſu bonus eſt. Deinde, praeſtabunt tibi fortaſſe praecepta, ut quod oportet facias : non praeſtabunt, ut quemadmodum oportet : et ſi hoc non praeſtant, ad virtutem non perducunt. Faciet quod oportet monitus. concedo. ſed id parum eſt. quoniam quidem non in facto laus eſt, ſed in eo quemadmodum fiat. Quid eſt coena ſumtuoſa flagitioſius, et equeſtrem cenſum conſumente? quid

tam dignum cenſoria nota, ſi quis, ut iſti ganeones loquuntur, ſibi haec et genio ſuo praeſtet? et tricies tamen ſeſtertios adiiciales coenae frugaliſſimis viris conſtiterunt. Eadem res ſi gulae datur, turpis eſt: ſi honori, reprehenſionem effugit. Non enim luxuria, ſed impenſa ſolennis eſt. Mullum ingentis formae (quare autem non pondus adiicio, et aliquorum gulam irrito? quatuor pondo et ad ſelibram fuiſſe aiebant) Tiberius Caeſar miſſum ſibi, cum in macellum deferri et venire iuſſiſſet; Amici, inquit, omnia me fallunt, niſi iſtum mullum aut Apicius emerit, aut P. Octavius. Ultra ſpem illi coniectura proceſſit. licitati ſunt: vicit Octavius, et ingentem conſecutus eſt inter ſuos gloriam, cum quinque millibus H S emiſſet piſcem, quem Caeſar vendiderat, ne Apicius quidem emerat. Numerare tantum Octavio fuit turpe. nam ille qui emerat, ut Tiberio mitteret, (quanquam illum quoque reprehenderim) admiratus eſt rem, qua putavit Caeſarem dignum. Amico aegro aliquis aſſidet: probamus. at hoc ſi hereditatis cauſa facit, vultur eſt, cadaver exſpectat. Eadem et turpia ſunt, et honeſta: refert, quare, aut quemadmodum fiant. Omnia autem honeſta fient, ſi honeſto nos addixerimus, idque unum in rebus humanis bonum iudicaverimus, quaeque ex eo ſunt: cetera, in diem bona ſunt. Ergo infigi debet perſuaſio, ad totam pertinens vitam: hoc eſt, quod decretum voco. Qualis haec perſuaſio fuerit, talia erunt quae agentur, quae cogitabuntur: qualia autem haec fuerint, talis vita erit. In particulas ſuaſiſſe, totum ordinanti parum eſt. M.

Brutus in eo libro, quem περὶ καθήκοντος inſcripſit, dat multa praecepta et parentibus et liberis et fratribus. haec nemo faciet quemadmodum debet, niſi habuerit quo referat. Proponamus oportet finem ſummi boni, ad quem nitamur, ad quem omne factum noſtrum dictumque reſpiciat: veluti navigantibus ad aliquod ſidus dirigendus eſt curſus. Vita ſine propoſito vaga eſt. Quod ſi utique proponendum eſt, incipiunt neceſſaria eſſe decreta. Illud, puto, concedes, nihil eſſe turpius dubio, et incerto ac timido, pedem modo referente, modo producente. Hoc in omnibus rebus accidet nobis: niſi eximantur, quae reprehendunt animos ac detinent, et conari totos vetant. Quomodo ſint dii colendi, ſolet praecipi. Accendere aliquem lucernam ſabbathis prohibeamus: quoniam nec lumine dii egent, et ne homines quidem delectantur fuligine. Vetemus ſalutationibus matutinis fungi, et foribus aſſidere templorum: humana ambitio iſtis officiis capitur. Deum colit, qui novit. Vetemus lintea et ſtrigiles Iovi ferre, et ſpeculum tenere Iunoni. Non quaerit miniſtros Deus: quidni? ipſe humano generi miniſtrat: ubique et omnibus praeſto eſt. Audiat licet, quemadmodum ſe gerere in ſacrificiis debeat, quam procul reſilire a moleſtiis ac ſuperſtitionibus: nunquam ſatis profectum erit, niſi qualem debet Deum, mente conceperit, omnia habentem, omnia tribuentem, beneficia gratis dantem. Quae cauſa eſt diis benefaciendi? natura. Errat, ſi quis putat illos nocere velle: non poſſunt. nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Laedere etenim laedique, coniunctum eſt. Summa illa ac

pulcherrima omnium natura, quos periculo exemit, nec periculoſos quidem fecit. Primus eſt deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis maieſtatem ſuam, reddere bonitatem, ſine qua nulla maieſtas eſt. Scire, illos eſſe qui praeſident mundo, qui univerſa vi ſua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, interdum curioſi ſingulorum. Hi nec dant malum, nec habent: ceterum caſtigant quoſdam, et coërcent, et irrogant poenas, et aliquando ſpecie boni puniunt. Vis deos propitiare? bonus eſto. Satis illos coluit, quiſquis imitatus eſt. Ecce altera quaeſtio, quomodo hominibus ſit utendum. Quid agimus? quae damus praecepta? Ut parcatur ſanguini humano? quantulum eſt ei non nocere, cui debeas prodeſſe? Magna ſcilicet laus eſt, ſi homo manſuetus homini eſt. Praecipiemus ut naufrago manum porrigat, erranti viam monſtret, cum eſuriente panem ſuum dividat? Quando omnia quae praeſtanda ſunt ac vitanda, dicam, cum poſſim breviter hanc formulam humani officii tradere? Omne hoc quod vides, quo divina atque humana concluſa ſunt, unum eſt: membra ſumus corporis magni. Natura nos cognatos edidit, cum ex iiſdem et in eadem gigneret. Haec nobis amorem indidit mutuum, et ſociabiles fecit: illa aequum iuſtumque compoſuit: ex illius conſtitutione miſerius eſt nocere, quam laedi: et illius imperio paratae ſunt ad iuvandum manus. Iſte verſus et in pectore, et in ore ſit:

Homo ſum, humani nihil a me alienum puto.

Habeamus in commune, quod nati ſumus. Societas

noſtra lapidum fornicationi ſimillima eſt: quae caſura, niſi invicem obſtarent, hoc ipſo ſuſtinetur. Poſt deos hominesque diſpiciamus, quomodo rebus ſit utendum. In ſupervacuum praecepta iactavimus, niſi illud praeceſſerit, qualem de quaque re habere debeamus opinionem, de paupertate, de divitiis, de gloria, de ignominia, de patria, de exſilio. Aeſtimemus ſingula, fama remota: et quaeramus quid ſint, non quid vocentur. Ad virtutes tranſeamus. praecipiet aliquis, ut prudentiam magni aeſtimemus, ut fortitudinem complectamur: temperantiam amemus: iuſtitiam, ſi fieri poteſt, propius etiam quam ceteras, nobis applicemus. Sed nihil agetur, ſi ignoramus, quid ſit virtus: una ſit, an plures: ſeparatae an annexae: an qui unam habet, et ceteras habeat: quomodo inter ſe differant. Non eſt neceſſe fabro de fabrica quaerere, quod eius initium, quis uſus ſit: non magis quam pantomimo, de arte ſaltandi. Omnes iſtae artes ſe ſciunt: nihil deeſt. Non enim ad totam pertinent vitam: virtus et aliorum ſcientia eſt, et ſui. diſcendum de ipſa eſt, ut ipſa voluntas diſcatur: actio recta non erit, niſi recta fuerit voluntas. ab hac enim eſt actio. Rurſus, voluntas non erit recta, niſi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim eſt voluntas. Habitus porro animi non erit in optimo, niſi totius vitae leges perceperit, et quid de quoque iudicandum ſit, exegerit, niſi res ad verum redegerit. Non contingit tranquillitas, niſi immutabile certumque iudicium adeptis: ceteri decidunt ſubinde, et reponuntur, et inter omiſſa appetitaque alternis fluctuantur. Cauſa huius iactationis eſt, quod nihil liquet

incertiſſimo regimine utentibus, fama. Si vis eadem ſemper velle, vera oportet velis. Ad verum ſine decretis non pervenitur: continent vitam. Bona et mala, honeſta et turpia, iuſta et iniuſta, pia et impia, virtutes uſuſque virtutum, rerum commodarum poſſeſſio, aeſtimatio ac dignitas, valetudo, vires, forma, ſagacitas ſenſuum, haec omnia aeſtimatorem deſiderant, quanti quidque in cenſum deferendum ſit. Falleris enim, et pluris quaedam, quam ſunt, putas: adeoque falleris, ut quae maxima inter vos habentur, divitiae, gratia, potentia, ſeſtertio nummo aeſtimanda ſunt. Hoc neſcies, niſi conſtitutionem ipſam, qua iſta inter ſe aeſtimantur, inſpexeris. Quemadmodum folia virere per ſe non poſſunt; ramum deſiderant, cui inhaereant, ex quo trahant ſuccum: ſic iſta praecepta ſi ſola ſunt, marcent: infigi volunt ſectae. Praeterea, non intelligunt hi qui decreta tollunt, eo ipſo confirmari illa, quo tolluntur. Quid enim dicunt? praeceptis ſatis vitam explicari, ſuperflua eſſe decreta ſapientiae, id eſt, dogmata. Atqui hoc ipſum quod dicunt, decretum eſt: tam hercule, quam ſi nunc ego dicerem, recedendum eſſe a praeceptis ſupervacuis, et in haec ſola ſtudium conferendum: hoc ipſo quo negarem curanda eſſe praecepta, praeciperem. Quaedam admonitionem philoſophiae deſiderant, quaedam probationem: et quidem multa; quia involuta ſunt, vixque ſumma diligentia ac ſumma ſubtilitate aperiuntur. Si probationes neceſſariae ſunt; et decreta, quae veritatem argumentis colligunt. Quaedam aperta ſunt, quaedam obſcura. Aperta, quae ſenſu comprehenduntur, quae

memoria : obſcura, quae extra haec ſunt. Ratio autem non impletur manifeſtis : maior eius pars pulchriorque in occultis eſt. Occulta probationem exigunt, probatio non ſine decretis eſt, neceſſaria ergo decreta ſunt. Quae res communem ſenſum facit, eadem perfectum, certarum rerum perſuaſio : ſine qua omnia in animo natant : neceſſaria ergo ſunt decreta, quae dant animis inflexibile iudicium. Denique cum monemus aliquem, ut amicum eodem habeat loco quo ſe, ut ex inimico cogitet poſſe fieri amicum, in illo amorem incitet, in hoc moderetur odium : adiicimus, iuſtum eſt et honeſtum. Iuſtum autem honeſtumque decretorum noſtrorum continet ratio : ergo haec neceſſaria eſt, ſine qua nec illa ſunt. Sed utraque iungamus. namque et ſine radice inutiles rami ſunt; et ipſae radices his, quae genuere, adiuvantur. Quantum utilitatis manus habeant, neſcire nulli licet : aperte iuvant : cor, illud quo manus vivunt, ex quo impetum ſumunt, quo moventur, latet. Idem dicere de praeceptis poſſum; aperta ſunt : decreta vero ſapientiae in abdito. Sicut ſanctiora ſacrorum tantum initiati ſciunt : ita in philoſophia, arcana illa admiſſis receptiſque in ſacra oſtenduntur : at praecepta, et alia huiuſmodi, profanis quoque nota ſunt. Poſidonius non tantum praeceptionem, (nihil enim nos hoc verbo uti prohibet) ſed etiam ſuaſionem, et conſolationem, et exhortationem neceſſariam iudicat. His adiicit cauſarum inquiſitionem, quam cur aetiologiam dicere non audeamus, cum Grammatici, cuſtodes Latini ſermonis, ſuo iure ita appellent, non video. Ait utilem futuram eſſe de-

ſcriptionem cuiuſque virtutis. hanc Poſidonius aetiologiam vocat: quidam χαρακτηρισμὸν appellant, ſigna cuiuſque virtutis et vitii ac notas reddentem, quibus inter ſe ſimilia diſcriminentur. Haec res eandem vim habet, quam praecipere. Nam qui praecipit, dicit: illa facies, ſi voles temperans eſſe. Qui deſcribit, ait, Temperans eſt, qui facit illa, qui illis abſtinet. Quaeris, quid interſit? alter praecepta virtutis dat, alter exemplar. Deſcriptiones has, et (ut publicanorum utar verbo) εἰκονισμοὺς ex uſu eſſe confiteor. Proponamus laudanda: invenietur imitator. Putas utile, tibi dari argumenta, per quae intelligas nobilem equum, ne fallaris emturus, ne operam perdas in ignavo? Quanto hoc utilius eſt, excellentis animi notas eſſe, quas ex alio in ſe transferre permittitur?

Continuo pecoris generoſi pullus in arvis
Altius ingreditur, et mollia crura reponit.
Primus inire viam, & fluvios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponto.
Nec vanos horret ſtrepitus: illi ardua cervix,
Argutumque caput, brevis alvus, obeſaque terga:
Luxuriatque toris animoſum pectus:
——— tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumque premens volvit ſub naribus ignem.

Dum aliud agit Virgilius noſter, deſcripſit virum fortem. Ego certe non aliam imaginem magno viro dederim. ſi mihi Cato exprimendus inter fragores bellorum civilium impavidus, et primus inceſſens admotos iam exercitus Alpibus, civilique ſe bello

ferens obvium : non alium illi aſſignaverim vultum, non alium habitum. altius certe nemo ingredi potuit, quam qui ſimul contra Caeſarem Pompeiumque ſe ſuſtulit, et aliis Caeſarianas opes, aliis Pompeianas foventibus, utrumque provocavit, oſtenditque aliquas eſſe reipublicae partes. Nam parum eſt in Catone, dicere : Nec vanos horret ſtrepitus. Quidni, cum veros vicinoſque non horreat? cum contra decem legiones, et Gallica auxilia, et mixta barbarica arma civilibus, vocem liberam mittat, et Rempublicam hortetur, ne pro libertate decidat, ſed omnia experiatur, honeſtius in ſervitutem caſura, quam itura? Quantum in illo vigoris ac ſpiritus, quantum in publica trepidatione fiduciae eſt? Scit ſe unum eſſe, de cuius ſtatu non agatur : non enim quaeri, an liber Cato, ſed an inter liberos ſit. Inde periculorum gladiorumque contemtus. Libet admirantem invictam conſtantiam viri, inter publicas ruinas non labantis, dicere : Luxuriatque toris animoſum pectus. Proderit non tantum quales eſſe ſoleant boni viri, dicere, formamque eorum et lineamenta deducere : quales fuerint narrare, et exponere Catonis illud ultimum ac fortiſſimum vulnus, per quod libertas amiſit animam : Laelii ſapientiam, et cum ſuo Scipione concordiam : alterius Catonis domi foriſque egregia facta : Tuberonis ligneos lectulos, cum in publicum ſternerentur, haedinaſque pro ſtragulis pelles, et ante ipſius Iovis cellam propoſita convivis vaſa fictilia. quid aliud eſt, paupertatem in Capitolio conſecrare? Ut nullum aliud factum eius habeam, quo illum Catonibus inſeram, hoc parum credimus? Cen-

ſura fuit illa, non coena. O quam ignorant homines cupidi gloriae, quid illa ſit, aut quemadmodum petenda! Illo die populus Romanus multorum ſupellectilem ſpectavit, unius miratus eſt. Omnium illorum aurum argentumque fractum eſt, et millies conflatum: at omnibus ſeculis Tuberonis fictilia durabunt.

Epistola XCVI.

Contra Querulos: & omnia a Fato ac Deo venire. Quid igitur indignamur? Pareamus iſtis, aut potius aſſentiamur. Bona.

Tamen tu indignaris aliquid, aut quereris: et non intelligis, nihil eſſe in iſtis mali, niſi hoc unum, quod indignaris, et quereris? Si me interrogas, nihil puto viro miſerum, niſi aliquid eſſe in rerum natura putet miſerum. Non feram me, quo die aliquid ferre non potero. Male valeo? pars fati eſt. Familia decubuit? foenus offendit? domus crepuit? damna, vulnera, labores, metus incurrerunt? Solet fieri. hoc parum eſt: debuit fieri. decernuntur iſta, non accidunt. Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cum maxime detego: in omnibus quae adverſa videntur et dura, ſic formatus ſum. Non pareo Deo, ſed aſſentior: ex animo illum, non quia neceſſe eſt, ſequor. Nihil unquam mihi incidet, quod triſtis incipiam, quod malo vultu: nullum tributum invitus conferam. Omnia autem ad quae gemimus, quae expaveſcimus, tributa vitae ſunt. Horum, mi

Lucili, nec ſperaveris immunitatem, nec petieris. Veſicae te dolor inquietavit: epulae fuerunt parum dulces: detrimenta continua. propius accedam; de capite timuiſti. Quid tu, neſciebas haec te optare, cum optares ſenectutem? Omnia iſta in longa vita ſunt, quomodo in longa via et pulvis et lutum et pluvia. Sed volebam, inquis, vivere, carere tamen incommodis omnibus. Tam effeminata vox virum dedecet. Videris, quemadmodum hoc votum meum excipias: ego illud magno animo, non tantum bono facio. Neque dii, neque deae faciant, ut te fortuna in deliciis habeat. Ipſe te interroga, ſi quis poteſtatem tibi Deus faciat, utrum velis vivere in macello, an in caſtris. Atqui vivere, mi Lucili, militare eſt. Itaque hi qui iactantur, et per operoſa atque ardua ſurſum atque deorſum eunt, et expeditiones periculoſiſſimas obeunt, fortes viri ſunt, primoreſque caſtrorum: iſti quos publica quies, aliis laborantibus, molliter habet, Turturillae ſunt, tuti contumeliae cauſa.

Ach. Beltrami, Un nuovo codice delle Epistole morali di Seneca
Riv. d. Filol. ~~e d'Istruz. class.~~
XLI, 4
XLII, 1.

C. Cipolla, Il cod. Queriniano delle Epistole morali di Seneca. - Riv. di Filol. XLII, 1.

PA
6661
A2
1782
v.3

Seneca, Lucius Annaeus
L. Annaei Senecae philosophi
Opera Ed. accurata

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY